

Vojvodovo: historicko-etnologická ohlédnutí

Původ, subsistence, oděv

Gabriela Fatková
Lenka J. Budilová
Marek Jakoubek
Radka Maglia
Roman Močíčka
a Jitka Močíčková

ZÁPADOČESKÁ
UNIVERZITA
V PLZNI

Vojvodovo:

historicko-etnologická ohlédnutí

Původ, subsistence, oděv

Vojvodovo: historicko-etnologická ohlédnutí

Původ, subsistence, oděv

Gabriela Fatková

Lenka J. Budilová

Marek Jakoubek

Radka Maglia

Roman Močička a Jitka Močičková

Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni 2013

Práce je dílčím výstupem z projektu SVK2-2013-001

Publikace byla vydána na základě recenzního řízení Vědecké redakce.

Publikace vyšla za přispění dotace v rámci Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Fakulty filozofické ZČU v Plzni

Recenzenti: PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D., Mgr. Michal Pavlásek Ph.D., PhDr. Mirjam Moravcová, DrSc.

Informace o vědecké redakci jsou dostupné na stránkách vydavatele:

http://www.zcu.cz/pracoviste/vyd/Vedecka_redakce.html

Elektronická verze publikace je dostupná na stránkách Katedry antropologie FF ZČU:

<http://www.antropologie.org/cs/publikace/knizni-tituly>

© Gabriela Fatková, Lenka J. Budilová, Marek Jakoubek, Radka Maglia, Roman Močička a Jitka Močičková

© Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni

ISBN 978-80-261-0333-2

Obsah

Úvod	I
Fenomén Vojvodova v rámci české sociální a kulturní antropologie: kolaborativní etnografie v praxi (<i>Gabriela Fatková</i>)	9
Vojvodovo: Dějiny jed(i)né české obce v Bulharsku (<i>Lenka J. Budilová</i>)	31
Z Čech až na konec monarchie (a ještě dále) – za českými kořeny svatohelenských a vojvodovských Čechů (<i>Roman Močička a Jitka Močičková</i>)	51
Etnografický profil Vojvodova v „Kusých vzpomínkách“ Miroslava Štrbky (<i>Marek Jakoubek</i>)	77
Oděv vojvodovských Čechů (<i>Radka Maglia</i>)	153
Autoři	189
Summary	192
Jmenný rejstřík	197

Úvodem

V publikaci, kterou právě držíte v ruce nebo čtete na svých obrazkách, se autorský tým částečně pouští do vod, kam se dříve neodvážil nebo ani nechtěl vydávat, a kam výrazněji nezavítali ani jiní současní badatelé zabývající se vojvodovskou tematikou. Svým primárním zaměřením antropologové, archiváři a amatérští genealogové, rozhodli jsme se sestavit knihu náležející svým pojetím spíše do hájemství etnografie. Tuto knihu bychom přitom rádi směřovali nejen malé skupině odborníků, zabývajících se Vojvodovem, případně českými enklávami v jihovýchodní Evropě, ale i širší čtenářské obci. Předpokládáme ovšem, že zaujme i ty, kterých se týká resp., o nichž do značné míry je – (bývalé) obyvatele jediné české vesnice v Bulharsku – Vojvodova.

Knihy by rozhodně nevyšla bez intelektuálně-sociálního zázemí balkanisticko-antropologického jádra, které se již několik let pravidelně na podzim schází v Plzni při příležitosti workshopu Symposium Balcanicum. Právě díky tomuto setkávání bylo možné navázat spolupráci napříč disciplínami, které spolu doposud měly pouze omezený kontakt. Víceméně mimoběžná produkce sousedních oborů na obdobné či shodné téma je pro společenské vědy téměř typická. Intencí našeho dlouhodobého snažení je tomuto (sebe)izolacionismu čelit a přizývat kolegy ze sousedních disciplín k jednomu stolu a informovat se o realizovaných, probíhajících či chystaných výzkumech, inspirovat se navzájem a v ideálním případě i produkovat texty společně. Máme za to, že jen tak je možné překonat hranice mezi disciplínami,

které sice nemají materiální podobu, jejichž překonání či eliminace je však mnohdy těžší, než kdyby byly vystaveny z nejtvrďší žuly.

Rádi bychom na tomto místě poděkovali především bývalým i současným obyvatelům Vojvodova, jakož i jejich potomkům. Děkujeme manželům Svobodovým z Žabčic, kteří řadě zúčastněných autorů poskytovali a poskytují nejen velmi přátelské zázemí pro výzkum, ale i bohatý fotografický materiál, manželům Štrbkovým z Dolních Dunajovic za jejich aktivní zapojení do sepisování vojvodovských vzpomínek a paní Jarmile Šebestové z Nového Přerova za dlouhodobou podporu. Za dlouhodobě poskytování konzultací k celé řadě momentů vojvodovské historie a bulharštiny patří náš dík rovněž Temenužce Křivánkové z Kralup nad Vltavou. Mimořádně vděční jsme pak Petru Klepáčkovi z Velkých Přílep, pod jehož vedením jsme odhalili mnohé doposud skryté polohy vojvodovských dějin.

Ke zdárnému průběhu tvorby svou nemalou měrou přispěla i místostarostka Nového Přerova Milada Popelářová, která výzkumníkům opakovaně poskytuje (nejen) technické zázemí během badatelských aktivit, ale je také jednou z organizačních duší v posledních letech realizovaných Vojvodovských setkání pořádaných za nemalé podpory obecního úřadu v Novém Přerově. Opominout pak nelze ani Bořivoje Kňourka, mezi jehož rozmanitými aktivitami na poli vojvodovských zkoumání patří čelní místo tvorbě a administraci vojvodovských stránek www.vojvodovo.cz, ojedinělé platformě pro prezentaci výsledků zkoumání všech osob, zabývajících se vojvodovskou problematikou. Za mnohé poskytnuté materiály a informace, zejména pak k otázkám reemigrace, jakož i za uvedení do problematiky regionálních dějin jižní Moravy děkujeme Jiřímu Janečkovi z Drnhlouce, který se vydání této publikace bohužel již nedožil.

Naše poděkování patří rovněž grafičce Janě Hanusové za její trpělivost a velký zájem nejen o grafickou podobu knihy, ale i o její obsah. Za intelektuální i materiální zázemí děkujeme Katedře antropologie FF ZČU, zejména Jitce Vlasákové, která tomu, aby kniha spatřila světlo světa, věnuje nedocenitelnou péči. Je třeba ovšem poděkovat i nejmenším – Toníčkově Močičkovi a Barborce Jakoubkové, kteří se stali nedobrovolnými, avšak zúčastněnými, členy výzkumných týmů.

v Mirošově
na sv. Valentýna
(s láskou) autoři

Fenomén Vojvodova v rámci české sociální a kulturní antropologie: kolaborativní etnografie v praxi

Gabriela Fatková

Když přijedeme do vesnice Vojvodovo, která se nalézá v severozápadním Bulharsku, na první pohled nám nebude připadat nijak zvláštní. Je to vesnice se stále ubývajícím obyvateli, obydlená zpravidla jen dožívající nejstarší generací a plná rozpadajících se domů, z nichž lze usuzovat na její někdejší husté osídlení. Asi nás sice zaujme architektura, která nám překvapivě připomene například jihomoravský venkov, ale jinak vlastně svým rytmem moc nevystupuje z řady, porovnáme-li ji s okolními vesnicemi v daném regionu.

Přestože Vojvodovo na první pohled nevybočuje, byla mu v posledních letech věnována nemalá pozornost v českých odborných publikacích. Vesnice byla totiž mezi lety 1900 a 1950 obývána českými přesídlenci. Takových vesnic je ovšem na Balkáně celá řada a mnohé jsou obydleny Čechy dodnes, přesto většina z nich zůstává v ústraní badatelského zájmu. Vojvodovo se naopak stalo ústředním tématem celé jedné skupiny badatelů (většinou českých a jednoho bulharského). Domnívám se, že klíčem k této badatelské souhře je velká vůle k vzájemné spolupráci (ať už se jedná o společné publikace, cesty do terénu, odborné nasměrování či konzultace), což je, navzdory všem deklaracím o opaku, v akademické sféře nikoli úplně běžné.

Přehled českých „vojvodovských“ studií od 80. let dodnes

První etnografické práce zachycující českou vesnici v Bulharsku – Vojvodovo – se

datují od osmdesátých let, kdy na české půdě publikovali výsledky své výzkumné práce autoři Vaculík (1983) a Heroldová (1986). Na bulharské půdě se zhruba ve stejné době do Vojvodova vypravil etnolog a bohemista Vladimír Penčev, aby se přesvědčil, co českého ve Vojvodovu po reemigrační vlně v 50. letech zbylo. Nasbíral značné množství rozhovorů a na tomto terénním výzkumu potom založil své texty (Penčev 1988, 2001, 2003a, 2003b, 2006a, 2006b, 2006c, 2008, 2012a, 2012b). Během 90. let Penčev nasměroval do Vojvodova české antropology Jakoubka a Hirta. S Jakoubkem na výzkumu dále spolupracovali Zdeněk Nešpor a Martina Hornofová, od roku 2000 pak Lenka Budilová (Jakoubek 2010a: 15).

V roce 1999 byla v časopise Lidé města publikována první část čtyřdílného textu od autorů Nešpora, Hornofové a Jakoubka s názvem „Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku“ (Nešpor – Hornofová – Jakoubek 1999, 2000, 2001, 2001). Autoři tehdy asi stěží mohli tušit, že tím odstartují dvanáct na toto téma publikačně bohatých let. Autoři zde jakoby znovuobjevují téma religiozity místního obyvatelstva, téma, které předchází marxistická etnografie raději nezmiňovala a všelijak záměrně snižovala jeho váhu. Autoři revidovali předchozí výklad migrace českých krajanů z Banátu do Bulharska, který byl do té doby pojmán výhradně v ekonomických termínech. Zájem o vojvodovskou religiozitu a religiózní výklad migračních motivací banátských a bulharských Čechů se systematicky rozvíjel celé desetiletí. V roce 2011 se celý tento směr úvah o migračních motivacích vrátil zas ke svému počátku a celé téma bylo revidováno Lenkou J. Budilovou (2011c) na základě analýzy bohatého terénního materiálu, který se jí podařilo za poslední leta výzkumu nashromáždit.

Na začátku vojvodovských bádání tedy stál jednoznačně zájem o historický výklad pohybů českého obyvatelstva. Tématu se chopil mladý antropolog Marek Jakoubek, známý svými polemickými studii zpochybnujícími status českých Romů coby komunity. Záhy se k systematickému výzkumu Vojvodova připojila jeho budoucí manželka Lenka Budilová a někteří jeho studenti – Lukáš Lenk (2008) a Michal Svoboda (2008). Svobodu Jakoubek uvedl do druhé Čechy obývané obce v Bulharsku – Belinci, což se nadále stalo jeho profilačním tématem. Další Jakoubkovou žačkou je autorka těchto řádků a Radka Maglia, jejíž kapitola v rámci této knihy je jejím prvním publikovaným příspěvkem k české „vojvodologii“.

Vedle této linie českých i bulharských publikací, které figurují především v rámci akademického diskurzu etnologů a antropologů, je zde celá svěbytná tradice publikací a textů, které vytváří neprofesionálové, často samotní Vojvodovčané nebo jejich potomci. Tyto texty jsou obvykle směřovány do rukou Marka Jakoubka, který se věnuje ediční činnosti a zajišťuje jejich publikaci s patřičnými komentáři. Právě této ediční činnosti, kdy informant přestává být neviditelným, nejmenovaným objektem antropologického popisu, ale vystupuje jako partner výzkumníka, se budeme v tomto textu podrobně věnovat.

Vojvodovo a dvě tradice evropské antropologie

Nejprve se ale pokusme pochopit, jaké je místo vojvodovských studií v rámci na evropský prostor zacílených antropologických či etnologických výzkumů. Vojvodovská bádání (ostatně jako i jiná bádání) vyrůstají samozřejmě z místní stávající intelektuální tradice. Otázkou však zůstává, zda skutečně soudobé vojvodovské bádání navazuje na tuzemskou tradici českého národopisu a německé *Volkskunde*, nebo zda si bere inspiraci odjinud. Možných intelektuálních vlivů bude jistě nespočet, my zde zkusíme zvážit míru využití východisek „antropologie Evropy“, která se prosazuje zhruba od 50. let v rámci britské sociální antropologie.

Národopis, *Volkskunde* a středoevropské pojetí srovnávací etnologie

O srovnání české národopisné tradice a sociokulturní antropologie toho již bylo napsáno mnoho (Kandert – Scheffel 2002 [1994]; Nešpor – Jakoubek 2004; Skalník 2002, 2005, 2007; Uherek 2007 atd.). Po sametové revoluci se očekávalo, že antropologie buď naváže na místní národopisnou tradici a teoreticky a metodologicky ji inovuje, nebo se etabluje jako národopisu paralelní sociovědní obor. Ani jeden ze scénářů se nespínil. Stávající národopisný establishment se nebránil použití ideologicky nezátížené nové nálepky „kulturní antropologie“ pro pracoviště a činnost, která nezaznamenala téměř žádnou vnitřní změnu. Tento „naoko“ nenásilný přerod z etnografie neboli národopisu do etnologie a kulturní a sociální antropologie rozpoutal řadu diskusí a vzájemné permanentní vymezování obou oborů přetrvává dodnes.

Mluvíme-li o tuzemské národopisné tradici, je jasné, že se nevyhneme zjednodušením a stereotypizaci. Jde přece o shrnutí stoleté tradice, která prodělávala a prodělává různé proměny a výkyvy. Ovšem i tak jsou jisté rysy, které přetrvávají v čase (s pár výjimkami se setkáme vždy a všude), rysy které si většinou vybavíme, dojde-li řeč na národopis, a máme si pod tímto pojmem něco představit.

Etnografie, dříve nazývaná národopis nebo lidověda, dnes označována spíše názvem etnologie, je historická disciplína zajímavější se hlavně o hmotnou a duchovní kulturu, a to především v terénu našeho státu a jeho různorodých regionů. Dlouhou dobu se zájem národopisců upíral na venkov, neboť venkovský člověk, „našinec“, byl považován za nositele národní kultury v té nejčistší podobě. Postupně se poté zájem národopisců rozšířil a obrátil se i do měst (studium dělnictva a městských populací a jejich folkloru). Už v samých počátcích českého národopisu byl velký důraz kladen na studium českých krajanů v zahraničí (Klíma 1899, Feigl 1925, Schlos 1927; Folprecht 1932, 1937, 1947; Michalko 1936; Scheufler a kol. 1964; Vařeka 1974, Heroldová 1976) a v poválečném období také na otázky dosídlení českého pohraničí, které tou dobou bylo jakýmsi „etnickým

gulášem“, který bylo třeba monitorovat (Heroldová – Vančík 1955; Heroldová 1978; Vančík 1956).

Co však národopisce různých období vývoje disciplíny spojuje, je zájem o minulost a tradiční sociální formy a jeho podstatou je shromažďování pramenného materiálu a jeho srovnávání a deskripce (Nešpor – Jakoubek 2004: 8). „Tyto úkoly přitom národopisné disciplíny zvládají dokonale, neměli bychom však po nich chtít, aby se pokoušely o širší interpretace shromážděného materiálu prostě proto, že v jejich rámci pro tento přístup neexistuje náležité teoretické zázemí. Jinak řečeno, v rámci etnologie není relevantní holistický přístup (a ani jakékoli pokusy o něj), prostě proto, že etnologie je tomuto přístupu komplementární“ (Nešpor – Jakoubek 2004: 8).¹

Národopis usiloval především o pozitivistické zachycení jednotlivých tematických oblastí (lidová architektura, oděv, lidové zvyky a slovesnost atd.) a zároveň o postižení vývojových stadií české vesnice později i města (studium dělnictva nebo městských částí). Dodnes v tomto ohledu nedostal výrazného vývoje. Pokud dřívější národopisce a dnešní etnografy a etnologové vycházející z národopisné tradice něco ve zkoumané lokalitě zajímalo, byly to tradiční formy předešlých období a ne současný život. S výraznou kritikou historického zaměření národopisu vystoupil například Petr Skalník: „Na tomto místě je třeba podtrhnout zcela dominantní historismus, který v národopise a vůbec v tzv. duchovních vědách u nás převládal i v předkomunistickém období (v pozitivistickém hávu), ale zavedením marxistického historického materialismu ještě posílil. Domnívám se, že to byl právě historismus, který se rozhodujícím způsobem podílel a stále podílí na eventuálním neúspěchu snah o přeměnu národopisu v etnografii a posléze v sociokulturní antropologii. Lze to snad nejlépe ilustrovat právě na příkladě nových zaměření na etnograficky orientované bádání o združstevněné vesnici, hornictva a dělnictva. Jestliže lze těžko vytýkat klasickému národopisu jeho popisnost (vždyť nic jiného ani nehlásal než popis lidu resp. národa), etnografii sovětského ražení je nutné vytknout lpění na metodologii historické rekonstrukce předsocialistických prvků kultury jinak do té doby nestudovaných chudých rolníků, horníků a dělníků popř. řemeslníků, které ovšem bylo možno a třeba studovat tak, jak se projevovali v době výzkumu“ (Skalník 2005: 13)

Národopisná bádání byla a jsou často úzce tematicky zaměřená. Tématem práce je obydlí, říkadla nebo druh kroje ve vymezeném regionu. Ačkoliv je často patrná snaha zasadit zkoumaný fenomén do kontextu, zpravidla nejde o celostní sondu, která se snaží pochopit, jak sledovaná populace jako celek funguje. Národopisci tedy nejde o to „stát se jedním z Chodů, Moravských Slováků nebo obyvatel

¹ Z těchto teoreticky prostých národopisných studií však vystupuje výjimečná práce Petra Bogatyreva, který jediný se pokusil o aplikaci zahraničních postupů – principů francouzského strukturalismu na studium lidových krojů (Bogatyrev 1937). Tím porušil přísnou stranickou disciplínu českého národopisu a za toto „znečištění“ českého národopisu „úpadkovou buržoazní teorií“ byl během své kariéry často kritizován (více viz Kandert – Scheffel 2002 [1994]).

Širokého Dolu“, aby poznal na vlastní kůži jejich aktérský pohled, jde mu o to zůstat nestranným výzkumníkem. V „Příručce lidopisného pracovníka“ z roku 1936 tak byli badatelé nabádáni takto: „*Soupisná práce nechť vychází vždy od nejstarších zjištěných poměrů, a protože podání lidu nesahá daleko, nechť vychází ze starých pramenů archivních, které musí korigovat naše poznání a úsudky ... Nechť obsáhne vývoj poměrů až do dneška a hledí rozlišovat vždy stupně ve vývoji, jak se měnily a za sebou následovaly... Kromě pilného studia historických pramenů musí lidopisní pracovníci čerpat i ze současnosti podle skutečného života a podle ústního podání. Spolupracovníci národopisu nebo soupisu musí pořádit vlastně zevrubný popis dnešního života lidu i minulé generace. Každý, ať odborný badatel nebo sběratel, musí dobře znát zkoumaný kraj z vlastního názoru, vedle toho musí se pilně vyptávat i současníků, pokud jen sahá jejich paměť i tradice“ (Stránská 1936: 11–15). Jediná rovina, kde se má lidopisný pracovník vztahovat k současnosti, je rovina poznání zkoumaného kraje, ovšem ne perspektivou jeho obyvatel, ale „z vlastního názoru“.*

Metodologicky je národopis založen především na krátkodobých (často opakovaných) šetřeních (najdou se mezi národopisci i výjimky, např. práce Soni Švecové – 1975, 1984 a některých jejích žáků). Jako hlavní výzkumný nástroj používají národopisci rozhovory s pamětníky, pokud možno co nejvyššího věku, dotazník nebo prostý sběr artefaktů. Takový výzkum může zpravidla provádět jedinec, ale v poválečném období se prosadila i metoda týmových výzkumů. Každý z odborníků měl v kompetenci jednu oblast (oděv, řemesla, architektura ...) a zpracovával pouze tu. Takové výzkumy pak bylo velmi obtížné syntetizovat a zpravidla zůstávala nepovšimnuta vzájemná provázanost jednotlivých sfér, která je tolik akcentována v kulturní a sociální antropologii, prosazující především holistickou perspektivu.

Českému národopisu svítla jistá šance, že by se mohl vymanit z područí historického bádání. Především pokud by byl schopen integrovat inspiraci přicházející od skandinávských národopisců, zejména Sigurda Erixona (1937/1938). Už od 30. let se u něj objevuje myšlenka srovnávacího studia životního stylu jednotlivých národů a usiloval o etablování „evropské etnologie“² jako oboru studujícího materiální a sociální kulturu, propojující regionální národopisy a folkloristiku (Lozoviuk 2005: 18; Rogan 2008: 283–284). Toto samostatné pole bádání se ale ustavuje až během 50. a 60. let. Tento směr je charakteristický svým důrazem na studium současnosti a s tím související studium každodennosti, přičemž metodologicky je zdůrazňována především role terénního výzkumu coby stěžejní badatelské metody (Lozoviuk 2005: 18–19). Toto synchronně a terénně orientované studium lidských společností tak mohlo pomoci českému národopisu překlenout jeho teoretickou i metodologickou vyčerpanost.

² Více k etablování evropské etnologie ve středoevropském prostředí viz Lozoviuk 2005: 13–36.

Z ideologických důvodů však bylo skandinávské pojetí evropské etnologie jako srovnávací disciplíny u nás obtížně aplikovatelné (stejně jako mnohé jiné inovace oboru jdoucí ze západní části Evropy). Mezi západem a východem Evropy zela nepřekročitelná informační a komunikační propast a jakékoliv teoretické nebo metodologické inspirace nebo prosté srovnávání vlastního etnografického materiálu s materiály ze západní části Evropy bylo předem zapovězeno a odsouzeno jako nebezpečné paktování s „buržoazní“ vědou. Proto český národopis zůstal dlouhodobě neinovován a dodnes je výrazně součástí historických studií a věnuje se nadále především sběratelské práci.

Britská sociální antropologie a antropologie Evropy

Souběžně s nastíněným tuzemským vývojem se vyvíjel na britském souostroví zcela nový směr studia evropských populací v rámci oboru sociální antropologie. Zhruba v 50. letech nastoupila generace, která po silné generaci afrikanistických výzkumů obrátila svou pozornost na oblast Evropy a položila tak základy novému směru antropologie Evropy a antropologie Středomoří. Během 50. let začala celá řada studentů oxfordské univerzity pod vedením profesorů Evans-Pritcharda a Peristianyho s terénním výzkumem v mediteránní oblasti Evropy (Pitt-Rivers ve Španělsku, Campbell a Du Boulay v Řecku, Stirling v Turecku, Boussevain na Maltě, Abou Zeid v Egyptě atd.). Mluvíme-li o antropologii Středomoří, je třeba uvést, že nešlo o ucelenou školu s vlastním programem, tento neorganizovaný trend v rámci (především oxfordské školy) britské sociální antropologie zcela utichl pod tíhou kritiky v 80. a 90. letech (např. Herzfeld 1984) a nadále se profiloval jako antropologie Evropy (Albera 1999; Carbonell 2010).

Cílem této nové generace antropologů bylo uskutečnit v evropském prostředí výzkum Evans-Pritchardova stříhu. Zde si však výzkumníci za předmět výzkumu zpravidla nevolili celou etnickou skupinu, ale úžeji vymezený region (Campbell 1964 – pastevečtí Sarakačani žijící přes léto v řeckém regionu Zagori) nebo spíše jednu vesnici (Pitt-Rivers 1974 [1954] – andaluská horská vesnice Grazalema). Ve stopách svého učitele Evans-Pritcharda se autoři zaměřovali na mechanismy, které integrují a dezintegrují sledovanou populaci. Analyzovali tak ve sledovaném terénu především integrující principy přátelství, příbuzenství nebo patronství. Na straně druhé ovšem zachycovali i soutěživý princip cti, který byl zdrojem konfliktů. Tento princip pak popisovali na rovině jak individuální, tak skupinové. Jádrem těchto evropských výzkumů byly především hodnoty, a to konkrétně kognitivní hodnoty, koncepty, v nichž je zabudován etický obsah, který se ukazuje v patřičných kontextech.

Pionýři antropologie Evropy usilovali přes sběr a analýzu empirického materiálu o postížení univerzálních principů lidského myšlení napříč kulturami. Postupně

se začaly objevovat snahy o komparaci vypracovaných případových studií. Na rozdíl od komparativních směrů v rámci národopisu však nešlo zdaleka o komparaci na první pohled viditelných forem hmotné a duchovní kultury, ale spíše o komparaci hodnot, konceptů a morálních systémů. Tento komparativistický trend měl však jeden vedlejší produkt, a to konstruování „Středomoří“ jako homogenní kulturní oblasti³, což bylo výrazně kritizováno v 80. letech (Pina-Cabral 1989, Goddard et al 1994).

Jako reprezentativního zástupce tohoto trendu lze považovat kolektivní publikaci *Mediterranean Countrymen*, kterou editoval Julian Pitt-Rivers (1963). Tato kniha obsahuje většinu témat, kterými se tato generace oxfordských antropologů v terénu Středomoří zabývala, a to užívání půdy a majetku a jejich dědění, rodina a příbuzenství, demografie nebo lokální ekonomie, vztah venkovských komunit k městům a státu. Autoři této generace prolomili nechvalně známý trend, kdy předchozí anglofonní vědci zásadně ignorovali akademickou tvorbu ne-anglicky mluvících kolegů v zemích, které studovali. Naopak, tito výzkumníci nejenže ovládali jazyk zkoumané populace, ale pracovali s již publikovanými studiemi v místních jazycích a navázali spolupráci s lokálními folkloristy a etnografy.⁴

Dalšími klíčovými pracovišti kromě oxfordské univerzity byly ještě univerzity v Cambridge a Londýně. Zde jsme zaměřili pozornost na oxfordskou odnož britské sociální antropologie, protože právě její představitelé věnovali nemalou pozornost evropským regionům, do nichž spadá lokalitou i vesnice Vojvodovo.

„Vojvodologie“ – směs rozličných intelektuálních tradic

Nastíněný vývoj v rámci antropologie a národopisu zanechal své stopy i v českých studiích na téma Vojvodovo (Nešpor – Hornofová – Jakoubek 1999, 2000, 2001, 2002; Hirt – Jakoubek 2005; Jakoubek 2010a, 2010b, 2011a, 2011b, 2012; Budilová 2008, 2011a, 2011b, 2011c, 2012; Pavlásek 2011; Penčev 2012)⁵. Nejprve se zaměříme na zkoumaná témata a teoretický přístup. Pokud si seřadíme publikované texty za sebe a u každého určíme podle tematického zaměření a aplikovaných přístupů, na který z odkazů spíše navazuje, zda na národopisnou tradici nebo na antropologii Evropy oxfordské školy, ukáže se nám zajímavá pravidelnost.

³ Zde oxfordští badatelé nepochybně čerpají inspiraci z historiografického díla Fernanda Braudela (1972 [1949]). Vzhledem k tomu, že Braudelovo dílo bylo do angličtiny přeloženo poprvé až v roce 1972, byl jeho vliv na vývoj britské sociální antropologie omezen jazykovou bariérou.

⁴ Campbell například spolupracoval s řeckou folkloristkou Angeliki Chadžimichali a Pitt-Rivers se španělským historikem, lingvistou, folkloristou a antropologem v jedné osobě - Juliem Caro Baroja.

⁵ Záměrně nevěnujeme pozornost studiím, které vyšly v bulharštině, neboť nám půjde o analýzu českého diskurzu o Vojvodovu nebo studiím, které se později staly součástí monografií. Považujeme monografie za publikaci vyššího řádu, a budeme tedy přednostně rozebírat je.

Tab. 1 – Stěžejní témata zpracovávaná českým národopisem a studii britské sociální antropologie, zaměřenými na Evropu

Český národopis	Evropské etnografie britské sociální antropologie
Kraj, jeho přírodní ráz a dějiny osídlení	Ekonomická organizace (obživa, užívání půdy a majetku, dědění)
Obyvatelstvo – jeho fyzický charakter	Sociální organizace (rodina, příbuzenství, autorita)
Hmotná kultura	Vztah venkov – město
Typy sídel	Integrační a dezintegrační mechanismy
Typy staveb	Zvykové právo
Nářečí	Směna a spotřeba
Oblečení	Genderové vztahy
Strava	Náboženství
Zaměstnání	
Lidové umění	
Společenská kultura	
Život v rodině a obci	
Lidové obyčejy	
Duchovní kultura	
Vědění a víra	
Lidové léčení	
Pověsti, legendy, pohádky aj.	
Divadelní hry	
Příslloví, zaříkadla	
Lidové písně	
Hudba a tanec	
Vzdělanost obyvatelstva a školství	
Vliv masové kultury	
Národnostní vztahy	
Kulturní změna	

Máme zde skupinu textů, které tematicky odkazují na tradici britské sociální antropologie. Jedná se výhradně o texty od Lenky J. Budilové (Budilová 2008, 2011a, 2011b, 2011c, 2012). Témata jejich textů jako by šla zcela paralelně s tématy obsaženými v *Mediterranean Countrymen* (Pitt-Rivers 1963), tedy především užívání půdy a majetku a jejich dědění, rodina a příbuzenství, demografie a problematika jména⁶. Právě v těchto textech také nejvíce rezonuje myšlenka podchytit principy sociální organizace, které přetrvávají navzdory historickému vývoji sledovaného společenství (např. principy uzavírání sňatků nebo transferu majetku, půdy a jmen). Na první pohled tedy Budilová následuje spíše synchronně zaměřený typ studia tak, jak jej známe z britské varianty „antropologie Evropy“, a spíše nenásleduje domácí tradici národopisu, který je koncipován především jako historická disciplína.

6 Problematika jmen a pojmenování by mohla být přiřazena pod téma příbuzenství, zde ale připomeňme, že soudobý znovuobjevený zájem o strategie pojmenování vychází výrazně z jednoho akademického pracoviště – z cambridgeské univerzity, jedná se tedy opět o britskou intelektuální tradici.

V další skupině najdeme texty tematicky zaměřené spíše podle tuzemského národopisného stylu. Jsou to především sólové texty Marka Jakoubka (Jakoubek 2010a, 2011a, 2011b, 2012), text který napsal Marek Jakoubek společně s kolegy (Jakoubek – Nešpor – Hirt 2006) a text Michala Pavláška (Pavlásek 2011). Předmětem bádání je česká krajanská zemědělská vesnice a její obyvatelstvo, které žije dnes především v českém pohraničí – tedy zahrnuje v sobě hned všechny prioritní oblasti klasického národopisu. Hlavní použitou metodou jsou podobně jako v klasickém národopise rozhovory s pamětníky a sběr materiálů, případně rozbor textů produkováných zkoumanou populací. Doposud zpracovaná témata pokrývají do značné míry výčet, který sestavila do knihy „Příručka lidopisného pracovníka“ Drahomíra Stránská v roce 1936. Jedná se především o témata kraj, jeho přírodní ráz a dějiny osídlení (Jakoubek 2010a), obyvatelstvo (Jakoubek 2010a, 2011a, 2011b, 2012) nářečí (Jakoubek 2010a), zaměstnání (Jakoubek 2011a) společenská kultura, život v rodině a obci (Jakoubek 2012), lidové obyčejy (Jakoubek 2012), duchovní kultura, vědění a víra (Jakoubek 2010a, 2011a, 2012; Pavlásek 2011), lidové léčení (Jakoubek 2011a), lidové písně, hudba a tanec (Jakoubek 2012). Tato skupina textů má výrazně historické zaměření a dalo by se říci, že popisují specifický případ Vojvodova a snaží se odhalit jeho zásadní charakteristiky a historické příčinné souvislosti, spíše než by usilovaly o podchycení nějakých trvalejších ideálních struktur a vnitřní logiky kultury tak, jak tomu činí texty Lenky J. Budilové. Hovoříme však pouze o výběru témat a aplikovaném obecném přístupu k datům.

Třetí skupina textů staví převážně na jiných intelektuálních základech než na vybraných dvou tradicích evropské etnologie a antropologie. Jsou to především studie věnované vojvodovské etnicitě a proměnám identity obyvatel Vojvodova před reemigrací do Čech v 50. letech (Jakoubek – Nešpor 2000; Nešpor – Hornofová – Jakoubek 2000; Jakoubek – Hirt 2005; Jakoubek 2010b; Penčev 2012), jedná se tedy o jakousi historickou rekonstrukci situační identity Vojvodovčanů, jinými slovy, za co se aktéři považovali v souvislosti různými společenskými a politickými proměnami. Lze říci, že tato skupina textů se v rámci české „vojvodologie“ stala profilačními. Na jejich základě se totiž podařilo ujistit akademickou obec, že se nejedná jen o popis další krajanské obce na Balkáně, ale že právě na jejím případě budou pozorovatelné fenomény (jako například na konfesi založená identita), které mají širší platnost. Tato skupina textů tedy ukázala, že studia vojvodovského tématu se dá ujmout i antropologickou optikou, oproštěně od národopisné popisnosti.

Shrnout však všechny ostatní vojvodovské texty Marka Jakoubka pod kategorii staromódního národopisu by bylo trestuhodným zjednodušením. Jsou zde ještě další aspekty, jimiž Jakoubek zcela vystupuje z národopisného stylu výzkumné práce. Jde především o holistické uchopení zkoumaného tématu. Zaměřuje se na všechny aspekty života Vojvodovčanů, které oni sami prezentují jako závažné, tedy

neomezují svou pozornost pouze na kroje, svatby nebo lidovou slovesnost a i přes značné preferování pamětníků pokročilého věku pracuje i s jejich potomky, kteří Vojvodovo znají jenom z vyprávění, a s lidmi, pro něž je vzpomínání na Vojvodovo z jakéhokoliv důvodu důležité. Výzkum téměř po celou dobu provádí v páru (což je strategie velmi obvyklá u britských antropologů⁷) a především neusiluje o pochycení pouze zjevných rysů zkoumané kultury. Velká část jeho textů se snaží o podchycení logiky uvažování Vojvodovčanů, způsobů myšlení a rozumění světa. Tato pozornost věnovaná analýze smyslu a hodnot má v oblasti národopisu pramalou tradici. V neposlední řadě se jeho texty vyznačují kolaborativním přístupem k informantům. Přistupuje k nim ne jako ke zdroji informací, ale jako ke spoluautorům a konzultantům. Více si Jakoubkův kolaborativní styl práce rozebereme dále v textu.

Tab. 2 – Zásadní rozdíly mezi českým národopisem a studii britské sociální antropologie, zaměřenými na Evropu

Český národopis	Evropské etnografie britské sociální antropologie
Zaměření na partikulární témata	Holismus
Diachronní přístup	Synchronní přístup (výjimka Pitt-Rivers)
Popis	Analýza
Krátkodobé návštěvy v terénu	Terénní výzkum (ideálně dlouhodobý, stacionární)
Preference pamětníků (pokročilého věku)	Snaha o zachycení všech dostupných věk. skupin
Individuální a týmové výzkumy	Individuální výzkum (nebo maximálně v páru)
Sběr artefaktů, rozhovor, dotazník	Zúčastněné pozorování, rozhovor
Pozitivismus (výjimka Petr Bogatyrev, Jiří Langer)	Funkcionalismus, strukt. funkcionalismus
Zájem o „vlastní“	Zájem o „ty druhé“
Kultura „vnější“	Kultura „vnitřní“ (v hlavě)

Z této podkapitoly vyplývá, že v rámci českého vojvodovského bádání lze identifikovat práce, které jsou buď zcela podle stříhu britské sociální antropologie (texty Lenky J. Budilové), potom práce, které jsou do značné míry národopisného stříhu (velká část textů Marka Jakoubka a text Michala Pavláška) a nakonec práce, které jsou inspirované spíše ryze soudobými společenskovedními směry (Jakoubkovy texty spolu s Tomášem Hirtem, Zdeňkem Nešporem a Martinou Hornofovou).

Je paradoxní, že ačkoliv jsou mnohé Jakoubkovy práce formálně tolik blízké odkazu klasického českého národopisu, bývá mu vytýkán právě nedostatek klasických etnografických témat, především se jedná o téma zemědělské obživy, lidových zvyků a folkloru. Naši publikaci se pokusíme toto bílé místo zaplnit a obsáhnout

⁷ Například John K. Campbell (1964) prováděl terénní výzkum za doprovodu své manželky Sheily, která částečně zapříčinila, že byl Campbell v terénu vůbec akceptován a přizván, aby se s manželkou připojil k přesunu pastevecké skupiny se stády. Zaznamenala pro něj data z ženské sféry, která byla manželovi nepřístupná.

témata doposud nezpracovaná (hmotná kultura, typy sídel, typy staveb a oblečení) a doplnit tak etnografický obraz Vojvodova – české vesnice v Bulharsku. Doufáme, že bádání o Vojvodovu se stane relevantním příspěvkem nejen do české antropologické produkce, ale i do produkce etnografické.

Dvě odnože monografické produkce o Vojvodovu

Když se v roce 2004 Zdeněk Nešpor s Markem Jakoubkem zamýšleli nad samými základy sociokulturní antropologie v českém prostředí, upozornili mimo jiné na fatální nedostatek antropologických monografií. Tuto mezeru se snaží zaplnit práce Josefa Kanderta „Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých a osmdesátých letech 20. století“ (Kandert 2004), avšak v dané kategorii i nadále stojí tato publikace značně osaměle, v případě badatelů mladší generace pak byla tato kategorie doposud prázdnou množinou. Nad nedostatkem monografických antropologických prací se čtenář pozastaví, především vezme-li v úvahu vysoký počet absolventů sociální a kulturní antropologie, kteří každý rok získávají akademické tituly na českých univerzitách.

Lze uvěřit, že se u nás najde jistě řada textů – rozhodně mnohé zdařilé diplomové a disertační práce, které by mohly být vydány a obstály by jako antropologické monografie. Ovšem ne všechny texty jsou na natolik aktuální témata, že o ně projeví zájem velká nakladatelství. Nutno poznamenat, že antropologická monografická produkce je projekt, který musí být obvykle dotován, a to zpravidla ze zdrojů mimo samotného nakladatele. Vždy to záleží především na obratnosti a šikovnosti studenta či autora, aby si zajistil financování případné publikace. Zaměříme se zde na produkt centrální pro antropologickou práci – na monografie. Vlna hned čtyř monografií o Vojvodovu (Jakoubek 2010a, 2011a, 2012; Budilová 2011b) je výsledkem činnosti manželů Jakoubkových. Publikace mohly být vydány především díky tomu, že v letech 2010–2012 získali podporu svého komplexního výzkumu od Grantové agentury České republiky. V předmluvě první monografie (Jakoubek 2010a) píše Vladimír Penčev, že kouzlo této knihy tkví především v tom, že to není „klasická monografie“. Vezmeme-li v úvahu chybějící protíváhu v jiných (a lepších) monografiích a takřka absenci tohoto žánru v rámci české produkce, můžeme ji rozhodně považovat za „klasickou“ ve smyslu, že se může stát vzorem pro další studie (pokud autoři například z důvodů jazykové bariéry nebudou schopni vzít si za vzor monografie zahraniční).

Tato monografická tvorba byla vítána jak kolegy, kteří se zabývají spřízněnými tématy (Balkán, bulharistika, migrace, reemigrace, krajanská problematika), ale především samotnými Vojvodovčany. Monografická tvorba manželů Jakoubkových by se dala rozdělit do dvou fází, fáze analytické a fáze ediční. Do fáze analytické bychom

řadili dvě publikace (Jakoubek 2010; Budilová 2011b). Tyto publikace sklídily úspěch spíše u odborné veřejnosti. Autoři se v nich zaměřují na problémové okruhy běžné ve společenských vědách (dědická praxe, religiozita, strategie uzavírání sňatků a pojmenování, vztah ke smrti a praxe pohřbívání, lingvistické charakteristiky místního nářečí, identita a vztahy s okolními populacemi atd.) a pro pochopení zkoumaných témat pak hledají v sebraných rozhovorech a jiných pramenech informace pro vyvození patřičných závěrů. Autoři tedy používají texty (ať už již původní primární prameny nebo přepisy rozhovorů), aby našli odpověď na předem položené otázky.

Ve fázi ediční probíhá proces tvorby textu zcela opačně. Na začátku je text vytvořený většinou samými aktéry. Výzkumník tento text upraví dle příslušných pravidel (Šťovíček 2008) a pak až pokládá otázku, co vše nám text může o Vojvodovu říci. Fáze kladení otázek tedy následuje až po textu. Do této kategorie spadají jednoznačně poslední publikace Marka Jakoubka (2011a, 2012). Právě monografie, které mají především formu pramenných edic, jsou nejoblíbenějším žánrem samotných Vojvodovčanů. Zcela explicitně vyjadřují, že jim je cizí erudovaný, komplikovaný a značně abstraktní jazyk⁸ publikací z předchozí skupiny. O to více vítají v originálním znění zveřejněné vzpomínky a deníky svých někdejších sousedů. Právě tato blízkost monografií samotným aktérům je nejlépe vidět na prodejnosti daných publikací. Zatímco obě publikace z předchozí analytické fáze je stále možné i dva roky po otištění zakoupit, již několik měsíců po vydání knihy „Vojvodovo: kus česko-bulharské historie, tentokrát převážně očima jeho obyvatel“ byla beznadějně vyprodána. Byla jsem přítomna jednání s nakladatelstvím CDK těsně před vypuštěním knihy do oběhu. Kniha se ještě oficiálně nedostala ani na knižní pulty a v nakladatelství na ní měli již celou řadu objednávek (především právě ze strany Vojvodovčanů). Právě této ediční činnosti, která je v českém prostředí relativně řídký jev, a úzké kooperaci výzkumníků s informanty se budeme věnovat v následujících řádcích.

Kolaborativní přístupy – svěží vítr vojvodovských studií

Na vydávání vojvodovských edic se názory různí. Ze strany klasické historické linie etnografie zaznívají výtky, že se jedná o pouhé neproduktivní převyprávění pramenů, prosté analýzy a interpretace (Woitsch 2012), což ovšem po zevrubné četbě musíme zpochybnit, neboť právě interpretační stránka knihy vždy převažuje nad vlastními texty Vojvodovčanů. Na straně druhé však právě publikace edic vyvolala celou vlnu

⁸ Vzhledem k tomu, že Vojvodovčané věnovali vždy značnou část svého času studiu Bible, jsou rozhodně schopni abstraktního myšlení, jazyk antropologů je však plný pojmů, které mají specifický význam v rámci odborného jazyka, ale zároveň bývají i součástí jazyka běžného, kde mají poté význam lehce odlišný (například pojmy jako příbuzenství, manželství, národ, skupina apod.). Četba takových textů je pro laiky pak pochopitelně obtížná.

produkce mezi samotnými Vojvodovčany. Začínají se objevovat další a další vzpomínkové texty, prameny k tématu, o němž se ještě nedávno odborníci domnívali, že je vyčerpáno. Někteří Vojvodovčané začali psát až na základě existence knihy obsahující autorský text někoho z Vojvodovčanů. Následovat zmíněných kritik, řídili bychom se příslovím: „Kdo se nikam nežene, nic nezkaží“. Ovšem dodejme také, že na druhou stranu bádání o Vojvodovu „nikam neposune“.

To, co je v českém prostředí některým trnem v oku a neproduktivním marněním času a tiskařské barvy, to je současně v kontextu americké antropologie zcela soudobý kooperativní přístup. Již v průlomovém kritickém díle „Writing culture“ autoři navrhují, že v budoucnu by badatelé měli ustoupit od dominantního stylu psaní, kterým tou dobou byl autoritativní monolog vědce o zkoumané populaci, směrem k dialogu mezi zkoumajícím a zkoumaným (Clifford – Marcus 1986). Americký antropolog Luke E. Lassiter později přichází s jednoznačným vymezením tohoto snažení a volí pro něj název „kolaborativní etnografie“. Součástí tohoto konceptu je i přejmenování zkoumaných osob – dříve označovaných jako informant, informátor nebo respondent, na „konzultant“. Kolaborativní etnografie je přístup, který otevřeně zdůrazňuje spolupráci (výzkumníka se zkoumanou populací) v každé fázi výzkumného procesu – od stanovení projektu přes terénní výzkum a zvláště během procesu psaní. Kolaborativní etnografie vítá komentáře od konzultantů a snaží se je začlenit do etnografického textu, který je kontinuálně vytvářen. Toto vyjednávání se pak promítá a vrací do samotného terénního výzkumu (Lassiter 2005: 16).

V posledních publikacích o Vojvodovu přestává být pojednáváno „o Vojvodovčanech bez Vojvodovčanů“ (Jakoubek 2011a: 9). Je tak beze zbytku činěno v souladu s reflexivním obratem v antropologii, který antropologům velí dát hlas informátorům. Namísto obvyklého převyprávění a interpretování zaznamenaných dat, mají výzkumníci raději nechat promlouvat samotné aktéry. Tento trend se začal prosazovat v post-koloniálním období z několika důvodů. Spolu s rozpadem koloniálního systému začala být kritizována tradiční mocenská nerovnost mezi antropologem a informantem, která je texty typu „o nás bez nás“ nejen prezentována, ale zároveň reprodukována. Jednou z naznačovaných cest ven z této „kaše“ je podrobný reflexivní popis vlastního působení v terénu a akcentování výpovědi zkoumaných aktérů. Antropolog se tak mění z autoritativního analytika spíše v editora, který texty vybere, seřadí za sebe „nenásilným“ způsobem a nechá mluvit aktéra (jako příklad si uveďme například monografii Marjorie Shostak 1993).

Dalším důvodem volání pro uznání rovné role informantů je obrat antropologického zájmu ke společnosti vlastní. Zkoumaná populace se tedy změnila, například začala být ve většině případů gramotná a byla tedy schopna si přečíst produkované texty a korigovat je. I ve vzdálených exotických oblastech se již ze zkoumaných populací etablovaly generace antropologů nebo obecně intelektuálů,

kteří mohli zpochybnit výzkumníkovy texty a závěry. Výzkumník se tedy musel mít více na pozoru a psát s vědomím, že jeho text bude možná čten kritikem nejpřísnějším – samotnými informanty. Jakoubek tím ve svých posledních publikacích reaguje na recentní inovace metodologie oboru.

Zde jsme ovšem svědky posunu ještě dál. Klasický antropolog byl zvyklý zkoumat cizí populace a poté o výzkumu publikovat monografie nebo výzkumné zprávy v jazyce vlastní akademické obce. Publikoval tedy ne za účelem zviditelnit nebo informovat zkoumanou populaci, ale za účelem získat výhody ve vlastní profesní sféře. Klasický antropolog mladší generace nemusí zkoumat populaci cizí, ale třeba subkulturu populace vlastní. Ovšem v tom případě si většinou vybere takovou skupinu, která i tak vykazuje co největší znaky cizosti (exotičnosti), může se jednat o bezdomovce, cigány, obyvatele sociálně vyloučených lokalit, uživatele drog či pěstitele kaktusů. Mnohé z těchto societ obvykle jakákoliv antropologická literární produkce o nich samých nezajímá. Rádi si práci přečtou, vytknou možná nepřesnosti, ale tím jejich participace na textové produkci obvykle končí. V případě Jakoubkova dlouholetého výzkumu se nejen zkoumaná populace podílí na vzniku odborných textů, ale zároveň je výrazným podílníkem jejich recepce.

Nejlépe je Jakoubkův kolaborativní přístup viditelný na kapitole, kterou vystavěl na textu Petra Klepáčka (Jakoubek 2012: 87–153). Klepáčkův text je vlastně svébytným postkoloniálním antropologickým dílem. Klepáček je insiderem – zkoumaným „domorodcem“, který ovšem vytváří texty a také je interpretuje. Ukazuje tak, že zkoumaná populace už dávno není jen pasivním objektem zájmu antropologa. Objektem, který je pozorován a antropolog má ve vztahu k němu moc jej opsat a tedy ho i (nejen) symbolicky ovládnout. Klepáček ukazuje, že „domorodci“ se bez antropologa klidně obejdou a nejenže jsou schopni psát o sobě sami, ale jsou schopni i antropologa poučit a opravit ho. V tomto případě nejenže Klepáček vytvořil prezentovaný text (obsahující precizně vypracovanou argumentaci a interpretaci událostí, které zasáhly jeho rodinu), ale ještě revidoval a komentoval Jakoubkův úvod k danému textu. Zde vidíme spoluautorský vztah informátora – výzkumníka *par excellence*.

Klepáček odhaluje všudypřítomné zkreslení, ke kterému výzkumníci vždy dojdou, vycházejí-li pouze z výpovědí, které jsou snadno slyšitelné, nebo z mnohých písemných pramenů, vytvářených elitnějšími vrstvami. Klepáček zde tvrdí, že dosavadní líbivý obrázek Vojvodova vytvářeli hlavně informátoři, kteří pocházeli ze specifických poměrů. „Je třeba vzít v potaz množství těch, co paměti psali nebo jinou formou zaznamenali, v poměru k těm, co z jakýchkoliv důvodů mlčeli. Ti, co měli štěstí a jejich paměti jsou zachyceny, měli ve vojvodovské komunitě nějaký status. Ten se promítal do jejich podání dějů ...“ (pozn. 21, s. 109). Lepší dekonstrukci předchozího autorem zprostředkovaného obrazu vojvodovského společenství si jen těžko můžeme představit.

Vzpomínkové i úvahové texty psané samotnými informátory jsou pramen, který by si snad každý výzkumník ve svém terénu přál. Odpor k práci a publikaci takovýchto textů může pramenit z několika směrů. Mohou být považovány za pramen velmi emotivní a osobní, pro mnohé odborníky dodnes takovéto aspekty nemají ve světě vědy místo. Dalším z důvodů může být čistě praktický. Jakmile se Vojvodovčané (a ostatně i jakékoliv jiné zkoumané populace) naučí psát etnografie o sobě samých, co potom budou dělat etnografové na univerzitách a výzkumných ústavech?

Tato monografie má cíl dvojitý. Zaprvé splatit jakýsi dluh na hmotnou kulturu zaměřené etnografii a doplnit oblasti, které byly doposud při zkoumání Vojvodova opomíjeny (způsob obživy, obydlí a sídla, oděv atd.). Zadruhé během splácení dluhu i nadále respektovat hlas informátorů, dát jim dostatek prostoru a zviditelnit především jejich aktérské uchopování zkoumané reality.

Druhá kapitola nabízí stručný komplexní přehled dějin českého osídlení Vojvodova. Aby bylo možné pochopit příchod česky hovořících obyvatel do Bulharska, musí tato historie začít přinejmenším již na Svaté Heleně, odkud do Bulharska přišli. Je zde rozebrána otázka národnostního a konfesního složení obyvatel Vojvodova i míra jejich kontaktů s ostatními regiony Bulharska. Příběh „českého Vojvodova“ končí v 50. letech, kdy většina jeho českého obyvatelstva reagovala na výzvu československé vlády k dosídlení pohraničí. Po jejich odchodu byla vesnice v rámci státem organizovaných přesunů dosídlena novými obyvateli z Kjustendilského a Ichtimanského regionu Bulharska. Příběh „českého Vojvodova“ pak končí na jižní Moravě, kam byli reemigranti z Vojvodova umístěni.

Kapitola třetí prověřuje možnosti archivního výzkumu při pátrání po předcích českých obyvatel Vojvodova, kteří přišli do Bulharska ze Svaté Heleny a na Svatou Helenu přišli z českých zemí. Tato problematika byla doposud značně nejasná, jediné údaje o původu svatohelenských Čechů vypovídaly velmi vágně o českých regionech, z nichž původně odešli. Ale region je příliš velká jednotka, než aby se s ní výzkumník, který má k dispozici archivní prameny v českých archivech, spokojil. V této kapitole jsme svědky pokusu vyhledat zmínky a osobách zanesených v Gernické kronice zemřelých v českých regionálních matrikách narozených, zemřelých i oddaných, s důrazem na osoby evangelického vyznání, protože právě ony byly předky emigrační vlny do Vojvodova. Tato vskutku mravenčí práce pak ústí v evidenci konkrétních českých obcí, odkud emigranti do Svaté Heleny odešli. Jedná se o obce Brník, Střechov, Velim, Xaverov, Nová Ves, Staňkovice, Stašov, Oselce, Bohouňovice, Ostředek a Vehlovice. Právě toto přesné zacílení původu svatohelenských Čechů je velkým pokrokem v bádání o historii Čechů v Banátu a současně i obce Vojvodovo.

Čtvrtá kapitola rozpracovává stěžejní etnografická témata vojvodovského bádání. Je založena na komentovaném vydání rukopisu vojvodovského pamětníka Miroslava Štrbky. Štrbka se ve svých textech věnuje celé řadě témat, která jsou typicky etnografická. I zde se tak ukazuje, že zkoumaná populace je schopna sestavení podrobného a hlavně informačně nabitého etnografického textu. V tomto případě se, pravda, nejedná o výrazně analyticky propracovanou argumentaci, s níž jsme se setkali v textech Petra Klepáčka (Jakoubek 2012: 87–153), ovšem o to více zapadá Štrbkův text do tradice, která je nám v českém prostředí důvěrně známá – do pozitivisticky laděné tradice českého národopisu. Cílem národopisného bádání je v souladu s etymologickým předznamenáním dané disciplíny *popis*. Štrbkův text je taktéž popisný, s velkou precizností zaznamenává a také kvantifikuje hmotnou stránku (někdejší) vojvodovské každodennosti.

Z uvedeného vyplývá celá řada otázek. Jaké jsou tedy místo a úloha badatele ve vztahu ke zkoumanému společenství, které je schopné textové produkce v podobné kvalitě jako někdo, kdo studiu sociálních věd zasvětil řádku let svého života? Je efektivnější spíše nevěnovat textům zkoumané populace pozornost, „vyklidit pole“, nebo se zkoumanou populací v souladu s principy kolaborativní etnografie spolupracovat? Komu jsou texty samotných aktérů a akademiků určeny? Existuje mezi cílovou skupinou textů zkoumané populace a akademiků nějaký průsečík? Vzhledem k tomu, že v českém prostředí zcela absenteje diskuse tématu kolaborace se zkoumaným terénem v rámci základního výzkumu⁹, doufejme, že touto publikací se nám podaří téma otevřít a snad i vtáhnout do diskuze ostatní badatele s dlouhodobou terénní zkušeností.

Čtvrtá kapitola nejenže nastoluje řadu otázek, mířených k samotným epistemologickým základům etnografie a antropologie, ale současně zaplňuje bílá místa dosavadního etnografického profilu Vojvodova. Věnuje se řadě témat, která lze zahrnout do kategorie tradičního způsobu obživy a produkce Vojvodovčanů včetně podrobných popisů osevnických postupů a poměru pěstovaných plodin, dále se zaměřuje na otázky z kategorie infrastruktury a architektury jak hospodářských usedlostí, tak celé vesnice. Podrobně je zde rozpracováno i téma stravování a uchovávání potravin (včetně technického nákresu *brikolérské* ne-elektrické lednice), systém svátků, tradic a lidových zvyků, tradičního odívání, řemesel provozovaných v regionu, léčení, domácích porodů a péče o děti i vzdělávání. Štrbka tím vlastně obsáhl značný díl témat klasické etnografie.

Poslední kapitola svým pojetím navazuje na komentovanou edici textů Miroslava Štrbky a je věnována tématu tradičního vojvodovského oděvu a obuvi se

⁹ S kolaborací se zkoumanou populací se naopak setkáme v maximální možné míře v rámci výzkumu aplikovaného. To však ještě neznamená, že je jakousi výsadou aplikované antropologie. V souladu se zahraničními trendy věříme, že má své místo i ve výzkumu základním, v jehož rámci by v současném světě měla být statusová nerovnost mezi výzkumníkem – vědcem a jeho informanty spíše stírána.

značným důrazem na *emickou* perspektivu odívání. Stejně jako kapitola předešlá je bohatá na podrobné technologické postupy a obsahuje rovněž bohatou obrazovou dokumentaci. Pro potřeby textu (a ovšem v souladu se svými informátory) od sebe Maglia odděluje oděv ženský, mužský a dětský, dále popisuje rozdíly v odívání podle věkových skupin a podle různých příležitostí. Do kategorie odívání pak připojuje ještě oblast bytových doplňků, která s odíváním úzce souvisí, protože má podobné etnodiferenční funkce jako vojvodovský *kroj*.

Závěrem

O vojvodovské problematice bylo doposud psáno spíše z pozic antropologických. I přes historiograficky laděné a národopisné tradici tematicky blízké texty Marka Jakoubka je nutno uznat, že vpravdě národopisný (etnografický) popis Vojvodova byl doposud jaksí rozdroben mezi jednotlivé texty, jejichž prioritou byla především interpretace materiálu v souladu s teoretickými východisky. Tuto na teorii vázanou strategii psaní od etnografie nemusíme a ani nemůžeme očekávat. Těžištěm etnografického přístupu je především popis zaměřený na relativně úzká témata spojená nejčastěji s obživou a duchovní kulturou venkovského lidu.

Nelze hovořit o absolutní absenci národopisných studií Vojvodova, to bychom opomněli za všechny např. mnohé texty Vladimira Penčeva. Na druhou stranu v českém prostředí takto zacílené studie doposud skutečně chyběly. To, že o Vojvodovu po výtce etnograficky laděná publikace doposud nevznikla, je částečně dílem náhody. Tohoto tématu se za českou stranu chopila právě ta generace autorů, kteří mezi antropologií a etnografií chtěli vymezit tlustou a jasnou čáru (viz Nešpor – Jakoubek 2004). Protože disciplíny antropologie a etnografie k sobě mají i přes ostré sebevymezování dosti blízko, není překvapením, že se i autoři, kteří doposud hájili především antropologické barvy, mohou pokusit jakýsi dluh této sousední disciplíně splatit. Vzhledem k tomu, že lidový zpěv, tanec a divadlo neměly ve vojvodovském asketickém životním stylu místo, obracíme zde pozornost na ostatní témata, typická pro národopisný přístup (zemědělství, historický původ obyvatelstva, oděv, řemesla ...) a předkládáme je touto publikací čtenáři pěkně „po kupě“.

Literatura:

- Albera, P. D. (1999) The Mediterranean as an anthropological laboratory, *Anales de la Fundación Joaquín Costa* 16, s. 215–232.
- Bogatyrev, P. G. (1937) *Funkcie kroja na Moravskom Slovensku*. Turčanský sv. Martin: Matica slovenská.
- Budilová, L. (2008) Některé aspekty příbuzenství a sňatkových vzorců u 'vojvodovských Čechů', *Český lid/Etnologický časopis* 95 (2), s. 127–142.
- Budilová, L. J. (2011a) Dědické strategie a předávání gruntu ve vztahu k příbuzenství a genderu. Případ bulharských Čechů, 1900–1950, *Historická demografie* 35, s. 187–218.
- Budilová, L. J. (2011b) *Dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenovávání u bulharských Čechů v letech 1900 – 1950*. Brno: CDK.
- Budilová, L. J. (2011c) „Pro víru nebo za půdou?“. Několik poznámek k migračním motivacím bulharských Čechů. *Balkán a migrace*. Plzeň: Antropoweb.
- Budilová, L. J. (2012) „Ať se neztratí jméno“. Jména a pojmenovávání u bulharských Čechů. *Český lid : Etnologický časopis*, 99 (4), s. 407–426.
- Braudel, F. (1972) [1949] *The Mediterranean in the Age of Philip II*. New York: Harper Collins.
- Campbell, J. K. (1964) *Honour, family and patronage*, Oxford: Oxford university press.
- Carbonell, E. (2010) „Exactly what I had been looking for“: The Anthropology of the Mediterranean 1950–1970. *(Con)textos: revista d'antropologia i investigació social* 4, s. 5–22.
- Clifford, J.; Marcus, G. E. (eds.) (1986) *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*, Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Erixon, S. (1937) Regional European Ethnology I. Main Principles and Aims with Special Reference to Nordic Ethnology. *Folkliv* 2–3, s. 89–108.
- Erixon, S. (1938) Regional European Ethnology II. Functional Analysis – Time Studies. *Folk-liv* 3, s. 263–294.
- Feigl, L. (1925) *Sto let českého života ve Lvově*. Lvov: Česká Beseda.
- Folprecht, J. (1932) *Čechoslováci Polští*. Praha: Spolek Komenský.
- Folprecht, J. (1937) *Volynští Krajané*. Praha: Cíl.
- Folprecht, J. (1947) *Studie o povaze zahraničních krajanů*. Praha: Československý ústav zahraničí.
- Goddart, V. A.; Llobera, J. R.; Shore, C. (1994) *The anthropology of Europe: Identity and Boundaries in Conflict*, Oxford: Berg.
- Heroldová, I.; Vančík, F. (1955) Vytváření domova v novoosídlenecké pohraniční vesnici. *Český lid* 42 (5), s. 193–200.
- Heroldová, I. (1976) Etnická a etnografická problematika českých enkláv na Balkáně. *Studia balkanica bohemoslovaca* 2, 204–216.
- Heroldová, I. (1986) Vystěhovalectví z českých zemí (Balkán II. – Rumunsko, Bulharsko). *Český lid* 73, s. 45–51.
- Herzfeld, M. (1984) The Horns of the Mediterraneanist dilemma. *American Ethnologist* 11 (3), s. 439–454.
- Hirt, T.; Jakoubek, M. (2005) Idea krajanského hnutí ve světle konstruktivistického pojetí národa: proměny kolektivní identity vojvodovské náboženské obce. *Český lid* 4, s. 337–366.
- Jakoubek, M. (2010a) *Vojvodovo: Etnologie krajanské obce v Bulharsku*. Brno: CDK.
- Jakoubek, M. (2010b) From believers to compatriots. The case of Vojvodovo – 'Czech' village in Bulgaria, *Nations and Nationalism* 16 (4), s. 675–695.
- Jakoubek, M. (2011a) *Vojvodovo: kus česko-bulharské historie. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel*. Brno: CDK.
- Jakoubek, M. (2011b) Synopse materiálů k vojvodovskému svatebnímu folklóru. *Lidé města* 13 (1), s. 105–144.
- Jakoubek, M. (2012) *Vojvodovo: historie, obyvatelstvo, migrace*. Brno: CDK.
- Jakoubek, M.; Nešpor, Z. R.; Hirt, T. (eds.) (2006) *Neco Petkov Necov – Dějiny Vojvodova. Vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. Plzeň: Občanské sdružení Vojvodovo.
- Jakoubek, M.; Nešpor, Z. R. (2000) Poslední Čech v zapomenuté české vesnici. *Cargo* 3/4, s. 220–229.
- Kandert, J.; Scheffel, D. (2002) [1994] Politika a kultura v české etnografii. In Holubová, M.; Petrářová, L.; Woitsch, J. (ed.). *Česká etnologie 2000*. Praha: Etnologický ústav AVČR, s. 213–228.
- Kandert, J. (2004) *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20. století*. Praha: Karolinum.
- Klíma, S. (1899) České osady dolnouherské. *Český lid* 8, s. 22–28.
- Lassiter, L. E. (2005) *The Chicago guide to Collaborative Ethnography*. Chicago: The university of Chicago Press.
- Lenk, L. (2008) *Reemigrace bulharských Čechů do Československa po druhé světové válce. Případová studie jedné skupiny*. Diplomová práce obhájená na Katedře antropologických a historických věd, FF ZČU v Plzni (nepubl.).
- Lozoviuk, P. (2005) *Evropská etnologie ve stredo-evropské perspektivě*. Pardubice: Univerzita Pardubice.
- Michalko, J. (1936) *Naši v Bulharsku. Pädesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov*. Myjava: Knihlačiaren Daniela Panického.
- Nešpor, Z. R.; Hornofová, M.; Jakoubek, M. (1999) Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část první: Počátky Svaté Heleny. *Lidé města* 2, s. 66–88.
- Nešpor, Z. R.; Hornofová, M.; Jakoubek, M. (2000) Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část druhá: Rozkol na Svaté Heleně a další náboženský vývoj obce. *Lidé města* 4, s. 112–139.
- Nešpor, Z. R.; Hornofová, M.; Jakoubek, M. (2001) Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část třetí: Vojvodovo, obec denominačního typu. *Lidé města* 5, s. 62–86.

- Nešpor, Z. R.; Hornofová, M.; Jakoubek, M. (2001) Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část čtvrtá: Religiozita reemigrantů. Závěry. *Lidé města* 8, s. 85–104.
- Nešpor, Z. R.; Jakoubek, M. (2004) Co je a co není kulturní/sociální antropologie? Námět k diskusi, *Český lid* 91, s. 53–79.
- Pavlásek, Michal (2011) Hledání vojvodovské Pravdy ve světle probuzeneckých hnutí, *Lidé města* 13 (1)
- Penčev, V. (2003b) Tempus edax rerum aneb O minulosti a současnosti vojvodovských Čechů, *Lidé města* 11, s. 36–51
- Penčev, V. (2006b) Já a on: obraz druhého u „českých“ Bulharů a „bulharských“ Čechů, in. Moravcová, M.; Svoboda, D.; Šístek, F. *Pravda, Lásky a ti na „východě“*. *Obrazy středoevropského a východoevropského prostoru z pohledu české společnosti*, Praha: FHS UK, s. 212–219.
- Penčev, V. (2006c) „Čeští“ Bulhaři: naši a cizinci mezi svými a cizími, in. Moravcová, M.; Svoboda, D.; Šístek, F. *Pravda, Lásky a ti na „východě“*. *Obrazy středoevropského a východoevropského prostoru z pohledu české společnosti*, Praha: FHS UK, s. 208–211.
- Penčev, V. (2008) Češi v Bulharsku aneb O typologizaci, etapizaci a procesech adaptace českého vystěhovalectví do bulharských zemí, *Český lid* 95 (2), s. 115–126.
- Penčev, V. (2012a) *Po serpentínách sebepoznání a poznání toho druhého: Češi a Slováci v Bulharsku, Bulhaři v České republice*. Praha: FHS UK.
- Penčev, V. (2012b) Pouť do Kanaánu aneb Co přivádí Čechy do Bulharska a Bulhary do Čech. *Porta Balkanica* 4 (1–2), s. 40–45.
- Pina-Cabral, J. de (1989) The Mediterranean as a Category of Regional Comparison: A critical view. *Current Anthropology* 30 (3), s. 399–406.
- Pitt-Rivers, J. (1974) [1954] *The people of the Sierra*. Chicago: University of Chicago press.
- Pitt-Rivers, J. (ed.) (1963) *Mediterranean Countrymen*. Paris: Mouton.
- Rogan, B. (2008) From rivals to partners on the Inter-War European Scene. Sigurd Eri-xon, Georges Henri Rivièrè and the Organization of European Ethnology in the 1930s. *Arv. Nordic Yearbook of Folklore* 64, s. 275–324.
- Scheufler, V. (a kol.) (1964) Výzkumy české menšiny v Rumunsku. *Český lid* 51, s. 190–192.
- Schlos, J. (1927) Práce a zvyky našich vystěhovalců v rumunském Banátě na jaře a v létě. *Naše zahraničí* 8, s. 185–186.
- Shostak, M. (1993) [1983] *Nisa, dcera Kungů*. Praha: Mladá fronta.
- Skalník, P. (ed.) (2002). *A Post-communist Millennium: The Struggles for Sociocultural Anthropology in Central and Eastern Europe*. Praha: Set Out.
- Skalník, P. (2005) Lze z národopisu udělat antropologii? O jedné zdánlivě marné snaze v Čechách. *Antropowebzin* 3, s. 11–16.
- Skalník, P. (2007) Dávám jednoznačně přednost sociální antropologii. *Sociologický časopis* 43 (1), s. 187–190.

- Stránská, D. (1936) *Příručka lidopisného pracovníka*, Praha: Národopisná společnost československá.
- Svoboda, M. (2008) Belinci: ‚Zapomenutá‘ osada na Balkáně, v níž se hovořilo česky. *Český lid* 95 (2), s. 145–162.
- Šťovíček I. (2008) *Ediční teorie a metodika*. Praha: Masarykův ústav AV ČR.
- Švecová, S. (1975) *Kopanícová sídla a dedina*. Praha.
- Švecová, S. (1984) *Lazy v 19. a 20. storočí. Vývoj rolnických chotárnych sídiel v oblasti Kru-pinskej planiny*. Praha.
- Uherek, Z. (2007) Národopisci a sociokulturní antropologové v měnícím se českém prostředí. *Sociologický časopis* 43 (1), s. 195–203;
- Vaculík, Jaroslav (1983) Bulharští Češi a jejich reemigrace v letech 1949–1950. *Český lid* 70: 82–86.
- Vančík, F. (1956) Některé rysy novoosídleneckeho pohraničí. *Český lid* 43 (5), s. 193–195.
- Vařeka, J. (1974) Kulturní společenství a diferenciacè v lidovém stavitelství českého jazyko-vého ostrova na území jižního Banátu. *Národopisný věstník československý* 8–9, s. 53–79.
- Woitsch, J. (2012) Marek Jakoubek: Vojvodovo – etnologie krajanské obce v Bulharsku. *Sociologický časopis* 48 (1), s. 165.

* * *

- Penčev, V. (1988) Някой проблеми на адаптация на чешките заселници в Северозападна България, in. *Втори международен конгрес по българистика. Доклади*, sv. 15, София, s. 480–492.
- Penčev, V. (2001) *Паралакс в огледалото или за мигрантските общности в чуждоезична среда (Чехи и Словаци в България)*. София: Херон Прес.
- Penčev, V. (2003a) Чешките темели на следосвобожденска България. *Европа* 2001 (5), s. 14.
- Penčev, V. (2006a) Типология на етничните общности в чуждоетнична среда. Чехи и Словаци в България, in. *Studia balcanica boheto-slovaca* 4 (1), s. 477–483.

Vojvodovo: Dějiny jed(i)né české obce v Bulharsku

Lenka J. Budilová

V letech 1900–1950 žilo ve vesnici Vojvodovo v severozápadním Bulharsku kompaktní české protestantské společenství. Předkové těchto českých hovořících „věřících“ přišli do Bulharska z několika různých míst, většina však z banátské obce Svata Helena, ležící na území dnešního Rumunska. Až do poválečného období, kdy naprostá většina vojvodovských Čechů přesídlila do pohraničních oblastí Československa, představovalo zdejší protestantské společenství svého druhu jedinečný fenomén. Obyvatelé Vojvodova tvořili specifickou část tehdejší poměrně početné české kolonie v Bulharsku, která se zde začínala utvářet po roce 1878. V rámci této „české invaze do Bulharska“ (Rychlík 2000: 389), jak je tato migrační vlna někdy označována, totiž do země přicházeli převážně kvalifikovaní dělníci, technici a řemeslníci, inteligence, obchodníci či umělci, kteří se usazovali hlavně ve velkých městech (srov. Пенчев 2006; Penčev 2008). Vojvodovští Češi, protestanti, jejichž hlavní obživnou strategií bylo zemědělství, do tohoto obrazu příliš nezapadali. Výrazně se však odlišovali také od svého bulharského okolí, které upoutávali svou přísnou religiozitou, asketickou morálkou, píli a pracovitostí (k obrazu vojvodovských Čechů viz Jakoubek 2010a: 213–272). Obec jako taková byla pro tyto vlastnosti začasť označována za „vzorovou vesnici“. Často je citován výrok bulharského ministra vnitra, který po návštěvě Vojvodova prohlásil, že by byl šťastný, kdyby bylo v Bulharsku alespoň deset takových vesnic, jako je Vojvodovo (Michalko 1936: 54). Dnešní Vojvodovo si ze své někdejší slávy mnoho nepodrželo, přesto jsou zde stopy

českého vlivu stále patrné: v obci se setkáme s typickými českými domy, stojí zde (stále ještě) budova české školy, řada bulharských obyvatel obce se s návštěvníky domluví česky, a udržela se zde kontinuita evangelické tradice v podobě metodistického sboru. Pro lepší pochopení jedinečné pozice Vojvodova v rámci bulharské společnosti první poloviny 20. století však bude zapotřebí podívat se blíže na dějinné události a procesy, které jej utvářely.

Svatá Helena v kontextu českého osídlení Banátu

Jak už bylo řečeno, většina česky mluvících obyvatel Vojvodova přišla do Bulharska z banátské obce Svata Helena. Svata Helena však nebyla jedinou českou vesnicí, která byla v průběhu 19. století v Banátu založena; v řadě těchto obcí (Gernik, Bigăr, Rovensko, ad.) žije česky mluvící obyvatelstvo dodnes (k historii a etnografii českých vesnic v dnešním rumunském Banátu viz např. Auerhan 1921; Jech – Secká – Scheufler – Skalníková 1992; Secká 1995, 1996; Urban 1930). Čeští kolonisté začali do této části habsburské monarchie ve větším počtu přicházet ve 20. letech 19. století. První osídlenci se sem dostali jako lesní dělníci najatí obchodníkem se dřevem Magyarlim (Štěpánek 2005: 82–83). Později byli přijati do svazku Vojenské hranice a vykonávali hraničářskou službu až do jejího zániku v roce 1873. Oblast byla zároveň dosídlena dalšími přistěhovalci z českých zemí (Jech – Secká – Scheufler – Skalníková 1992: 10–25).

Svata Helena zaujímal v kontextu českých osad v regionu do určité míry specifické místo. Byla jednak osadou vůbec nejstarší (srov. Urban 1930: 6–11), a jednak zde – na rozdíl od ostatních českých vesnic – byli vedle katolíků významně zastoupeni také evangelíci. Protože to byli právě svatohelenští evangelíci, kdo později odchází z Banátu a zakládá v sousedním Bulharsku vesnici Vojvodovo, opustíme v tuto chvíli ostatní české obce v regionu a zaměříme se právě jen na ně. Jak už jsme nastínili, příčiny českého osídlování Banátu v první třetině 19. století bývají spatřovány jednak v oblasti hospodářské (lesní dělníci najatí dřevařským podnikatelem Magyarlim), jednak v existenci Vojenské hranice, jejíž správa usilovala o kolonizaci řídké osídleného území. Nicméně právě evangelické víra části svatohelenských Čechů a specifický náboženský vývoj v obci inspirovaly některé badatele k formulaci odlišného výkladu příčin odchodu předků svatohelenských evangelíků z českých zemí. Podle tohoto výkladu byli zakladatelé Svaté Heleny potomky *tolerančních sektářů* z východních Čech, soustředěných kolem lidových náboženských učitelů a vykladačů Bible, kteří po vydání Tolerančního patentu v roce 1781 odmítli přestoupit na některou z tolerovaných konfesí a byli deportováni, či později sami odcházeli do Banátu, k jiho-východním hranicím habsburské říše (Nešpor 1999; Nešpor – Hornofová – Jakoubek 1999; Jakoubek 2011: 37–44). Přestože si tato hypotéza našla také své kritiky (Pavlašek

2010), pro naši argumentaci bude důležitá, protože vyzdvihuje významnou roli, jakou v tomto společenství hrálo náboženství.

Náboženství totiž sehrálo významnou roli také v dalším migračním pohybu sledovaného společenství. Přinejmenším jedním z řady důvodů, proč část svatohelenského evangelického sboru později Banát opouští a vydává se do sousedního Bulharska, totiž byly jak spory mezi katolíky a evangelíky v obci, tak neshody mezi samotnými evangelíky. Ať už byla příčinou toho, že se z evangelického tábora vydělila skupina trvající na dodržování přísné morálky, označující se jako „věřící“ a vymezující se vůči zbytku „zesvětštělého“ sboru (Nešpor – Hornofová – Jakoubek 2000: 114–117; Jakoubek 2010a: 73–83), ona polozapomenutá sektářská zbožnost, či vliv protestantských obrodných hnutí, které ve 2. polovině 19. století v obci působily (Pavlašek 2010: 376–380), jisté je, že po příchodu nového pastora se evangelická část obce štěpí na dvě části. Právě odštěpená část sboru označující se jako „věřící“ pak odchází ze Svaté Heleny do Bulharska (Jakoubek – Nešpor 2006: 18; Jakoubek 2010a: 36–41, 79–83). Motivací k odchodu však byly také tísnivé poměry hospodářské, zejména nedostatek půdy (srov. Findeis 1930a: 1; Necov 2006: 31–32; k migračním motivacím bulharských Čechů viz Budilová 2011a).

Z Banátu do Bulharska

Od 70. let 19. století se začíná vyvíjet moderní Bulharsko jako samostatný politický útvar. V roce 1878 bylo v severní části dnešního Bulharska vytvořeno Bulharské knížectví, které bylo nominálně stále vazalem Osmanské říše; v jižní části země pak vznikla Východní Rumelie, která měla status autonomního území v rámci Osmanské říše. Ke spojení obou částí došlo v roce 1885 a na Balkáně tak vznikl poměrně velký stát s přibližně 2,8 milionu obyvatel (Rychlík a kol. 2000: 242). Formální vazby k Osmanské říši byly zprůhledněny a úplná nezávislost Bulharska pak byla vyhlášena v roce 1908. V rámci budování samostatné státní existence vyšel v Bulharském knížectví v roce 1880 *Zákon o osídlování neosídlených oblastí* (Закон за населяване на ненаселените земи в България, č. 222/1880). V tomto zákoně nová bulharská vláda vyzývá zahraniční Bulhary zabývající se zemědělstvím k osídlování neobdělávané půdy na bulharském území.

Ona odštěpená část svatohelenského evangelického sboru na sklonku století zareagovala na zprávy o vydání tohoto bulharského zákona. Přestože se zákon původně vztahoval jen na Bulhary žijící v zahraničí, bulharské úřady proti cizím kolonistům, kteří splňovali jeho podmínky, neměly námitek (Heroldová 1986: 48). V roce 1896 vyslali ze Svaté Heleny pětičlennou delegaci, která měla zjistit situaci, obhlédnout vhodné území v severním Bulharsku a navázat kontakty s místními úřady. Následně rozprodalo asi 20 rodin na Svaté Heleně své majetky a odešlo

do Bulharska (Necov 2006: 32, Jakoubek 2010a: 36). Tito první přesídlenci se nejdříve po určitou dobu zdržovali v Plevenské oblasti (Mrtvica, Asenovo, Gorna Mitropolja) u zdejších Slováků a Pavlikianů (Gostilja). Po určité době bylo svato-helenským Čechům, k nimž se přidali někteří Slováci z plevenských obcí, úřady přiděleno v severozápadním Bulharsku k osídlení místo zvané Sasek (v blízkosti městečka Kneža), kde se usadili a pokusili se založit vesnici: vykopali studně, postavili polozemnice, oseli pole. V následujícím roce k nim přibylo dalších 20–25 rodin ze Svaté Heleny (Necov 2006: 33). Tento první pokus o založení obce byl však neúspěšný: kolonistům se postavila do cesty malárie a odpor místního obyvatelstva, které novým osídlencům zasypalo studny a zbouralo domy (k pokusu o založení obce na Saseku srov. Michalko 1936: 55–64; Jakoubek 2010a: 33–72).

Po tomto neúspěšném pokusu se 18 rodin vrátilo zpět do Banátu, ostatním však bylo nabídnuto k osídlení jiné místo. V roce 1900 či 1901 tak Češi ze Svaté Heleny společně s několika slovenskými rodinami z Mrtvice, s několika rodinami katolických Bulharů (*Pavlikianů*) a pravoslavných Srbů, kteří se k nim přidali, opustili Sasek a založili „na zelené louce“ na místě zvaném „Gladno pole“¹ poblíž vesnice Bukjovci (dnešní město Mizija), asi 15 kilometrů jižně od dunajského přístavního městečka Orjachovo, vesnici Vojvodovo (Michalko 1936: 67; Jakoubek 2010a: 46–69). Nově usazené rodiny dostávaly od bulharské vlády podle rodinných poměrů zdarma půdu o výměře 25–60 dekarů za přijetí státního občanství, a po několik let požívaly drobné daňové úlevy jakožto kolonisté (Findeis 1930a: 1).

Budování Vojvodova

Přesné údaje o počtu a původu rodin, které založily Vojvodovo, se v literatuře liší. Vojvodovský kronikář Necov hovoří o 60 rodinách ze Svaté Heleny a 15 rodinách Slováků z plevenských vesnic (Necov 2006: 34), na jiném místě ovšem uvádí celkem 80 rodin (Necov 2006: 40). Ján Michalko uvádí, že už v dubnu roku 1900 se na místě dnešního Vojvodova nacházelo 28 českých, 18 slovenských a 7 pavlikianských rodin (Michalko 1936: 54–55), celkem 53 rodin. Vladimír Penčev udává počet 50 rodin, z toho 21 českých a 15 slovenských, k nimž se zanedlouho přidaly další a osídlování tak pokračovalo až do roku 1912 (Penčev 2006: 93). Přesný počet rodin se zřejmě v počátcích často měnil pro velkou fluktuaci osob mezi Svatou Helenou a Vojvodovem.

Vojvodovo bylo budováno pravidelně, s širokými, pravoúhlými ulicemi: tři podélné a tři příčné ulice, které měly po obou stranách vysázeny dvě řady akátů,

¹ Název místa „Gladno pole“ byl původně pravděpodobně „Gladko pole“ (hladké, rovné pole) a odkazoval k místnímu rovinatému terénu bez stromů (srov. Necov 2006: 40).

„jež na jaře mění Vojvodovo v jedinou ohromnou vonnou kytici.“ (Findeis 1930a: 1). Po příchodu si noví osídlenci nejdříve vystavěli provizorní obydlí z upěchované hlíny a vykopali studně v hloubce 15–22 metrů. Potom začali s oplocováním parcel a stavbou prostorných domů a hospodářských stavení. Domy se na počátku stavěly tzv. „nabíjenou“ technikou, později z nepálených i pálených cihel. Byly pravidelně bíleny a měly barevné podrovnávky a červené taškové střechy (Findeis 1930a: 1). V počátečním období se ovšem střechy dělaly doškové.

Novým osídlencům byly vyměřeny pozemky pro stavbu vesnice a západně od obce také orná půda o výměře 3000 dekarů (Necov 2006: 40). Vojvodovský kronikář Necov uvádí, že novým osídlencům bylo přidělováno 10 dekarů na osobu, zároveň však ne méně než 30 dekarů a ne více než 60 dekarů na jednu rodinu (Necov 2006: 34). Začátky na novém místě nebyly snadné, noví obyvatelé měli problémy se získáváním půdy i s neúrodou v prvních dvou letech, a tak se některé z usazených rodin vrátily zpět do Svaté Heleny (Michalko 1936: 67–68). Bulhaři a Srbové z rakousko-uherského Banátu (asi 30 rodin), kteří přišli později, už státní půdu nedostali, ale kupovali ji od sousedních vesnic nebo později od vystěhovalců z Vojvodova (Necov 2006: 73).

Nová vesnice dostala od úřadů název Vojvodovo, údajně podle pověsti, která v kraji kolovala a vyprávěla, že na místě, kde byla obec založena, zemřel jakýsi bulharský vojvoda neznámého jména (Findeis 1930a: 1; Michalko 1936: 67). Vladimír Penčev uvádí ještě další dvě hypotézy vysvětlující původ jména obce: podle jedné z nich je ves pojmenována po Christo Botevovi, jehož četa měla na tomto místě pobývat, podle druhé na tomto místě zemřel Stojan Vojvoda, člen Botevovy čety (Penčev 2006: 93).

Vojvodovo jako multietnická a multikonfesní obec

Česky hovořící evangelíci ze Svaté Heleny tvořili v době založení Vojvodova, stejně jako v následujících padesáti letech, většinu jeho obyvatel. Za hranicemi své obce však obyvatelé Vojvodova dlouho nebyli označováni jako Češi (Slováci, Čechoslováci), ale buď jako Němci (Necov 2006: 28), nebo jako „Banátčané“ (protože přišli z Banátu), a celá vesnice pak jako „Banatsko selo“ (Necov 2006: 34). Obec však nebyla etnicky ani konfesně homogenní: své místo zde měly také další etnické skupiny a náboženská vyznání. Vladimír Penčev v této souvislosti poukazuje na fakt, že ač byla obec polyetnická a polykonfesní, její obyvatelé nežili v oddělených částech vesnice, jak bývalo v bulharských obcích obvyklé (Penčev 2006: 94). Jak ze strany samotných jeho obyvatel, tak ze strany jejich okolí však bylo Vojvodovo vždy vnímáno jako obec česká.

Nejvýznamněji zastoupenou skupinou byli vedle Čechů v počátečním období Slováci (srov. Botík 2005; Jakoubek 2011: 97–99). Slovenské rodiny ve Vojvodovu pocházely z některých (dnes) srbských (Kovačica, Padina, Veliko Središte, Silbaš), maďarských (Pitvaroš, Nagylak) a bulharských (Gorna Mitropolja, Podem, Brašljanica) obcí (srov. Michalko 1936: 69–77). V roce 1922 odchází více než 40 Slováků z Vojvodova na Slovensko, z nichž se někteří zase vrátili zpět (Michalko 1936: 68; Jakoubek 2011: 97–103). Po tomto roce se vzájemný poměr Čechů a Slováků v obci výrazně vychýlil ve prospěch Čechů. Zároveň už v roce 1928 (a patrně již od r. 1922) tvoří druhou největší skupinu v obci po Čechích nikoli Slováci, ale Bulhaři. Řada pamětníků uvádí, že v rámci vojvodovského vesnického společenství nikdy nedocházelo k výraznější diferenciaci mezi Čechy a Slováky. Na veřejnosti se mluvilo česky a řada někdejších Vojvodovčanů hovoří o tom, že vojvodovské Slováky *za Slováky ani nepovažovali*. Tento trend byl později posilován aktivitami krajské péče vykonávanými ze strany nově vzniklého československého státu, který se snažil budovat a posilovat identitu československou. Přesto však ve Vojvodovu určité povědomí o rozdělení na české a slovenské rodiny existovalo vždy: například některá osobní jména (Zuzana, Tereza, Michal, Pavel) byla chápána jako jména distinktivně slovenská (Budilová 2011b: 196), podobně pak některé konfese (například nazarenství) se vyskytovaly jen ve slovenských rodinách. Obyvatelé Vojvodova však dlouho kladli větší důraz na náboženskou než na národnostní identifikaci a v tomto smyslu si byli Češi a Slováci velmi blízcí. Slováci byli buď nazareni nebo luteráni, řada z nich se po založení obce podobně jako většina jejích obyvatel přidala k metodistům. Jejich vyznání tedy bylo vojvodovským Čechům bližší než okolní pravosláví. K neproblematickému vzájemnému soužití přitom nepochybně přispěly také vzájemně srozumitelné jazyky, sdílení podobných kulturních vzorců a také sdílená historická zkušenost (druhotná emigrace z někdejšího Uherska). Během padesátiletého vývoje obce pak došlo k řadě smíšených česko-slovenských sňatků, v nichž u potomků většinou převládla identifikace česká (stejně jako český jazyk). Zároveň pak řada těch, kteří jsou označováni jako potomci slovenských vojvodovských rodin, dnes mluví česky a považují se za Čechy.

V letech 1900–1950 žily ve Vojvodovu také bulharské rodiny. Několik rodin bulharských *Pavlikiánů* (banátských Bulharů) se podílelo již na zakládání obce. *Pavlikiáni* se od vojvodovských Čechů a Slováků, ale také od okolního bulharského obyvatelstva, odlišovali římskokatolickým vyznáním. Mluvili však také odlišným dialektem bulharštiny a nosili specifický kroj. Zpočátku žilo ve Vojvodovu asi deset rodin *banátských Bulharů* (Necov 2006: 48). V průběhu 20. a 30. let se však přestěhovaly do blízké obce Bårdarski Geran, kde žili jak banátské Bulhaři, tak katoličtí Němci. Odchod *Pavlikiánů* z Vojvodova byl kompenzován příchodem asi 20 bulharských rodin z tzv. „západních krajů“ a z vnitrozemí (Penčev 2006: 94).

Po odchodu *Pavlikiánů* tak byla většina bulharských rodin v obci pravoslavných. Příchod některých bulharských rodin do obce časově navazoval na emigraci Čechů do Argentiny, a tyto nově příchozí rodiny se často usazují právě v domech těchto přesídlenců.

Kromě bulharských rodin žilo ve Vojvodovu několik rodin pravoslavných Srbů. Ti přišli do obce později, protože však již nedostali půdu zdarma, Vojvodovo většinou po několika letech opustili (Necov 2006: 34). Vztahy v rámci vesnice mezi českými evangelíky a jejich pravoslavnými sousedy (Bulhary a Srby) byly většinou přátelské, české rodiny si však udržovaly určitý odstup, který se projevoval například vysokou mírou endogamie. Čeští obyvatelé Vojvodova tuto tendenci explicitně formulovali jako snahu „nebrat si Bulhary“ (Budilová 2011b: 141–160). V roce 1921 se do vesnice přistěhovalo několik ruských emigrantů, „wrangelistů“², kteří uprchli z Ruska po občanské válce a vítězství rudé armády (Jakoubek 2011: 162–164). Původně pracovali jako nájemní síla u několika bohatých rodin ve vsi, nakonec se ve Vojvodovu oženili a zůstali. Většina z nich si vzala za manželky místní Češky či Slovenky a po druhé světové válce společně s nimi odešli do Československa. Dva Rusové se ve Vojvodovu oženili za Bulharky a v obci zůstali i po roce 1950.

Největší migrační pohyby zažilo Vojvodovo ve 20. a 30. letech 20. století. V důsledku uplatňovaných dědických strategií zde v každé generaci docházelo k dělení půdy v jednotlivých rodinách a ve 20. letech už nebylo možné uživit daný stav populace (srov. Budilová 2011a). To společně s neúrodou, důsledky válečných let a světovou ekonomickou krizí vedlo k tísnivé hospodářské a sociální situaci řady rodin. Vojvodovské rodiny přitom žily převážně ze zemědělství a nepodporovaly své děti v tom, aby se vyučily řemeslu či odcházely do měst. Tato situace byla neudržitelná a v důsledku vyústila k masivní migrační vlně obyvatel obce za půdou. První z těchto migračních vln vedla v roce 1928 do Argentiny, druhá v roce 1935 do obce Belinci v okrese Isperrich (srov. Svoboda 2008). Většina vojvodovských Čechů a jejich potomků o tomto místě dodnes referuje jako o „Deli Ormanu“, což je turecký název celého regionu (bulharsky Ludogorje). S příbuznými v Argentině byly nadále udržovány kontakty především formou dopisů, také kontakty s Belincemi nebyly zprerhané, a nadále docházelo k uzavírání sňatků mezi Čechy z Vojvodova a Belinců. Při následném přesídlení v roce 1950 odcházejí do Československa také čeští obyvatelé Deli Ormanu.

V následující tabulce jsou uvedeny údaje o počtu obyvatel Vojvodova, stejně jako o struktuře populace z perspektivy národnostní a náboženské v letech 1900–1950. Bohužel chybějí údaje o posledním období existence obce. Tyto

² „Wrangelisté“ byli vojáci bělogvardějské Dobrovolnické armády generála P. N. Wrangela, který se v letech 1918–1921 pokoušel svrhnout bolševickou vládu. Po porážce tohoto hnutí generál a řada jeho vojáků emigrovali.

chybějící údaje je možné doplnit daty o počtu Čechů z Vojvodova, kteří v letech 1949–1950 přesídlili na jižní Moravu, což bylo podle různých údajů 121 nebo 129 rodin (Penčev 2006: 101).

Tab. 3 – Obyvatelstvo Vojvodova podle národnosti a náboženství.

Rok	Celkem	Češi	Slováci	Bulhaři	Srbové	Jiní	Protestanti	Pravoslavní	Katolíci
1905	416	210	109	52	55	-	308	65	43 ³
1910	409	224	86	56	43	-	310	57	42
1920	616	440	102	45	29	-	550	45	21
1928	695	476	74	127	-	17 ⁴	-	-	-
1934	798	527	104	148	6	13	-	-	-

Zdroj: Botík 2005: 33

Z uvedených dat je zřejmá tendence k neustálému početnímu nárůstu obyvatelstva obce, a to zejména jeho české složky. Zatímco v roce 1905 Češi tvoří zhruba polovinu obyvatel, Slováci čtvrtinu a Bulhaři a Srbové společně další čtvrtinu z celkového počtu, v roce 1928 (poté, co některé slovenské rodiny odešly na Slovensko) už Češi tvoří v obci zhruba 68 % všech obyvatel Vojvodova, Bulhaři 18 % a Slováci pouze asi 10 %. Stejně tak je zřejmá korelace mezi počtem českých a slovenských obyvatel obce a počtem protestantů. Do konce 20. let pak větší část místního bulharského obyvatelstva představovali katolíci, tedy *Pavlikiáni*, kteří se posléze z obce odstěhovali. Vidíme, že počet obyvatel Vojvodova se v letech 1900–1950 pohyboval v rozmezí 400 na počátku století až po číslo 700 až 800 osob ve 30. a 40. letech, z nichž 580 lidí v roce 1950 přesídlilo do Československa.

Náboženská mozaika Vojvodova

Sociální život Vojvodova byl velmi výrazně poznamenán náboženstvím a zejména vypjatou morálkou a asketickým životním stylem jeho obyvatel. Český učitel ve Vojvodovu, Jan Findeis, k této otázce poznamenává: „*Vojvodovo žilo a žije svým zvláštním bohatým životem náboženským. Býval tak mocným, že vše ostatní se jevilo jen nutnými zjevy průvodními.*“ (Findeis 1930a: 2). Religiozita vojvodovských Čechů a Slováků stála na několika základních pilířích. Jedním z nich byl důraz na Bibli jako hlavní a jediný zdroj křesťanské víry. Dalším pilířem vojvodovské víry byla osobní zbožnost a důraz na individuální charakter vztahu s Bohem. Pokud jde o svátosti, stejně jako jiné skupiny protestantů uznávali obyvatelé Vojvodova jako

3 O rok dříve, v roce 1904, bylo ve vesnici 39 bulharských *Pavlikiánů* (katolíků) – srov. Michalko 1936: 67

4 Mezi tyto „jiné“ patří 15 Rusů, 1 Němec, 1 maďarská rodina (Heroldová 1996: 96).

svátost pouze křest a večeři Páně. Navenek se pak tato religiozita projevovala asketickým způsobem života: Vojvodovští se zříkali veškeré světské zábavy, včetně tance, zpěvu (kromě zpěvu náboženských písní), divadla, pití alkoholu a kouření. Hudba a tanec byly zakázány dokonce i během svatebního veselí.

Vojvodovští Češi vždy přísně světili neděli. Neděle byla dnem odpočinku, veškerá fyzická práce (včetně přípravy nedělního oběda) se odbyla v sobotu, v neděli Vojvodovští zásadně nepracovali (na rozdíl od bulharského okolí). V neděli se nedomlouvaly žádné práce, o ničem se nesmlouvalo, o svátku nemohl nikdo přijmout peníze, protože by to byl hřích (Necov 2006: 46). Neděle byla věnována návštěvě kostela, bohoslužby se konaly dvakrát denně. Po dopolední bohoslužbě odcházely rodiny k nedělnímu obědu, poté následovala odpolední bohoslužba a nedělní škola pro děti. Mládež (většinou mladí dospělí před vstupem do manželství) v krojích chodila po odpoledních bohoslužbách na procházky po okolí obce, nejčastěji směrem k vlakovému nádraží, kde zpívala náboženské písně. Tento zvyk „zpívání u vlaku“ se zaryl hluboko do kolektivních představ o „Vojvodovu, jaké bývalo“, které sdílejí jak (ex-)vojvodovští Češi, tak Bulhaři z širokého okolí. Všichni svorně vyprávějí o tom, jak vlaky, které ve vesnici zastavovaly, odmítaly ze stanice odjet, dokud píseň neskončila, čímž často nabíraly značné zpoždění. Mladí pak většinou pokračovali ve vycházce směrem k řece, kde hráli hry, procházeli se, a odpoledne se pak vraceli domů.

Již na přelomu století kontaktovali přesídlenci ze Svaté Heleny zástupce metodistické církve v Bulharsku a následně přešla k metodistům převážná většina obyvatel Vojvodova. Američtí a britští protestantští misionáři přitom na Balkáně působili již od první třetiny 19. století (srov. Clarke 1971; Nestorova 1987), v samotném Bulharsku pak působila Kongregační metodistická církev (v jižní části) a Metodistická episkopální církev (v severní části země). S finanční pomocí ústředí metodistické církve v Bulharsku byla ve Vojvodovu brzy vybudována nová modlitebna. V roce 1905 do obce přichází slovenský pastor, jehož působení jen prohloubilo asketickou morálku místních obyvatel. Později z obce odchází, v této době už je však vojvodovský sbor největší v metodistické misii v celém Bulharsku.⁵

V roce 1922 vysílají metodisté do Vojvodova mladého kazatele z Německa, Bohumila Kowala. Kowal byl Lužickým Srbem, jeho rodný jazyk byl tedy obyvatelům Vojvodova víceméně srozumitelný. V důsledku jeho působení dochází mezi doposud nábožensky jednotnými Vojvodovčany k vnitřnímu rozkolu. Ač původně vyslán jako metodista, Kowal svými kázáními v obci zavádí novou konfesi – darbismus⁶. Doposud jednotný sbor se dělí na dvě části, přičemž tato nová sociální hranice

5 *Konferenční protokoly* uložené v archivu *Evangelické metodistické episkopální církve* (EMEC) v Sofii; (nedatováno), str. 4.

6 Darbistické hnutí založil v r. 1831 anglikánský kněz Nelson Darby v Plymouthu. Jejich učení vychází hlavně

je brzy manifestována stavbou druhého kostela v horní části obce. Z toho důvodu je rozkol někdy označován jako „rozdělení kostelů“ (k náboženskému rozkolu ve Vojvodovu viz Jakoubek 2010a: 90–95). Obyvatelé Vojvodova se od té doby dělí na ty, kteří navštěvují „horní kostel“ („děti boží“, *darbisté*) a na ty, kteří chodí do kostela „dolního“ (*metodisté*). *Darbisté* se přitom vůči *metodistům* vymezují zejména odmítáním křtu dětí a aplikací všeobecného kněžství – neměli svého pastora, ve shromážděních mohli mluvit všichni (dospělí muži). Tento nově založený sbor udržuje četné kontakty jak se zahraničím, tak například s protestantským společenstvím v Kovačici u Lomu. Bulharskými zákony byl *darbistický* sbor omezen pouze v oblasti uzavírání sňatků, resp. zde byli jeho členové odkázáni na státem uznanou *metodistickou* církev. Přestože rozdělení sboru šlo na počátku i napříč rodinami, později se příslušnost ke *kostelu* začala předávat v rodinách, v případě smíšených sňatků pak platilo pravidlo, že žena má následovat svého muže. Vztah mezi oběma konfesně vymezenými tábory je našimi informátory popisován rozporuplně, od korektních vztahů až po vzájemnou nevráživost a ideál vzájemné endogamie obou *kostelů*. *Metodistická* tradice byla ve Vojvodovu obnovena v 90. letech 20. století.⁷

Vedle zmíněných protestantských církví měly své zastoupení ve Vojvodovu také *nazareni*, kteří pocházeli výhradně ze slovenských rodin. *Nazareni* podobně jako *darbisté* neměli kazatele a bohoslužby sloužili sami v domácnostech svých členů (Michalko 1936: 247; Jakoubek 2011: 75–77). Ani oni neuznávali křest dětí, křtili pouze dospělé po jejich obrácení. Odmítali vojenskou službu, přísahy jakéhokoli druhu, světské soudy a účast ve volbách. Z těchto důvodů se často dostávali do konfliktu se státní mocí, a to zejména v oblasti vojenské služby. V *nazarenských* rodinách se tato víra většinou nepředávala dalším generacím. Děti *nazarenů* zpravidla docházely do *metodistického* sboru v obci a následně uzavíraly sňatky s místními Čechy nebo Slováky (*metodisty* nebo *darbisty*), s nimiž pak sdílely také jejich konfesi. Jejich rodiče si však svou víru podrželi i po přesídlení do Československa. Většina Čechů a Slováků ve Vojvodovu tedy náležela k jedné ze zmíněných protestantských konfesí (*metodismus*, *darbismus*). V základním pojetí zbožnosti i praktického života (*asketická morálka*, odmítání světských zábav) se tato vyznání navzájem výrazně nelišila a *vojvodovští* Češi a Slováci se sami souhrnně označovali jako „*evangelíci*“.

Další konfesí zastoupenou ve Vojvodovu, zejména místními bulharskými a srbskými rodinami, bylo pravoslaví. V roce 1928 se v obci začal stavět pravoslavný

kostel Ivana Rílského, dokončení se však dočkal až po odchodu „Čechoslováků“ v roce 1950 (Necov 2006: 38–39). Navštěvován ovšem nebyl nikdy. Po odchodu Čechů a Slováků z Vojvodova byly oba původní kostely („horní“ a „dolní“) uzavřeny. Horní (*darbistický*) kostel byl přestavěn na kino, v 90. letech v něm byla umístěna místní knihovna. Dolní, *metodistický* kostel, se využíval nejprve jako skladiště obilí pro zemědělské družstvo, posléze jako sklad nábytku. V roce 2001 byl zbourán, protože pozemek, na němž stál, koupil místní boháč, který však jako kompenzaci daroval půdu a 10 000 cihel na stavbu nové budovy.

Vojvodovo v kontextu bulharského státu první poloviny 20. století

Správa obce byla oficiálně řízena obecním úřadem (кметство), který fungoval v součinnosti s bulharskými úřady. Do roku 1934 měli Češi a Slováci v obecním zastupitelstvu většinu a obsazovali také funkci starosty. Neformální politickou moc měl však ve Vojvodovu v rukou tzv. *kostelní výbor*, který řešil prakticky veškeré vnitřní záležitosti obce. Kronikář Necov tak například poukazuje na fakt, že obyvatelé Vojvodova své požadavky vůbec nevymáhali soudní cestou v nedalekém Orjachovu, pokud to nebylo nutné kvůli formalitám (Necov 2006: 47). Po roce 1934 bylo obecní zastupitelstvo ve Vojvodovu rozpuštěno a obec byla administrativně připojena k vesnici Bukjovci (dnes Mizija). *Vojvodovští* muži se jakožto bulharští státní občané účastnili všech válečných konfliktů první poloviny 20. století, v nichž několik z nich také padlo.

Vojvodovo bylo vystavěno na strategicky výhodném místě: na hlavním silničním tahu spojujícím dunajské přístavní město Orjachovo se Sofií. Spojení vesnice se světem krom toho zajišťovala od roku 1923 také úzkokolejná železniční dráha z Orjachova do Červeného břehu. *Vojvodovští* tak nebyli od svého okolí nijak odříznuti, naopak udržovali četné kontakty jak v rámci regionu, tak mimo něj, a jejich sociální sítě se prostřednictvím aktivit odboru krajanské péče a *metodistické* církve rozprostíraly také v nadnárodním měřítku. Obyvatelé Vojvodova byli v rámci regionu integrováni v systému ekonomické směny a výměny zboží a služeb: prodávali vejce, mléko a mléčné výrobky na trzích v okolních vesnicích (Bukjovci – dnes Mizija, Krušovica, Bjala Slatina, Orjachovo), nakupovali brambory a švestky od obyvatel horských oblastí. Češi z Vojvodova pak byli v okolí dobře známi jako chovatelé a obchodníci s koňmi: na jaře vyhledávali na trzích koně vhodné do párů, vykrmili je, vycvičili k tahu, a na podzim se ziskem prodali. Podle kronikáře Necova se kupci koní vydávali až na Plevensko, Lomsko či Vidinsko (Necov 2006: 59). Vojvodovo pak bylo napojeno na své okolí také jako příjemce určitých služeb (tkaní látek, služby mlynářů v okolí), naopak místní Bulhaři a obyvatelé okolních obcí zase využívali služeb několika *vojvodovských* řemeslníků (řezník, truhlář, kovář, studnař).

z kalvinismu. *Darbisté* křtí pouze dospělé, kladou důraz na individuální morálku a autoritu Bible a odmítají církevní hierarchii.

7 Po roce 1989 byla *Evangelická metodistická episkopální církev* v Bulharsku oficiálně registrována a uznána, v roce 1994 byl ve Vojvodovu obnoven *metodistický* sbor. Pro více informací o *metodismu* v Bulharsku viz <http://www.emk.bg/church.php?id=57>

Zvláštní vztahy udržovali obyvatelé Vojvodova s obcí Bårdarski Geran⁸, vzdálenou od Vojvodova asi 25 km jihovýchodním směrem. Ta byla založena v 80. letech 19. století banátskými Bulhary (*Pavlikiány*), kteří přišli do severozápadního Bulharska též z Banátu, a k nimž se brzy připojilo několik rodin katolických Němců ze stejné oblasti (srov. Кълчев – Куков – Мичев – Шипков 1987). Ve Vojvodovu žilo zpočátku několik rodin banátských Bulharů (*Pavlikiánů*), které se do obce Bårdarski Geran později přestěhovaly. Vojvodovští uzavřeli několik sňatků jak s *Pavlikiány*, tak s Němci ze zmíněné obce. Podobně nadstandardní vztahy udržovali Češi z Vojvodova s další obcí z širšího okolí, Kovačici u Lomu, ležící asi 35 km severozápadním směrem k Dunaji. V Kovačici byl už na sklonku 19. století ustaven baptistický sbor (Стоянов 2005: 28–33), jehož členové měli k vojvodovským evangelíkům konfesně blízko. Také s několika baptistickými rodinami z Kovačice Vojvodovští uzavírali sňatky.

Vojvodovští Češi udržovali pravidelné kontakty také s hlavním městem. Každou zimu například odcházela většina zdejších děvčat sloužit do sofijských domácností, muži pak v hlavním městě někdy prodávali zemědělské přebytky nebo výrobky domácí živočišné produkce (salámy, klobásy, zabijačkové produkty). Některé městské rodiny udržovaly se svými služebními dlouhodobé vztahy a pravidelně do obce zajížděly, aby si domluvily službu konkrétní dívky, s níž byli spokojeni. Kromě toho v Sofii žila také poměrně početná česká a slovenská komunita: kvetla zde spolková činnost, vydávaly se krajanské listy a organizovaly kulturní akce. Tato „krajanská komunita“ s Vojvodovem udržovala pravidelné styky. Děvčata na službě v Sofii se pravidelně každou neděli setkávala v Borisově zahradě s ostatními dívkami z Vojvodova a s dalšími služebními z řad plevenských Slováků.

Nadstandardní kontakty Vojvodovčané vždy udržovali také s obyvateli tří plevenských vesnic – Gorne Mitropolje, Brašljanice a Mrtvice (od r. 1966 Podem) – v nichž žili (vedle Bulharů) Slováci (srov. např. Michalko 1936; Hrozičnik 1985; Botík 1994). Ti se do Bulharska dostali také druhotnou emigrací z Banátu, Báčky a Sremu a byli též evangelíky. Dlouho zůstávali věrni augsburské církvi (Michalko 1936: 244), v pozdějším období se někteří Slováci z Plevenska přidávají k metodistům, nazarenům a darbistům (srov. Míčan 1934: 57–58). Obyvatele Vojvodova tak se Slováky z Plevenska spojoval nejen podobný osud (druhotná migrace do Bulharska z dnešního Rumunska a Srbska), ale i stejná víra a blízké, vzájemně srozumitelné jazyky. Tyto nadstandardní kontakty se postupem času projevíly také v uzavírání sňatků mezi obyvateli Vojvodova a Slováky z Plevenské oblasti.

Obyvatelé Vojvodova a Slováci z Plevenska byli mimo jiné napojeni na společné nadnárodní sítě – jednak aktivitami metodistické církve, jednak činností

institucí nově vzniklého československého státu, který je zahrnul do společného projektu péče o „krajany v cizině“. Nejvýraznější oblastí, v níž se krajanská péče projevovala, byla organizace českého (slovenského) školství a další kulturní a osvětové aktivity. Vztahy s Československem však byly pěstovány rovněž v oblasti hospodářské: vojvodovští Češi z Československa například dováželi pluh, mlátičky a jiné hospodářské stroje a někteří mladí lidé byli posíláni do Československa, aby se vyučili řemeslu.

Vzdělávání a školství

Již zmíněná československá „krajanská péče“, v jejímž rámci vznikla ve Vojvodovu česká škola, navazovala na starší aktivity spolkového života Čechů a Slováků v Bulharsku. Ten se začal organizovat už na sklonku 19. století, kdy do Bulharska z českých zemí (které jsou tehdy stále ještě součástí Rakouska-Uherska) proniká již zmíněná migrační vlna kvalifikovaných techniků, řemeslníků, obchodníků a intelektuálů. Dobré vztahy Čechů a Bulharů byly ovlivněny jak ideou sdíleného slovanství, tak představou o útlaku ze strany neslovanských národů (Němců, Turků). Už v roce 1887 byl v Sofii založen spolek Čech, roku 1894 Řemeslnicko-dělnická beseda a v roce 1895 Česká školská obec (Heroldová 1996: 92). V roce 1879 vznikla první bulharská odnož české tělocvičné jednoty *Sokol*, která však byla záhy zrušena pro potíže s budovou; její činnost byla obnovena v roce 1894 (viz *Jubilejní ročenka* 1929: 229–234). Po vzniku Československa v roce 1918 byla v Sofii založena *Československá národní rada*, která dočasně plnila také úkoly konzulárního a diplomatického zastoupení ČSR v Bulharsku (*Jubilejní ročenka* 1929: 72). Česká škola doplňovací v hlavním městě vzniká až v roce 1921 (Folprecht 1937: 32). V roce 1924 byla slavnostně otevřena budova *Československého národního domu T. G. Masaryka* v Sofii na ulici Krakra č. 15, kde vznikla také československá škola (Míčan 1934: 31).

Vojvodovští Češi vždy dbali na gramotnost a zpočátku učili své děti sami. V roce 1906 bylo vyučování přeneseno do nově vybudovaného metodistického shromáždění. Od roku 1910 začíná ve Vojvodovu vyučování v bulharštině a české vyučování asi na 17 let mizí (Michalko 1936: 248). Státní bulharská obecná škola byla trojtřídní, bulharský zákon o národní osvětě z 20. let totiž ukládal povinnou školní docházku do 3. třídy (Necov 2006: 63). Ve 20. letech se pod vlivem české krajanské péče a zpráv o zřizování českých a slovenských škol v zahraničí objevuje také ve Vojvodovu myšlenka vzniku české školy. Tak byla v roce 1926 ve Vojvodovu, díky aktivitám Československého Národního domu T. G. M. v Sofii, zřízena česká „doplňovací“ škola a přichází sem první český učitel, Jan Findeis (Michalko 1936: 249). Česká doplňovací škola byla oddělena od státní školy bulharské a zaměřo-

⁸ Viz webovou stránku obce: <http://bardarskigeran.eu/>

vala se zejména výuku českého jazyka po skončení vyučování ve státní škole (ke klasifikaci doplňovacích škol srov. Folprecht 1937: 12–15). V roce 1928 vzniká ve Vojvodovu pobočka sofijského Československého Národního domu T. G. M. a v roce 1934 byla za přítomnosti československého vyslance v Sofii, Prokopa Maxy, slavnostně otevřena nově postavená budova Národního domu, nazývaná „česká škola“ (Michalko 1936: 253).

V této nové budově probíhala kromě výuky v bulharštině také výuka českého jazyka, dějin, psaní a čtení latinkou (Necov 2006: 63). V české škole se učily i bulharské děti, možná z určité pragmatičnosti: čeština jim mohla v budoucnu pomoci získat zaměstnání v Čechách (Penčev 2006: 99). Čeští učitelé ve Vojvodovu působili v letech 1926–1939⁹ a 1946–1950 (Vaculík 1983: 83). Sofijské ústředí Národního domu T. G. M. mělo své odbočky společně se školami také ve všech třech plevenských slovenských obcích a v Gorné Orjachovici. Po státním převratu v roce 1934 byla česká škola (stejně jako všechny ostatní tzv. „cizí školy“) zrušena a děti se musely zapsat do školy bulharské; povoleno bylo pouze dobrovolné vyučování českého jazyka, které bylo ovšem realizováno jako „kulturní aktivita“ Čs. domu T. G. Masaryka v Sofii (Michalko 1936: 217–225; КЪНЕВ 1998: 78–81).

Nutno však dodat, že aktivity krajského hnutí a spolková činnost ve Vojvodovu dlouho narážely z náboženských důvodů na odpor. Představa obyvatel Vojvodova o vzdělání jejich dětí měla totiž výrazně religiózní charakter, čeština byla především jazykem Písma a o gramotnost bylo usilováno ze stejného důvodu. Z perspektivy Vojvodovčanů tyto aktivity „bránily duchovnímu rozvoji“, sofijská protinábožensky zaměřená intelektuální, technici a průmyslníci zas naopak ve vojvodovských Čechách viděli centrum náboženského tmářství (srov. R. K. J. 1921). Češi v bulharském Vojvodovu, jejichž předkové odešli z českých zemí ještě před rozkvětem idey národa, byli zpočátku k myšlence příslušnosti k „československému národu“ spíše nedůvěřiví. Přesto však měly změny na politické mapě Evropy po první světové válce a založení československé školy v obci nesporně obrovský vliv na pomalou transformaci kolektivních identit obyvatel Vojvodova. Český učitel Findeis například uvádí, že po založení československé doplňovací školy si zdejší krajané „nedají již říkati *‘Banáčani’*, nýbrž *‘Češi’*“ (Findeis 1930b: 3). Postupná redefinice obyvatel Vojvodova z „věřících“ na „Čechy“ v průběhu první poloviny 20. století byla dobře analyzována v odborné literatuře (Jakoubek 2010b).

Většina dětí však po ukončení základní školy v dalším vzdělávání nepokračovala. Protože naprostá většina mladých Vojvodovčanů pokračovala v obživné strategii svých rodičů (zemědělství), pro jejich další život nemělo vyšší vzdělání

prakticky žádný význam. Několik chlapců a děvčat se po roce 1926, kdy v obci začíná působit český učitel, vyučilo v Československu (krejčí, truhláři, kuchařky), do učení přitom chodily většinou děti z chudších rodin, které neměly půdu, a tak v nich děti nechyběly jako pracovní síla. Vyšší vzdělání však obecně nebylo dáváno do souvislosti se sociálním vzestupem. Obyvatelé Vojvodova jakožto zemědělci přikládali největší význam zejména držbě a obhospodařování půdy.

Konec českého Vojvodova a „reemigrace“

Poslední kapitola z bulharských dějin českého Vojvodova byla napsána po druhé světové válce, kdy naprostá většina vojvodovských Čechů následovala osud celé řady dalších českých krajských komunit a přesídlila do pohraničních oblastí tehdejšího Československa. Motivy pro reemigraci byly zejména ekonomické: vojvodovští Češi se obávali nadcházející kolektivizace zemědělství v Bulharsku a předpokládali, že se tomuto osudu přesunem do Československa vyhnou a budou moci nadále soukromě hospodařit. Dalším z uváděných důvodů pro přesídlení byla endogamie lokálního společenství, která kvůli omezenému počtu osob a vzájemné provázanosti vedla k nutnosti sňatků mezi blízkými příbuznými (Nosková – Váchová 2000: 33).

Již v letech 1946–1947 opustilo Vojvodovo několik mladých rodin, z nichž se některé usadily na Slovensku (Trnava a okolí), jiné pokračovaly na jižní Moravu (Penčev 2006: 101). Úmluva o úpravě přesídlení osob české a slovenské národnosti z Bulharska do ČSR a dohoda o výši a způsobu převodu majetku přistěhovalců byla podepsána 6. května 1949 a stala se základem pro realizaci reemigrační akce (Vaculík 1983: 84). Přesídlenci si s sebou mohli vzít osobní věci, vybavení domácnosti, nejnnutnější nářadí, jednoho vepře a pět ovcí na každou rodinu (Nosková – Váchová 2000: 247). Přesun probíhal ve třech transportech od listopadu 1949 (první dva transporty) do ledna 1950 (třetí transport), kdy z Bulharska přesídlilo do Československa celkem 963 lidí (Vařeka 1990: 82). Ze samotného Vojvodova odešlo asi 121–129 rodin (Penčev 2006: 101). Spolu s Čechy a Slováky z Vojvodova se do Československa přestěhovala také většina Čechů z Belinců, přesídlili také Češi a Slováci z bulharských měst a průmyslových oblastí, stejně jako Slováci z plevenských vesnic. Vojvodovští Češi byli směřováni na jižní Moravu, neobdrželi však samostatné zemědělské usedlosti, protože v této době už většinu zemědělské půdy přebíral do svého vlastnictví stát (Vaculík 2002: 54).

Ve Vojvodovu zůstalo jen pět česko-bulharských rodin (jednalo se o smíšené páry, které se rozhodly zůstat) a jedna česká rodina. V případě jediné čistě české rodiny se na rozhodnutí zůstat v Bulharsku podílela pracovní zkušenost rodiny z roku 1946 v pohraniční oblasti severních Čech: její členové tehdy zhodnotili poválečnou situaci v Československu jako výrazně horší než v Bulharsku a odmítli

⁹ V roce 1939 musel český učitel Vojvodovo opustit a škola byla uzavřena. Také tehdy Vojvodovští pokračovali ve výuce dětí sami (Necov 2006: 63).

reemigrovat. Jedna ze smíšených rodin (otec Bulhar, matka Češka) nejdříve reemigrovala, a po několika letech se vrátila do Bulharska. V případě jiné smíšené rodiny (stejný vzorec – otec Bulhar, matka Češka) se otec rodiny rozhodl zůstat a matce nabídl, že se může rozvést a vzít si s sebou jedno ze dvou dětí: ta nakonec odmítla odejít s tím, že si „*nebude dělit děti*“ (Bosilova 2006: 116–117). Kromě českých a smíšených rodin zůstalo ve Vojvodovu asi 30–40 bulharských rodin, vesnice pak byla po odchodu Čechů dosídlena Bulhary z jiných částí země. V září roku 1950 se do Vojvodova přistěhovalo 80–90 rodin z vesnice Gorno a Dolno Ujno z Kjustendilského okresu (Necov 2006: 69). V roce 1952 bylo do obce přistěhováno 40 rodin z obce Belica na Ichtimansku. V obou případech se jednalo o státem organizované přesuny (Necov 2006: 74). Na základě mezivládní dohody byla půda vojvodovských Čechů vykoupena bulharským státem za místní střední ceny a po jejich odchodu se stala základem vznikajícího zemědělského družstva v obci (Vaculík 1983: 83).

Vojvodovští Češi byli po přesídlení zklamáni, protože československá vláda nedodržela svůj slib a neusadila je v jedné vesnici. Namísto toho byli přesídlenci z Bulharska roztroušeni do celé řady obcí: Nový Přerov, Novosedly, Jevišovka, Hrušovany nad Jevišovkou, Brod nad Dyjí, Dolní Dunajovice, Dobré Pole, Březí, Drnholec, Vlasatice, Mikulov, Valtice. Příchozí Češi dostávali domky po odsunutých Němcích a Chorvatech (kteří byli přesídleni na severní Moravu), 1 ha půdy do vlastnictví a zaměstnání (Heroldová 1996: 94). V době jejich příchodu už se v pohraničí zakládala jednotná zemědělská družstva a státní statky, a tak nově příchozí dostali k užívání do osobního vlastnictví jen minimální výměry půdy. Češi z Bulharska měli totiž tu nevýhodu, že přišli do jihomoravského pohraničí jako poslední z osidlovacích skupin. Kromě toho byli vojvodovští Češi před odjezdem nuceni prodat svůj majetek bulharskému státu, přičemž v Československu jim měla být hodnota jejich majetku na základě mezivládní dohody proplacena. Namísto toho však byl majetek vojvodovských Čechů uložen v tzv. „*vázaných vkladech*“¹⁰, což prakticky znemožnilo jeho použití (Šrámková 1987: 297–298), navíc po měnové reformě byly jejich úspory beztak znehodnoceny.

Dědici hrdé tradice založené v Bulharsku, lpící na držbě půdy a vzorném obhospodařování těžce vydaného majetku, tak byli ve své (staro)nové domovině považováni za chudáky. Dnes jsou potomci vojvodovských Čechů, žijící v různých lokalitách (nejen) jižní Moravy, znovu aktivními a úspěšnými občany České republiky, řada z nich však dodnes s hořkostí vzpomíná na to, jak je Československo před více než šedesáti lety macešsky přijalo. Jedna z pamětnic přesídlení nám nedávno při rozhovoru na toto téma řekla: „*Tam nám s hrdostí říkali Češi, tady s pohrdáním Bulhaři*“. Naopak krásné vzpomínky na Bulharsko, zemi, která jejich předky kdysi

s otevřenou náručí přijala a nabídla jim možnost založit novou existenci, si všichni pamětníci dodnes s láskou a péčí hýčkají.

Literatura

- Auerhan, J. (1921) *Čechoslováci v Jugoslavii, v Rumunsku, v Maďarsku a v Bulharsku*. Praha: Melantrich.
- Bosilova, A. (2006b) Děti si dělit nebudu, In M. Jakoubek – Z. Nešpor – T. Hirt (eds.), *Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova, vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. Plzeň: Občanské sdružení Vojvodovo ve spolupráci se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje, str. 116–117.
- Botík, J. (1994) *Slováci v Bulharsku*. Bratislava: Slovenské národné múzeum.
- Botík, J. (2005) Česi a Slováci v bulharskom Vojvodove, In *Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska*, Bratislava: Spolok Slovákov z Bulharska, str. 33–38.
- Budilová, L. J. (2011a) Pro víru nebo za půdou? Několik poznámek k migračním motivacím bulharských Čechů, In Budilová, L. – Fatková, G. – Hanus, L. – Jakoubek, M. – Pavlásek, M., *Balkán a migrace. Na křižovatce antropologických perspektiv*. Plzeň: AntropoWeb, str. 17–35.
- Budilová, L. J. (2011b) *Dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenovávání u bulharských Čechů v letech 1900–1950*. Brno: CDK.
- Clarke, J. F. (1971) *Bible Societies, American Missionaries and the National Revival of Bulgaria*. New York: Arno Press & The New York Times.
- Findeis, J. (1930a) Vojvodovo. Část první, *Věstník Komenský V.*, č. 1 (15. 9. 1930): 1–3.
- Findeis, J. (1930b) Vojvodovo. Část druhá, *Věstník Komenský V.*, č. 2, (15. 10. 1930): 1–3.
- Folprecht, J. (1937) *Československé školské obce v evropském zahraničí*. Praha: Československý ústav zahraniční.
- Heroldová, I. (1986) Vystěhovalectví z českých zemí (Balkán II. – Rumunsko, Bulharsko), *Český lid* 73, 1986, 1: 45–51.
- Heroldová, I. (1996) Vystěhovalectví do jihovýchodní Evropy, In S. Brouček (ed.), *Češi v cizině* 9, Praha: Ústav pro etnologii a folkloristiku AV ČR, str. 67–95.
- Hrozičnik, J. (1985) *Slováci v Bulharsku*. Martin: Matica slovenská.
- Jakoubek, M. – Nešpor, Z. (2006) Předmluva, In M. Jakoubek – Z. Nešpor – T. Hirt (eds.), *Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova, vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. Plzeň: Občanské sdružení Vojvodovo ve spolupráci se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje, str. 13–25.
- Jakoubek, M. (2010a) *Vojvodovo – etnologie krajanské obce v Bulharsku*. Brno: CDK.
- Jakoubek, M. (2010b) From believers to compatriots: the case of Vojvodovo, a 'Czech' village in Bulgaria, *Nations and Nationalism* 16 (4), 2010: 675–695.

¹⁰ V souladu s § 7. (odst. 1) *Dekretu presidenta republiky ze dne 19. října 1945 o obnovení československé měny*.

- Jech, J. – Secká, M. – Scheufler, V. – Skalníková, O. (1992) *České vesnice v rumunském Banátě (Češi v cizině 5)*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV.
- Jubilejní ročenka československé kolonie v Bulharsku 1868–1928. (1929) Sofie: Československý národní dům T. G. M.
- Míčan, V. (1934) *Nevratem v nový svět. O československých osadnících, jejich náboženských, školských, osvětových, hospodářských, aj. poměrech v Bulharsku*. Brno: Biblická jednota.
- Michalko, J. (1936) *Naši v Bulharsku. Pädesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov*. Myjava: Knihtlačiareň Daniela Panického.
- Necov, N. P. (2006) Dějiny Vojvodova, In M. Jakoubek – Z. Nešpor – T. Hirt (eds.), *Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova, vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. Plzeň: Občanské sdružení Vojvodovo ve spolupráci se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje, str. 27–89.
- Nestorova, T. (1987) *American Missionaries among the Bulgarians (1858–1912)*. East European Monographs, Boulder, Columbia University Press, New York.
- Nešpor, Z. R. (1999) Banátští Češi jako potomci tolerančních sektářů, *Religio, revue pro religionistiku VII*, 1999, 2: 129–144.
- Nešpor, Z. R. – Hornofová, M. – Jakoubek, M. (1999) Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část první – Počátky Svaté Heleny, *Lidé města*, 2/1999: 66–88.
- Nešpor, Z. R. – Hornofová, M. – Jakoubek, M. (2000) Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část druhá – Rozkol na Svaté Heleně a další náboženský vývoj obce, *Lidé města*, 4/2000: 112–141.
- Nešpor, Z. R. – Hornofová, M. – Jakoubek, M. (2001) Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část třetí. Vojvodovo, obec denominačního typu, *Lidé města*, 5/2001: 62–86.
- Nosková, H. – Váchová, J. 2000. *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska (1945–1954)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AVČR.
- Pavlásek, M. (2010) Případ Svatá Helena. (Re)interpretace náboženských dějin české obce v Rumunsku, *Český lid/Etnologický časopis* 97/2010, 4: 363–382.
- Penčev, V. (2006) Tempus edax rerum aneb o minulosti a současnosti vojvodovských Čechů, In Jakoubek, M. – Nešpor, Z. – Hirt, T. (eds.), *Neco Necov Petkov: Dějiny Vojvodova. Vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. Plzeň: Občanské sdružení Vojvodovo, str. 90–105.
- Penčev, V. (2008) Češi v Bulharsku aneb O typologizaci, etapizaci a procesech adaptace českého vystěhovalectví do bulharských zemí, *Český lid/Etnologický časopis* 95, 2008, 2: 115–126.
- R. K. J. (1921) Vojvodovčané v Sofii, *Чехословашки обзор – Československý obzor*, roč. 1, č. 6, Sofie, str. 42–43.
- Rychlík, J., a kol. (2000) *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Secká, M. (1995) Češi v rumunském Banátu, In *Češi v cizině 8*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AVČR, str. 92–115.

- Secká, M. (1996) Češi v Rumunsku, In S. Brouček (ed.), *Češi v cizině 9*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AVČR, str. 96–104.
- Svoboda, M. (2008) Belinci: 'Zapomenutá' osada na Balkáně, v níž se hovořilo česky, *Český lid/Etnologický časopis* 95, 2008, 2: 145–162.
- Šrámková, M. (1987) Adaptace Čechů z Bulharska v jihomoravském pohraničí, In I. Dorovský (ed.), *Studia Balkanica Bohemoslovaca III*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, str. 295–300.
- Štěpánek, V. (2005) Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku, In L. Hladký – V. Štěpánek (eds.), *Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztahů v 19.–20. století*. Brno: Matice moravská v spolupráci s Maticí srbskou, str. 73–99.
- Urban, R. (1930) *Čechoslováci v Rumunsku*. Bukurešť: Knihovna československého ústavu zahraničního, svazek II.
- Vaculík, J. (1983) Bulharští Češi a jejich reemigrace v letech 1949–1950, *Český lid*, 70, 1983, 4: 82–85.
- Vaculík, J. (2002) *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*. Brno: Masarykova univerzita v Brně. Pedagogická fakulta.
- Vařeka, J. (1990) Češi v Bulharsku, *Český lid* 77, 1990, 2: 81–87.

* * *

- Калчев, И. – Куков, Н. – Мичев, Н. – Шипков, М. (1987) *История на село Бърдарски Геран*. София: Септември.
- Кънев, К. (1998) Законодателство и политика към етническите и религиозните малцинства в България, In А. Кръстева (ed.), *Общности и идентичност в България*. София: Петектеон, str. 67–117.
- Пенчев, В. (2006) Типология на етничните общности вдругоетнична среда. Чехи и словаци в България, In V. Štěpánek (ed.), *Studia Balkanica Bohemoslovaca VI (sv. 1)*. Brno: Matice moravská, str. 457–467.
- Стоянов, Л. К. (2005) *Ковачица– Наша земя под слънцето*. София: Авангард.

Archivní materiály

- Konferenční protokoly* uložené v archivu Evangelické metodistické episkopální církve (EMEC) v Sofii; (nedatováno).

Z Čech až na konec monarchie (a ještě dále) – za českými kořeny svatohelenských a vojvodovských Čechů

Roman Močíčka a Jitka Močíčková

Úvod

Přestože historii a osudům českých přistěhovalců do Svaté Heleny již byla věnována značná badatelská pozornost, stále v dějinách této obce zůstávají některá bílá místa, která čekají na objasnění. Jednou z těchto dosud uspokojivě nevyřešených skutečností je otázka, z jakých míst v Čechách kolonisté pocházeli. V literatuře a dochovaných narativních pramenech se k tomuto tématu vyskytuje množství názorů, ty se však z podstatné části opírají o ústní tradici předávanou mezi kolonisty z generace na generaci. Jeví se proto jako potřebné pokusit se najít další a přesnější prameny, které by původ svatohelenských a v souvislosti s tím rovněž vojvodovských Čechů doložily.

Svatá Helena neměla to štěstí, tak jako některé jiné české vesnice v okolí, že by se pro ni dochovaly podrobnější dokumenty věnující se původu jejích nově příchozích obyvatel. Tato studie si tudíž klade za cíl nalézt kořeny těch obyvatel Svaté Heleny, u kterých se dle existujících archivních dokumentů podařilo zjistit, že se narodili v Čechách, a na základě získaných dat se pokusit identifikovat tyto zájmové osoby v českých archivních dokumentech (především matrikách).

Není třeba na tomto místě obsírně pojednávat o dějinách Svaté Heleny a Vojvodova, neboť to již dříve učinili mnozí badatelé¹. Pro tento příspěvek je zásadní pouze

¹ Uvedena je v chronologické řadě pouze nejvýznamnější literatura, v níž jsou obsaženy odkazy na další

připomenout hlavní mezníky a události. Pravděpodobně v polovině 20. let 19. století – tento časový údaj rovněž není zatím přesně doložen – odešla první skupina českých kolonistů do Banátu, kde podle některých založila, podle jiných dosídlila vesnici Svatá Helena a rovněž nedaleko založila vesnici Elisabethfeld, která později zanikla, a její obyvatelé se přestěhovali na Svatou Helenu. Počet obyvatelstva postupně rozšířily další kolonizační vlny². Na rozdíl od dalších vesnic osídlených českými kolonisty, které postupně v této oblasti vznikly, byla Svatá Helena specifická tím, že v ní byli a dodnes jsou jak obyvatelé katolického, tak evangelického, respektive reformovaného (helvétského) vyznání. Po počátečním idylickém soužití, jak je alespoň v literatuře a pamětech popisováno, začaly po příchodu některých evangelických učitelů, kteří do obce přinášeli nové myšlenky a podněty, mezi obyvateli propuknout neshody především náboženského rázu. Ty vygradovaly do takové míry, že došlo koncem 19. století k rozštěpení evangelické části obce³, které mělo za následek odchod části evangeliků do Bulharska, kde založili po různých peripetiích⁴ obec Vojvodovo.

Z výše uvedeného vyplývá, že významnější skupinou obyvatelstva z hlediska této studie by měla být **evangelická část obce**, jelikož její české kořeny jsou zásadní jak pro historii Svaté Heleny, tak pro Vojvodovo. Mezi obyvateli Vojvodova se setkáváme s následujícími svatohelenskými příjmeními: Boháček, Černík, Čížek, Dobiáš, Dvorský, Eliáš, Filip, Hrůza, Jelínek, Karbula, Keler (Kerel), Klepáček, Kňourek, Kopřiva, Kovářík, Krupica⁵, Křivánek, Pitra, Sauer, Švejda, Urbánek (Michalko 1936: 69–77). Zároveň je však nutno mít na zřeteli, že v rámci Svaté Heleny docházelo i ke konfesně smíšeným manželstvím⁶, takže ve výsledku jsou pro dějiny evangelického Vojvodova důležité i české kořeny katolické části Svaté Heleny.

Teorie o původu svatohelenských Čechů

Informace o původu českých kolonistů je zmíněna prakticky v každém textu, který se dějinami této obce zabývá. Zásadní informace přináší několik děl, problémem

však často bývá absence citovaných zdrojů nebo pramenů, ze kterých autoři čerpali. Zbytek studií se na tato díla většinou odkazuje. Na následujících řádcích přinášíme stručný přehled⁷ těchto nejvýznamnějších děl, která jsou záměrně řazena chronologicky, aby byl zřejmý vývoj zájmu i povědomí o dané problematice.

Nejstarší literatura a narativní prameny obsahující alespoň zmínku o tom, odkud se Češi do oblasti Banátu vystěhovali, většinou nerozlišuje jednotlivé kolonizované vesnice. Konkrétnější údaje přináší dílo rakouského statistika Karla von Czoerniga, který popisuje především první vlnu kolonizace a lokalizuje původ českých kolonistů do Polabí, podkrkonošských výběžků královéhradeckého kraje a do čáslavského kraje (Czoernig 1855: 108). Zásadním pramenem je kronika gernického faráře Františka Unzeitiga, ve které zmiňuje, že kolonisté pocházeli téměř ze všech krajů Čech, nejvíce však z klatovského, plzeňského, kouřimského, litoměřického a chrudimského kraje (Unzeitig 1853: 9–11). Osobně vytvořil soupis kolonistů i s místy jejich původu, dochovaly se pro obce Gerník, Rovensko a Bígr (viz níže diplomová práce S. Špouly). Existence podobného soupisu pro Svatou Helenu není doložena. Konkrétní zmínka o kolonistech Svaté Heleny pochází z konce 19. století z pera Stanislava Klímy, který jako první příchozí označuje za drvoštěpy z okolí Čáslavi, Černého Kostelce, Sázavy a Domažlic. Opíral se o rukopisné záznamy Jindřicha Schlögla (1841–1897), učitele ze Svaté Heleny (Klíma 1899: 22). Na počátku 20. století Peter Grassl, který se věnoval českoněmeckému osídlení Banátu, označil jako oblasti původu banátských kolonistů Šumavu, klatovský a plzeňský kraj, tj. především oblasti, ze kterých pocházeli kolonisté z pozdější kolonizační vlny. Uvádí i konkrétní obce (Nýrsko, Uhlíře, Zadní a Přední Fleky na Šumavě) (Grassl 1904; Špoula 1982: 65–66).

Mezi nejzajímavější prameny narativní povahy z 20. století patří *Památník o Svaté Heleně* svatohelenského učitele Jana Schlögla, ve které uvádí, že helenští kolonisté pocházeli z Čer. Kostelce, Uhlířských Janovic, okolí Sázavy, Domažlic, Čáslavi, Českého Brodu a Boleslavi. Dále zmiňuje jednotlivé osoby a jejich původ: Šibalové pocházeli z Vinohradů, Eliášové z Kouřimi, Růžička, Hrůza, Klepáček, Štěpnička a Kopřiva od Pardubic, první učitel Matěj Kovářík byl tkadlec z Čer. Kostelce (Schlögl 1934: 11–21). Schlögl si však sám protiřečí, např. Matěje Šibala popisuje nejprve jako rodáka z okolí plzeňského, podruhé z Posázaví (Schlögl 1934: 22–40). Pravděpodobně na základě tohoto díla došlo ke zkomolení zkratky Čer. Kostelec na Červený Kostelec, přestože se téměř jistě jednalo o Kostelec nad Černými Lesy (německy *Schwarz Kostelec*), jak ostatně uvádí ve svém příspěvku i výše citovaný Stanislav Klíma. Odborná literatura tento údaj nekriticky převzala, proto je Červený Kostelec ve většině pozdějších studií uváděn jako jedna z významných lokalit,

⁷ Velice podrobný a kvalitní rozbor dostupné literatury a pramenů uvádí Špoula (1982: 64–70).

literaturu. K dějinám Svaté Heleny viz Klíma 1899, Auerhan, 1921, Urban 1930, Míčan 1931, Špoula 1982, Hruza 1992, Jech – Secká – Scheufler – Skalníková 1992, Nešpor – Hornofová – Jakoubek 1999, Nešpor – Hornofová – Jakoubek 2000, Štěpánek 2005, Pavlásek 2010a. K dějinám Vojvodova jsou zásadní následující knihy: Jakoubek – Nešpor – Hirt 2006, Jakoubek 2010, Jakoubek 2011, Budilová 2011.

² Mimo kolonizační vlny docházelo i k příchodu jednotlivců (jednotlivých rodin). Přehledně shrnuje Špoula (1982: 104–108).

³ K náboženskému vývoji Svaté Heleny především Pavlásek (2010b, 2011a, 2011b).

⁴ Epizodické, avšak významné období, které kolonisté prožili v nově založené obci Sesek viz Jakoubek (2010: 33–72).

⁵ Pravděpodobně uveden chybně, protože přítomnost tohoto příjmení na Sv. Heleně nelze potvrdit.

⁶ Uvádí Pavlásek, M. (2010b: 374) na základě údajů z matriky oddaných *Matricula copulatorum filialis Ecclesiae rom. cath. St. Helena* pro roky 1878–1884. Matrika je uložena v Archivum Dioecesanum Timisoarensis.

odkud obyvatelé Svaté Heleny pocházeli, ačkoliv je geograficky naprosto mimo ostatní oblasti.

V této době začíná i v samostatném Československu vznikat literatura věnující se tématu českých krajanů v Banátu. Nové informace o původu kolonistů oproti starší literatuře přináší Rudolf Urban, který se zmiňuje o okolí Prahy, plzeňském, domažlickém, klatovském, příbramském, čáslavském a kladenském kraji [sic!]. Dále píše, že evangelíci ze Svaté Heleny podle zápisů církevního kurátora Matěje Urbánka a evangelického učitele Bedřicha Čížka z roku 1867 pocházeli z velimského, kšelského, nebuželského, hořátevského a libického sboru (Urban 1930: 7 a 11). Hojně citovaný Vladimír Míčan ve svém poněkud chaotickém díle v mnohém čerpal především od učitele Jana Schlöglu. Uvádí stejné evangelické sbory jako Urban, u katolíků již bez zaváhání zmiňuje Červený Kostelec a dále Domažlice, Uhlířské Janovice, Sázavu, Čáslav, Boleslav a Libeň. Zajímavá je zmínka o Janu Schlöglu, který údajně Míčanovi vyprávěl, že děd po matce (Jan Fiala, pozn. aut.⁸) přišel jako desetiletý z Uhlířských Janovic (Míčan 1931: 27–30).

Z novějších prací přináší zásadní údaje diplomová práce Stanislava Špouly (1982). Autor ke své práci použil jak výsledky terénního výzkumu, tak archivní dokumenty. Při provádění výzkumu v Gerníku znovuobjevil soupisy obyvatel (Špoula je označuje jako „matriky“) z obcí Gerník, Rovensko a Bígr, které sepsal gernický farář František Unzeitig v letech 1851–1853. Seznam pro Gerník je obsažen rovněž v Unzeitigově *Gedenkbuch der Pfarre Weitzenried* (Unzeitig 1853) pod názvem *Seelenstand der Gemeinde Weitzenried 1850*. Uvádí číslo stavení, jméno a příjmení kolonistů, rok a místo narození a počet dětí. Díky těmto soupisům je tedy možné vysledovat celé rody a jejich český původ. Špoula je přepsal v příloze své diplomové práce (Špoula 1982: 150–181). Získaná data se pokusil aplikovat i na Svatou Helenu a hypoteticky vymezit teritorium, ze kterého kolonisté pravděpodobně pocházeli: okolí Jaroměře, severní okraj Železných hor (Přeloučsko), okolí Kolína, Kutné Hory, Čáslavi a Českobrodská (největší díl vystěhovalců) – dosahuje na jih k Sázavě, na severu k Labi, postupně se zužuje k Praze – přes Prahu až na Kladensko (Mozolín u Zákolan) (Špoula 1982: 103–105). Pozdější studie přinášejí už pouze střípky nových informací a především opakování údajů ze starší literatury. Přímé výpovědi banátských Čechů, kteří v nich zmiňují původ svých předků, jsou součástí studie Jaromíra Jecha a kol. Někteří z nich byli obyvatelé Svaté Heleny. Z jejich vyprávění se dozvídáme, že z Bohouňovic přišli na Helenu čtyři bratři Bášové, mužský předek Klepáčků měl pocházet z Českých Budějovic (není uvedeno jeho jméno, pravděpodobně nebyl Klepáček) (Jech – Secká – Scheufler – Skalníková 1992: 19–23). Český učitel v rumunském Banátu Jaroslav Svoboda speciálně pro Svatou Helenu zmiňuje pouze to, že její evangelická část

8 Na jeho náhrobku na hřbitově ve Svaté Heleně je uvedeno Jan Fiala, nar. 1811 v Nové Vsi u Uhlířských Janovic.

pocházela ze středovýchodních Čech (především z Čáslavska, dále z Přeloučska) a údajně tito evangelíci byli ve své domovině českými bratry. Jelikož však tato víra nebyla v zemi uznána, přihlásili se k církvi evangelické reformované (k helvétskému vyznání) (Svoboda 1999: 3–4).

Zdeněk R. Nešpor, který oproti autorům ostatních studií razícím jako příčinu vystěhování Čechů do Banátu ryze ekonomické důvody zastává teorii o náboženských důvodech odchodu českých nekatolíků („tolerančních sektářů“), uvádí, že katolíci a nekatolíci pocházeli z odlišných částí Čech. Zatímco katolíky lokalizuje do jihozápadních Čech (zejména Pošumaví), evangelíci dle jeho názoru pocházeli z Čech středovýchodních a východních (čáslavský, kouřimský, chrudimský a snad i královéhradecký kraj; výslovně se zmiňuje o hořátevském a bukoveckém sboru). Současný vznik katolické obce Elisabethfeld vysvětluje tím, že evangelíci možná při odchodu z Čech strhli s sebou i některé katolíky ze stejné oblasti, zatímco kolonisté z jihozápadních Čech patřili až do druhé migrační vlny (Nešpor – Hornofová – Jakoubek 1999: 75–76, Nešpor 2004: 150–152).

Pomocí archivních pramenů se pokoušel dohledat původ helenských Čechů Václav Štěpánek, který bádá v nejstarší matrice sňatků z novomoldavské farnosti (*Copulationsprotokol für Moldova Nuva, l. 1826–1910*), pod kterou pravděpodobně spadala do roku 1850 i Svatá Helena. Tato matrika byla v době, kdy článek sepi-soval, uložena na farním úřadě v Bele Crkvi. Byl však úspěšný pouze v jednom případě, a to při zápisu sňatku Tomáše Hrušky ze Svaté Heleny z 12. 2. 1832, kde bylo uvedeno „*ex Bohemia loco Jelenicz, Domini Libliz*“, což identifikoval jako obec Jelenice u Mělníka patřící do liblického panství, tj. v Polabí (Štěpánek 2005: 82–83).⁹

Zmínky o původu banátských, a z nich především svatohelenských Čechů, jak je z výše uvedeného patrné, se opírají z části o historická fakta a dokumenty, především ale o ústní tradici předávanou z generace na generaci, kterou jednotliví autoři zapsali. Takto zjištěné údaje mohou posloužit jako první orientační body pro další bádání, zároveň však mohou zavést pozornost na špatnou stopu. Ačkoliv jejich přínos nelze zcela marginalizovat, je třeba k nim přistupovat značně kriticky. Zajímavé je rovněž to, že mnozí obyvatelé Heleny o původu svého rodu věděli a ví pouze zprostředkovaně, především z oblíbené Schlöglovy kroniky, tudíž se vlastně očitáme v začarovaném kruhu. Navíc si v mnoha případech tyto převzaté informace postupem času spojili s vyprávěním svých příbuzných a předků, která již sama o sobě mohla být dost zkomolená, nebo je jinak upravili, a výsledek pak má často ke skutečnosti velmi daleko.¹⁰ Na nutnost kritického přijímání těchto rodinných vyprávění ostatně upozorňovali a upozorňují mnozí badatelé.

9 Autor neuvádí, jakého byl Tomáš Hruška vyznání. Tato obec spadala pod nebuželský evangelický sbor (pozn. aut.).

10 Viz již uvedený odkaz na výpovědi banátských Čechů.

Svatá Helena a dokumenty k původu jejích obyvatel

Archivní dokumenty existující přímo pro Svatou Helenu jsou značně torzovité. Není dochován soupis obyvatel s uvedením původu, jako je tomu u obcí Gerník, Rovensko a Bígr, a je vůbec otázkou, zda takový soupis někdy vznikl. Pro bádání o českých kořenech Svatohelenských se proto jeví jako vhodný pramen především matriky. K tomuto účelu jsou použitelné matriky zemřelých vedené farním úřadem v Gerníku, pod něž spadali rovněž obyvatelé Svaté Heleny, avšak až pro roky 1850–1890 (resp. 1897). Matriky ze staršího období, které se ještě donedávna nacházely na farním úřadě v srbské obci Bela Crkva¹¹, jsou však bohužel dnes již nezvěstné. Jednalo se o nejstarší matriky vedené farním úřadem Moldova Noua, pod kterou Svatá Helena pravděpodobně patřila do roku 1850¹². Jelikož tedy chybějí prameny pro zcela zásadní období prvních cca 25 let od založení obce, je třeba se spokojit s tím, že se podaří nalézt a identifikovat pouze zlomek původních kolonistů z Čech. Dá se předpokládat, že z první vlny kolonistů se zde budou vyskytovat pouze osoby, které se buď dožily vyššího věku, nebo z Čech odcházeli velmi mladí, případně jako děti.

Gernické matriky zemřelých jsou tudíž základním archivním pramenem, na nichž je tento výzkum postaven. Jedná se o matriku zemřelých římskokatolické fary Gerník (*Sterb=Protokoll der Pfarre zu Waitzenried 1850*) z let 1850–1873 a o navazující matriku zemřelých pro tutéž farnost z let 1874–1908¹³. Zápisy v obou matrikách jsou řazeny chronologicky bez dalšího členění a není v nich obsažen žádný index.

Matrika zemřelých 1850–1873 byla založena a vedena již zmíněným děkanem Františkem Unzeitigem (1808–1887), prvním českým farářem na Gerníku. V roce 1850 byly pod nově vytvořenou gernickou faru přifařeny české obce Sv. Helena, Rovensko a Bígr (Schnellersruhe). První matriční zápis pochází z 1. srpna 1850, poslední z 23. listopadu 1873. Matrika obsahuje celkem 84 dvojstran, je psána latinsky a částečně německy (příčiny úmrtí). Svatohelenských rodů se týká 189 zápisů.¹⁴ Přestože se jedná o matriku římskokatolické církve, obsahuje také 46 zemřelých obyvatel helvétského vyznání ze Sv. Heleny a 7 z Bígru¹⁵. Bohužel evidence zemřelých helenských helvétů časem mizí a poslední evangelický zápis

ze Sv. Heleny pochází ze srpna 1862¹⁶. Příčinu absence evangelíků v matrice po tomto datu lze spatřovat v příchodu učitele reformované církve Ignáce Bukáčka na Sv. Helenu¹⁷ a v pravděpodobném založení samostatné evangelické matriky.

Matriku zemřelých 1874–1908 vedl v letech 1874–1897 Václav Bertrand Špaček, který vystřídal v úřadu Františka Unzeitiga (1853: 323–324), a po něm v letech 1897–1901 jeho následovník Augustýn Smetana. První matriční zápis je datován 12. ledna 1874 a poslední zápis v nafocené části matriky¹⁸ je z 16. února 1901. Je vedena latinsky, od 2. září 1897 maďarsky. Nafocená část (1874–1901) obsahuje 221 dvojstran. Svatohelenských rodů se týká 243 zápisů. Dostupná literatura uvádí, že Sv. Helena patřila až do roku 1890 do gernické farnosti a poté přešla do správy fary v Moldova Noua (Schlögl 1925: 20 a 28). V matrice zemřelých z Gerníku se však objevují zemřelí z Heleny ještě v roce 1897.¹⁹

Co se týče obsahu, přináší tyto matriky relativně bohaté informace o jednotlivých osobách. Je zde uvedeno datum úmrtí, jméno zemřelého, jeho povolání (sociální status), pohlaví, u většiny i další informace o rodinných příslušnících (jména rodičů, manžela/manželky apod.), místo původu (locus originis), bydliště, náboženské vyznání, věk, příčina úmrtí, datum posledního pomazání, datum a místo pohřbu a osoba, která pohřeb i zápis do matriky provedla (ukázka části matričního zápisu viz obr. č. 2).

Z výše uvedených údajů jsou pro tento výzkum zásadní následující: jméno a příjmení, datum úmrtí, místo původu, věk a další informace o rodinných příslušnících. Posledně jmenovaný údaj je důležitý především u provdaných žen, jelikož může obsahovat jejich jméno za svobodna, podle kterého je pak možné je v Čechách nalézt v matrice narozených. Bohužel ne u všech zemřelých žen je tento údaj k dispozici a objevuje se zde tedy často již pouze vyvdané jméno – tím pádem je velmi složité a v mnoha případech prakticky nemožné tyto ženy nalézt a identifikovat v českých pramenech. Zcela klíčovým údajem je uvedená lokalita. Údaj o dožitém věku je důležitý pro časové vymezení při hledání v českých matrikách narození. Je však třeba mít na paměti, že údaj mohl být přibližný a daná osoba mohla být o něco starší nebo mladší.

Celkem bylo v obou matrikách identifikováno 432 zápisů úmrtí s vazbou na Svatou Helenu, z toho v 56 případech (45 katolíků, 11 helvétů²⁰) je uvedeno konkrétní místo původu v Čechách, u 17 záznamů (15 katolíků, 2 helvěti) je naznačen český

11 Používal je při svém výzkumu ještě Štěpánek (2005: 82–83).

12 Štěpánek (2005: 84) uvádí, že Sv. Helena byla přifařena do nově vzniklé farnosti v Gerníku již v roce 1847.

13 Fotokopie archiválií pořídili pracovníci NA ČR v rámci služební cesty zaměřené na hledání bohémikálií v rumunských archivech, jehož pracovníkům, jmenovitě PhDr. Ing. Milanu Vojáčkovi, PhD. děkujeme za zpřístupnění tohoto cenného pramene.

14 To obnáší zemřelé na Sv. Heleně, rodáky z Heleny, kteří zemřeli v jiném místě, a zájmová příjmení bez ohledu na místo.

15 Rody Švejdu a Filipů, které bezpochyby měly vazby na Svatou Helenu.

16 Po roce 1862 jsou v matrice vedeni již jen evangelíci z Bígru.

17 Informaci o příchodu Ignáce Bukáčka přináší Míčan (1931: 51).

18 Vzhledem k rumunské legislativě bylo možno matriku nafotit pouze do roku 1901.

19 Poslední zápis ze Svaté Heleny pochází ze 14. října 1897.

20 Záměrně jsou do těchto počtů započítáni i evangelíci z Bígru, jejichž potomci se později vyskytují ve Vojvodovu, viz dále v textu.

původ bez konkrétního místa (ex Bohemia, ignotus in Bohemia apod.) a u 9 osob (4 katolíci, 5 helvétů) je uvedeno místo původu Sv. Helena, přestože se podle dožitého věku prokazatelně musely narodit ještě před první kolonizační vlnou, a tudíž nepochybně v Čechách. To se týká i poslední osoby katolického vyznání ze Svaté Heleny, která má jako místo původu uveden Gerník (Weitzenried).

Data nalezených osob jsou uspořádána abecedně podle příjmení s dělením na evangelíky (tab. č. 4) a katolíky (tab. č. 5). U vdaných žen je v závorce uvedeno jejich rodné příjmení. Jména a příjmení jsou transkribována do dnešní podoby. Naopak názvy lokalit, jejichž identifikace může být v některých případech diskutabilní, jsou transliterovány přesně tak, jak jsou uvedeny v pramenu.

Tab. 4 – Seznam zemřelých kolonistů uvedených v gernických matrikách zemřelých – evangelíci

Pořadové číslo	Příjmení (rodné) a jméno	Datum úmrtí	Věk	Místo původu	Poznámky
1.	Boháček Jan	24. 2. 1854	48	Ignotus in Bohemia	Vdovec po Barbaře Götzové ze Sv. Heleny
2.	Černík Tomáš	21. 4. 1859	40	Trschhof in Bohemia	Manžel Kateřiny, dcery Františka Brabce ze Sv. Heleny
3.	Černíková (?) Kateřina	30. 11. 1856	69	Bohunitz in Bohemia	Vdova po hraničáři ve Sv. Heleně Matěji Černíkovi
4.	Dobiáš Václav	27. 5. 1860	66	Velim in Bohemia	Manžel Alžběty, dcery hraničáře ze Sv. Heleny Jiřího Hružy
5.	Hertek Václav	10. 12. 1850	37	Mozolin 14 in Bohemia	Hraničář u Ilyrsko-banátského pluku
6.	Hružová (Petrácková) Anna	18. 2. 1858	38	S. Helena	Manželka hraničáře Františka Hružy, dcera Václava Petrčka
7.	Jelínek Jan	19. 8. 1862	84	Ex Bohemia	Vdovec
8.	Karbula Václav	18. 1. 1860	56	S. Helena	Manžel Alžběty Petráckové ze Sv. Heleny
9.	Karbulová (Černíková) Marie	25. 2. 1856	42	S. Helena	Manželka hraničáře ve Sv. Heleně Matěje Karbuly
10.	Klepáček Jan	19. 12. 1857	63	S. Helena	Vdovec po Anně Klepáčkové
11.	Klepáček Václav	10. 3. 1855	67	Bohaunowitz in Bohemia	Manžel Kateřiny Niklové
12.	Klepáčková (?) Anna	16. 12. 1857	70	S. Helena	Manželka hraničáře Jana Klepáčka
13.	Kosinová (?) Anna	18. 11. 1856	77	Welin in Bohemia	Vdova po hraničáři ve Sv. Heleně Václavu Kosinovi
14.	Petrácková (Donátová) Alžběta	26. 2. 1858	72	Lhota in Bohemia	Vdova po hraničáři Václavu Petráčkovi, dcera Josefa Donáta
15.	Svobodová Alžběta	23. 12. 1861	77	Mala Winice bei Klucov in Bohemia	Manželka zemřelého Petra Svobody ze Sv. Heleny, č.p. 60
16.	Tomková Anna	28. 1. 1854	40	Bjelow Bohemia	Vdova po hraničáři ze Sv. Heleny, č.p. 50 Janu Tomkovi

Tab. 5 – Seznam zemřelých kolonistů uvedených v gernických matrikách zemřelých – katolíci

Pořadové číslo	Příjmení (rodné) a jméno	Datum úmrtí	Věk	Místo původu	Poznámky
17.	Baša Jiří	6. 4. 1854	58	Bjelow Bohemia	Hraničář ve Sv. Heleně, č.p. 29
18.	Baša Václav	14. 7. 1878	85	Bohounovic in Bohemia	Manžel Kateřiny Staré
19.	Bašová (Kvapilová) Anna	1. 2. 1853	50	Wokrzan [?] in Bohemia	Manželka Jiřího Baši, dcera Václava Kvapila
20.	Borovička Jakub	25. 1. 1866	80	Brnik in Bohemia	Manžel Marie, dcera Václava Šebka z Čech
21.	Borovičková (Šebková) Marie	23. 3. 1879	97	Oujezdec in Bohemia	Manželka rolníka Jakuba Borovičky
22.	Burma Václav	14. 9. 1882	52	Bohemia	Tkadlec, vdovec po Františce Šarounové
23.	Burmová (Šarounová) Františka	14. 5. 1872	44	Zvikov in Bohemia	Manželka nádeníka Václava Burmy a dcera Josefa Šarouna
24.	Dančová (Jelínková) Kateřina	26. 10. 1879	77	Břežan in Bohemia	Manželka rolníka Františka Danču
25.	Eliáš Jan	17. 2. 1853	78 [?]	Kaczerov in Bohemia	Hraničář a vdovec ze Svaté Heleny
26.	Eliáš Jan	23. 12. 1861	51	Břežan in Bohemia	Manžel Barbory, dcery hraničáře ze Sv. Heleny Jana Baši
27.	Eliášová (Bašová) Barbora	24. 7. 1873	60	Ex Bohemia	Vdova po hraničáři Janu Eliášovi a dcera Václava Baši
28.	Eliášová (Křenářová) Magdalena	22. 11. 1893	77	In Bohemia	Manželka Josefa Eliáše
29.	Eliášová (?) Marie	8. 11. 1856	73	Brschesan in Bohemia	Vdova po hraničáři Janu Eliášovi ze Svaté Heleny
30.	Fiala Jan	15. 1. 1889	78	S. Helena	Manžel Marie Filanderové
31.	Filander Jan	30. 4. 1857	45	Hutje in Bohemia	Manžel Kateřiny, dcery Josefa Cherteka, hraničáře ve Sv. Heleně
32.	Filander Josef	7. 5. 1884	71	Hutě in Bohemia	Manžel Antonie Pöckové
33.	Filanderová (?) Anna	2. 8. 1865	80	Ex Lhutich in Bohemia	Vdova po hraničáři ve Sv. Heleně Václavu Filanderovi
34.	Filanderová (Peková) Antonie	23. 2. 1875	60	S. Helena	Manželka rolníka Josefa Filandera
35.	Hnízdil Matěj	23. 3. 1876	53	Staschau in Bohemia	Manžel Marie Jedličkové
36.	Holešová (Harnochová) Marie	28. 1. 1853	37	Popowic in Bohemia	Manželka učitele ve Sv. Heleně Antonína Holeše, dcera Vavřince Harnocha
37.	Hrdá (Netušilová) Františka	10. 2. 1892	86	Chanovice	Manželka rolníka Františka Hrdého
38.	Hružová (Vlčková) Ludmila	26. 12. 1856	46	Střechow in Bohemia	Manželka hraničáře Tomáše Hružy, dcera Václava Vlčka
39.	Karban Jakub	1. 9. 1865	48	Hochofen in Bohemia	Zákonný syn hraničáře v Gerníku, č.p. 78 Jana Karbana a manžel Kateřiny, dcery Jakuba Lešala ze Sv. Heleny
40.	Karban Jan	9. 4. 1851	30	S. Helena	Hraničář u Ilyrsko-banátského pluku č. 18
41.	Kellerová (Sanderová) Marie	27. 2. 1876	66	Bohemia	Manželka rolníka Františka Kellera

Pořadové číslo	Příjmení (rodné) a jméno	Datum úmrtí	Věk	Místo původu	Poznámky
42.	Kňourk Václav	2. 12. 1888	76	Chvalovice	Vdovec po Barboře Filanderové
43.	Kňourková (Filanderová) Barbara	2. 9. 1888	63	Sázava in Bohemia	Manželka rolníka Václava Kňourka
44.	Křenářová Kateřina	7. 11. 1861	52	Rattay in Bohemia	Zákonitá dcera hraničáře Jana Křenáře a jeho neznámé ženy
45.	Kučera Jan	25. 12. 1867	67	Bilan in Bohemia	Vdovec po Kateřině Novotné, rodiče neznámí
46.	Kučerová (Novotná) Kateřina	16. 3. 1859	67	Bilan in Bohemia	Manželka hraničáře Jana Kučery
47.	Mlejnek Václav	13. 10. 1879	75	Rávlíč in Bohemia	Vdovec po Marii Šibalové
48.	Mlejnková (Šibalová) Marie	14. 2. 1872	56	Wesna in Bohemia	Manželka hraničáře Václava Mlejníka a dcera Václava Šibala
49.	Mocek Jan	12. 9. 1873	60	Ex Bohemia	Vdovec po Františku Sanderově, rodiče neznámí
50.	Mocek Václav	17. 8. 1853	76	Ignotus in Bohemia	Vdovec po Anně Broschkové
51.	Mocková (Sanderová) Františka	25. 2. 1870	63	S. Helena	Manželka hraničáře ve Sv. Heleně, č.p. 36 Jana Mocka
52.	Pávek Tomáš	3. 4. 1879	76	Březan in Bohemia	Manžel Doroty Holoubkové
53.	Peck František	20. 2. 1892	86	Benešov in Bohemia	Manžel Kateřiny Petráčkové
54.	Plachý František	9. 5. 1858	60	Poděbrad in Bohemia	Manžel Anny, dcery hraničáře ve Sv. Heleně Jakuba Borovičky
55.	Poupa Matěj	26. 11. 1881	75	Chvalovic in Bohemia	Vdovec po Magdaleně Vlčkové
56.	Poupová (Vlčková) Magdalena	16. 9. 1879	65	Čechov in Bohemia	Manželka rolníka Matěje Poupy
57.	Procházka Jan	6. 10. 1881	76	Bohemia	Manžel Anny Filipové
58.	Procházková (Kunová) Anna	18. 6. 1880	57	In Bohemia nata	Manželka Jana Procházky
59.	Řezba Jan	29. 7. 1865	45	Locus natalitatis in Bohemia ignotus	Manžel Barbory, rozené Plaché, vdovy po zemřelém hraničáři Václavu Petráčkovi a syn Jana Řezby
60.	Řezbová (?) Barbora	25. 9. 1884	85	Ignotus	Manželka Jana Řezby
61.	Salabová (Pávková) Magdalena	10. 7. 1879	60	Březany in Bohemia	Manželka rolníka Václava Salaby
62.	Sanderová (Vondrová) Kateřina	13. 5. 1853	75	Medakow in Bohemia	Vdova po hraničáři ve Sv. Heleně Václavu Sanderovi
63.	Sauer Antonín	7. 3. 1872	33	Bohemia	Manžel Magdaleny, dcery Jana Kučery ze Sv. Heleny
64.	Sauer Václav	22. 4. 1876	72	Libichov in Bohemia	Vdovec po Kateřině Staré
65.	Sauerová (Stará) Kateřina	7. 10. 1855	34	Liboch in Bohemia	Manželka hraničáře ze Sv. Heleny Václava Sauera
66.	Schneider Josef	9. 11. 1876	50	Bohemia	Manžel Anny Bašové
67.	Skála Vojtěch	11. 3. 1897	66	Mančic in Bohemia	Hospodský, manželka neznámá
68.	Stará Anna	7. 3. 1857	15	Wejhlowitz in Bohemia	Zákonitá dcera hraničáře v Gerniku, nyní ve Sv. Heleně, a jeho ženy Anny Lóvové
69.	Starý Antonín	20. 8. 1856	20	Melnik in Bohemia	Zákonitý syn hraničáře Antonína Starého a jeho ženy Anny Lóvové

Pořadové číslo	Příjmení (rodné) a jméno	Datum úmrtí	Věk	Místo původu	Poznámky
70.	Šibal František	29. 3. 1877	70	Sázava in Bohemia	Manžel Anny Panešové
71.	Šibal Jan	11. 2. 1855	87	Sasau in Bohemia	Manžel Barbory, rozené Eliášové
72.	Šibal Matěj	14. 7. 1883	72	Sázava in Bohemia	Manžel Barbory Eliášové
73.	Šibal Václav	9. 6. 1873	74	Ex Bohemia	Vdovec po Anně Krížkové a syn Jana Šibala
74.	Šibalová (Panešová) Anna	11. 9. 1864	59	Weitzenried	Manželka hraničáře ve Sv. Heleně Františka Šibala a dcera Františka Paneše
75.	Šibalová (Eliášová) Barbora	28. 11. 1890	71	Bohemia	Vdova po Matěji Šibalovi
76.	Štěpničková (Sanderová) Anna	28. 1. 1876	59	Bohemia	Manželka rolníka Jana Štěpničky
77.	Vyslyšel Jakub	8. 12. 1864	47	Hradischt circulus Pilsner in Bohemia	Vdovec po Veronice, dceři Josefa Sopera z Čech
78.	Vyslyšel Ondřej	27. 9. 1864	1	Hradischt circulus Pilsner in Bohemia	Zákonitý syn nádeníka Jakuba Vyslyšela a jeho ženy Veroniky Soperové
79.	Vyslyšel Václav	17. 5. 1865	3,25	Hradisch Bohemia	Zákonitý syn nádeníka Jakuba Vyslyšela a jeho ženy Veroniky Soperové ²¹
80.	Vyslyšel Valentin	18. 9. 1864	6	Hradischt circulus Pilsner in Bohemia	Zákonitý syn nádeníka Jakuba Vyslyšela a jeho ženy Veroniky Soperové
81.	Vyslyšelová (Soperová) Veronika	24. 9. 1864	45	Hradischt circulus Pilsner in Bohemia	Manželka nádeníka Jakuba Vyslyšela a dcera Josefa Sopera

Pro vojvodovské dějiny je významná rovněž malá skupina evangelíků na Bígru, další z českých vesnic v Banátu. Je jisté, že místní evangelické rody, Švejdové a Filipové, měli vazby na Svatou Helenu a později se objevují i ve Vojvodovu. Míra těchto vazeb a možná migrace těchto rodin mezi Helenou a Bígrem není prozatím zcela jasná, stejně jako to, zda první zástupci těchto rodů přišli nejdříve na Svatou Helenu nebo rovnou na Bígr. Jisté je, že již v Unzeitigových seznamech z počátku 50. let 19. století jsou oba rody usazené na Bígru (Špoula 1982: 179). V matrice zemřelých byli nalezeni jejich dva mužští zástupci (viz tabulka č. 6) – pravděpodobně obě jejich manželky pocházely ze svatohelenských rodin.

Tab. 6 – Seznam zemřelých kolonistů uvedených v gernických matrikách zemřelých – Bígr

Poř. číslo	Příjmení (rodné) a jméno	Datum úmrtí	Věk	Místo původu	Poznámky
82.	Filip Josef	9. 11. 1856	46	Mozolin Bohemia	Manžel Anny Kunové ze Sv. Heleny
83.	Švejda Matěj	21. 3. 1870	60	Mosolin in Bohemia	Manžel Marie Boháčkové, syn Josefa Švejdy

²¹ Po smrti obou rodičů se ho jako sirotka pravděpodobně ujala některá z gernických rodin, zemřel a je pochován na Gerniku.

Způsob a úskalí výzkumu

Na základě dat získaných z gernických matrik zemřelých lze pokračovat v dalším výzkumu. Při pátrání po českých kořenech obyvatel Svaté Heleny naráží badatel hned na několik problémů, s nimiž je třeba počítat:

Místní jména

Jedním z prvních je především problém zápisu a identifikace uvedených geografických názvů. Některá místní jména v matrice zemřelých jsou zapsána ve zkomoleném tvaru, přestože ve sledovaném období matriky vedli faráři, kteří byli české národnosti, a dá se u nich tudíž předpokládat, že s geografickými poměry v Čechách byli obeznámeni. Při hledání uvedených lokalit je možno využívat dobové i novější topografie (Schaller 1785–1791, Sommer 1833–1849, Profous – Šmilauer – Svoboda 1947–1960), výborným pramenem jsou například také podrobné mapy prvního a druhého vojenského mapování z 2. poloviny 18. století a 1. poloviny 19. století²², tedy z doby, kdy se tento okruh lidí narodil a odcházal z Čech. Po zjištění názvu obce dochází buď k jednoznačné identifikaci (např. Velim) nebo nastává další úskalí, pokud se obcí tohoto názvu nachází v Čechách více (např. Bohouňovice, Břežany, Sázava apod.). Samostatnou kapitolu pak tvoří názvy obcí jako Hutě nebo Lhota, kterých se v Čechách vyskytuje značné množství a určit a ověřit správnou lokalitu je tedy bez dalších indicií téměř vyloučeno.

Místo narození x místo původu

Dalším problémem, který je třeba mít na paměti, je fakt, že uvedené místo původu v gernických matrikách zemřelých často nemusí být shodné s místem narození – většinou se zřejmě jedná o místo, ve kterém daný člověk v Čechách bydlel, tj. kam se přišel, přestěhoval apod., a ze kterého do oblasti Vojenské hranice odcházal. Dále je nutno brát v potaz fakt, že údaje o zemřelé osobě faráři nahlašovali příbuzní a nedá se předpokládat, že by se to vždy dělo na základě osobních písemných dokumentů zemřelého. Tyto informace se navíc z větší části týkaly lidí, kteří se na svou dobu dožili velmi pokročilého věku a zemřeli v místě, které bylo oproti jejich místu narození na zcela opačném konci monarchie. Zatímco pro běžného člověka té doby, který celý život prožil v jedné obci nebo nanejvýš v jednom regionu, byl rozdíl mezi jeho vsí a sousedními obcemi naprosto samozřejmý a zjevný, mohly v případě takové vzdálenosti a časového odstupu pro Čechy odešlé do Banátu a především pro jejich potomky lokality v Čechách více splývat a být zaměňovány. Značné

22 1. vojenské mapování (josefské) probíhalo v letech 1764–1768, rektifikace v letech 1780–1783. Mapy jsou v měřítku 1:28 800. 2. vojenské mapování (Františkovo) probíhalo v letech 1836–1852, mapy jsou opět v měřítku 1:28 800. Mapy 1. a 2. vojenského mapování jsou dostupné z: <http://oldmaps.geolab.cz/>

důležitosti v tomto případě nabývá fakt, že do obce zajížděl farář jen několikrát do roka, a tudíž matriční zápisy dělal zpětně za celé období – i to mohlo způsobit chyby a nepřesnosti.

Věk

S problematikou nastíněnou v předchozím odstavci úzce souvisí také jisté obtíže s uvedeným věkem u zemřelých osob, na jehož pravdivost se rozhodně nedá plně spoléhat. Jelikož lze předpokládat absenci písemných dokumentů u některých zemřelých, jak již bylo výše naznačeno, je třeba počítat i s několikaletou odchylkou mezi věkem zapsaným v matrice a skutečností.

Stejná jména a příjmení

Přesnou identifikaci osob ztěžuje rovněž dobová obliba pouze úzkého okruhu křesťanských jmen. U mužů to bývala v této době, tj. na konci 18. a začátku 19. století, především jména Jan, Josef, František, Václav apod., u žen pak značně převládala jména Anna, Marie a Kateřina, i když se samozřejmě dávala i jména jiná. V obci, kde mohlo být i několik příbuzných rodin stejného příjmení, se tak mohlo v úzkém časovém období potkat více osob s naprosto totožným jménem, mezi kterými není možné zvolit a jednoznačně identifikovat hledaného jedince. To se stalo např. v případě Jakuba Borovičky a Antonína a Václava Sauerových (viz tab. č. 7).

Příjmení za svobodna u vdáných žen

Ženy, u kterých je známo pouze vyvdané příjmení, je možno hledat pomocí matrik oddaných, kde se lze orientovat podle jména ženicha, křesťanského jména nevěsty a jejich věku. Tento způsob pátrání je však poměrně problematický, protože není známo ani místo (častěji se svatba odehrávala v bydlišti nevěsty, ale není to pravidlem), ani datum sňatku a je třeba prohledávat v matrikách potenciálních lokalit sňatku delší časové období s nejistým výsledkem. Ke svatbě totiž mohlo dojít kdekoli v jinde nebo dokonce až na Svaté Heleně, a pak je veškeré pátrání v českých matrikách odsouzeno k nezdaru. Nicméně tímto způsobem došlo k úspěšnému nalezení sňatků několika párů pozdějších kolonistů, na jejichž základě mohl být dohledán i jejich původ a datum narození.

Osoby evangelického vyznání

Výhodou pro evangelické obyvatelstvo je v tomto případě fakt, že byli ve sledovaném období evidováni jak v evangelických, tak v katolických matrikách²³, což přináší badateli větší šanci na nalezení hledaných osob.

23 Povinnost zápisu do katolických matrik pro evangelíky skončila v roce 1849.

Výsledky výzkumu

Na základě údajů nalezených v českých matrikách narozených, zemřelých i oddaných²⁴ bylo identifikováno 29 osob z původního seznamu zemřelých ve Svaté Heleně. Tyto osoby a informace o nich zjištěné jsou pro přehlednost zapsány v níže uvedené tabulce (tab. č. 7). Ta je opět řazena abecedně dle příjmení, přičemž u žen je jako první uváděno rodné příjmení. Pro snadnější orientaci odpovídají pořadová čísla u nalezených osob pořadovým číslům hledaných osob z tabulek č. 4, 5 a 6. Pět osob (uvedeny kurzívou) bylo nalezeno nad rámec původního seznamu zemřelých, jedná se o osoby, které s nimi byly v příbuzenském poměru a byly zároveň uvedeny v poznámkách u matričních záznamů těchto zemřelých. Není tudíž známé jejich datum úmrtí, které se, zejména u starších osob, pravděpodobně událo před rokem 1850. V poznámce ke každé nalezené osobě jsou uvedena i jména rodičů, jelikož je velice pravděpodobné, že osoby, které odcházely z Čech v dětském věku, logicky následovaly své rodiče, kteří pak pravděpodobně zemřeli na Svaté Heleně před rokem 1850, tj. před vznikem gernické matriky zemřelých. V další tabulce (tab. č. 8) pak jsou uvedeny související sňatky těchto osob, které se uskutečnily ještě před jejich odchodem do Banátu.

Všechny tři typy matrik přinášejí zajímavé informace o příbuzenství a vztazích mezi jednotlivými rody a mohou rovněž významně pomoci při datování odchodu těchto rodin z Čech. K posledně zmíněné problematice slouží především matriky narozených, ve kterých se lze dopátrat toho, kolik měl daný pár dětí a v kterém roce se jim v Čechách narodilo poslední dítě – tento termín může posloužit jako datum, po kterém nejdříve mohlo dojít k vystěhování, přestože samozřejmě nelze vyloučit možnost, že se rodina pouze přestěhovala do jiné lokality v Čechách.

Poněkud zarážející skutečností, která se objevila při studování matrik oddaných, je fakt, že už zde dochází k nepřesnostem, a to jak u jmen některých souvisejících osob (např. jména rodičů), tak především v uvedeném věku novomanželů (viz např. Anna Volková, provd. Vlčková, provd. Klepáčková, která byla při svém druhém sňatku dle matriky oddaných o osm let mladší!). Není tedy divu, že i u matrik zemřelých se setkáváme s několika – i víceletými odchylkami od skutečného věku, což však bylo od začátku předpokládáno.

V Čechách často frekventovaná příjmení jako je Jelínek, Kučera, Novotný apod., která se nacházejí prakticky v každé vesnici, značně ztížila identifikaci hledaných osob s tímto příjmením, a proto se je doposud bohužel nepodařilo s jistotou určit.

Výzkum nebyl omezen pouze na hledání v matrikách, avšak v ostatních

24 K výzkumu byly použity matriky uložené ve Státních oblastních archivech v Praze a Plzni. Část z nich je přístupná rovněž elektronicky: www.actapublica.eu. Konkrétní matriky jsou uvedeny dále v textu.

fondech zatím nebyly nalezeny žádné zásadnější zmínky o fenoménu vystěhovalectví do Banátu. Byl částečně prohledán rozsáhlý fond Českého gubernia²⁵ a některé fondy velkostatků, ze kterých kolonisté pocházeli²⁶. Přestože měl poděbradský velkostatek velice pečlivě vedenou agendu o odchodu svých poddaných z panství, nepodařilo se objevit žádné osoby odcházející do Banátu (zde se jedná především o obec Velim a okolí, tj. rodinu Dobiášů apod.). Proto zůstává otázkou, do jaké míry byla první vlna kolonizace živelnou či státní (zemskou, vojenskou) správou organizovanou akcí.

Tab. 7 – Seznam nalezených kolonistů

Pořadové číslo z tabulek č. 1, 2 a 3	Příjmení a jméno	Datum úmrtí dle matriky zemřelých	Přibližný rok narození dle matriky zemřelých	Nalezené datum narození	Místo původu dle matriky zemřelých	Nalezené místo narození/původu
20.	Borovička Jakub ²⁷	25. 11. 1866	1785–1786	29. 4. 1795 / 6. 4. 1798	Brník	Brník, č.p. 5 / č.p. 4
k č. 3.	Černík Matěj ²⁸	-	-	2. 1. 1790	-	Střechev, č.p. 16
2.	Černík Tomáš ²⁹	21. 4. 1859	1818–1819	5. 10. 1822	Trschhof Bohemia	Střechev, č.p. 19
4.	Dobiáš Václav ³⁰	27. 5. 1860	1793–1794	16. 2. 1793	Velim Bohemia	Velim, č.p. 15
30.	Fiala Jan ³¹	15. 1. 1889	1810–1811	3. 6. 1813	Sv. Helena	Nová Ves, Staňkovice, okr. Kutná Hora, č.p. 7
31.	Filander Jan ³²	30. 4. 1857	1811–1812	2. 7. 1810	Hutje Bohemia	Xaverov, č.p. 22

25 Národní archiv ČR, fond České gubernium, části Publicum (pomocné knihy inv. č. 228, 259, 264; spisy inv. č. 2596) a Militare (pomocné knihy inv. č. 46, 47, 51, 53; spisy inv. č. 1213). Prohledány především pomocné knihy (hesla vystěhovalectví, Banát apod.) a související spisy, které však prošly rozsáhlou skartací.

26 Státní oblastní archiv v Praze, fond Velkostatek Poděbrady, protokoly o udělení zhostů z let 1820–1830 – v inventáři k fondu velkostatku Sázava nebyly nalezeny položky, která by se mohly týkat vystěhovalectví ve sledovaném období.

27 SOA Praha, matrika narozených (1785–1847) Oleška 01. Byly nalezeny dvě osoby připadající v úvahu. Pravděpodobnější je první uvedený, jehož otec byl Jan Borovička, matka Mařena Procházková. Mladší Jakub Borovička, syn Josefa Borovičky a Kateřiny Nikodimové, pravděpodobně zemřel jako rychtář v Olešce č.p. 4 v roce 1837 (viz SOA Praha, matrika zemřelých (1785–1847) Oleška 01. Uvedený věk zemřelého je 46 let, což neodpovídá ani jednomu z obou jmenovců.

28 SOA Praha, matrika narozených (1784–1812) Kácov 08. Otec Jiřík Černík, matka Magdalena Roháčková. Jméno matky za svobodna viz další potomek tamtéž. V matrice oddaných je u sňatku Matěje Černíka uveden jako jeho otec Martin Černík. Zřejmě se však jedná o chybu, poněvadž v období, kdy se Matěj měl narodit, se v matrice žádný Martin Černík nevyskytuje, a to ani jako otec jiných dětí. Zároveň v celé matrice se až do roku 1812 neobjevuje jiný narozený Matěj Černík.

29 SOA Praha, matrika narozených (1805–1832) Kácov 09. Otec Matěj Černík, matka Kateřina Klepáčková.

30 SOA Praha, matrika narozených (1783–1793) Velim-ev. 01. Otec Matěj Dobiáš, matka Anna Moravcová.

31 SOA Praha, matrika narozených (1803–1847) Uhlířské Janovice 10. Otec Tomáš Fiala, matka Kateřina Zámostná.

32 SOA Praha, matrika narozených (1784–1824) Sázava 02. Otec Václav Filander, manželka Anna Papežová.

Pořadové číslo z tabulek č. 1, 2 a 3	Příjmení a jméno	Datum úmrtí dle matriky zemřelých	Přibližný rok narození dle matriky zemřelých	Nalezené datum narození	Místo původu dle matriky zemřelých	Nalezené místo narození/původu
32.	Filander Josef ³³	7. 5. 1884	1812–1813	6. 3. 1813	Hutě in Bohemia	Xaverov, č.p. 21
k č. 33.	Filander Václav ³⁴	-	-	-	-	Xaverov, č.p. 21, 22
35.	Hnízdil Matěj ³⁵	23. 3. 1876	1822–1823	5. 11. 1821	Staschau Bohemia	Stašov, č.p. 61
k č. 37.	Hrdý František ³⁶	-	-	3. 5. 1812	-	Oselce, č.p. 42
10.	Klepáček Jan ³⁷	19. 12. 1857	1793–1794	10. 3. 1799	Sv. Helena	Bohouňovice II, č.p. 8
11.	Klepáček Václav ³⁸	10. 3. 1855	1787–1788	10. 5. 1786	Bohaunowitz	Bohouňovice II, č.p. 28
3.	Klepáčková Kateřina, provd. Černíková ³⁹	30. 11. 1856	1786–1787	18. 12. 1788	Bohunitz Bohemia	Bohouňovice II, č.p. 10
33.	Křepelková Anna, provd. Filanderová ⁴⁰	2. 8. 1865	1784–1785	-	Sv. Helena	Ostředek
k č. 68 a 69.	Löv Anna, provd. Stará ⁴¹	-	-	-	-	Vehlovice, č.p. 9
37.	Netušilová Františka, provd. Hrdá ⁴²	10. 2. 1892	1805–1806	29. 11. 1803	Chanovice	Chanovice, č.p. 9
52.	Pávek Tomáš ⁴³	3. 4. 1879	1802–1803	18. 3. 1803	Břežany Bohemia	Břežany II, č.p. 27
63.	Sauer Antonín	7. 3. 1872	1838–1839	21. 12. 1838 ⁴⁴ / 22. 6. 1842 ⁴⁵	Bohemia	Liběchov, č.p. 41 / Liběchov, č.p. 85

- 33 SOA Praha, matrika narozených (1784–1824) Sázava 02. Otec Václav Filander, manželka Anna Křepelková.
- 34 Otec výše zmíněných Jana a Josefa Filanderových a dalších dětí (Marie, Anna, František), filiant z Xaverova, později z Ostředku. Viz SOA Praha, matrika narozených (1784–1824) Sázava 02.
- 35 SOA Praha, matrika narozených (1813–1823) Lochovice 08. Otec Matěj Hnízdil, matka Anna Svobodová.
- 36 SOA Praha, matrika narozených (1784–1815) Kotouň 05. Otec Vojtěch Hrdý, matka Alžběta. U sňatku je jako Františkův otec uveden Václav Hrdý.
- 37 SOA Praha, matrika narozených (1784–1817) Horní Kruty 04. Otec Jan Klepáček, matka Kateřina rozená Vomáčková.
- 38 SOA Praha, matrika narozených (1783–1802) Kšely-ev. 01. Otec Jiřík Klepáček, matka Kateřina.
- 39 SOA Praha, matrika narozených (1784–1817) Horní Kruty 04. Otec Jan Klepáček, matka Kateřina rozená Vomáčková.
- 40 Manželka Václava Filandera, matka Jana a Josefa Filanderových. Otec Jakub Křepelka, matka Magdalena Drožová [?]. Viz SOA Praha, matrika narozených (1784–1824) Sázava 02.
- 41 SOA Praha, matrika oddaných (1785–1837) Liběchov 10. Otec Václav Löw (Lef), matka Anna Lužická. SOA Praha, matrika narozených (1803–1837) Liběchov 06. Zmínění s manželem jako rodiče vlastních dětí (Josef *9. 4. 1827, Maria Anna *14. 6. 1830, Kateřina *8. 7. 1833, Anna *22. 6. 1842, Franz Marcus *23. 4. 1846) v SOA Praha, matrika narozených (1803–1837) Liběchov 06.
- 42 SOA Praha, matrika narozených (1789–1820) Chanovice 02. Otec Václav Netušil, matka Anna Topičová z Kadova.
- 43 SOA Praha, matrika narozených (1784–1805) Tuklaty 04. Otec Václav Pávek, matka Kateřina Bieliková.
- 44 SOA Praha, matrika narozených (1838–1846) Liběchov 08. Otec Václav Sauer, matka Kateřina Fialová.
- 45 SOA Praha, matrika narozených (1838–1846) Liběchov 08. Otec Václav Sauer, matka Walburga Paul.

Pořadové číslo z tabulek č. 1, 2 a 3	Příjmení a jméno	Datum úmrtí dle matriky zemřelých	Přibližný rok narození dle matriky zemřelých	Nalezené datum narození	Místo původu dle matriky zemřelých	Nalezené místo narození/původu
64.	Sauer Václav	22. 4. 1876	1803–1804	4. 8. 1811 ⁴⁶ / 2?. 3. 1814 ⁴⁷	Libichov Bohemia	Liběchov, č.p. 85/127 / Liběchov, č.p. 41/48 ⁴⁸
67.	Skála Vojtěch ⁴⁹	11. 3. 1897	1830–1831	5. 4. 1829	Mančic in Bohemia	Mančice, Dolní Chvatliny, okr. Kolín, č.p.13
68.	Stará Anna ⁵⁰	7. 3. 1857	1841–1842	22. 6. 1842	Wejhlowitz Bohemia	Vehlovice, č.p. 59
k 69.	Starý Antonín ⁵¹	-	-	-	-	Vehlovice
65.	Stará Kateřina, provd. Sauerová ⁵²	7. 10. 1855	1820–1821	10. 4. 1813	Liboch Bohemia	Vehlovice, č.p. 20/30
70.	Šibal František ⁵³	29. 3. 1877	1806–1807	27. 11. 1809	Sázava Bohemia	Sázava, okr. Benešov, č.p. 57
72.	Šibal Matěj ⁵⁴	14. 7. 1883	1810–1811	8. 2. 1815	Sázava in Bohemia	Sázava, okr. Benešov, č.p. 51
83.	Švejda Matěj ⁵⁵	21. 3. 1870	1809–1810	16. 6. 1810	Mosolin Bohemia	Mozolín, č.p. 14
38.	Vlčková Ludmila (Lidmila), provd. Hružová ⁵⁶	26. 12. 1856	1809–1810	23. 5. 1811	Střechow Bohemia	Střechov, č.p. 2
56.	Vlčková Magdalena, provd. Poupová ⁵⁷	16. 9. 1879	1813–1814	1. 4. 1815	Čechov Bohemia	Střechov, č.p. 2
12.	Volková Anna, provd. Vlčková, Klepáčková ⁵⁸	16. 12. 1857	1786–1787	1. 10. 1785	Sv. Helena	Střechov, č.p. 1

- 46 SOA Praha, matrika narozených (1803–1837) Liběchov 06. Otec Joseph Sauer, matka Walburga Paul.
- 47 SOA Praha, matrika narozených (1803–1837) Liběchov 06. Otec Johann Sauer, matka Elisabeth Steinmetzer.
- 48 U čísel popisných je uvedeno staré i nové číslování
- 49 SOA Praha, matrika narozených (1825–1838) Lošany 07. Otec Vojtěch Skála, matka Anna Nováková.
- 50 SOA Praha, matrika narozených (1838–1846) Liběchov 08. Otec Anton Starý, matka Anna Löw.
- 51 SOA Praha, matrika oddaných (1785–1837) Liběchov 10. Otec František Starý, matka Kateřina Štěpánová. Antonín Starý zmíněn s manželkou jako rodiče vlastních dětí (Josef *9. 4. 1827, Maria Anna *14. 6. 1830, Kateřina *8. 7. 1833, Anna *22. 6. 1842, Franz Marcus *23. 4. 1846) v SOA Praha, matrika narozených (1803–1837) Liběchov 06.
- 52 SOA Praha, matrika narozených (1803–1837) Liběchov 06. Otec Václav Starý, matka Kateřina Sikorová.
- 53 SOA Praha, matrika narozených (1784–1824) Sázava 02. Otec Jan Šibal, matka Kateřina Rokosová.
- 54 SOA Praha, matrika narozených (1784–1824) Sázava 02. Otec Jan Šibal, matka Kateřina Rokosová.
- 55 SOA Praha, matrika narozených (1788–1865) Koleč 02. Otec Jan Švejda, matka Anna Fialová.
- 56 SOA Praha, matrika narozených (1805–1832) Kácov 09. Otec Václav Vlček, matka Anna Volková.
- 57 SOA Praha, matrika narozených (1805–1832) Kácov 09. Otec Václav Vlček, matka Anna Volková.
- 58 SOA Praha, matrika narozených (1784–1812) Kácov 08. Otec Jan Volek, matka Kateřina Hermann. Anna Volková měla nejprve za manžela Václava Vlčka, otce Ludmily a Magdaleny Vlčkových, po smrti manžela se znovu provdala za Jana Klepáčka, se kterým žila opět ve Střechově a měla s ním v letech 1822–1826 další tři děti (Jan, Václav a František). Viz SOA Praha, matrika narozených (1805–1832) Kácov 09.

Tab. 8 – Nalezené sňatky kolonistů

Ženich (věk), vyznání	Nevěsta (věk), vyznání	Datum sňatku	Místo sňatku
Vlček Václav (38), katol.	Volková Anna (20), katol.	22. 11. 1807	Střechev, č.p. 1 ⁵⁹
Černík Matěj (22), helv.	Klepáčková Kateřina (20), helv.	27. 5. 1811	Bohouňovice II ⁶⁰
Klepáček Jan (21), helv.	Vlčková Anna, roz. Volková (28) ⁶¹ , katol.	11. 1. 1820	Střechev, č.p. 5 ⁶²
Hrdý Franc (18), katol.	Netušilová Františka (23), katol.	16. 2. 1830	Chanovice, č.p. 42 ⁶³
Starý Anton (33), katol.	Löv Anna (29), katol.	7. 1. 1834	Vehlovice, č.p. 30 ⁶⁴

Na základě některých nalezených údajů lze s jistotou tvrdit, že část identifikovaných osob určitě nebyla součástí první vlny kolonistů, neboť je ještě v průběhu 20., někdy i 30. a 40. let 19. století nacházíme v českých matrikách, buď jako narozené, některé jako rodiče narozených, u nedospělých případně nacházíme narození jejich mladších sourozenců. Tato data, shrnutá v níže uvedené tabulce (tab. č. 9), rozhodně nejsou úplná, podařilo se je zjistit především u osob, které prokazatelně uzavřely sňatek ještě v Čechách.

Tab. 9 – Pozdější data odchodu některých kolonistů

Osoba / rodina	Lokalita	Nejdřívejší možné datum odchodu z Čech	Poslední záznam v českých pramenech
Černíkoví (Matěj a Kateřina, syn Tomáš)	Střechev	1825	Narození syna Karla 26. 1. 1825 ⁶⁵
Hrdí (František a Františka)	Chanovice	1830	Sňatek 16. 2. 1830 ⁶⁶
Klepáčkoví (Jan a Anna) + pravděpodobně Anniny dcery z 1. manželství Ludmila a Magdalena Vlčkovy	Střechev	1826	Narození syna Františka 7. 12. 1826 ⁶⁷
Sauerovi (Václav a syn Antonín)	Liběchov	1838/1842	Narození syna Antonína Sauer 21. 12. 1838 nebo 22. 6. 1842 ⁶⁸

59 SOA Praha, matrika oddaných (1784–1829) Kácov 13.

60 SOA Praha, matrika oddaných (1784–1817) Horní Kruty 04.

61 Uveden značně zkreslující věk, u předchozího sňatku, který byl uzavřen více jak o 12 let dříve, byl uveden věk pouze o 8 let nižší. Anně bylo ve skutečnosti v době tohoto sňatku již 34 let.

62 SOA Praha, matrika oddaných (1784–1829) Kácov 13.

63 SOA Praha, matrika oddaných (1789–1870) Chanovice 03.

64 SOA Praha, matrika oddaných (1785–1837) Liběchov 10. Jedním ze svědků je osoba s dalším zájmovým příjmením, Václav Dvorský z Vehlovic.

65 SOA Praha, matrika narozených (1805–1832) Kácov 09.

66 SOA Praha, matrika oddaných (1789–1870) Chanovice 03.

67 SOA Praha, matrika narozených (1805–1832) Kácov 09.

68 SOA Praha, matrika narozených (1838–1846) Liběchov 08. Otec Václav Sauer, matka Kateřina Fialová a SOA Praha, matrika narozených (1838–1846) Liběchov 08. Otec Václav Sauer, matka Walburga Paul.

Osoba / rodina	Lokalita	Nejdřívejší možné datum odchodu z Čech	Poslední záznam v českých pramenech
Skála Vojtěch	Mančice	1829	Narozen 5. 4. 1829 ⁶⁹
Staří (Antonín, Anna a dcera Anna)	Vehlovice	1846	Narození syna Fratiška Marka 23. 4. 1846 ⁷⁰

Z celkového počtu 29 nalezených osob je jich 7 evangelického vyznání (jedním z nich je bigerský evangelík Matěj Švejda), zbývajících 22 tvoří katolíci. Přestože se nejedná o dostatečně početný vzorek populace, na jehož základě by bylo možno zpracovat podrobnější analýzu, přece jen je možné pokusit se alespoň o základní rozbor získaných dat:

Z evangelických rodů se podařilo vystopovat kořeny Klepáčků, Černíků, Dobiášů a bigerského Švejdy. Klepáčkové z obce Bohouňovice II patřili pod kšelský sbor, Černíkové ze Střecheva pod soběhrdský sbor, Švejda z Mozolína pod ledčický a Dobiáš z Velimi pod velimský. Na základě matrik je doložena příbuzenská spřízněnost Klepáčků s Černíky, které bude ještě dále v textu věnována pozornost. Nalezené osoby katolického vyznání pocházely z obcí Brník, Břežany II, Chanovice, Liběchov, Mančice (Dolní Chvatliny, okr. Kolín), Nová Ves (Staňkovice, okr. Kutná Hora), Oselce, Ostředek, Sázava (okr. Benešov), Stašov, Střechev, Vehlovice a Xaverov.

U evangelíků i katolíků se jedná převážně o lokality ve středních Čechách východně a jihovýchodně od Prahy – celkem 19 osob, tj. asi 65,5 % ze všech nalezených, pochází z okolí Kostelce nad Černými Lesy (Bohouňovice II), Sázavy (Ostředek, Sázava, Xaverov), Uhlířských Janovic (Mančice, Nová Ves), Českého Brodu (Břežany II), Kolína (Velim) a Trhového Štěpánova (Střechev). Z oblasti severně a severozápadně od Prahy pocházelo 7 osob, tj. asi 24 %, a to z okolí Mělníka (Liběchov, Vehlovice⁷¹) a Kladenska (Mozolín – rodiště bigerského Matěje Švejdy⁷²). Zbývajících 3 osoby pocházely z Berounska (Stašov) a z Klatovska (Chanovice a Oselce).

Jak je patrné ze záznamů v matrikách, kolonisté z oblasti Mělnicka (Staří a Sauerové) a Klatovska (Hrdí) přišli do Banátu nejdříve v průběhu 30. nebo 40.

69 SOA Praha, matrika narozených (1825–1838) Lošany 07. Otec Vojtěch Skála, matka Anna Nováková.

70 SOA Praha, matrika oddaných (1785–1837) Liběchov 10. Otec Václav Löf (Lef), matka Anna Lužická. SOA Praha, matrika narozených (1803–1837) Liběchov 06. Zmínění s manželem jako rodiče vlastních dětí (Josef *9. 4. 1827, Maria Anna *14. 6. 1830, Kateřina *8. 7. 1833, Anna *22. 6. 1842, Franz Marcus *23. 4. 1846) v SOA Praha, matrika narozených (1803–1837) Liběchov 06 a SOA Praha, matrika oddaných (1785–1837) Liběchov 10. Otec František Starý, matka Kateřina Štěpánová. Antonín Starý zmíněn s manželkou jako rodiče vlastních dětí (Josef *9. 4. 1827, Maria Anna *14. 6. 1830, Kateřina *8. 7. 1833, Anna *22. 6. 1842, Franz Marcus *23. 4. 1846) v SOA Praha, matrika narozených (1803–1837) Liběchov 06.

71 Dnes je tato bývalá samostatná obec již přímou součástí Mělníka.

72 Kladensko jako oblast vystěhovalectví a migraci mezi Bigrem a Svatou Helenou, především v důsledku sňatků (Špoula 1982: 102–103).

(případně 50.) let 19. století, rovněž v případě Matěje Hnízdila z Berounska, který se narodil v roce 1821, se dá předpokládat, že přišel až v některé z pozdějších kolonizačních vln. Zjištěné údaje tak prozatím dávají za pravdu domněnce, že úplně první kolonisté Svaté Heleny (a pravděpodobně rovněž Elizabethfeldu) pocházeli z oblasti středních Čech, a to především z Kolínska, Českobrodsko a Benešovska. Jedná se však skutečně o příliš skromný vzorek na to, aby bylo možné tuto hypotézu jednoznačně potvrdit.

Nalezené matriční záznamy přinesly rovněž zajímavé informace o příbuzenských vztazích některých rodů, které vznikly ještě před odchodem do oblasti Vojenské hranice. Nejzajímavější z nich je již ve výše uvedených tabulkách naznačené propojení rodů Klepáčků, Černíků a Vlčků. V roce 1811 došlo ke spojení dvou evangelických rodů sňatkem Kateřiny Klepáčkové z Bohouňovic a Matěje Černíka ze Střechova, kteří spolu po svatbě bydleli ve Střechově. Devět let poté dochází rovněž ve Střechově k sňatku Kateřinina bratra Jana s téměř o čtrnáct let starší Annou rozenou Volkovou, vdovou po Václavu Vlčkovi, navíc katolického vyznání. Anna měla z prvního manželství děti, z nichž minimálně dvě, dcery Ludmila a Magdalena se na Svaté Heleně provdaly do rodů Hružů a Poupů.

Údaje uvedené v poznámkách v posledním sloupci tabulek zemřelých svatohelenských (a bigerských) obyvatel poskytují mimo jiné unikátní exkurs do příbuzenských vztahů 2. poloviny 19. století ve Svaté Heleně, navíc s přesahem do okolních obcí. Z některých výše uvedených záznamů je totiž jasně patrné uzavírání sňatků mezi českými vesnicemi v Banátu. O příbuzenských poměrech mezi svatohelenskými a bigerskými evangelíky již byla zmínka, mezi katolickými rody dle zjištěných údajů docházelo ke spříznění s rody z Gerníku, který byl pro Svatou Helenu nejbližší obcí s národnostně českým obyvatelstvem. V záznamech Františka Unzeitiga je zmíněn Antonín Paneš, nar. 1806, původem z Radovesic (Špoula 1982: 156), který by mohl být v příbuzenském poměru s Annou Panešovou, provdanou Šibalovou (tab. č. 5, poř. č. 74). V Gerníku se vyskytuje také rodina Antonína Donáta (nar. 1776) z Třeboce (Špoula 1982: 155), jeho možná vazba na Alžbětu Donátovou, provdanou Petráčkovou (tab. č. 4, poř. č. 14) je však diskutabilní. Další gernický rod, který se na Svatou Helenu s největší pravděpodobností přiženil, byli Karbanové, původem z Pece (Špoula 1982: 155–158). Jakub Karban, zemřelý na Svaté Heleně (tab. č. 5, poř. č. 39), má jako místo původu uvedeno „Hochofen in Bohemia“, což by mohlo odpovídat dnešní obci Pec (německy „Hochofen“) u Trhanova v okrese Domažlice. Tento údaj tedy souhlasí s místem původu pravděpodobných gernických příbuzných. Karbanové, tentokrát původem z Klíčova, se dále objevují i v Bígru (Špoula 1982: 181). Také rodina Antonína Starého se zřejmě zpočátku usadila v Gerníku a teprve později se přestěhovala na Svatou Helenu.⁷³ Zmíněné osoby

73 Viz poznámka u Anny Staré (tab. č. 2, poř. č. 68).

a rodiny jsou tedy s největší pravděpodobností pouze pozdější přistěhovalci, kteří původně osídlili jinou obec než Svatou Helenu, proto jejich místa původu mají pro tento výzkum i v případě nalezení těchto osob spíše marginální význam.

Závěr

Pátrání po českých kořenech svatohelenských kolonistů přineslo zajímavé informace a může pomoci zpřesnit, případně poupravit současný stav poznání dané problematiky. Z osmi desítek osob nalezených v gernické matrice zemřelých se podařilo najít zhruba třetinu v českých matrikách. Výzkum však bohužel prokázal, že ani písemnosti státní správy, kterými matriky byly, nemusely přinášet stoprocentně spolehlivé informace. Na banátské i české straně v nich byly objeveny nesrovnalosti (např. dožitý věk často neodpovídá zjištěnému datu narození, a to často už v době sňatku, kdy byla většina osob ještě poměrně mladého věku), čímž tyto dokumenty bohužel poněkud ztrácí na věrohodnosti. U většiny nalezených, kteří nemají často frekventovaná příjmení, se však dá s vysokou mírou pravděpodobnosti předpokládat, že se jedná skutečně o hledané kolonisty. Téměř jistá je identifikace osob, u nichž byl nalezen rovněž záznam o sňatku. Poněkud záhadným zůstává fakt, že se přes značnou snahu doposud nepodařilo nalézt prakticky žádné zmínky o českých vystěhovalcích do Banátu ve fondech Českého gubernia a prohledaných velkostatků, což by teoreticky mohlo vypovídat o poněkud živelnějším způsobu odchodu kolonistů z Čech, a je tedy výzvou pro pokračování v bádání o dané problematice v dalších archivních fondech.

Již z dřívějších studií je zřejmé, že Svatá Helena a v širších souvislostech celé české osídlení v Banátu byl jakýsi „Eintopf“, který sestával z několika kolonizačních vln z různých oblastí Čech. Dle nalezených záznamů v matrikách je rovněž patrné, že docházelo k migraci i mezi jednotlivými vesnicemi (např. přivdané nebo přiženěné osoby), patrně také mimo hlavní vlny kolonistů přicházeli jednotlivci, případně celé rodiny (pravděpodobně se to týká např. dosud v českých matrikách nenalezené rodiny Vyslyšelů, viz tab. č. 5, poř. č. 77–81). Tím však dochází ke zkreslování původu svatohelenských kolonistů, neboť nelze na základě dochovaných dokumentů prokazatelně rozlišit osoby, které přišly rovnou na Svatou Helenu nebo Elisabethfeld, od těch, které se přistěhovaly z jiné banátské vesnice. Je rovněž možné předpokládat, že první vlna helenských kolonistů byla z jedné oblasti, dost možná ze středních Čech z oblasti východně od Prahy, během let se však díky dalším kolonizačním vlnám a zmíněné fluktuaci osob mezi vesnicemi skladba obyvatel změnila. Tuto hypotézu se však zatím nepodařilo prokázat.

Z hlediska geografického vymezení míst původu nalezených kolonistů byly částečně potvrzeny údaje ze starší literatury. Jedná se z největší části o oblast středních Čech – především okolí Kolína, Českého Brodu, Kostelce nad Černými Lesy, Sázavy,

Velimi a Mělníka (viz obr. č. 1). Některé katolické rodiny z pozdějších kolonizačních vln skutečně pocházely z Berounska a Klatovska. Z evangelických sborů se prozatím podařilo doložit příslušnost k velimskému, kšelskému, soběhrdskému a ledčickému sboru. Zajímavým poznatkem je fakt, že příbuzenské svazky mezi některými později významnými helenskými a vojvodovskými rody, a to dokonce v jednom zjištěném případě mezikonfesní, byly uzavírány již v Čechách. Jelikož počet nalezených osob tvoří pouze zlomek původního počtu kolonistů, dá se předpokládat, že podobných vazeb mezi některými rody bylo více a tudíž odchod nebo pouze rozhodnutí o odchodu části rodiny mohly mít přímý vliv na transmigraci dalších příbuzných.

Stále je však třeba mít na zřeteli, že se jedná bohužel jen o menší část z původních kolonistů, kteří zemřeli až po roce 1850, a navíc pouze o zlomek evangelických obyvatel zemřelých mezi lety 1850 a 1862, kdy přestali být v katolické matrice evidováni. Je možné a snad i pravděpodobné, že v budoucnu budou nalezeny ještě další osoby z řad prvních kolonistů. Budoucnost tohoto výzkumu je však závislá především na objevení dalších souvisejících archivních dokumentů, které by napomohly k jejich identifikaci.

Literatura

- Auerhan, J. (1921) *Čechoslováci v Jugoslávii, Rumunsku, Maďarsku a Bulharsku*. Praha.
- Budilová, L. J. (2011) *Dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenovávání u bulharských Čechů v letech 1900–1950*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK) ve spolupráci se Západočeskou univerzitou v Plzni. Jakoubek, M. (2012) *Vojvodovo: historie, obyvatelstvo, migrace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Czoernig, K. von (1855) *Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie. Bd. 3.*, Wien: aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, s. 108.
- Grassl, P. (1904) *Geschichte der deutsch-böhmischen Ansiedelungen im Banat*. Praha: J.G. Calve.
- Jakoubek, M. – Nešpor, Z. R. – Hirt, T., eds. (2006) *Necov, N. P. – Dějiny Vojvodova: [vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku]*. [Plzeň]: Ve spolupráci se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje vydalo Občanské sdružení Vojvodovo.
- Jakoubek, M. (2010) *Vojvodovo: etnologie krajanské obce v Bulharsku*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK) ve spolupráci se Západočeskou univerzitou v Plzni.
- Jakoubek, M. (2011) *Vojvodovo: kus česko-bulharské historie: tentokrát převážně očima jeho obyvatel*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Jech, J. – Secká, M. – Scheufler, V. – Skalníková, O. (1992) *České vesnice v rumunském Banátě, Češi v cizině* 5.
- Klíma, S. (1899) *České osady dolnouherské, Český lid* 8, s. 22–28.

- Míčan, V. (1931) *Za chlebem vezdejším. Evangelisační návštěva československých osad evangelických v Rumunsku*. Brno: Biblická jednota.
- Nešpor, Z. R. – Hornofová, M. – Jakoubek, M. (1999) *Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část první – Počátky Svaté Heleny, Lidé města* 2, s. 66–88.
- Nešpor, Z. R. – Hornofová, M. – Jakoubek, M. (2000) *Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část druhá – Rozkol na Svaté Heleně a další náboženský vývoj obce, Lidé města* 4, s. 112–141.
- Nešpor, Z. R. (2004) *Víra bez církve? Východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Ústí nad Labem: Albis international.
- Pavlásek, M. (2010a) *Exkurs do historie Banátské vojenské hranice s přihlédnutím k vzniku českých enkláv na jejím území. Slovanský přehled. Review for the History of Central, Eastern and Southeastern Europe*, vol. 96, no. 3–4, s. 243–262.
- Pavlásek, M. (2010b) *Případ Svatá Helena. (Re)interpretace náboženských dějin české obce v Rumunsku, Český lid*, 97, 4, s. 363–382.
- Pavlásek, M. (2011a) *Minulost svatohelenských nekatolíků v zajetí výkladových schémat a povahy porozumění, Český lid* 98, 1, s. 81–87.
- Pavlásek, M. (2011b) *Obec Svatá Helena jako vinice Boží misími oplocená. Krůčky k přehodnocení chápání české (e)migrace na Balkáně, Balkán a migrace: na křižovatce antropologických perspektiv*, Praha, s. 111–148.
- Profous, A., Šmilauer, V. a Svoboda, J. (1947–1960) *Místní jména v Čechách: jejich vznik, pův. význam a změny*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 5 sv.
- Schaller, J. F. J. (1785–1791) *Topographie des Königreiches Böhmen*, Prag: in der von Schönfeldschen Handlung. 16 sv.
- Schlögl, J. (1925) *Dějiny českých osad v rumunském Banátě*, Praha : Národní strana československá.
- Sommer, J.G. (1833–1849) *Das Königreich Böhmen : statistisch-topographisch dargestellt*, Prag : J.G. Calve'sche Buchhandlung. 16 sv.
- Svoboda, J. (1999), *Česká menšina v Rumunsku*, Praha : Sdružení Banát.
- Špoula, S. (1982) *Příspěvek k problematice české menšiny v rumunském Banátě*. Diplomová práce. Ústav etnografie FF UK. Hruza, F. (1992) *Domov v cizině*. Ostrava: Vydavatelství Křesťanských sborů.
- Štěpánek, V. (2005) *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku, Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století*, s. 65–91.
- Urban, R. (1930), *Čechoslováci v Rumunsku*. Bukurešť.

Archivní materiály

Directia Județeană Caras-Severin a Arhivelor Naționale Caransebeș, *Sterb=Protokoll der Pfarre zu Waitzenried 1850*, fond č. 109 Colectia Registrelor de Stare Civilă din județul Caraș-Severin, inv. č. 200 Parohia romano-catholica Gârnici, Registru decedați sig. 4 (1850–1873) a 5 (1874–1908).

Národní archiv ČR, fond České gubernium, části Publicum (pomocné knihy inv. č. 228, 259, 264; spisy inv. č. 2596) a Militare (pomocné knihy inv. č. 46, 47, 51, 53; spisy inv. č. 1213). SOA Praha, fond Velkostatek Poděbrady, protokoly o udělení zhostů z let 1820–1830, inv. č. 390–400.

SOA Praha, matrika oddaných (1784–1817) Horní Kruty 04

SOA Praha, matrika narozených (1784–1817) Horní Kruty 04

SOA Praha, matrika narozených (1789–1820) Chanovice 02

SOA Praha, matrika oddaných (1789–1870) Chanovice 03

SOA Praha, matrika narozených (1784–1812) Kácov 08

SOA Praha, matrika narozených (1805–1832) Kácov 09

SOA Praha, matrika oddaných (1784–1829) Kácov 13

SOA Praha, matrika narozených (1788–1865) Koleč 02

SOA Praha, matrika narozených (1784–1815) Kotouň 05

SOA Praha, matrika narozených (1783–1802) Kšely-ev. 01

SOA Praha, matrika narozených (1803–1837) Liběchov 06

SOA Praha, matrika narozených (1838–1846) Liběchov 08

SOA Praha, matrika oddaných (1785–1837) Liběchov 10

SOA Praha, matrika narozených (1813–1823) Lochovice 08

SOA Praha, matrika narozených (1825–1838) Lošany 07

SOA Praha, matrika narozených (1785–1847) Oleška 01

SOA Praha, matrika zemřelých (1785–1847) Oleška 01

SOA Praha, matrika narozených (1784–1824) Sázava 02

SOA Praha, matrika narozených (1784–1805) Tuklaty 04

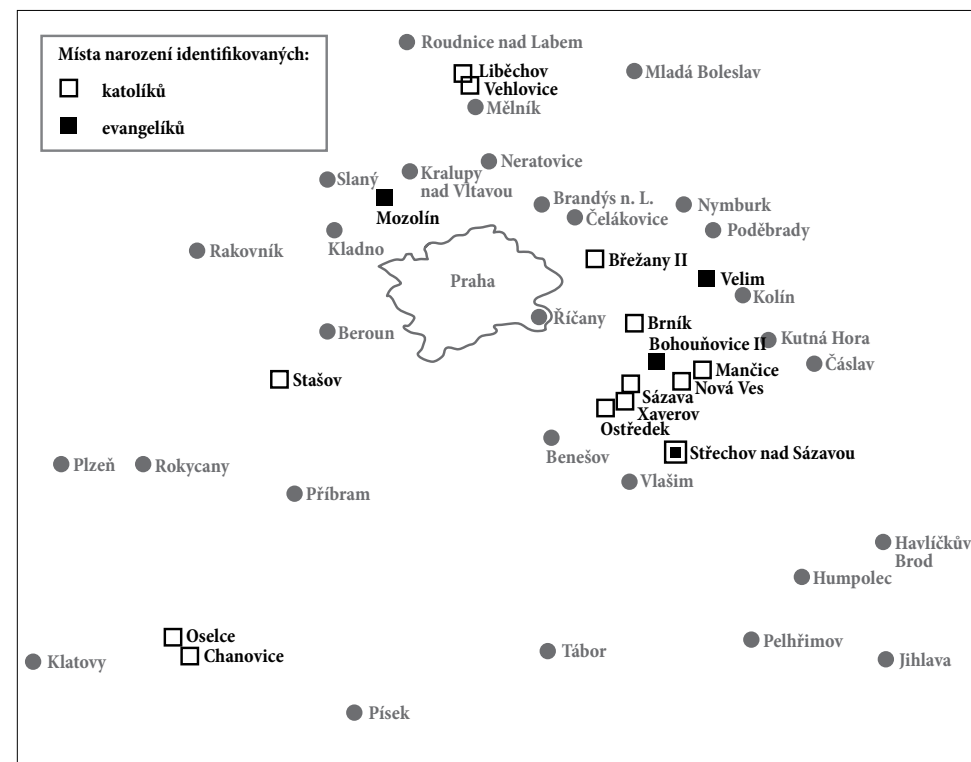
SOA Praha, matrika narozených (1803–1847) Uhlířské Janovice 10

SOA Praha, matrika narozených (1783–1793) Velim-ev. 01

Schlögl, J. (1934) *Školská kronika*, rkp.

Unzeitig, P. F., *Gedenk-Buch der Pfarre Waitzenried. Im K. K. Illirisch-Banater Grenz-regiments-Bezirke No. 14*, rkp. Waitzenried 1853, s. 9–11. Uloženo v Archivum Dioecesanum Timisoarensis, Timișoara.

Obr. 1 – Místa původu nalezených kolonistů

Obr. 2 – Ukázka části zápisů v gernické matrice zemřelých z roku 1856

8	18 ^o Veimbris	Ludmilla Eliasch Infans	femin	Filia legitima Josephi Eliasch, Confiniarii et ejus uxoris Mag Salomee natis Josepho natis	S. Helena S. Helena	Rom 4 Anno 27 alt. ann
9	23 ^o Veimbris	Magdalena Hole Infans	femin	Filia legitima Leonis Hole, Confiniarii et ejus uxoris Magdalene natis Ste- manni.	Prasnowka Prasnowka	Rom 2 Anno 18 alt. anni
10	26 ^o Veimbris	Ludmilla Hrusa Confiniaria	femin	Uxor Thomae Hru- sa Confiniarii, na- tae filiae Leonis Hruša.	Střechow in Bohemia	S. Helena Anno 58 alt. ann
11	28 ^o Veimbris	Catharina Hohl Confiniaria	femin	Uxor Josephi Ho- hlis Confiniarii natis	Waitzenried Waitzenried	Rom 10 Anno 10 alt. ann

Etnografický profil Vojvodova v „Kusých vzpomínkách“ Miroslava Štrbky

Marek Jakoubek

Miroslav Štrbka, Neco Petkov Necov a Gregory Bateson aneb **Čím více popisů, tím lépe**

V rámci publikačních aktivit týkajících se Vojvodova – jediné české vesnice v Bulharsku, znamená vydání *Kusých vzpomínek na Vojvodovo* Miroslava Štrbky výrazný předěl, a to už i jen po formální stránce, přesněji řečeno s pouhým zřetelem k rozsahu tohoto díla. Se svými bezmála sto (normo)stranami (a to jde pouze o výbor!¹) opus M. Štrbky výrazně překonává veškeré dosavadní memoárové texty vojvodovských rodáků (nejdelším z nich byl doposud počín P. Klepáčka /Klepáček 2011/, co do rozsahu zhruba poloviční). Především ale příspěvek M. Štrbky eliminuje paradox vojvodovských zkoumání, na který poprvé upozornil bulharský etnolog a jeden z prvních „vojvodovologů“ Vladimír Penčev (Penčev 2012, kap. „Po serpentínách sebepoznání a poznání toho druhého“ /orig. 2005/) a to, že od roku 1952, kdy byl dokončen², až dodnes – tedy více než šest desítek let! – představoval nejrozsáhlejší (jeho rozsah je i dnes impozantních 80 stran) a také nejzevrubnější popis historie a života vojvodovské české komunity text Bulhara Neco Petkova Necova *Dějiny*

1 K principům selekce viz *Ediční poznámka*.

2 Tiskem vyšel ovšem poprvé, a to v českém překladu, až roku 2006 (Necov 2006); k detailům sepsání rukopisu viz Jakoubek – Nešpor 2006.

Vojvodova (Necov 2006). Právě uvedený parametr, tedy skupinová příslušnost autorů příslušných textů, přitom stojí za tím, co obě práce odlišuje patrně nejvíce. Jejím důsledkem je totiž mj. skutečnost, že zatímco popis M. Štrbky představuje popis *insidera* – člena popisovaného společenství, je Necovovo dílo sice popisem „očitého svědka“, majícího informace z „první ruky“, nicméně přece jen se jedná o popis zvenčí – a tato skutečnost s sebou v řadě případů nese odlišné vnímání a následný popis řady rysů komunity vojvodovských Čechů, potažmo vojvodovského soužití na obecní rovině, jakož i celkového charakteru odpovídající historie.

Uvedený rozdíl přitom nijak neznamená, že ten či onen popis je v jakémkoli smyslu „objektivnější“, věrnější či snad obecně lepší. Základem vztahu uvedených popisů není konkurence, kdy by jeden získával na úkor druhého, ale *komplementarita* – dotyčné popisy se navzájem doplňují, a to mj. právě proto, že jsou odlišné. Rozhodně tomu tedy není tak, že čtenář by se nyní nacházel v nějaké konfliktní situaci, kdy by si měl v obecné poloze takřikajíc vybrat, kdy by bylo třeba přiklonit se na jednu z uvedených stran a najít vítěze. Naopak – čtenář může, měl by, číst oba uvedené popisy vždy se vzájemným zřetelem jednoho k druhému (resp. ke všem dalším dostupným), měl by je chápat jako (nutně) pouze dílčí zachycení odpovídajících skutečností. Fakt, že disponujeme dvěma (a více) odlišnými popisy téže komunity tedy nepředstavuje nikterak anomální, nežádoucí situaci, kterou by bylo třeba zpřehlednit eliminací jedné (a více) z dostupných „konkurenčních“ popisných variant. Naopak – jak v metaforické zkratce říká Gregory Bateson: „Dva popisy jsou lepší než jeden“ (Bateson 1980: 150), jinak řečeno: mnohost (byť i vzájemně nesouladných a na sebe nepřevoditelných) popisů je pro poznání (nejen) vojvodovské české komunity blahodárná, a tedy obecně pozitivní. *Summa summarum* – čím více popisů Vojvodova, tím lépe.

Nejen Svatá Helena, ale i ... Pitvaroš aneb

O objevování a mizení slovenské stopy ve vojvodovských dějinách

Kromě rozsahu textu jsou Kusé vzpomínky Miroslava Štrbky značně výjimečné (byť nikoli bezprecedentní) rovněž rodinným původem jejich autora. Jak totiž M. Štrbka píše: „Otec Matuš Štrbka se narodil v roce 1898 v Pitvaroši v Maďarsku“. To znamená, že v otcově linii sahá původ M. Štrbky až ke slovenskému osídlení Dolní země³.

3 Dolní země (maďarsky *Alföld*) či Dolními Uhrami byly od 15. století nazývané nížinné oblasti Uherska, nacházející se jižně od správního centra země, obývané především Maďary (na rozdíl od oblastí ležících na sever zvaných Horní země – *Horniak*, *Felföld* – hornatých území dnešního Slovenska obývaných převážně obyvatelstvem slovenského původu). Na toto území, na kterém se dnes rozkládá Maďarsko, Srbsko, Rumunsko a Chorvatsko se od začátku 18. století do přelomu 19. a 20. století, z důvodů religiálních (náboženské pronásledování) a ekonomických (chudoba, nedostatek půdy), z Horní země stěhovalo slovensky hovořící obyvatelstvo evangelického augsburského vyznání (s výjimkou části obyvatel Békešské Čaby a Selenče). Zde

To samo o sobě ovšem ve vojvodovském kontextu není nijak unikátní, neboť Vojvodovo, třebaže bylo v letech 1900–1950 vždy vnímáno jako česká vesnice, obývala i slovenská menšina, tvořená kromě rodiny Štrbkovy ještě několika dalšími slovenskými rodinami (Faboukovi, Supkovi, Benkovi, Gajanovi, Červeňákoví, Vodároví, Chlebíkovi, Sakovi, Lovciovi a Majovi). Až do roku 1922, kdy se některé z nich z Vojvodova vystěhovaly na území Slovenska na Velký Žitný ostrov (srov. Jakoubek 2011: 103), představovali místní Slováci v rámci vojvodovských obyvatel druhou nejpočetnější skupinu⁴; poté se však početně „propadli“ až za místní Bulhary. Kromě Pitvaroše přišli dolnozemští Slováci do Bulharska a posléze do Vojvodova ze vsí Kovačica, Padina, Ašaňa (Silbaš⁵) a Pivnica (Michalko 1936: 69–77). Ty se však nacházejí na území dnešního Srbska, Pitvaroš je naproti tomu obcí, která se po rozpadu Rakousko-Uherska ocitla na teritoriu samostatného Maďarska⁶. Ačkoli i v tomto ohledu sdílelo a sdílí osud Pitvaroše více obcí se slovenským obyvatelstvem, především pak v Békešské župě (např. Slovenský Komláš, Békešská Čaba, Sarvaš a další), byl Pitvaroš jedinou z nich, ze které se posléze část obyvatel – kromě rodiny Štrbkovy se jednalo ještě o výše uvedenou rodinu Sakovu, Lovciovu a Majovu – vydala do Bulharska a posléze do Vojvodova. Miroslav Štrbka je tedy (po otci) potomkem z Maďarska pocházející menšinové větve vojvodovské slovenské menšiny. Co se ovšem týče vojvodovské memoárové produkce, je M. Štrbka již druhým autorem z řad potomků této dvojnásobně menšinové skupiny vojvodovských obyvatel, s jehož textem mají čtenáři možnost se seznámit (prvním byla M. Strýčková, roz. Lovciová / Strýček – Strýčková 2011/), jedná se však zároveň o první text, ve kterém je uvedený specifický původ jeho autora explicitně tematizován (viz níže subkapitola „Rodiny Štrbkovy – původ a domněnky vzniku jména, příjmení Štrbkovi“).

V každém případě nás ovšem původ M. Štrbky upomíná na často (záměrně?) přehlíženou, či přinejmenším výrazně upozadovanou skutečnost – že mezi zakladateli Vojvodova bylo více skupin než pouze Češi – přesídlenci z banátské Svaté Heleny, třebaže právě jejich skupina byla co do počtu členů nejpočetnější a právě ona vdechla Vojvodovu jeho specifický ráz a až do reemigračních procesů v letech 1949–1950 víceméně určovala běh obecního dění. Vojvodovskými Slováky přitom výčet dalších skupin místních obyvatel zdaleka nekončí, kromě českých a slovenských evangelíků (metodistů a v případě Slováků menšinově i nazaretánů / viz Jakoubek 2011: 75–77/) Vojvodovo obývali, a to od jeho založení, také katoličtí

pak po usazení ve vesnickém prostředí vytvářelo větší či menší etnicky homogenní sídelní celky, tedy slovenské etnické enklávy resp. slovenské jazykové ostrovy (Botik 2011).

4 Stran proměn skladby vojvodovského obyvatelstva viz Budilová – Vojvodovo: *Dějiny jed(i)né české obce v Bulharsku* (str. 38) v této publikaci.

5 Stran diskuse k migraci z uvedených obcí, resp. jejich potenciální záměny viz Jakoubek 2010a: 71–74.

6 K dějinám obce a její slovenské komunity viz *Kožuch – Majo* 2008.

banátští Bulhaři – Paulikiáni (viz Jakoubek 2013), pravoslavní Bulhaři (viz Jakoubek 2010b) a Srbové. Ve dvacátých letech se pak do obce přistěhovalo ještě několik Rusů – Wrangelistů (viz Jakoubek 2011: 162–162). Etnických, resp. náboženských skupin, které ve Vojvodovu v průběhu času našly útočiště, bylo nakonec tolik, že výše zmiňovaný Neco P. Necov ve svých *Dějínách Vojvodova* obec označil za „mezinárodní záchranou stanicí migrantů“ (Necov 2006: 35). Mezinárodní charakter Vojvodova přitom zdůrazňují i další autoři (např. Криванкова 2011).

Současné ovšem právě příběh rodiny Štrbkovy ukazuje, jaký vliv česká majorita ve Vojvodovu měla, a to především na jim religiózně, jazykově a kulturně nejbližší místní Slováky. Jak víme, narodil se otec M. Štrbky do slovenské rodiny žijící v maďarském Pitvaroši. Jako malý posleze s rodiči přišel do Bulharska, kde se Štrbkovi spolu s řadou dalších slovenských rodin (viz výše) usadili ve Vojvodovu, ve kterém představovali od samotného počátku většinu čeští přesídlenci ze Svaté Heleny. Právě dceru těchto přesídlenců, Marii (roz. Filipovou), narozenou již v Bulharsku⁷, si také Matúš Štrbka v příslušném věku vzal za manželku. Rodina se sice začátkem dvacátých let minulého století stěhuje na Slovensko, záhy se ovšem vrací, přičemž od návratu do Vojvodova se již u Štrbků hovoří stabilně česky a slovenštinu užívá pouze otec při styku s jinými vojvodovskými Slováky. Miroslav Štrbka tak v otázce identity zcela nenásilně „splynul“⁸ s místními Čechy a za Čecha – po otci ovšem se slovenským původem – se také považoval a považuje. Uvedený proces nebyl přitom v rámci vojvodovského obecního společenství nijak ojedinělý, naopak – podobných případů „splynutí“ potomků smíšených páru s českým živlem byla celá řada. A nejednalo se pouze o smíšené páry česko-slovenské, ale i česko-bulharské, ba dokonce slovensko-bulharské (srov. Jakoubek 2011: 72). Ty pak nejlépe ukazují na straně jedné „absorpční sílu“ české komunity, na druhé pak její „přitažlivost“.

Domorodci, pamětníci a profesionálové

aneb

Od amalgámu k etnografii

Miroslav Štrbka se narodil ve Vojvodovu, je tedy vojvodovským „domorodcem“. Vzhledem k jeho věku, resp. k času, který od odpovídajícího dění ve Vojvodovu uběhl, o něm můžeme bezpochyby hovořit rovněž jako o vojvodovském pamětníkovi (což je ostatně pozice, do níž se Štrbka – soudě podle názvu, jaký své práci udělil – také sám situuje). Jako vystudovaný zootechnik je ovšem M. Štrbka nadto také profesionál, a to profesionál v oboru, jehož záběr má poměrně výrazný průnik s řadou

⁷ Nikoli ovšem ještě ve Vojvodovu, ale na Seseku (k problematice osídlení Seseku viz Jakoubek 2010c).

⁸ Z e-mailové zprávy zaslané M. Štrbkou autorovi 15. 11. 2013.

obživných strategií vojvodovské primárně zemědělské komunity. Jeho *Kusé vzpomínky* jsou tedy dílem, ve kterém se snoubí vícero kompetencí autora; protože se přitom partie odpovídající jednotlivým kompetencím v textu porůznu prolínají, není na první pohled snadné danou práci zařadit, neboť v tomto ohledu představuje svébytný amalgám. O něco přehledněji se bude situace nicméně jevit, podíváme-li se na text ze strany metodologické. Klíčovým Štrbkovým přístupem k pojednávané látce je popis. Ten sice přechází od poloh tzv. *emických*, tedy od perspektivy samotných někdejších aktérů, k polohám tzv. *etickým*, kdy autor příslušnou tematiku prezentuje za pomoci odborného vědění profesionála v příslušném oboru, přesto jde ale v obou případech o popis. Vezmeme-li přitom v potaz, že předmětem Štrbkova popisu je vojvodovská komunita, vojvodovský lid, bude se pro jeho práci jevit termín vojvodovská *etnografie* jako vcelku přiměřený.

„Etnografický profil“ vojvodovské komunity, který nám M. Štrbka ve své práci předkládá, je přitom stejně pestrý, jako rozsáhlý. Pravda, nepokrývá veškerá témata, která bychom očekávali od klasické etnografické monografie, na druhou stranu ovšem ani nepředstírá, že by takovou monografií byl. Navíc – čeho se snad Štrbkově práci nedostává na komplexnosti a systematickosti, to (a možná i více) získává na hloubce vzhledu do popisovaných skutečností a postupů (přitom vlastní Štrbkovo charakterizování jeho vzpomínek jako „kusých“ ukazuje na takovou míru reflexe statusu vlastní práce, jakož i autorovy skromnosti, které u akademických autorů v typickém případě jen těžko hledáme). Odlišností mezi striktně akademickými pracemi a dílem M. Štrbky bychom samozřejmě našli celou řadu. Právě jejich srovnání nicméně ukazuje, co jsme již naznačili – že každá z těchto stran má svá specifika, jakož i jednoznačné přednosti. Jednou z největších předností Štrbkových vzpomínek přitom je, že byly sepsány, že jsou. A ať již tak či onak – Štrbkovy *Kusé vzpomínky* představují v každém případě nesmírně bohatý informační rezervoár, který bude přinejmenším co do objemu v dohledné době patrně jen stěží překonán.

Ediční poznámka

Níže prezentovaný text *Kusé vzpomínky na Vojvodovo* vznikl na základě přepisu celé série dílčích pojednání, zasílaných či předávaných autorovi při osobních setkáních v Dolních Dunajovicích v průběhu let 2009–2011 vojvodovským rodákem ing. Miroslavem Štrbkou (úhrnný název díla pochází z pojmenování vůbec prvního rukopisu z 22. 9. 2009). Z celkového souboru všech zaslaných textů bylo do přítomné edice vybráno cca 8/10 veškerého zasláního materiálu. V souladu se zaměřením celé publikace byly do výboru zařazeny texty dotýkající se tak či onak „historicko-etnografického profilu“ Vojvodova, resp. vojvodovské krajanské komu-

nity na bulharském území, tj. v letech 1900–1950. Opominuty tak zůstaly především materiály týkající se reemigrace z Bulharska do ČSR a pobytu v nové vlasti.

Texty jsou za sebou řazeny tak, jak postupem času vznikaly, přičemž obsahuje-li rukopis dataci vzniku, uvádíme odkaz na ni v poznámce pod čarou připojené k názvu příslušného oddílu. Jednotlivé texty byly po jejich obdržení autorem přepsány do elektronické podoby, případné nejasnosti byly následně konzultovány s M. Štrbkou; i tak se ovšem ne vždy podařilo rukopis bezesbytku přečíst – na místech, kde nejasnosti přetrvaly, uvádíme otazník [?]. Po přepisu všech podkladových rukopisů byl výsledný text, doplněný o průběžné poznámky pod čarou obsahující zpřesňující či rozšiřující informace, poskytnut k revizi M. Štrbkovi, který v textu provedl několik drobných změn, resp. korekcí; provedené úpravy však byly minimální, proto na ně neodkazujeme.

Co se týče motivace k sepsání *Vzpomínek*, byla několikerá: vůbec první rukopis byl sepsán zcela spontánně, v souvislosti s objevujícími se memoárovými texty vojvodovských pamětníků. Následné texty pak byly vyhotovovány jednak po konzultacích s autorem, se snahou pokrýt doposud nepopsaná „bílá místa“ života vojvodovské komunity, jednak opět spontánně, případně v reakci na jiná pojednání, jako jejich upřesnění či doplnění.

* * *

KUSÉ VZPOMÍNKY NA VOJVODOVO (výbor)

Miroslav Štrbka

Všechny vzpomínky pocházejí z doslechu a vyprávění rodičů a starších lidí, kteří při různých příležitostech zavzpomínali a vyprávěli o zažitých věcech a zkušenostech. Využívám také i mé vzpomínky, které jsem si zapamatoval z vyprávění rodičů a nejbližší rodiny, se kterými jsem se stýkal, nebo jsem s nimi žil.

Něco k církvi⁹

Češi přistěhovaní ze Svaté Heleny byli převážně evangelického vyznání (církve), k dělení této církve došlo ve 20.–30. letech, kdy došlo k rozdělení vesnice Vojvodovo na 2 tábory, které byly nazývány podle umístění kostela a pastora, anebo laického faráře – název „horní kostel“ měli darbisté a „dolní kostel“ byli metodisté. Darbisty podle vzpomínek obsluhoval farář Kovál, který ve Vojvodově působil až do II. světové války. V dolním kostele působil jako pastor Bulhar jménem Popov, který

měl u kostela i menší faru a pozemky, které sám i s dětmi obhospodařoval. Manželka pana Popova byla Švýcarka a v duchu tohoto (německy) vychovávala své tři děti – Elzu, Božidara a Blagovesu. Všichni vystudovali bulharská gymnázia. Elza a Blagoves se z Vojvodova odstěhovali na Šumensko, kde bylo rodiště p. Popova, otce dětí. Božidar zůstal po příchodu komunismu na obci, kde pracoval jako traktorista a nemohl po vzoru otce kázat a pracovat jako duchovní jednak proto, že většina, téměř všichni věřící, se v době 1949–1950 vystěhovali do Čech, reemigrovali, jednak kvůli perzekuci ze strany bulharského státu. Pan pastor Popov byl v 50tých letech pronásledován, musel zanechat duchovní činnosti a odstěhoval se do Šumenu za svými 2 dětmi. Po 50tých letech budovy horního a dolního kostela chátraly a nakonec byl nedávno dolní kostel zbořen a zůstal pouze horní kostel, který se ale nepoužívá. Při poslední návštěvě věřících z Čech po 50 letech se bohoslužby konaly v tomto horním kostele.

Slováci, kteří se usídlili na Vojvodově, byli převážně luteráni, ale v obci přešli na víru metodistickou a účastnili se bohoslužeb v dolním kostele. Dalšími věřícími byli též Slováci, kteří měli a propagovali víru jako nazaretáni: byly to 3 rodiny, které neměly svůj kostel, ale bohoslužby se konaly u rodiny Supkovy – nejbohatší rodiny na Vojvodově: byly to rodiny Supkova, Faboukova a Bátova. Tyto rodiny měly jiné zvyky, zpěvníky a zájmy.

Další církev byla velice malá, takzvaní Pavliťáni¹⁰, a tito měli katolickou víru. Z obce Vojvodovo se však postupem času odstěhovali a toto katolické vyznání zde zaniklo.

Soužití všech věřících v obci

Ve 20. letech byla mezi oběma kostely velká nevraživost a více méně pohrdání, a pokud to bylo jen možné, ani sňatky se mezi kostely neuzavíraly a mladí se přísně brali dle příslušnosti ke kostelu. Toto trvalo až do 40. let, kdy už by docházelo k uzavírání sňatků mezi rodinami, také některé mladé ženy i chlapci přistupovali k ženění s Bulharkami a Bulhary, a tak se stěhovali za nimi do jejich bydliště.

Bulhaři žijící na Vojvodově byli pravoslavní a nijak se neúčastnili duchovního života s Čechy, neměli ani svůj kostel, i když za nádražím u hřbitova měli od 20tých let nový zděný kostel, ale myslím, že ani dosud není dokončen a neslouží věřícím bydlícím v obci.

Konání bohoslužeb a svěcení duchovních svátků

Já si převážně pamatuji postupy a svěcení svátků v dolním kostele, kde byl pastorem metodistické církve pastor Popov.

9 22. 9. 2009.

10 Tj. Paulikiáni.

V paměti mi zůstaly vánoční svátky, které jsem jako malý kluk prožíval nejvíce.

Pastor Popov měl známosti v Sofii a v okolí a vždy na Vánoce pravidelně zajišťoval pravý vánoční stromek. Tento byl vždy dovážen na Vojvodovu těsně před Vánoce a já a všechny děti jsme stromek očekávaly na nádraží, kdy a ve kterém nákladním vagoně bude, jak bude velký a jak se dopraví do kostela.

Pak nastala instalace a zdobení stromku, na kterém se účastnila převážně mládež a děti. Výzdoba byla jednoduchá, papírové řetízky a tvrdé a suché cukroví. Stromek byl umístěn u kazatelny na vyvýšeném místě tak, aby byl co nejvyšší.

Děti si v předvečer vánočních svátků a na vánoční noc připravily a opakovaly církevní básničky a písně. V den (noc) vánoční se všichni shromáždili v kostele, kde se po prozpívání vánočních písní a recitaci básniček přistoupilo k rozdáváním dárků.

Obsah dárků: ořechy, cukroví, velmi málo bonbonů a někdy u bohatších rodin i dárky jako látka na šaty a šátky, to bylo vše.

První den po vánočních svátcích se konaly návštěvy u známých a rodin, děti zůstaly doma a hrály si různé hry jako házení ořechů do kouta místnosti a strefování se do kovové mince postavené na hřebíku. Když končil den vánoční, tak se rodiny rozcházely a každý měl doma určitou funkci. Muži ošetřovali a krmili dobytek, manželky připravily večeři a dorostlá mládež dle pořadí služby vytápěla pece slámou tak, že ze slaměných stohů se zvláštním kovovým háčkem sláma natahala do košů; 1–2 koše se spálily v peci tak, aby pokoj byl dobře vyhřátý a mohlo se u pece v pokoji sedět.

Toto se pak opakovalo i na Štěpána a pak i v další dny.

Situování rodinných domků

Všechny rodinné domky byly situovány tak, že uprostřed byla letní kuchyň, napravo byla parádní místnost a nalevo pokoj, kde spala celá rodina, jakkoliv početná. Na jedné posteli manželé a na ostatních mládež podle věku.

Domky, zejména při zakládání obce a pak až do 40. let byly z dusané hlíny (+ plevy), s malými okny a okenicemi.

Podlahy – dusaná hlína, ošetřovaly se jednou za měsíc, kdy se celý pokoj natíral hovězím trusem jako mazaninou, a tak se podlaha obnovovala.

Vytápění bylo slámou a zbytky z kukuřičné slámy. Osvětlení – petrolejové lampy vel. č. 5 a 8, dle spotřeby a úspory petroleje.

Elektrina byla v obci zavedena po válce, v letech 1945–46. Rozvedena byla ve všech místnostech po 1 žárovce, bez zásuvek a možnosti vytápění elektrinou.

Rozvod elektriny byl prováděn pracovníky turecké národnosti, zaškolenými v provádění elektrifikace.

Inovace ve stavebnictví nastala v 30tých letech. To už si každý stavitel vyráběl

cihly z hlíny, a to v blízkosti řeky Sketa. Cihly se na místě se sušily, a pak se používaly ke stavbě (název cihel: *kotovice*). Jen bohatší rodiny už začaly cihly pálit. Pálené cihly se používaly k výstavbě zejména na straně do ulice a kolem dveří a oken. Pálené cihly se také kupovaly od sousedních vesnic – jako Krušovice, Buřovci¹¹, Butan a od jiných.

Pokrytí střech bylo na počátku ze slámy (žitné a pšeničné), později ve 30tých letech to už byly pálené tašky, které byly dováženy ze vzdálenosti až 20–30 km od obce a byly dosti drahé.

Hospodářské budovy byly situovány hned vedle obytných místností, a to pro krávy, koně, prasata a drůbež. Tyto hospodářské budovy byly spojeny s půdním prostorem tak, aby bylo možno uskladnit zde plevy po mlácení obilí. Plevy se po propaření a přidavku slunečnicových pokrutin a obilných šrotů používaly jako důležité krmivo pro hovězí dobytek a koně. Prasata se krmila převážně otrubami, tj. odpadem z obilí pomletého na mouku.

Voda – studny

Každé stavení (budova) mělo svoji studnu, která byla hloubena poblíž stavení. Hloubka studny byla od 10 do 24 m. Voda byla velmi dobrá a používala se převážně na pití, vaření, byla čistá a bez jakýchkoli znečištění.

Domky: malé domky umístěné kolem hospodářských budov byly čisté a každou sobotu se zametaly. Na konci dvorků byly umístěny stohy ze slámou jako důležitou složkou vytápění obytných místností. Některé rodiny, bylo jich v obci málo, měly takzvanou „lednici“, a to pod stohy staré slámy (několikaleté), kam se přes zimní období svážel sníh a led z řeky. Lednice byly 4–5 m zahroubené (viz obr. 7) a na navážce a plnění sněhem se podílelo několik rodin známých, které se pak podílely na chlazení smetany, masa, mléka, melounů, a to po celé letní období, až se uskladněný sníh a led vytratil, což bývalo prakticky až do měsíce září, října.

Zahrady

Na zahradách se pěstovala zelenina, kukuřice a dále stromky s nejranějšími odrůdami jablek, rynglí, kdoulí a jiných odrůd, jako i meruněk.

Ulice před rodinnými domky

Každá ulice byla osázena dvěma řadami stromků akátů a ulice se každou sobotu pravidelně zametaly a stejně tak i dvorky.

Domky na ulici se pravidelně zjara, a to před Velikonocemi, bílily do bíla (vápnem) a sokly se natíraly černou barvou ze sazí z komínů.

¹¹ Tj. Bukjovci (dnes město Mizija).

Obr. 3 – Miroslav Štrbka (narozen 1934) před domem svých rodičů (rok 1939)

Hospodaření, hospodářské usedlosti

Obec byla pouze zemědělská a v místě nebylo žádných malých či větších továrniček. Obec se obvykle samozásobila a přebytky, jako mléko, vejce, kukuřice, slunečnice a semena z dýní, se nabízely překupníkům.

Později v 30. letech byla na horní ulici zřízena porážka dobytka, výroba salámů všeho druhu, tlačenek, ale převážně na prodej. Založil ji p. Josef Skládal, který sám také zboží rozvážel do okolních obcí a prodejen. J. Skládal se přistěhoval do Vojvodova o něco později, kdy už obec byla založena. Zde se oženil a vzal si za ženu Antonii Filipovou, spolu měli 3 děti, z nichž dosud žije v obci Březí dcera Květa.

Po založení obce dostala každá rodina stavební místo a přiděl orné půdy, převážně tam, kde bohatí bulharští majitelé (mlynáři) pouštěli půdu. Bylo to dle místních názvů Jordanovo, Suvát, Grobišta¹² apod. Jinak po narůstání obce a rození mladých lidí docházelo k darování půdy a dokonce byl i nedostatek půdy na obživu. Část obyvatel Vojvodova se z obce vystěhovala, a to ve 30 letech do Argentiny, Kanady¹³ a největší stěhování bylo v roce 1934–35, kdy se rodiny Pitrova a další odstěhovaly do Deliormanu, severovýchodního Bulharska (Dobrudža), do obcí

¹² *Grobišta* – bulharsky *hřbitov*; název byl odvozen od faktu, že na daném místě bylo pravidelně vyoráváno velké množství kostí, pocházejících snad z dávných hrobů.

¹³ Do Kanady se ze Slovenska odstěhovali manželé Juda (roz. Štrbková – sestra otce M. Štrbky) a Ondrej Curanovi.

Belenci, a také Podajva a usídlily se mezi obyvateli turecké národnosti. Odtud se téměř všichni v letech 1949–1950 odstěhovali do Čech (na Moravu). Pozemky po vystěhovalých občanech se pak odprodaly rodinám, které měly zájem o rozšíření svých majetků. Průměrná výměra činila tak mezi 1–2 ha půdy.

Nejbohatšími obyvateli v obci byla rodina Supkova, která na svou dobu měla vybavení stroji na sečení (sklizeň, obilí, kukuřice, orbu). Také to byla první rodina, která v této době vlastnila motocykly a kola, zatímco v obci před válkou byl jen pár cestovních kol. Rodina Supkova byla vyznáním nazaretáni, stejně jako i další 2–3 rodiny v obci.

Kultura a život mládeže v obci Vojvodovo

Do roku 1940 byl do obce Vojvodovo zaslán z Čech a Moravy český učitel, který doučoval 2–4 hod denně v češtině, vždy odpoledne po povinné školní docházce v bulharském jazyce. Po válce se znovu doučovalo v českém jazyce až do odstěhování všech občanů obce do Čech. Učiteli byli Findeis, Michl a další.

Dospívající mládež se scházela v české škole T. G. Masaryka postavené svépomocí občany obce v letech 1928–1934. Do války se v obci ani z různých důvodů nekonaly zábavy ani velká shromáždění. Teprve až po válce se v sále v přízemí školy T.G. Masaryka konaly různé zábavy při muzice, hrála se divadla, zpívaly recitace a podobně.

Doprava a spojení

Přes obec projížděl uzkokolejný vlak, a to z města Červen Brjag do okresního města Orechovo.

Většina obyvatel obce chodila pěšky na trhy a do okresního města, kam roznášela přebytky svých zemědělských výrobků, jako mléko, máslo, tvaroh, dýňová semena. Až později se používal vláček na cesty do okresního města Orechovo a také do hlavního města Sofie, kam odcházela děvčata na zimní službu do bohatých rodin v Sofii.

Většinou se k cestám na trhy (*pazary*) používaly povozy a vozy se někdy jezdilo až do vzdálenosti 15–20 km.

Stěhování do ČSR

Každá rodina měla při přestěhování možnost vzít si do nákladních vagonů některé věci, jako mouku, osivo, kuchyňské nádobí, troubu, sádlo, ze zvířat pak 5 ovcí a 1 kohouta a 5 slepic. To vše bylo v jedné soupravě a na každé zastávce se dobytek napájel a přikrmoval. Každá rodina měla vyčleněné 1 kupé, kde se přespalo přes noc. Vagony nákladní i osobní byly naloženy na nádraží úzkokolejky ve Vojvodově a na nádraží Červen Brjag přeloženy na širokokolejnou trať a odtud jsme cestovali

do města Ruse na Dunaji. Odtud jsme přepluli s celými vagony s lidmi a ostatním nákladem a zvířaty trajektem Dunaj na rumunskou stranu. Přes Rumunsko jsme cestovali 7–8 dní. Jsou takové vzpomínky – na každé zastávce v Rumunsku a před dalším odjezdem nás rumunští vojáci seřadili a přepočítávali, zda souhlasí počet všech přepravených osob. Naše výprava v roce 1950 přijela do města Mikulov 23. května a odtud nás traktory rozváželi do jednotlivých obcí.

Plodiny pěstované na vlastních pozemcích

Hlavními plodinami byly: pšenice ozimá, kukuřice, velmi málo brambor, slunečnice na olej, z krmných plodin velmi málo vojtěšky na seno.

Pšenice a kukuřice – tyto plodiny byly zdrojem výživy a tržeb pro obyvatele obce. Část pšenice se prodávala a byla zdrojem plnění státních dodávek, dále pak to byla kukuřice, která se prakticky z 80 % prodávala do státních fondů. Dále se v malém množství pěstoval *muhár*¹⁴ a jáhly na výrobu pití nápoje zvaného *boza*. Dýně pěstované v kukuřici se zkrmovaly dobytku (kravám) a dýňová semena se prodávala překupníkům.

Vaření a stolování v rodinách obce Vojvodovo

Převážná většina obyvatel obce Vojvodovo žila velmi skromně a šetrně. Tržby, jak jsem se již zmínil, byly jen za drobný prodej (vajec, mléka, zčásti obilí, pšenice a kukuřice). U zámožnějších rodin to byl také prodej telat, jaloviček, hřbat a dojných krav. V obci byla jen jedna prodejna se smíšeným zbožím (sůl, koření a jiné drobnosti, a to bylo vše). Dále byla v obci jedna hospoda, jejím majitelem byl pan Kovařík, jedna jatka, 1 stolárna a kolář a jedno železářství.

Pokud si vzpomínám na stravování, bylo většinou bezmasé, většinou zelenina, papriky, lilek a další. Ryby jen velice málo, pokud je dovezli prodavači z okolních vesnic nebo *baj Neco*. Maso bylo přes letní období jen v sobotu, a to telecí. Převážně se chovala drůbež, která tvořila podstatnou část stravy, zejména přes svátky apod. Ráno se snídala zapražená polévka + hustý bílý chleba, který se během týdne nespotřeboval, vajíčka na oči¹⁵ – volská oka, čaj slazený třtinovým *madžunem*, protože cukr byl velice drahý. Na poledne to bylo 1x týdně malé kuře, buď jako guláš s cibulkou, nebo na česneku. Večeře: chleba se sádlem, cibulka, lípový čaj. V zimním období, kdy už bylo po zabijačkách, to bylo uzené maso, klobásky, slanina, tlačinka a jitrnice. Převážná část zabijaček se odvezla do Sofie na prodej.

V zimním období se vařila *sarma* (maso v zelném listě a sušené¹⁶ plněné

14 Bulharsky *muchor* (resp. *divo proso*) – *Echinochloa crus-galli* (ježatka kuří noha); užívala se jako krmivo pro koně.

15 Kalk z bulharštiny (bulharsky *jajca na oči*).

16 Papriky se v letním období vcelku usušily a nechávaly se ve svazcích viset; před zpracováním v zimě se pak

papriky s masem). To se vždy vařilo jen na neděli, kdy se po bohoslužbách vyndalo z pece, a to byla sváteční strava.

Pokud se týká samotného stolování, sedělo se následujícím způsobem. Rodiče a nejstarší sourozenci sedali u stolu v místnosti, kde byla pec a kde se spalo. Ostatní mladší sourozenci seděli (klečeli) u lavic¹⁷ a každý měl svůj talíř a přiděl.

Z pečiva se konzumoval domácí pečený bílý chléb. Při vzájemných rodinných návštěvách se podávaly *smaženice* (těsto + marmeláda), lípový čaj a *sladko* – to bylo zhotovené z vypeckovaných višní a bylo to velice sladké, někdy se podávaly i pečené horácké buchty s tvarohem.

Do rodinných příjmů také přispívala mladá děvčata, která sloužila u bohatých lidí v Sofii, a to od září až do dubna, téměř každý rok.

Vojenská služba

Mladí chlapci vykonávali bulharskou vojenskou službu, a to na dobu 18–24 měsíců. Většinou byli zařazení do pracovních čet – na kácení lesů, lámaní kamene, výstavbu železnic a silnic.

V době před I. světovou válkou¹⁸ zahynulo několik vojáků, popřípadě bylo zajato.

Otec Matuš Štrbka byl jako 18letý zajat na italské frontě, a to na dobu 2 let, kdy pracoval jako zajatec v Řecku v Soluni, a po návratu se oženil s Marií Filipovou (nar. 1900 na Seseuku) a měli spolu 6 dětí, z toho 5 děvčat a až 6. byl kluk.

Ve druhé světové válce chlapci a mladí chlapi sloužili v německé, bulharské armádě a bojovali proti Jugoslávčům, u Kosova a po celé Jugoslávii. I během této války se několik mladých chlapců nevrátilo zpět.

Svatba a spol.¹⁹

Navázání na zápisky o konání svateb a svatebních zvycích, které poskytla moje sestřenice Štefi Kovaříková, která už nežije a zemřela v měsíci březnu 2010²⁰.

Tak pokud se týká navázání na její zápisky, popřípadě ústní podání, chci připomenout, že zvyky spojené s konáním svateb na Vojvodově se postupně časem měnily a každý, kdo tyto události popisoval, zachycuje krátké období vlastní svatby a několik let dopředu a dozadu. Paní Š. Kovaříková, moje sestřenice, popisuje

nejprve máčely, následně se zbavily jadrince a nakonec plnily.

17 Malé děti nejdly s rodiči u stolu – jedly vkleče u lavic nacházejících se podél stěn domu.

18 Tedy během balkánské války v letech 1912–1913.

19 9. 4. 2010.

20 Daná partie byla publikována v rámci Jakoubek 2011, kde byl zveřejněn rovněž zmiňovaný popis vojvodovské svatby od Š. Kovaříkové.

převážně svoji svatbu a události, které navazovaly bezprostředně před a po svatbě. Jiné byly zvyky v letech 20tých, 30tých a v době do let 50tých minulého století. Tak začínám tedy z let 40tých, když už jsem měl možnost svatební zvyky a přípravy sledovat, z vyprávění a také ze svateb konaných u vlastních sourozenců.

Pokud dva mladí lidé se dohodli, že se budou brát, to probíhalo tak, že se nejdříve v kostele konaly vyhlášky, a to asi přibližně 2–3 týdny před vlastní svatbou. Pak následovalo v dalším období tak zvaný *godeš*²¹, což je bulharsky dohoda a shoda rodičů páru, nebo tak zvané námluvy a také zasnuby.

Probíhalo to následovně: v určitý den, převážně v sobotu, přišli rodiče ženicha na návštěvu k rodičům nevěsty, kde došlo k dohodě a předběžnému stanovení dne konání svatby. Této sešlosti se účastnili rodiče obou stran, ženich a nevěsta a nejstarší rodiče, prarodiče a někteří z rodin, taky bratři a sestry. Také byl přizván družba, který pak později zajišťoval chod přípravy, zvaní a organizování vlastní svatby.

Na vlastním *godeši* (námluvách) se podávalo občerstvení – koláče, rohlíky, lípový čaj a černá káva ze žita a melty. Když v ten den došlo k dohodě, zařídil družba, aby některý myslivec vystřelil 2–3 rány z lovecké pušky a to bylo pro všechny přítomné před domem nevěsty a venku na ulici, že došlo k námluvám, a že tedy zbývá jen určit den svatby a všechny další organizační záležitosti. Ženich předal nevěstě zasnubní prstýnek a později před svatbou zajistil nákup ostatních svatebních prstýnků. Lidi shromáždění před domem, zejména pak mládež, se postupně rozcházela domů.

Svatby konané v letním období se konaly u nevěsty na dvoře, v zimním období se konaly ve 2–3 místnostech v domě nevěsty. Obvykle se plánovalo tak, aby svatba proběhla na jaře nebo v létě, kdy bylo volněji a nezasahovalo to do polních prací. Svatba byla vždy u nevěsty a v tomto období bylo možno pozvat i více svatebčanů, než tomu bylo v zimním období.

Na dvoře se zapáchaly kůly a udělalo se *šátro* z plachet utkaných z vlákna konopí. Na dodání plachet se podílelo co nejvíce známých. Dále se svázely stoly a lavice a židle, které si po svatbě každý odvázel nebo odnášel domů. V letním období bylo možno lépe sehnat zeleninu a ostatní věci potřebné na jídlo pro svatebčany a také bylo možno připravit i masitá jídla z jehňat, telat, popřípadě malých prasat.

Svatebčané se scházeli nejspíše v 9:00 hod, kdy družičky zajistily příchnutí kytiček mládencům a ostatním hostům. Pak následovala snídaně. Na stolech byly rozneseny koláče, buchtíčky, rohlíčky a lípový čaj a černá a bílá káva. Po snídani se pak ujal organizace družba se zvadlem a připravil odchod svatebčanů do kostela.

21 *Godeš* – bulharsky *zasnuby*.

Obr. 4 – Svatba M. Štrbky (rok 1959)

Přítomné ženy – obsluha při stolování – sebraly ze stolů koláče, rohlíčky, a po cestě rozdávaly tyto lidem zvědavým a stojícím na cestě, kudy vedl družba svatebčany do kostela. Svatební obřad se konal vždy v kostele ženicha a nevěsta pak chodila jako vdaná do téhož kostela.

Po vykonání obřadu se pod zvadlem družby seřadil průvod a za výskotu se svatebčané přesunuli na *obštínu*, neboli obecní úřad, kde se konalo obecní sezdání. Po návratu z *obštiny* nastalo před domem nevěsty focení všech svatebčanů a pak samostatně ženicha s nevěstou a nejbližších rodin. Po tom všem se hosté usadili a začal se roznášet oběd:

- slepičí nudlová polévka
- pečené maso a vařené maso slepičí, kachní, telecí, v zimním období *sarmy*²², papriky smažené
- svačina – cukroví: banátské rohlíčky, buchtíčky, horácké koláče, lípový čaj a bílá a černá káva

Alkohol se nepodával, jen později v 40tých letech se podávaly limonády a studená slazená voda. Tím to všechno, co se týká pokrmů, skončilo, a pokud se

22 *Sarma* – závitok ze zelných nebo révových listů plněný masem a rýží; tradiční bulharské (resp. balkánské) jídlo.

ještě podávala večeře, tak před podáváním večeře, což byly jen zbytky od oběda, následovalo vybírání peněžitých darů pro nevěstu a miminko. Tuto záležitost konaly vždy výmluvné ženy z řad svatebčanů, kdy obcházely všechny hosty, šprýmovaly, vykládaly vtipy a vybíraly peníze, kdo co chtěl a mohl dát.

Mládež po obědě a před večeří zpívala písně jako *Agáty bílé, Karličku můj, Tálinský rybník, Cestička k Marjánce* a také i písně z kancionálu.

Svatby: oběda se vždy zúčastnil i kazatel, který se před obědem pomodlil a popřál nevěstě vše nejlepší a zachování přízně a návštěvu kostela a výchovu dětí v pokoře a návštěvu nedělních škol. Ženich zůstal na svatební noc u nevěsty a ráno po probdělé noci vstali oba a nechali po sobě rozestláno a zvědaví nejbližší se vrhli do pokoje a zjišťovali, zda nevěsta byla panna, nebo už dávno před svatbou nebyla²³.

Pak po svatbě následovalo stěhování nevěsty za ženichem. Vzala své věno, peřiny, prostěradla, deky, nádobí a vše, co dostala jako svatební dar od známých a rodičů. V bohatších rodinách si také odvedla k ženichovi i krávu nebo jalovici jako dar od rodičů.

Ještě jsem nezdůraznil to, že při nástupu na svatbu v 9:00 hod ráno se nevěstě i ženichovi dávaly dary – nádobí, ručníky, přehozy a utěrky: to vše se pak před večeří ukazovalo všem přítomným svatebčanům.

Ještě něco k samotné přípravě svatby: před konáním svatby se nejbližší tety a sestry nevěsty podílely na vlastní přípravě: mletí a pražení žita, mletí cikorky na přípravu černé kávy, přípravě a očištění dodané drůbeže, nadělání nudlí do polévky, a potom i vaření a nanášení na stůl svatebčanů.

²³ Zdá se, že uvedený zvyk byl vojvodovskými Čechy přejat od Bulharů. Při výzkumu mezi vojvodovskými přesídlenci na jižní Moravě tak I. Heroldová zaznamenává výpověď Zofie Filipové, roz. Karbulové (nar. 1888): „Bulhaři sledovali, zda nevěsta byla pannou. Druhý den po svatební noci musela se ukázat zakrvácená košile. Která neměla, měla velkou ostudu“ (Heroldová nedat. /též in Jakoubek 2012: 186/).

Obr. 5 – Svatba M. Štrbky (rok 1959)

Ve středu a ve čtvrtek se scházely od rodin nevěsty přídavky – slepice, 1–2 kg, sádlo, hrnek, 2–3 kg mouky, 20–30 vajec, cukr. Muži se postarali o přípravu masa, zabíjení drůbeže, telete a popřípadě prasete – rozporcování a předání do kuchyně.

Po přestěhování nevěsty k ženichovi nastaly všední dny a toto popsala paní Š. Kovaříková.

Ještě něco k zvaní na svatbu. Po dohodě dne konání svatby se ujme zvaní družba se zvadlem a spolu s nevěstou a ženichem týden až dva týdny před konáním svatby obcházeli známé a zvali na svatbu s tím, že každý se musel sám vyjádřit, zda se zúčastní.

Ještě něco k stolování a zajištění jídel v domácnostech

Mám obdiv a velkou úctu před ženami, babičkami a manželkami, které se staraly o nakrmení a přípravu každodenní stravy velmi početných rodin v průměru 6–10 a někdy až 12 dětí. Matky a babičky se i za těchto neskonalejších starostí, co uvařit na snídani, oběd, večeři a ve svátek a každý všední den, dokázaly o všechny postarat.

V domě se nikdy nic nevyhodilo, například z tvrdého chleba se po 3–4 dnech po upečení zhotovovala na snídani praženka z tvrdého chleba, papriky a zasmažky, někdy to bylo mléko, bílá káva a v zimním období i klobásy.

Na oběd se vždy používal bílý chleba, polévka *čorba*, nebo *salamura*, 1krát týdně kuře nebo slepice, dále v letním období to byly fazolové lusky, brambory, rajčata, pečená paprika, *bamičky*²⁴, *lutika* z opečených paprik, baklažánů a feferonek.

Vzhledem k tomu, že maso nebylo, anebo se většinou rozprodalo na kšeft, se třeba kuře nastavovalo větším množstvím cibule, fazolových lusků, rajčat a jiné dostupné zeleniny.

Muži a odrostlí chlapci, kteří sekali obilí a vykonávali jiné těžké práce, měli přednost a měli to nejlepší maso – stehýnka a přídávky. Ženy se spokojily s křídélky, krky a pařáty.

Jídlo se podávalo, jak již bylo popsáno, tak, že u stolu sedávali rodiče a nejstarší sourozenci, ostatní mládež klečela u misek a společně pojídali jeden přes druhého, kdy byl velký zápas, kdo více sní.

Maminky a babičky početných rodin se i tak dožívaly vysokého stáří až 90ti let. Muži naopak 60–65 let.

Většina mužů pracovala v letním období na výstavbě železnice a nejvíce při stavbě makadamové silnice z Lipnice přes Krušovici až do Orechova. Starali se o navážku kamene – makadamu, rozbíjeli kámen nadrobno a naváželi zavážku a prováděli dusání vlastní silnice. Vlivem velké prašnosti při přípravě kamene většina z nich onemocněla na záduchu (astma).

Zemědělská činnost

Letmá zmínka o zemědělství a výčet kultur, které převládaly od založení vesnice Vojvodova.

V prvé řadě, přidělená půda a později půda získaná nákupem měla sloužit pouze na výživu početných rodin, a tak se pole osévalo pšenicí ozimou, kukuřicí, jen málo slunečnicí, potřebnou na výrobu oleje a pokrutin pro dojnice a mladé jalo-vice, částečně velmi málo *muchor* (proso) a ještě méně *pamuk* (bavlna) a zelenina.

Později došlo též k výsadbě vinic, a to ve viničních tratích, a to v době, kdy už rodiny uzavřely nákupy půdy a získaly navíc půdu nákupem od vystěhovalců, jak do Argentiny, na Slovensko, do Belinci a podobně.

Alkohol byl pro věřící rodiny tabu, zpočátku ani nebyly hospody a později ve 30tých letech už se započalo s výsadbou vinných tratí, a to ve viničních tratích.

Částečně k výsadbě vinných tratí přispěli i Bulhaři, kteří se v 30tých letech usadili ve Vojvodově. Výsadba byla na okraji katastru Vojvodova, a to převážně na sousedícím katastru Krušovice – rodina Jordana Jordanova, a pak také na katastru poblíž Bukjovci (Mizija).

Výsadba vinných tratí byla dosti obtížná, nebylo dostatečné mechanizace

²⁴ *Bamja* – bulharsky *prosvirnik* (*Hibiscus esculentus*)

a velkých pluhů, kterými by se půda obrátila hluboko o 60–80 cm. Vzpomínám, že otec si zřídil také vinný sad, a byla to velmi namáhavá práce, půda se musela ručně převrátit rýčem do hloubky asi 80 cm, tj. 4 rýče do hloubky, a proto se také vzhledem k namáhavé práci vinných sadů tak moc nevysazovalo. Každý, kdo měl tuto možnost, osadil 150–300 keřů.

Co se týká odrůd, zpočátku byly nešlechtěné, později se roubováním vysazovaly i šlechtěné odrůdy, jako *Pamit*, *Misket*, *Afus Ali* a některé další odrůdy – převážně se to týkalo stolních odrůd, a proto také ani kvalita neměla valnou úroveň.

Hrozny, které zůstaly po konzumaci jako přebytečné, se po rozdrčení celých střípků ukládaly do sudů s větším otvorem a po vykvašení došlo k oddělení *džiber*²⁵ (matoliny) od vína. Část z vína se vypila jako nedokvašená – jako burčák, a ostatní se ponechalo na slavnosti, jako narozeniny, svatby, křty apod. Z balastu (*džiber*) (matoliny) se pak páčila vinnice v místní palírně u Metodii Stančeva, který bydlel naproti Supkům přes ulici. Víno se vyrábělo jen pro vlastní potřebu a vzhledem k vyrobenému množství se s vínem nešlo na trh (kšeft).

Vzdělávání dětí a dorostu až do dospělosti na Vojvodově²⁶

Musím ještě doplnit několika větami, jakým způsobem probíhalo školní vzdělávání všech dětí od založení vesnice Vojvodova.

Podmínky od roku 1900–1920 byly velmi špatné, nebylo školních budov, vybavení budov, kam se děti umístily, místnosti byly tmavé, nevytápěné a učitelé nestáli. Školní docházka byla pro všechny povinná od sedmi let stáří. Většina dětí končila se základním vzděláním tj. 1.–3. třída. Po 20tých letech už byla otevřena i střední škola v sousední vesnici Krušovice, kam děti docházely pěšky za každého počasí i nepříznivého 4 km tam a zpět.

Zlepšení nastalo až po vybudování místní vojvodovské školy T. G. Masaryka v roce 1934. Vyučování, a to povinné, bylo v bulharštině a jako doplňovací škola 2–3 hod týdně bylo vyučování v českém jazyce.

Češi a Slováci neměli ani velký zájem o pravidelné vyučování a byli přesvědčeni, že pro vzdělávání dětí a dorostu úplně stačí Bible a zavrhovali zpočátku slabikáře a jiné školní povinné pomůcky. Tím také samotné vyučování a úroveň vzdělání byla na velmi nízké úrovni. Pro děti, které zůstaly doma na hospodářstvích, to nijak nevadilo, jiné však to bylo, pokud některé dítě, školák, chtěl pokračovat dále na gymnáziu apod. Sám jsem to pocítil, kdy jsem ve 14 letech nastoupil do gymnázia do čtvrtého *klasu* do Orechova. Tam jsem zjistil, že průprava dětí z města

²⁵ *Džibry* – bulharsky *matoliny*.

²⁶ 10. 2. 2011.

Orechova a větších okolních vesnic byla nesrovnatelně větší, měly větší znalosti a rozhled, než jsem měl já. Tím si také vysvětluji nezáměr mladých školáků z obce Vojvodovo studovat a získávat vyšší vzdělání. Pro rodiny i zámožné bylo třeba, aby dítě školou povinné získalo základní vzdělání, umět číst a psát, a tím bylo vše v pořádku.

V průběhu let 1900–1950 bylo v obci [??] mnoho národností. Byli to Češi, Slováci, Bulhaři, Starobulhaři²⁷, Rusové²⁸, Jugoslávci²⁹. Do roku 1920 byli Češi ve většině, pak Slováci a v menšině ostatní národnosti. Po roce 1920 se z obce vystěhovalo 10 slovenských rodin o počtu 40 osob, a to na Slovensko do obce Miloslav na Velkém Žitném ostrově. Z rodin uvádím Ondrej Louci, Štefan Louci, Jan Louci, Matúš Štrbka [??], M[??] Štrbka, Stefan Sak, Václav Švejda, Václav Pitra a další. Někteří z nich se vrátili zpět na Vojvodovo. Tímto vystěhováním zůstala slovenská skupina v obci Vojvodovo v menšině. Vrátil se i můj otec Matúš Štrbka s matkou Marií a nejstarší sestrou Aničkou.

Tím také Češi byli ve většině, ale i přes to nebylo mezi Čechy a Slováky nevráživosti a hádek. Základem dorozumívání byla čeština, Slováci mezi sebou mluvili slovensky a [??] s ostatními česky, bulharsky. Čechy a Slováky spojovala přibližně stejná víra metodistická. V tom smyslu nebyl [??], spojení obou národností [??]. Obě skupiny tvořily jeden celek a bez rozdílu vyznání a národnosti. Ostatní menší skupiny se vždy podřídily zájmům Čechů a Slováků. Zpočátku zastávali funkce v řízení obce jak Češi, tak i Slováci, dokonce i můj dědeček zastával funkci v obecním úřadě. Jinak hlavní slovo měli bohatí hospodáři a ti, kteří měli prospěch v získávání dalších majetků (pozemků apod.)

O politiku se převážně nikdo nezajímal a všichni byli toho názoru, že vše řídí Bůh a ne světské nařízení a zákony. Samospráva obce Vojvodovo netrvala dlouho a ve 30tých letech převzala správu obce větší středisková obec Bukjovci (dnes Mizija), kam se soustředila veškerá evidence, matrika apod. V obci zůstal pouze místopředseda Bukjovce, který řídil a spravoval obec.

Mládež v obci Vojvodovo od 30tých do 50tých let.

Chlapci po vchození základní školy zůstávali doma na hospodářstvích až do oženění. Stejně tak tomu bylo i u děvčat s tím rozdílem, že většina děvčat odcházela v zimním období do služby do větších měst jako Sofia, Orechovo, Šumen³⁰,

²⁷ Paulikiáni.

²⁸ Wrangelisté.

²⁹ Srbové.

³⁰ Týkalo se obyvatel Belinců.

Isperich³¹. Některá děvčata zůstala po ukončení služby a vdala se. Zmíním se jen o některých, Olga Čížková si v Sofii vzala Dobriho [??], vdala se i děvčata pana Kerela, Mariána Čížková se vdala ve Varně, vzala si Spase, Lída Kňourková si vzala Bulhara Čolakova, a mnoho dalších. Tím také ukončili mýtus, že česká a slovenská komunita si musí napořád brát jen z řad vlastních. To ovšem nebylo postupem let ani možné, vzhledem k tomu, že už docházelo postupně k příbuzenským vztahům. To vše se ukončila reemigrace v letech 1949–1950.

Obr. 6 – Rodina Štrbkova

Rodina Štrbkova – původ a domněnky vzniku jména, příjmení Štrbkovi³²

Rod Štrbkových pocházel pravděpodobně ze Slovenska z popradského okresu, tedy z vesniček pod Tatrami, kde i do dnes jsou vesničky tohoto jména Štrba, a toto jméno nese i některá oblast, jako je například Štrbské pleso. Toto však není nijak doloženo ani potvrzeno a je to jen domněnka! V různých pojednáních a písemnostech je uváděno příjmení *Štrpka* s „p“, což není správné a správné je *Štrbka*.

³¹ Týkalo se obyvatel Belinců.

³² 20. 2. 2010.

Podle domněnky probíhala migrace rodiny Štrbkových tak, že se migranti soustřeďovali v Lučenci a pak přecházeli do Maďarska. Toto soustředění v Lučenci bylo také i u větve české, kdy po bitvě na Bílé hoře nastal pohyb Čechů, a to z oblastí Velíma a Kolína. Lidé se soustředili v Lučenci, a pak přecházeli přes Maďarsko a putovali dále do Rumunska a nakonec pak i do Bulharska. O tom svědčí také to, že ve Velímě, Poděbradech a Kolíně jsou shodná jména jako: Karbulovi, Filipovi, Čížkovi a další. Babička Filipová, matka Marie Filipové (Štrbkové, narozené v Saseku) měla ve Velímě známé a rodiny, což potvrzuje skutečnost, že pohyb českých rodin byl převážně z těchto končin.

Rodina Štrbkova tedy přecházela asi v letech 1880 přes Lučenec do Maďarska a usídlila se v Pitvároši, kde se také Matúš Štrbka v roce 1898 narodil. Jak dlouho rodina pobývala v Pitvároši není možno zjistit. Z Pitvároše pokračovala rodina do Nagylaku, Aradu, a pak směřovala do Bulharska a usadila se ve Vojvodovi. Současně probíhala i migrace českých rodin (1898) ze Svaté Heleny na Sasek. Po určitých neshodách a přepadeních ze strany Bulharů v Saseku se po žních 1898 vrátilo 18 rodin zpět na Sv. Helenu a na místo odstěhovalců se nastěhovalo 18 rodin do Vojvodova z Mrtvice, převážně Slováků. Pobyt rodiny Štrbkových netrval na Vojvodovi dlouho – v letech 1920–22 se celá rodina bratří Štrbkových stěhuje zpět na Slovensko, a to do Miloslavi na Velkém Žitném ostrově, v počtu asi 40 osob. Byly to rodiny Lovcova a Štrbkova. Později všichni založili vesnici Blahová dědina³³. Za 1 rok po přistěhování na Slovensko se Matúš Štrbka, tady už ženatý, vrací zpět i s novorozenou dcerkou Aničkou do Vojvodova, a zde pak jeho rodina setrvává až do emigrace na Moravu v roce 1950. Matúš Štrbka měl následující příbuzenstvo: bratra Ondřeje a Jana, sestry Marii (Lovcová) a Judu (Curanová). Na Blahové v rodině setrvali Ondřej, Marie a Jano se svými dětmi. Sestra Juda se v letech 1931–32 odstěhovala do Kanady a s manželem Ondřejem Curanem zde setrvali až do smrti. Rodina Curanova bydlela v Quebecku a měla 2 chlapce, z nichž jeden zemřel tragicky po letu s letadlem a druhý syn byl nemocen a umístěn po celou dobu života v sanatoriu. Rodina Ondřeje Curana 2x navštívila Slovensko a i Moravu, a to v roce 1966 a pak v roce 1968, to naposledy.

Na Blahové dědině všichni hospodařili na půdě velmi dobré kvality v okrese Dunajská Streda. Pěstovala se zde převážně pšenice, krmný ječmen a různé druhy zeleniny. Je to velmi úrodný kraj.

Po vzniku Slovenského státu byli všichni obyvatelé Blahové dědiny nuceně vystěhováni a usídlili se v Trnavě. Zde pak zůstali synové Ondřeje a Josefa, kde pak po osvobození pracovali převážně v Trnavském družstvu jako krmiči hovězího a vepřového dobytka a také v Trnavském cukrovaře. Bratři Matúše, Ondřej a Jano

³³ *Blahova Dedina* (od. r. 1951 Blahová, okres Dunajská Streda).

a i děti se pak po osvobození vrátili na své původní majetky na Blahové dědině. Zde pak hospodařili až do kolektivizace, kdy se pak starší bratr Matúše Ondřej usídlil v Trnavě u svých synů Štefana, Jožika a Ondřeje, kde také i zemřel. Mladší bratr Jano pak následoval své dva syny do Bratislavy, kde také i zemřel.

Na Vojvodovi žil také i Michal Štrbka, zvaný Mišo a jeho sestra Marie (Jetelová). Na Vojvodovi bydlel bratr Matúš ve stavení, kde se pak později po vystěhování do Miloslavi usadil Metodi Stančev se svou tříčlennou rodinou; mezi nimi byl i Toško – jednonohý, prodávající v místní vojvodovské prodejně.

Řemesla v obci Vojvodovo

Řemesla byla zaměřena převážně na zemědělskou činnost:

Kolářství – Adolf Hružza, *drvodelec*, zhotovoval loukotě a dřevěné vozy, žebříňáky, *kolesáry*³⁴ a vše, co se týkalo dřeva.

Železářství – Bedřich Dobiáš, oprava a zhotovování pluhů a radlic, okovávání koní a vše týkající se železa a věcí s tím souvisejících.

Beňa³⁵ – železářství, kování koní, okovávání vozů, zhotovování pluhů a podobně.

Stolařství – v tomto odvětví pracoval Bulhar a zaměřil se na zhotovování nábytků, skříní, almárek do kuchyní a podobně.

Řeznictví – Josef Skládal z Násedlovic, zaměstnával šikovné pracovníky z Vojvodova na porážku hovězího dobytka, prasat. Vyráběl salámy všeho druhu a prodával maso v malé prodejničce, rozvážel uzeniny do okolních vesnic.

Výdej slunečnicového oleje – Josef Filip zvaný Tajka. Jmenovaný vydával nárokový olej, který vznikl po dodávce slunečnicového semene na *maslobojnu*³⁶ do obce Mizija. Každý účastník, majitel slunečnicového semene, odevzdal svoji úrodu na zpracování na slunečnicový olej. Každý si pak odebral pokrutiny (výlisky) ze semene pro hovězí dobytek a olej byl předán právě p. Filipovi (Tajkovi) a k němu se pak chodilo pro nárokový olej.

Fotograf amatér – František Dobiáš. V tuto dobu byl veliký nedostatek fotomateriálu,

³⁴ *Kolesar* – bulharsky *dvoukolák, kára*.

³⁵ Tj. Alois Pitra.

³⁶ *Maslobojna* – bulharsky *lisovna oleje, olejárna*.

a tak se fotilo jen málo, při velkých příležitostech, jako úmrtí, svatby apod.
Sedlářství – Karel Konupka. Zaměření zejména na koňské postroje, chomouty apod.

Krejčovství – provozoval Josef Filip (Tajko), který toto řemeslo měl jen okrajově a kromě toho také vydával pro celou obec nárokový slunečnicový olej po dodávce slunečnicových semen na zpracování v Bukjovci, dnes Mizija (viz výše).

Ševcovství – provozoval Matuš Štrbka, ale jen pro vlastní potřebu a potřebu rodiny.

Mlékařství – původně se tím zabýval Klepáček zvaný Mandra³⁷, a pak tuto činnost převzal Marin Postalkov, který vykupoval pouze smetanu a odstředoval dodané mléko. Odstředěné mléko si každý dodavatel odnášel domů k další domácí spotřebě. Odstředěná smetana se shromažďovala a chladila v mlékárenských konvích a 1x za týden se předávala k dalšímu zpracování na máslo, podmáslí apod.

V obci byly zřízeny i malé prodejničky nejnütnějšího zboží, jako je sůl, cukr, koření, krajky, nitě apod. Byly to:

- prodejna u Hrůzů (Tondovi)
- prodejna u Kňourků (Šumenovi)
- jinde byla i celooobecní kooperace, kde prodával smíšené zboží Toško Stančev.

Hospoda – v obci byla jedna hospoda v rodinném domku Petra Kovaříka na horní ulici, v sousedství s řeznictvím Skládalu. Prodávaly se zde převážně sodovky, výjimečně pivo a málo lihovin, jako zelená, pepermintka a *rakija*.

V obci byla zřízena pro celou obec palírna *rakije*. Pálilo se z (hroznové) matoliny. Palírna byla umístěna u Metodího Stančeva, který bydlel v domku po Ondřeji Štrbkovi po jeho přestěhování na Slovensko.

V obci bylo také po přistěhování ovčáka Váci zřízeno pastevectví ovčí a koziho dobytka. Převážně se jednalo o ovce, kdy pastva probíhala celoročně, včetně dojení mléka a zpracování ovčích sýrů.

Pracovních příležitostí v obci bylo málo a kromě řeznictví u Skládalu přes zimní období nebylo možno si přivydělat. Proto se muži zaměřili na domácí práci, výkrm skotu, prasat, drůbeže. Mládež, zejména děvčata, odcházela na celé zimní období do služby do hlavního města Sofie a do dalších měst a vracela se až zjara, když už bylo nutno pracovat doma na poli apod.

³⁷ Mandra – bulharsky *sýrárna*.

Rodina Matúše Štrbky

dcera	Anička	1921	narozena na Slovensku
dcera	Alžběta	1922	narozena na Vojvodovi
dcera	Miluška	1923	zemřela po narození
dcera	Kateřina	1924	narozena na Vojvodovi
dcera	Antonia	1929	narozena na Vojvodovi
syn	Miroslav	1934	narozen na Vojvodovi

- Dcery Anička a Kateřina se vdaly v Bulharsku za Čechy.
- Dcera Antonie se vdala v Březí, okres Břeclav.
- Syn Miroslav se oženil v Dolních Dunajovicích, kde žije až dosud.
- Otec M. Štrbka zemřel 30. 6. 1969 a je pochován v obci Březí.
- Matka Marie Štrbková zemřela 13. 1. 1987, je pochována v obci Březí.
- Dcera Kateřina bydlí v Břeclavi a je vdova.
- Dcera Antonie bydlí v obci Březí a je vdova.
- Syn Miroslav bydlí v Dolních Dunajovicích, je ženatý a má s manželkou Štěpánkou dvě děti: Mirka, který pracuje u cizinecké policie, a Věrku, která bydlí v Brně a pracuje jako zdravotní dětská sestra.

Rod Štrbkovi pokračuje a jména zachovávají vnuci Mirek Štrbka, 25 let, a Dominik Štrbka 15 let.

Rod Štrbků pokračuje i na Slovensku, a to v Trnavě, kde je nositel jména Luboš Štrbka (nar. 1931) a Štefan Štrbka – to jsou vnuci Ondřeje, nejstaršího bratra Matúše, a JUDr. Ivan Štrbka (nar. 1933), syn Jana Štrbky, mladšího bratra Matúše Štrbky.

Vzdálená rodina Michala Štrbky (zvaného Mišo); zde nese jméno Štrbka Štěpko Štrbka (nar. 1936), který žije toho času v Harmonii – Modrá³⁸ na Slovensku.

To je výčet rodin Štrbků a dětí chlapců, kteří nesou nadále toto jméno.

Nezmiňoval jsem se podobně o děvčatech, která se provdala a jméno Štrbková už neuvžívají.

Pokud se týká příbuzenských styků, návštěvy pokračovaly pouze u starších příbuzných, mládež, i když používá jméno Štrbka, se nezná a prakticky se ani nějak nestýká a nerodinuje. Je to zejména určitou vzdáleností Slovenska a jižní Moravy.

Další příbuzné tohoto jména jsem nezjistil, i když se někteří k tomuto jménu hlásí.

³⁸ Harmónia – městská část obce Modra nacházející se v okrese Pezinok.

Krátké pojednání a vzpomínky na některé zvyky zachované až dodnes

Zvyky ve stravování: příprava jídel se u obou větví, jak české, tak i slovenské, zachovaly zejména z Maďarska a částečně i Rumunska. Byla to jídla jako *perkelt* (guláš), čabajské klobásy, chov zvláštního druhu sádelných prasat *mangalica*, výkrm prasat na základě zkrmování kukuřice, zrna a kukuřičných šrotů. Zabijačku vždy provozovali nejbližší příbuzní, prasata se buď opalovala celá a tím se odstranily štětiny, anebo pak později se kůže stahovala celá a po jejím napnutí v suché místnosti se dále používala na výrobu opánek (krbců) pro celou rodinu. Kožené boty, střevíce, byly nedosažitelné a používaly je pouze zámožné rodiny.

Uvedená prasata, takzvaná *mangalica*, provázela obě větve přes Maďarsko a Rumunsko až do Bulharska. Prasata byla vyloženě sádelná a síla nebo výška sádla u zabitého prasete činila 10–15 cm, a toto pak bylo používáno na vaření po celé roční období. Každá rodina zabila v průměru ročně 2–3 prasata a vyškvařilo se tak 60–100 kg kvalitního sádla, navíc se také ponechala i část špeků (bůčku) pro vlastní potřebu a také na prodej ve větších městech a zámožných rodinách. Dle doslechu a z vyprávění byla zabijačka prasat velká sláva a u původních obyvatel ve Vojvodově byla taková tradice, že první den se prasátko zabilo, vykrvilo, stáhlo (odfelo) z kůže, a pověsilo v teplé místnosti na hák na noc. Druhý den se stáhlo ze sádla, škvařilo se pomalu, aby sádlo bylo bílé a nepřipálené, třetí den se pak porcovalo maso, vyráběly se čabajské paprikové klobásy a udil špek, dále se pak uzený špek obaloval sladkou červenou paprikou.

Zabijačka probíhala vždy časně z rána tak, aby do 12 hodin byla nachystaná polévka, ovar a plíce a jazyk a játra, a aby bylo možno připravit oběd a roznášku zabijačky známým a nejbližším z rodiny, kteří na zabijačce nebyli přítomni. Dále se pak ještě večer roznášelo i vepřové maso, škvarky a klobásy. Zabijačku roznášel vždy nejmladší z rodiny a vždy při roznosu dostával nějaká *leva* na vlastní útratu.

Prasata *mangalica* byla bílá s vysokými štětinami a kudrnatá. V Maďarsku a na Sv. Heleně a později i v Bulharsku se odchovávala zpočátku do 40–50 kg, postupně, a pak na podzim se vykrmovala celozrnnou kukuřicí nebo kukuřičným šrotem. Často tento výkrm probíhal hromadně mezi dvěma stohy uzavřenými na obou stranách oplocením. Později, až do dnešního dne, se pak spěchalo se zabíjením tak, aby bylo vše hotové během 1 dne a provedl se úklid. Příští den se pak jen udil špek, šrůtky masa a klobásy.

Doma se zejména během druhé světové války ze zabijačky ponechávalo jen sádlo a velice málo klobás (čabajek) a převážná většina uzeného masa (šrůtek, uzená žebra) a klobásy se vyvážela do měst, nejvíce však do hlavního města Sofie, kde se těmito produkty zásobovaly zámožné bulharské, židovské a jiné rodiny. Vývoz těchto potravin byl většinou v kufrech po dráze jak z Vojvodovi, tak i z Belenci, přisedalo se Červeném Bregu, kde často docházelo ke konfiskaci převážených

produktů a také se pokutovali ti lidé, kteří se ke kontrabandu přiznali, anebo se také ke zboží nepřiznali.

Záchytnými body v Sofii byly při dovozu masa, klobás a podobně Čechy sloužící anebo vdané v Sofii, a ty pak zprostředkovaly roznášku a prodej do bulharských a židovských rodin. Kromě vepřových produktů se vyvážely i čisté oškubané husy a kačenky a také se na objednávku roznášely po rodinách. Během roku se obchodovalo také i s mlékem, máslem, slunečnicovým semenem, dýněmi (semena), tvarohem, vajíčky apod. Většinou se zboží nosilo ručně a pěšky až 17 km do Orechova.

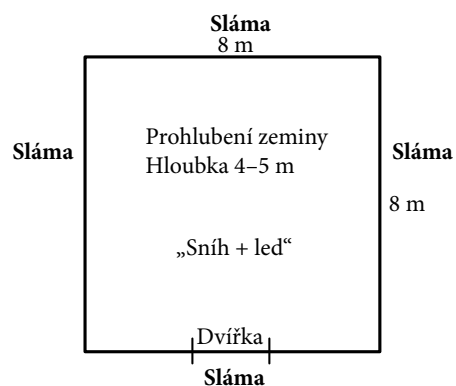
Dnes je situace taková, že po kolektivizaci a záboru půdy se zejména mládež přestala starat o domácí zvířata a veškeré potraviny už si každý nakupuje v supermarketech.

Uchování potravin všeho druhu, zejména těch, které podléhají rychle zkáze – znehodnocení

Zejména v pozdějších dobách, 30tých, 40tých a 50tých letech, ani nebylo dostupné žádné výkonné a účinné chlazení na uchování čerstvých potravin, jako je maso, mléko a všech těch, které podléhají zkáze. Potraviny jako mléko se převažovalo a v krátké době také spotřebovalo, nebo se zkrmovalo malým zvířatům, jako telatům, selatům apod. Potraviny jako maso a masné výrobky se uchovávaly jednak uzením (špeky, klobásy, salámy), jinak se také částečně při větší zásobě maso a škvarky zapékaly a zalévaly do nádob se sádlem za nepřístupu vzduchu. Ke krátkodobému uchování potravin se používala metoda chlazení ve studnách, kdy se mléko, smetana, ale i maso spouštěly na lankách dolů do studně těsně nad hladinu vody, kde byla stálá a nižší teplota, a za krátkou dobu se potraviny takto chlazené spotřebovaly. Další významnou možností bylo využívat „lednic“. Takzvaných lednic bylo v obci málo, jen v některých domcích a také v zámožnějších rodinách. Využíval se tak prostor vyhloubený v zemi pod stohem s pšeničnou slámou. Zde, jak jsem již dříve popsal, se do prohlubně pod stohem navážel v zimním období dostatek napadaný sníh a led z řeky Skety a celý prostor se zavezl až pod stoh (strop sněhu) a vstup dovnitř se uzavřel malými dvířky tak, aby teplo po celé období vnikalo co nejméně.

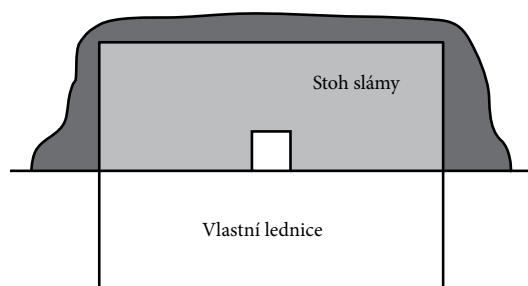
Na svážce sněhu a ledu se podílelo několik nejbližších rodin a ty se pak podílely na využívání – chlazení potřebného množství potravin všeho druhu. Chladilo se tam přes letní období maso, mléko, smetana, melouny a i některé ovoce. Využití takzvaných lednic bylo omezeno tak, až se veškerý navezený sníh vytratil. Pak se tato procedura s navážením sněhu a zaplněním opakovala znovu v zimním období. U nás v lednici se chladila také smetana, která se zde na ledu přechodně uchovávala do povinných dodávek každého majitele dojnic. Toto chlazení uvedené komodity – smetany se poskytovalo za určitou úplatu. Jednou týdně se smetana odnášela ke zpracování.

Obr. 7 – Hrubý náčrt lednice (půdorys)

Sláma se nad lednici doplňovala každý rok po sklizni obilnin, a tak zásoba nad lednicí byla vždy dostatečná, zejména pak nad samotnou lednicí

Obr. 8 – Náčrt lednice (bokorys)

Dovolím si napsat básničku, která mi utkvěla v paměti z dob na základní škole a pak i na gymnasiu ve městě Orechovo. Zpívala se vždy na nějakém soustředění a v případě přesunu školáků po městě, ze školy do kina apod.

*Tich bel Dunav
se vālnuva,
veselo šumi
i Radecky gordo pluva,
po zlatni vālni.*

*No koga se tam sājira
kozlodujski brjag
Parachodāt rog izsvirva
razvie se bajrag.³⁹*

39 Tichý bílý Dunaj / se vlní / veselé šumí / a Radecký hrdě pluje / po zlatých vlnách. / Když ale spatří kozlodujský břeh / parník zatroubí / a rozvinou prapor.

Pokračování ve vzpomínkách

Ještě bych se chtěl zmínit o chovech domácích hospodářských zvířat. Druhově byly jednotlivé chovy už před tím projednány a zapsány. Já bych se chtěl zmínit o plemennitbě a vlastním rozmnožování hospodářských zvířat. Jednotlivé chovy byly u každého domku dosti malé, například 2 krávy + 1 jalovice, pokud se týká skotu, dále jedna až dvě prasnice, jeden až dva koně – z toho jedna klisna. Na tak malé chovy se nevyplatilo chovat plemenného býka, kance nebo hřebce. Proto se této úlohy ujala *obština*⁴⁰ – pro celou obec se při *obštině* choval plemenný býk a plemenný kanec. Tyto plemeníky obsluhoval obecní pracovník, sluha, který měl za úkol tyto plemeníky krmit, napájet, kydat hnůj a čistit a hlavně připouštět krávy a prasnice těm občanům, kteří se dopředu nahlásili, že mají zájem o připuštění. Ustájení plemeníků bylo ve stáji poblíž obecního úřadu. Plemeníci se vyměňovali průběžně se stářími a obměnou plemene. U býků to bylo plemeno *montafonské šedé*, u kanců převážně sádelné prase *mangalica* a později i jiná plemena. Dle mých vzpomínek byl jedním ošetřovatelem obecních plemeníků pan Bosilov, který na to také jednoho dne při ošetřování plemenného býka doplatil, a to tak, že býk ho přirazil vší silou na žlab tak, že mu otevřel břicho a vyvrhnul mu střeva. Na to vše se brzy přišlo a díky rychlému ošetření nedošlo k úmrtí.

Pokud se týká klisen, tyto se jen výjimečně zapouštěly mimo obec u plemenných hřebců v obci Bela Slatina, Altimir apod. Ovce se zapouštěly na pastvě během pastvy u pastevece zvaného Vačo a k porodům jehňat docházelo v zimním období, kdy je každý majitel choval doma.

Obecní sluha – Tāta⁴¹ – měl ještě za úkol jednou až dvakrát do týdne procházet s bubínkem a na rozcestích ulic hlásit novinky a požadavky *obštiny* a novinky z nadřízených orgánů, jako z Mizie a Orechova.

Zemědělství a zemědělská činnost⁴²

V předešlých pojednáních a už vydaných knihách byla dostatečně vysvětlena otázka jednotlivých druhů hospodářských zvířat, počty a zastoupení chovaných zvířat, potřebných pro osobní potřebu, pro výživu a využití pro konání zemědělských prací (orba, setí, svoz a podobně). Chci se zmínit podrobněji o rostlinné výrobě, zastoupení jednotlivých plodin, systému obdělávání, střídání plodin a hnojení, až po sběr a sklizeň.

40 *Obština* – bulharsky obecní úřad.

41 Bosil Bosilov

42 18. 2. 2011.

Obdělání zemědělské půdy

Od vystěhování rodin v 30. letech do Belenci a odprodání jimi obhospodařované půdy mezi občany obce Vojvodovo se obdělávaná půda ustálila a prakticky se už nezměnila až do vystěhování I. a II. transportu do Československa. Celkem se tedy v obci Vojvodovo obdělávalo až do roku 1950 celkem 500–550 hektarů zemědělské půdy (5000–5500 *dekarů*⁴³).

Zastoupení jednotlivých plodin

Rozhodující plodiny byly: pšenice a kukuřice, zhruba 40–42 %. Ostatní plodiny tvořily kolem 20–21 %. % těchto ostatních plodin bylo od 1,5 %–3,6 %, z toho nejvíce slunečnice 3,5 %, ječmen 1,50 %, žito 1,80 %, ostatní plodiny byly celkem zanedbatelné. Tyto ostatní plodiny doplňovaly ostatní potřeby (konopí, vojtěška, bavlna, proso /*muhár*/, jarní pšenice a ostatní).

Rozhodující zastoupení pro vlastní potřebu a částečně na prodej činila ozimá pšenice a kukuřice. Pšenice jarní byla málo setá už z toho důvodu, že často na jaře a pak i později v létě přišušky a výnosy dané plodiny nebyly jisté a byly nižší než u pšenice ozimé, seté na podzim.

Použití osiv a sadby

Veškerá osiva a sadby, semena, si každá domácnost vypěstovala a připravila pro příští rok samostatně. Výjimečně docházelo k půjčení nebo výměně potřebných osiv mezi známými a rodinami. Zpočátku se osivo neošetřovalo proti houbovým chorobám, plísním, sněti. K roku 1950 a potom se před setím u pšenic ozimých používalo chemického ošetření přípravkem (mořidlem). Ostatní plodiny i kukuřice se nijak zvlášť chemicky neošetřovaly. Zastoupení brambor bylo takřka bezvýznamné. Pokud se v malém množství pěstovaly, potřebná sadba se dovážela nebo získávala od horalů, kteří na podzim přicházeli prodávat vápno na hašení, švestky, jablka a také i sadbu brambor. Ostatní, jako semena rajčat, okurek, *bamiček*⁴⁴, petržele, mrkve se získávala – nakupovala od místního zahradnictví.

Osevní postupy a střídání plodin.

Letitou zkušeností bylo, že jednotlivé plodiny seté často po sobě nedávají dobrou úrodu, zaplevelují pole. Proto bylo pravidlo, že obiloviny se střídaly s kukuřicí a ostatními okopaninami. Časté setí pšenice po sobě za jeden a tentýž rok značně zapleveluje pole. A to plevelem jako – vlčí mák, ovsaha⁴⁵, chrpa polní, koukol polní,

43 *Dekar* – bulharská plošná míra, deset arů, 1 000 m².

44 *Bamja* – bulharský prosvírník (*Hibiscus esculentus*). Používáno jako koření do guláše, či do čorby.

45 Oves hluchý (*Avena fatua* L.).

bodlák, proto se pšenice střídala s okopaninou, kdy se okopávkou ničily plevele, a pole bylo čisté pro další setí obilovin. Kukuřice je snášenlivá, je ji možno sít jeden rok a více let. Tam, kde bylo v držení více *dekarů*, tj. 50–60 i víc, nebylo obtížné zachovat střídání ploch obilnin a kukuřice. Tam, kde to nebylo možné z důvodu různých výměr menších pozemků, se musely dávat častěji okopaniny a méně často obiloviny nebo [??] za kukuřicí a obiloviny. Setí ploch ostatních fakticky nevýznamných plodin nebylo nutno pečlivě střídat tak jako u základních plodin.

I přes víceméně extenzivní zemědělskou činnost bylo ve srovnání se sousedními vesnicemi Krušovice, Bukjovci, Butan a ostatními dosahováno velmi dobrých výnosů a výsledků. Byly i roky, jako byl třeba rok 1947 a některé další, kdy se vlivem sucha sklízelo srpem do hrstí, nebyla ani sláma ani potřebné zrno. Vojvodčané měli vždy rezervy na překlenutí nedostatku, ať už vzájemnou výpomocí, nebo tím, že mladá děvčata sloužila déle než normálně a za získané výděly se nakupovalo obilí a kukuřice z těch míst, kde úroda byla ucházející a dobrá. Úroda byla nejdůležitější a měla přednost – včasný nástup do sklizně, rychlost sklizně a uchování před nepřízní počasí.

Tyto skutečnosti vynášely obec Vojvodovo do popředí před ostatními bulharskými vesnicemi a snad i v rámci celého Bulharska.

Použití mechanizace a úroveň

Zemědělská činnost byla extenzivní a používaná mechanizace zastaralá a používala se bez významného zlepšení až do II. světové války, pak docházelo ke zlepšení jak ve vybavení, tak i v sortimentu.

Obiloviny – setí převážně ručně, až kolem roku 1940 a později byl náznak získání secích strojů 18ti a víceřádkových. Sklizeň obilovin: zpočátku se výmlat prováděl cepem, později byly již k dispozici žací a sklízecí stroje, výmlat se prováděl mlátičkami poháněnými buď stabilními parními stroji, málo pohyblivými [??] potahovými traktory na petrolej.

V obci byly 2–3 mlátičky, a to Karbulů a Supků, a mlácení probíhalo v obci tak, že se obiloviny nejprve svezly do stohů a pak se v každém dvoře začalo mlátit, postupně dům vedle domu tak, aby se zbytečně nepřejíždělo a aby se každý majitel mohl nachystat na mlácení přípravou stravy a pomocníků nutných k výmlatu, kdy bylo třeba 30–35 pomocníků.

Pokud se týká žita, tak se výmlat konal cepy tak, aby se zachovala sláma, která byla velmi potřebná k vázání obilovin (povřísla), protože jiný vázací materiál kromě žitné slámy, co se týká pevnosti a délky, nebyl k dispozici. Žito se pěstovalo jen pro tento účel a potřebu – zastoupení žita bylo proto nízké, asi kolem 1,2 % z ostatních plodin.

Od mlátičky se vymláčené obilí vynášelo v pytlích na rameni, a to 1–2 *kofy*⁴⁶ (1 kofa = 14 kg) na půdu na hromady podle druhů, pšenice ozimá, pšenice jarní, proso a další, jednotlivé plodiny se od sebe oddělovaly. Pšenice určená k prodeji se pak snášela dolů do dvora a fukarem se čistila, aby se oddělily plevele jako koukol, chrpa, ovsaha, vlčí mák a ostatní. Pšenice k prodeji byla I. třídy a čistá. Slunečnice se vytloukala paličkami a čisté zrno procházelo zase přes fukar a pak se dalo na zpracování do *maslobojny* na olej.

Kukuřice se sklízela primitivně – vylamováním klasů a kukuřičná sláma se vyžívala srpem. Vyvázané snopy kukuřice se skládaly do kupek a každá kupka byla vyvázaná dlouhou lodyhou od dýní tak, aby kupka byla pevná a stála postavená. Kukuřičná sláma byla velmi důležitá jako krmivo pro skot přes zimní období. Sklizeň kukuřičné slámy byla vždy po ukončení sklizně kukuřice a po důkladném vysušení se kukuřičná sláma svázela do domů a ukládala do stohů pro zimní krmení. Převážná část kukuřice se v příštím roce vydrhla a prodala zájemcům z jiných vesnic. K tomu účelu se využíval petrolejový motorový drhlík a během 1 dne byla celá sklizeň vydrčena a prodána; oklasky (šišky) se použily dále na topení a jako topivo na vaření. Službu tímto strojem vykonávali pracovníci ze sousedních vesnic a po válce tento drhlík vlastnil a práce s ním vykonával Kňourek (Šumen).

Setí kukuřice bylo primitivní – pod pluh, to znamená, že se kukuřičné zrno pouštělo do rádků, vždy do druhé brázdy, fazole do 3.–4. brázdy a dýně do 4. brázdy. Ostatní plodiny jako fazole a jiné se fukarovaly na větru, a tak se čistily od příměsí. Po obilovinách nebylo na poli používáno žádných chemických prostředků, hlavní plevel – bodlák se vždy zjara vypichoval ostrou železnou vlaštkou připevněnou na tyčce a místo vedle místa se tak bodlák vypíchl. Kukuřice, slunečnice a ostatní okopaniny se několikrát za sezonu okopaly motykou, která měla zvláštní půlměsíční tvar. Kukuřičné zrno pro malou potřebu pro domácnost, na kukuřičnou kaši (*kule*) a pro výkrm prasat se vydrcovalo ručním hoblíkem.

Ke konci let 1945–1950 už se do obce dovážely stroje, žačky na sklizeň obilovin, vazače na kukuřici, ruční drhlíky apod. Žel ale toto přicházelo pozdě – v době, kdy došlo k vystěhování ve dvou etapách do Čech, a to jak z Vojvodova, tak i z Belenci.

Pokud se shrne používání mechanizace, zůstalo po léta v podobě, kosa, srp, motyka a velmi těžko se dopracovalo k lepšímu vybavení pro usnadnění těžké ruční práce.

Rozdělení a použití produktů po sklizni

Obci Vojvodova patřilo před vystěhováním do Čech 500–550 ha orné půdy. Díky tomuto počtu hektarů byla obec soběstačná jak v obilovinách, tak i v krmných

⁴⁶ *Kofa* – bulharsky *kbelík*, *vědro*, přen. též *míra* na obilí.

plodinách pro chov skotu, koní, prasat. V příznivých letech bylo možné i část úrody, jako pšenici, kukuřici a některé další plodiny prodat a zajistit si tak pro domácnost finance na nákup nedostatečných materiálů, jako petroleje, nábytku, anebo k obnově stáda chovných kusů dobytka, prasnic, hříbat. Mohlo se také lépe spolupracovat se sousedními vesnicemi ve tkaní konopných a vlněných látek, nakoupit dřevo na topení a na pálení cihel apod. Tato skutečnost byla trnem v oku vesnicím v nejbližším okolí, jejichž obyvatelé měli pro naše občany jen slovo „Banátčani“ a nijak jinak nás neoslovovali.

Po vystěhování to bylo podobné zase ze strany Čechů, kdy měli pro nás jen slovo „Bulhaři“. I přes to všechno se pracovitý lid vojvodovských Čechů a Slováků zvedl a v brzké době se okolí ve všem vyrovnal a své spolupracovníky a sousedy dokonce i předčil. Díky skromnosti, pracovitosti a šetření se nám všem daří dobře, žijeme v pohodě, děti studují na středních a vysokých školách, každá rodina postavila vlastní nový dům, každá rodina postavila 2–3 nové rodinné domky pro své děti. To jsou skutečnosti, které nám záviděli jak Bulhaři, tak i v současné době Češi.

Doplnění bodu „používání mechanizace“⁴⁷

Kromě již uvedených prostředků v rostlinné výrobě je možno ještě doplnit toto:

Na přepravu a svoz plodin z pole se používalo:

Korby – byl to uzavřený vůz na přepravu osob, přepravu pytlů, klasů kukuřice a jiných skladných produktů.

Řebříňáky – na svoz obilných snopů, dále pak ke svozu kukuřičné slámy k uskladnění ve dvorech pro zimní krmení dobytka.

Kolesáry (dvoukoláky) – na menší přepravu zelené píce, vojtěšky, melounů, dále k zavádění dobytka na pastvu.

K přípravě půdy se používalo:

Pluhy a kolečka (*fúriky*) přizpůsobené k tažbě kravskými nebo koňskými potahy. Původně byly zhotoveny ze dřeva, a to včetně i koleček.

Brány, plečky, kopčáky na přihrnování půdy u kukuřice a slunečnice.

⁴⁷ 21. 2. 2011.

Později secí stroje na setí obilnin.

Větrníky na čištění obilí, slunečnice apod.

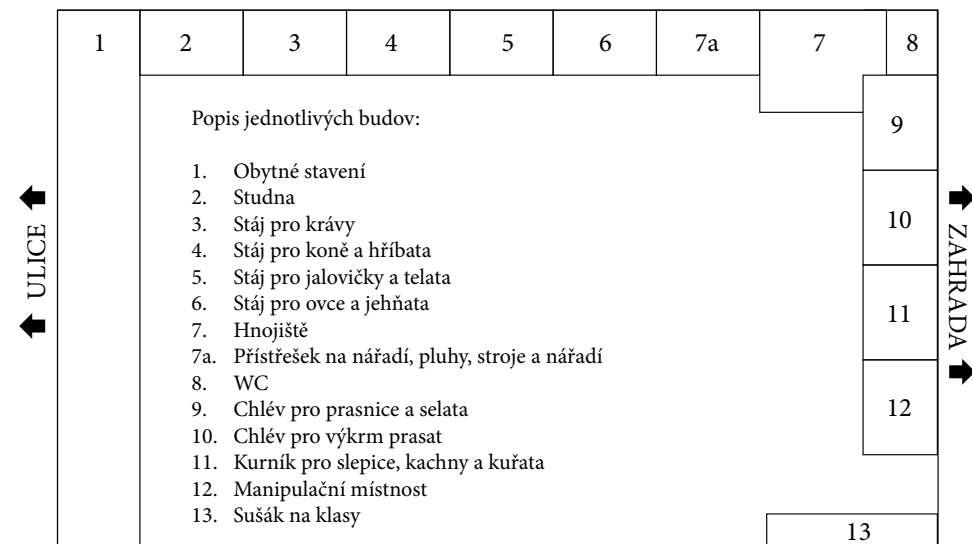
Řezačky na ruční řezání pšeničné, kukuřičné a zelené píce pro koně a hovězí dobytek.

Drhlíky na ruční vydrčování kukuřičných klasů, v menším množství pro potřebu mletí a krmení drůbeže a pro prasata.

Sekačky lopatáky – původně jen kosení obilí na hrstě⁴⁸, později i samovázací sekačky tažené koňmi nebo kravskými potahy.

Veškerá mechanizace byla provázena buď potahy, nebo ručně.

Popis dvorků a zahrad v každé zemědělské usedlosti⁴⁹

Obr. 9 – Popis dvorků a zahrad v každé zemědělské usedlosti

Dosud nebylo popsáno a zakresleno využití dvorků, zádveří a zahrad v každé zemědělské usedlosti.

⁴⁸ Tj. bez vázání, požaté obilí se muselo ručně dovazovat.

⁴⁹ 8. 3. 2011.

Rozloha dvorků a zahrad byla zhruba na polovinu – to znamená, že polovinu tvořil dvůr a další polovinu tvořila zahrada.

Vlastní plocha celé usedlosti byla obestavěná buď zídka, pokud se týká zahrady, a z druhé strany byl dvorek oddělen od zahrady zástavbou chlévů, plotem a stohem slámy.

Využití zahrad

Zahrady, jak jsem již uvedl, byly ohraničeny zídkami, a to původně z hlíny, a přikryty stříškou z mazaniny, k odvodu dešťové vody. Později se oplocení tvořilo z drátěného pletiva, anebo z pletených plotů z tenkých větví různých dřevin apod.

Pokud se týká vlastního využití zahrady, tak plocha zahrady se využívala na zasetí kukuřice, zeleniny, bavlny, zelených fazolí (lusků), okurek salátovek a jiné potřebné zeleniny. Využívala se převážně zelenina a kultury, které nevyžadovaly závlivky, vzhledem k šetření vodou, která byla v době přísušků a suchých let z vlastních studní nedostatečná.

Dále se po okrajích zahrady vysazovaly ovocné stromy, většinou středoa vysokokmenné, aby nezastiňovaly kultury seté pod nimi. Ze stromů uvádím ty nejčastěji vysazované: jabloně, převážně pro letní sklizeň jablek, švestky (blumy), což byly podlouhlé švestky, ringle modré a žluté, hrušky, kdoule.

Vzhledem k tomu, že v této době nebyly chemické ochranné postřikové přípravky, se sklizeň zejména jablek a hrušek prováděla pro červivost předčasně a plody se různě vykrajovaly na buchtu, štrúdle a při větší úrodě se část vykrájených jablek a hrušek sušila na slunku jako křížaly, které se pak používaly pro děti jako pochoutka v zimním období, anebo na vaření různých kompotů a čajů.

Veškeré ovoce se konzumovalo ihned po sklizni, dále se pak sušilo. Ovoce se nezavařovalo v důsledku nedostatku cukru a sladidel.

Ostatní naseté plodiny se používaly v domácnostech v kuchyni, nasetá kukuřice pak na krmení a řezané zelené hrušky pro dobytek a klásky na oživení jako pochoutka a to v předzralém stavu, upravené vařením.

Využití a zástavba dvorů

V náčrtku (obr. 9) je uvedena potřebná zástavba a využití dvorů pro potřebu zemědělské usedlosti. Tradičně, téměř ve všech rodinách, se vlastní zástavba dvorků soustřeďovala do tvaru „L“, do kterého byly rozmístěny a vybudovány potřebné chlévy, chlévky, hnojiště apod. Také zde byly i prostory na uskladnění zemědělských strojů, vozů a nářadí:

1. Obytná plocha stavení. Jako celek už byla popsána a zakreslena dříve.

2. Studna

Každý domek má vlastní studnu, která je vyhloubena v blízkosti stavení. Hloubka i kvalita vody již také byla popsána, jen je třeba podotknout, že v době přísušků a suchého léta byl nedostatek vody, a proto se muselo vodou zásadně šetřit a často se stávalo, že lidé z horních ulic obce dováželi a přinášeli vodu ze spodních studní, umístěných blíže k řece Sketa.

3. Stáje pro krávy a hovězí dobytek

Jednalo se o chlévy vazné s hlavami umístěnými ke stěně v jedné řadě. Velikost maštale (chlévu) byla pro 2–4 ks krav a 2–3 telata do stáří 1 roku. Větrání nebylo, pouze dveřmi bez oken.

4. Stáj pro koně a hřibata

Stání – podlaha pro koně byla z dřevěných špalků, anebo z pálených cihel. Počet koní byl různý, podle zámožnosti jednotlivých usedlostí. Chovalo se převážně 1 pár koní a k tomu – jen výjimečně – 1–2 hřibata. Koně vlastnili bohatí vlastníci půdy s 5–10 hektary orné půdy. Jinak se k tomu všeobecně využívaly krávy.

Na hlubokou orbu se mnohdy nakupovali volí – využití volů bylo na podzim po vyvážce chlévské mrvy (hnoje na hlubokou orbu a zaorání hnoje). Pak se volí prodávali na trzích, anebo se předávali na porážku místnímu vojvodovskému řezníkovi Skládalovi ke zpracování na salámy a podobně. Voli se nakupovali na *pazarech*⁵⁰ a většinou to byl šedý maďarský stepní skot s velkým rozpětím rohů – kvůli této skutečnosti se často musely vybudovat i vstupy do chlévů, k ustájení, anebo museli být ustájeni až do skončení orby a prodání nebo zabiti venku na dvorcích.

5. Stáj pro jalovičky a telata do 1 roku

Narozená telata se dle pohlaví třídila. Jalovičky se odchovávaly dále k chovu. Býčci se určovali k zabítí a využití jako kvalitní telecí maso. Zabíjení býčků se tradovalo tak, že po narození byli krmeni výhradně kravským mlékem a ještě na mléčné výživě se zabíjeli a maso se rozdávalo nejbližším známým, kteří se tímto způsobem později revanšovali. Výjimečně se telecí maso prodávalo do místního řeznictví p. Skládala. Telata býčci museli být před zabitím živeni výhradně mlékem z rostlinné výživy. Jalovičky po odstavu přešly na rostlinnou výživu až do dospělosti a převedení do stavu krav – prvniček.

6. Chlévky pro ovce a jehňata

Tyto prostory chlévu byly využívány krátce v zimním období po ukončení pastvy.

Ovce se pak ve stáji vykrmily a spolu s jehňaty odkrmovaly do jara, než je bylo možno znovu vyhnat na pastvu.

Pastvu dospělých ovcí zajišťoval pasák Váčo, bydlící na konci vesnice Vojvodovo. Pasák s pomocníky z rodiny ovce dojili a dle počtu ovcí předaných na pastvu předávali rodinám ovčí mléko na výrobu sýrů. Poplatky za pastvu se vybíraly 1krát za rok.

Jehňata se před vyháněním ovcí na pastvu zabíjela, anebo prodávala zájemcům z okolních vesnic.

7. Hnojiště

Hnojiště bylo situováno vždy v rohu na konci dvorku. Bylo obestavěno menší zídečkou a mělo zpevněný spodek, aby nedocházelo k prosakování močůvky do spodních vod. Dle počtu hospodářských zvířat byla velikost stanovena tak, aby k naplnění hnojiště došlo za 2–3 roky, tak, aby hnůj řádně vyhnul a uzrál.

Vyvážení hnoje bylo také na podzim po sklizni obilovin a kukuřice. Plánovalo se to tak, aby vždy za 2–3 roky, někdy i později, byl ten který hon, parcela pohnojena. Určovalo se a plánovalo, aby vývoz byl třeba na pozemky – Jordanovo, Grobišta, Salanovsko, Suvát, Na báry, Nikolákovo, a také na hony a parcely na pozemcích nakoupených po vystěhování rodin do Belenci, jako tety Olgy Švejdivy apod. Veškerý dobytek se dobře stlal tak, aby po ustájení bylo co nejméně močůvky a nebylo ani jímek pro močůvku.

7a. Přístřešek na nářadí a zemědělské stroje (šopa)

V tomto přístřešku se uschovávaly stroje jako pluh, kolečka, secí stroje, brány, kopčáky, řebříňáky, válce a veškeré stroje a nářadí potřebné na přípravu setí a sklizeň obilí a kukuřice.

U bohatších rodin, které vlastnily 5, 10 a více hektarů orné půdy, jako rodiny Karbulova, Supkova a další, byla potřeba staveb větší a zástavba rozsáhlejší, vzhledem k umístění dalších strojů, jako parního stroje, traktoru a mlátičky.

8. Záchodky

Záchody – suché – byly umístěny venku, vždy na konci dvorku: tradiční budky se zařízením na sezení. Čištění a vývoz byl jednou za 2–3 roky, dle hloubky pod záchodkem. Vzhledem ke vzdálenosti od obytné místnosti se potřeby, převážně na malou stranu, v zimním období vykonávaly na chodbě, nebo v ložnici do nádob – nočníků.

9. Chlévky pro prasnice a selata

Březí a kojící prasnice měly oddělené chlévy. Kojící prasnice byly se selaty až do odstavu, tzn. do 2 měsíců stáří selat a dosažení živé váhy selat 20 a více kg. Po

⁵⁰ Pazar – bulharsky trh.

odstavu selat ve stáří 2 měsíců se selata umísťovala zvlášť a přikrmovala se kvalitními obilními šroty a odstředěným mlékem a kvalitní zelenou pící, jako je vojtěška a zelená kukuřice nařezaná nakrátko.

10. Chlév pro výkrm prasat

Po dosažení váhy odstavčat, tedy 30–40 kg, se výkrm těchto prasat zaměřil na růst a dosažení přijatelné váhy až do zabití, tj. 120–150 kg. Krmení se zaměřovalo na tvorbu vepřového masa a sádla: to znamená, že krmná dávka se skládala z kukuřičného šrotu a před zabitím i ječmenného šrotu pro zajištění dobré konzistence vepřového sádla, kdy po přikrmování ječmenným šrotem bylo sádlo krupičkové a velmi chutné. Při krmení jen kukuřičným šrotem sádlo zejména v teplém létě roztávalo a nemělo tuhou konzistenci, i když kvalita byla stejná.

11. Kurník pro slepice, kuřata a vodní drůbež

Chov slepic a vodní drůbeže byl jen okrajovou záležitostí. I když po jaru to byla právě vejce, která představovala jeden z příjmů hotových peněz pro domácnost. Plemena slepic – to byla domácí směs, nebylo zde čistých vyšlechtěných odrůd slepic.

Kurníky byly udržované, uzavíratelné, s vybudovanými hřady na posazení přes noc. Mnohdy slepice hřadovaly po celé léto na stromech vysázených na dvorech. Vodní drůbež, housata a kačeny tvořily jen malé procentuelní zastoupení, snad jen husy, které byly před a během války zdrojem peněz prodejem zámožným rodinám v Sofii a v Orechovu. Velký význam mělo také husí peří na peřiny pro domácnosti a do výbavy pro mladá děvčata.

12. Manipulační místnost

Prostor manipulační místnosti se používal pro umístění strojů jako řezačky zelené píce a slámy a dále pro umístění drhlíku na kukuřici pro potřebu na mletí, pro vlastní spotřebu a na šrotování pro drůbež a prasata.

13. Sušák na kukuřičné klasy (hambar)

Celoroční sklizeň kukuřice byla umístěna v sušáku – *hambaru*, a to od sklizně, od měsíce září–říjen, až po drcení příštího roku, v měsíci březnu a dubnu. Vydrčení zásob kukuřičných klasů se provádělo motorovými drhlíky na benzín a celá sklizeň byla vydrčena během jednoho dne. Takto získané zrno bylo zjara jediným a velkým zdrojem příjmu hotových peněz potřebných na nákup nábytků, vybavení, náradí a na opravy zemědělských strojů. Spolu s prodejem vajec a jmenované kukuřice to byl velký a zásadní zdroj peněz po zimě.

Samotné dvory byly dostatečně velké tak, aby zde bylo možno bez potíží couvat, svážet nasekané obilí do statku a později mlátit a manipulovat s mlátičkou a mobilními parními lokomotivami.

Čistota dvorů byla příkladná, dvorky byly vždy čisté, uklizené a pravidelně se každou sobotu zametaly a uklízely.

Dále bylo na dvorech ponecháno místo pro uskladnění pšeničné slámy do stohů, dále na stohy kukuřičné slámy po sklizni kukuřičných klasů a jejich důkladném usušení v kupkách na poli, po kterém byly svezeny domů, do dvorů a stohů. Posléze pak sloužily jako jeden ze zdrojů krmení pro hovězí dobytek přes zimní období. Dále zde muselo být i místo na kořínky po kukuřici, které byly vysbírány ze zasetých ozimých pšenic. Také zde bylo místo na šišky – oklasky, po vydrčení kukuřice na zrno.

Použité stavební materiály na výstavbu hospodářských budov, krovů, latě, tašky, došky

Výstavba hospodářských budov byla do 30tých let převážně z dusané hlíny. Síla stěn byla 30–50 cm, později už to byla výstavba z cihel kotovic.

Krovů – neopracované dřevěné tyče pokryté zpočátku žitnou slámou, později pak taškou dvoupalcovou, nebo taškou ve tvaru korýtek. Někdy také i plechem

Střechy stály byly sedlové, se spádem 45°, přístřešky se spádem 30–40°.

Využití prostorů půd nad hospodářskými budovami

Půdy nad hovězím dobyt看em a komůrkami se využívaly k uskladnění různého materiálu, jako obilí, pšenice, ječmene, a to zejména pro ulehčení půdy nad obytnými místnostmi, vzhledem k malé nosnosti stropů.

Půdy nad ostatním dobyt看em, prasaty a kurníky, se využívaly k uskladnění ječmenné krmné slámy a plev, které sloužily v zimním období jako velmi dobré krmení pro skot a koně.

V prostorách dvorku se konaly často i svatební hostiny, a to smontováním přístřešku pokrytého konopnými plachtami.

Dále byla na dvorcích často umístěna i letní kuchyň a provizorní pekárny chleba, a to proto, aby do obytných místností netáhlo smetí a prach. Provizorní pece byly vystavěny z pálených cihel, včetně dna tak, aby po vytopení kořínky a šiškami bylo možno upéci chleba a *pitu* (zvanou *lepině*).

Příprava a pečení chleba

Chleba se pek v každé domácnosti, a to 2–3 za týden, podle početnosti duší v rodině. Používala se jen bílá hladká mouka a tvořily se velké bochníky, velké 2–3 kg.

Příprava a kynutí chleba předpokládala vytvořit kvásek a po vykvašení se těsto v noci několikrát přemisovalo a po vykvašení se pak tvarovalo do bochníků a peklo.

Jako zákvas se k tomu používal kvásek zvaný *kumloch* vyrobený z kukuřičné mouky a důkladně usušený na slunko. *Kumloch* – kukuřičné placičky ve tvaru karbanátků, důkladně uzavřené a uskladněné v látkovém pytlíku na suchém a větracelném místě.

Na rychle pečené *pity* se používala mouka horší kvality – *gris*. Bochničky byly malé a používaly se k jídlu se sýrem nebo k pálivé polévce – *salamuře*.

Léčení nemocných, použití léků a využívání nemocnic⁵¹

Dosud nebylo popsáno, jakým způsobem se občané obce Vojvodovo léčili, jak a kam se obraceli při závažnějších i akutních onemocněních.

Zásada léčení byla dlouho, až do 30.–40. let, převzata z Bible, a to: „Modli se a věř a vůle tvá tě uzdraví“. V tomto smyslu se také provozovalo běžné léčení, kdy nebylo třeba zajišťovat službu doktorem, felčarem. Během let, která si již pamatuji, muselo jen málo občanů využít doktora či nemocnici. Bylo to i z příkázání, jak jsem již vzpomenu, z Bible svaté, a lehčí případy se léčily tak, jak se tradovalo po celou dobu od založení obce Vojvodovo. Také ani nebyl dostatek finančních prostředků k nákladné léčbě a na doktora, zejména pak v nemocnicích v okresním městě Orechovo anebo i v Sofii.

Běžné bolení hlavy se léčilo studenou hadrou a utažením, později i požitím acylpyrinu. Bolení zubů – na to byli specialisté, jako Václav Dvorský, a i některý z kovářů vlastních kleště, kteří se často zhostili tahání zubů za použití desinfekce – *rakije*.

Bolení žaludku a střev – na to byl nejčastěji používán lék „Hofmanské kapky“, kdy se na kostku cukru nakapalo několik kapek a to se opakovalo několikrát, až k polevení bolesti.

Porody probíhaly za účasti šikovné porodní báby a veškeré porody probíhaly doma, v domácnosti u rodičky. Nepamatuji případ, že by byl porod neúspěšný, anebo se o tom v případě úmrtí nehovořilo. Většina dětí umírala od 6 měsíců do 1 roku, kdy různým vývinem a poruchou vývinu některých orgánů srdce a jiných nebylo novorozenci pomoci a nijak se ani nezkoumalo proč. Porody probíhaly dobře a většinou bez potíží, protože maminky – rodičky pracovaly až do porodu na poli a zastávaly různé práce včetně svozu obilí, kukuřice, kdy často jejich úkolem bylo jít pěšky za vozem a tam, kde byl svah, musely i brzdit a sledovat povoz, aby nic po cestě nespadlo.

51 14. 3. 2011.

Děti, tak jako v současné době, prodělávaly různé nemoci, záškrt, příušnice, spálu, spalničky. Tyto nemoci se běžně léčily doma v teple bez účasti lékařů.

V obci Vojvodovo si mohu na prstech jedné ruky spočítat akutní nemoci a úmrtí. Jako příklad uvádím paní Filipovou z dolní ulice, která zemřela na mozkovou mrtvici, také paní Dobiášová E., která zemřela na infarkt, pan Kovařík z horní ulice na infarkt srdce, pan Gajan na rakovinu střev a žaludku. Léčbu p. Gajana provedla nemocnice v Sofii. Při léčení zánětů slepého střeva se operace neprováděla a u akutních případů docházelo k úmrtí, jako u mladého chlapce Mitky Jordanova na prostřední ulici. Později se už operace slepého střeva prováděly běžně v okresní nemocnici Orechovo.

Výjimečně se akutní onemocnění léčilo v Sofii, což bylo velmi nákladné, protože se nemocný musel naložit na vlak, pokryt peřinou, a za doprovodu dopravit do Sofie.

Méně akutní nemoci se laicky léčily běžně doma čajem a acylpyrinem, Hofmanovými kapkami, a u bolesti páteře použitím skleněných baněk. Ty se po odsátí vzduchu pokládaly na záda a po půl hodině se sejmuly.

Závažných onemocnění, pokud si vzpomínám, nebylo už proto, že výživa a život byl střídavý, nikdo se nepřejídal a navíc se používala převážně zelenina, olej slunečnicový, sýry ovčí a kravské, vepřové sádlo, drůbeží maso. Nekouřilo se, nepil se zásadně alkohol ani jiné lihoviny.

Lékařská pomoc se využívala až později, ve 40. letech, a i tehdy jen výjimečně. Zpočátku to pro Vojvodovo byl dr. Tonev v sousední vesnici Krušovice. Každý nemocný, kterému už nebylo domácí léčbou pomoci, se uložil do vozu s koňským spřežením, pokryl se peřinou a dekami a vzal se na vyšetření k doktorovi do obce Krušovice. Později tento doktor už zajížděl i do obce Vojvodovo za nemocnými koňskou bryčkou a i autem. Doktor Tonev léčil vše, také zuby, prováděl porody, zažíval bodné a sečné rány. Akutní případy pak zasilal do okresních nemocnic. Koncem 40. let byla zavedena i ordinace v sousedské obci Bukjovci (Mizija). K tomuto doktorovi se chodilo pěšky.

Zubní zákroky, trhání zubů a zubní náhrady ve zlatě nebo ve stříbře se prováděly ve městě Orechovo. Pochopitelně, ne každý si tuto léčbu mohl dovolit.

Léčiv bylo skutečně velmi málo a snad jsem základní léky vyjmenoval. Ještě k bolesti páteře a kloubů se velmi často pořizoval prostředek, lék, kafr, který se spolu se špiritusem (lihem) používal jako mast k mazání.

Během let 1900–1950 nedocházelo ke katastrofickým případům úmrtí, ani k případům vyžadujícím dlouhodobou léčbu a lékařskou pomoc. Takové případy byly výjimečné. Jako příklad chci uvést následující skutečnost: ve 40. letech probíhala výstavba trasy vysokého vedení elektrického proudu, které procházelo asi 150–200 m za obcí Vojvodovo. Bylo to vysoké elektrické vedení. I když bylo v obci

mnohokrát obyvatelstvo uvědomeno, že elektrický proud je už vpuštěn do vedení, nepomohlo to, a někteří mladí chlapci, z furiantství a aby ukázali odvalu, neuposlechli výzvu a jako první to zkusil Štefan Fabouk, který vylezl po betonovém sloupu a dotkl se nožem vedení drátu. Následoval výboj a pád jmenovaného dolů, kde si roztrhl nohu a druhou zlámal. To vše si vyžádalo dlouhodobou léčbu v nemocnici a pak na lůžku doma v rodině Faboukových. O podobný případ se pokusil také i Blahouš Hrůza, který podobně, poté, co vylezl nahoru na sloup, se rukama dotkl vodícího drátu. Následoval výbuch a výsledkem bylo popálení po celém těle a na obou rukou, z prstů zůstaly jen pahýly.

Další katastrofický případ bylo zabití pana Benouše Pitry na silnici mezi Bukjovci a okresním městem Orechovo. Jmenovaný převážel z lesa pali-
vové dřevo kravským povozem a údajně bral práci Bulharům, ti se mu na cestě pomstili a sekerami ho umlátili. Šetřením se nic neprokázalo, nikdo nebyl potrestán.

V 50. letech už docházelo k většímu využívání lékařské pomoci a i většímu používání léků a podobně.

Spojení Vojvodovčanů s okolním světem Čechů a Slováků⁵²

Vojvodovo, jako uzavřená obec, nebyla a dlouho neměla zájem na nějakém spojení ať už písemném či telefonickém, navíc v této době, až do konce II. světové války, nebylo možno se nijak dorozumívat, neexistoval telefon, pošta, a tak veškeré spojení bylo vykonáváno pomocí úzkokolejné železnice, pěšky, koňskými povozy a formou vzkazů apod. Soudní řízení neexistovalo, protože v obci nedocházelo k rozvodům, sporům o majetky, prodeji půdy a notářským prepisům. Vzájemné malé či velké spory a šarvátky se řešily smírem a domluvou radou starších a na úrovni obce a později zástupcem *kmeta*⁵³ pověřeného obcí Bukjovci (Mizija).

Vše se řešilo doma, jako třeba prodej a výměna půdy v těch případech, kdy došlo k vystěhování občanů z obce, jako například v roce 1928 do Argentiny, 1935 do Belenci a podobně. Kdo měl našetřené peníze, koupil půdu od jmenovaných občanů vystěhovalců mimo obec. Nebylo ani nutno právních notářských převodů a soudního řízení.

Po velkém vystěhování – do Argentiny a do Belenci, se zemědělský půdní fond ustálil na 520 – 550 ha orné půdy a ani nebylo nutno soudně ani jinak řešit prepisy půdy.

K rozvodům zásadně nedocházelo a uzavřená manželství byla trvalá a neměnná.

⁵² 24. 3. 2011.

⁵³ *Kmet* – bulharsky *starosta*.

V pozdějších letech, s vývojem železnice a zavedením telefonu na obci, docházelo už k písemnému spojení, ale to vše se událo až po II. světové válce. Také i díky častým službám mladých děvčat v Orechovu, Sofii, Šumenu⁵⁴ a vzájemnými návštěvami se postupně rozšiřoval rozhled občanů obce a docházelo k podchycení všech výhod, které město poskytovalo. V 50. letech už to bylo i vzájemné dorozumívání jako do Sofie, do Argentiny, Ameriky apod. Vše, co se týká komunikace, bylo drahé a často hrály velkou roli i úroveň znalosti písma, vyjadřování a chuť komunikovat. Převážně to byly návštěvy známých, příkladně v Sofii, Belinci, ale i třeba v Argentině.

Spojení se sousedními vesnicemi – Lipnice, Krušovice, Bukjovci, Gložane, Orechovo, Butan a jinými bulharskými obcemi se konala většinou koňskými povozy, ale i pěšky, a řešily se věci potřebné, osobní, ale i ve prospěch obce. Jinak hlavní činností mužů, ne ovšem všech, bylo obchodování na jarmarcích (*panairech*), kdy se nakupoval anebo vyměňoval dobytek, koně, prasata. K této činnosti docházelo v určité dny v týdnu, přičemž trhovi se tam odebírali už v noci, anebo také den předem, aby obsadili lepší místa na trhu a obhlídli si vystavované kusy dobytka už předem.

Nejnámějšími trhovci byli ve Vojvodovu Josef Pitra zvaný Čabárek a Míťa Dvorský a v Belenci Karel Pitra zvaný malý Karel a Samuel Čížek (zvaný Séma).

Po II. světové válce, ale i před ní, se rozmáhal černý obchod, zejména s potravinami. Většinou šlo o prodej produktů, jako jsou husy, klobásy, slepice, máslo a sádlo. Jak z Vojvodova, tak i z Belenci docházelo k prodeji veškerých potravin, a to do Sofie pro židovské rodiny, ale také i pro zámožné rodiny bulharské.

Spojku a prodej zprostředkovala děvčata sloužící a také vdaná v Sofii – byla to Olga Čížková, Anna Kovaříková, sestry Kerelovy a některé další.

Často se stávalo, že na přestupní stanici Červen Brjag docházelo při finančních kontrolách ke konfiskaci a zabavování převáženého zboží.

Do města Sofie bylo hlavní spojení úzkokolejkou, která vedla z Orechova do Červeného Brjagu, kde se přesedalo na širokokolejku do Sofie.

Do Orechova to bylo později vláčkem s výstupem na nádraží ve Vojvodově. Zpočátku se do okresního města chodívalo pěšky přes Bukjovci. Do Orechova to bylo asi 14–17 km a tam se chodívalo pěšky s produkty jako plnotučné mléko, máslo, klobásy, slunečnicová semena, dýňová semena, vejce apod. Cesta pěšky trvala asi 3 hodiny. Pěšky se chodívalo z důvodu šetření, i když už existovala železnice a spojení bylo 2–3krát denně.

Obec byla, co se týká soběstačnosti v potravinách, dostatečně zásobena a dokonce se i prodávaly přebytky mimo obec. Nejčastěji se vyvážely také uzeniny, zejména do sousedních obcí, to zajišťoval Josef Skládal (řezník, který se přistěhoval

⁵⁴ Týkalo se obyvatel Belenců.

do Vojvodova z Moravy – z obce Násedlovice a zde založil rodinu). Jmenovaný nakupoval hovězí dobytek, prasata, ovce, a v zimním období ke své činnosti zaměstnával 8–10 občanů Vojvodova.

Nejbližší úřad, kde se vyřizovaly běžné záležitosti, byl v obci Bukjovci (Mizija), méně důležité věci se vyřizovaly v místní *obštine* a zástupce předával požadavky na uvedenou obec Bukjovci.

Základní vojenská služba byla pro všechny mužské občany obce Vojvodova povinná, převážná část vojáků v základní službě vykonávala pracovní povinnost na výstavbě železnic, výkopech a prohlubování vodních toků, kanálů a hloubení tunelů pro železnice. V době války byli zařazováni do bojových jednotek a bojovali a umírali na frontách jak I., tak i II. světové války. Mnozí z nich byli i zajatci po dobu někdy i více jak 2 let.

Cestování občanů Vojvodova

V důsledku šetření se mimo obec moc necestovalo, a také ani nebyla potřeba cestovat mimo obec. Kromě služeb děvčat v zimním období a návštěv známých v Belenci bylo cestování omezeno na minimum. Návštěvy rodin na Svaté Heleně byly jen výjimečné. Jako příklad uvedu rok 1929, kdy zamrzl i Dunaj a po zamrzlé řece se mohlo přejít do Rumunska a na Svatou Helenu. Výjimečně se navštěvovaly známé rodiny ve Svaté Heleně, jako rodiny Adolfa a Josefa Filipových, kteří se do Vojvodova přistěhovali později. Jinak spojení přes Dunaj do Rumunska bylo drahé a obtížné. Do Čech se necestovalo, až po II. svět válce, kdy se do Čech vypravily děti do učení, jako Adolf Čížek (Brusa), který se vyučil krejčovskému řemeslu, dále Rudolf Čížek – automechanik a někteří další.

Návštěva známých v Argentině byla omezena na minimum v důsledku dlouhé cesty a drahoty samotného cestování lodí. Některé rodiny si mohly dovolit navštívit z Argentiny do Vojvodova a také později přijely na návštěvu do Čech na Moravu. V poslední době to byla i návštěva už z Čech, a to Josef Dvorský s manželkou a také Kateřina Filipová se synem a bratrancem Bohumilem Filipem. Co se rodiny Štrbkovy týče, dopisovalo se do Kanady a do Spojených Států. Do Kanady se vzájemně udržoval styk s rodinou Curanovou, což byla rodina Matúše Štrbky. Dále se v USA dopisovalo paní dr. Tarše Kojčevové pro kvalitní léky – Pirabutol potřebný pro Matúše Štrbku na pokročilý kloubní revmatismus. Stejně tak se písemně udržoval styk s rodinami na Slovensku, žijícími na Žitném ostrově – Blahové Dědině a v Trnavě. Ke vzájemným návštěvám na Slovensku nedocházelo, jen v roce 1934, při narození Miroslava Štrbky, navštívila Vojvodovo 1krát teta Štrbková (nar. Prasličková), manželka Ondřeje Štrbky bratra Matúše Štrbky.

Jinak vzhledem k uzavřenosti komunity obce Vojvodova nebylo nutno se zbytečně rozpínat a zbytečně cestovat z důvodu šetření a nebyla ani nutnost

podnikat zbytečné cesty. Telefony neexistovaly, a proto veškeré spojení bylo později poštou a převážně pěšky, koňskými povozy apod.

V současné době, po přestěhování do Čech a na jižní Moravu, vlivem pokroku a vzdělanosti, se vše podstatně změnilo. Děti zde získaly vzdělání ve všech odvětvích. Řada z dětí už studuje na vysokých školách a mají větší styky se světem a zapojují se do politiky, vzdělávání, cestování a užívají veškeré vymoženosti, které svobodný svět poskytuje. To vše je možno díky přesídlení do Čech. Takový rozhled a možnosti by nebyly v Bulharsku možné. I když se čs. stát k přistěhovalcům z Vojvodova a Belenci zachoval macešsky a nedůstojně – viz měna, vízový vklad a rozptýlení do několika obcí na Moravě.

Oblékání mužů, žen, mládeže a dětí⁵⁵

Je třeba v krátkosti popsat, jakým způsobem se oblékali občané Vojvodova podle pohlaví, stáří, ve všední dny a ve dny sváteční.

Oblékání a obouvání mužů

Ve všední dny to bylo: kalhoty dlouhé *cajchové*⁵⁶, stejně tak i kabát (sako), to bylo převážně v teplejší dny, naopak v zimním období to byly obleky z pevného sukna utkaného z čisté vlněné příze a obarvené do tmavě modré barvy – takzvaný *šajak*⁵⁷. Do kostela se chodilo v černých oblecích, ale i hnědých, to ale později, to už byly látky koupené v Sofii od Židů a bulharských obchodníků. Jednalo se o látky anglické (*oxford* apod.). To už byla lepší kvalita. Obuv v pracovní dny byla zpočátku jednoduchá – opánky – krbce z vepřové kůže, přizpůsobené na jednotlivé velikosti a stáří. Pod ně se nosily štrikované ponožky – teplé, buď bílé, nebo barevné, vlněné, často nahoře zdobené barevnými proužky. V době, kdy napadlo více sněhu a bylo třeba odhazovat sníh, jak doma, tak i při výpomoci odklizení sněhu na železnici, se používaly tak zvané *navušta*, což byly chrániče utkané z ovčí vlny na spinky až po kolena.

V době před a během II. světové války, kdy se ani nesměla zabíjet prasata z důvodů dodávek, se všední obouvání omezilo jen na krbce a i tyto se velice šetřily. Po přechodu vojsk přes Bulharsko na konci války se pak na zhotovování opánek (krbců) často používaly pneumatiky z motorových vozů.

Do kostela chodili muži v kožené obuvi na nízkém podpatku (tzv. *komisňáky*). Tyto se však velice šetřily a pravidelně čistily.

V době nepohody a špatného počasí, deště, sněhu a nepřízně počasí se používaly pláště, takzvané *kabanice*, s kapucí.

⁵⁵ 4. 4. 2011.

⁵⁶ *Cajch* – bavlněná látka na letní kalhoty.

⁵⁷ *Šajak* – bulharsky *hrubé domácí sukno*.

Spodní prádlo mužů se skládalo z trenýrek a v zimním období ze spodků šitých z pevné bavlněné a teplejší látky, dole opatřené tkaničkami na uvázání pod kotníkem. Košile byly jednobarevné, ve všední dny i bez límečků, ve dny sváteční to byly košile bílé s límečkem a nenosila se zásadně vázanka.

Veškeré oblečení a obuv byly skromné, jednoduché a využívalo se místních zdrojů jako vlna, bavlna, vepřová kůže a mnohdy i pozůstatků II. světové války, jako pneumatiky a jiné.

Oblékání a obouvání žen

Oblečení žen bylo vzhledem k ješitnosti a soutěžení, kdo má lepší oblečení a obutí, podstatně složitější, čistší a nažehlenější, zejména v době svátků a v kostele. Vždy se nosil kroj, tj. široké sukně, zástěry, odlišnosti spočívaly jen v kvalitě látky a také v tom, zda se používaly ve všední dny anebo ve dny sváteční.

Ve všední dny to byly široké sukně, zástěra, *hyple* (blůzka), lajblík na stažení prsů (místo podprsenky), dále spodničky (bílá nebo barevná košilka pod sukni) a teplé nebo jednoduché kalhotky, v zimě takzvané *bombardáky*.

Pokud se týká svátečního oblečení, každá žena si dávala záležet na kvalitě, čistotě a nažehlenosti kroje. Většinou se používaly převážně bílé nebo světle barevné látky z tzv. skleněného vlákna, tak zvané *steklené batisty* – látky. Na šatech pak byly v každém případě zástěry, uvazované vzadu do mašle a krásně zdobené krajkou.

Také se používaly kroje tkané z bavlny, ty však nevynikly tak, jako kroje ze skleněného vlákna. V zimním období se kromě kroje nosil i krajkováný vlnáček, ať už bílé, černé, ale i jiné barvy z čisté kvalitní vlny *merino* (tzv. *vlnyšor*). Také se v zimě nosil i tkaný vlnák s třásněmi, a to v době silných mrazů apod.

Dbalo se také na kvalitní a estetické obouvání. V letním období se používaly lakýrky na přezku s nízkým podpatkem a v zimním období to byly polobotky (černé), šněrovací, na vyšším podpatku. Ve všední dny to byla jednoduchá obuv, krbce, později i sandály.

Rozmach v oblékání a kvalitě látek nastal až po II. světové válce, kdy většina děvčat sloužících ve větších městech přinášela s sebou i nový způsob oblékání a obouvání.⁵⁸

Pokud se týká účesů, bylo to pro všechny mladé i starší ženy dané – nestříhat si vlasy, splétat je do culíků a spichovat je do drdolu, anebo je ponechat spletené volně na zádech.

Na hlavách se nosily šátky, ve všední dny takové vícebarevné – bavlněné. V době svátků to byly šátky bílé, naškrobené, zformované do špičky a uvázané do mašliček pod bradou. Mladé dívky si vytvářely různé kudrlinky z vyčnívajících vlasů pod šátkem.

⁵⁸ Sepsané vzpomínky Miroslava Štrbky, duben 2011.

Oblékání a obouvání mládeže

Podstatný rozdíl od oblékání mužů a žen v oblékání mládeže nebyl. U mladých dívek se velice dbalo na čistotu krojů, vyžehlenost a úpravu. Ve dny sváteční to byla u dívek převážně bílá barva a u chlapců tmavá – černá. Obuv se nosila v podstatě stejná jako u dospělých.

Oblékání a obouvání dorostu a dětí

Oblékání bylo skromné. U dětí do školního věku se v oblékání nijak nerozlišovalo, jestli to je děvče nebo chlapec. Později, v době docházky do školy, se oblékání podstatně rozlišovalo na chlapce – už se používalo chlapeckých oblečení – a dívky – u těch to byly sukně apod. Ve vyšších třídách a zejména na gymnáziích to byly stejnokroje – u dívek bílé blůzky, černé nebo modré sukýnky a na hlavě tmavý baret. Chlapci nosili černé soukenné kalhoty, černý anebo modrý kabát s číslem studenta na levém rukávu a *furažku* – tj. čepici s kšiltem. Obuv studentů byla kožená, šitá a dobrá.

I přes veškeré potíže, které rodiny měly – spousta dětí (někdy až 11–12) – bylo oblečení jedinečné a výjimečné a nedalo se nijak srovnat s oblečením obyvatel sousedních vesnic. Skutečně se potvrzovalo, že mládež, ale i dospělí vypadají ve dny sváteční „jako motýlí“, a to potvrzovali i lidé z okolních vesnic i lidé projíždějící úzkokolejkou přes stanici Vojvodovo.

—

Dodatek k oblékání mužů a žen⁵⁹

Látky průmyslově vyráběné strojním způsobem se nakupovaly ve větších městech, okresních a převážně v Sofii. Ve větších městech byly větší možnosti výběru a také bylo možné smlouvat. Prodávající byli převážně kšeftsmeni, Židé, Turci a jiné národnosti z východu. Nakupovaly se následující látky – satén, brokát, barchet, anglické látky pro mužské oblečení, dále to byly látky ze skleněného vlákna, bavlny.

Pro běžné všední i sváteční oblečení se nakupovaly vlněné, podomácku vyráběné látky z čisté předené vlny – *šajak*, barvený převážně tmavě modře.

Na *panairech*⁶⁰ i mimo ně se také nakupovaly různé deky a předložky k pokojům. Deky se také tkaly z použitých bavlněných látek a podle barev se tvořily různé deky hadrové, v různých délkách, šířkách a někdy také ukončené třásněmi. Pevně se nakupovaly kvalitní vlněné látky z nejlepší vlny z Anglie – *oxford* a jiné, převážně pro mužské oblečení a mladé muže.

Použití oblečení na noc a na spaní

Pokud se týká žen, každá žena a dívka používala po kolena dlouhých košil z bavlny

⁵⁹ 5. 4. 2011.

⁶⁰ *Panair* – bulharsky *jarmark, veletrh*.

něné látky – pyžama neexistovala a používal se jen tento způsob převlečení na noc. U mužů to byly trenýrky a převážně až po nohy dlouhé spodky ukončené šňůrkami na pevné vázání k noze. Mládež, jako kluci a dívky, nepoužívala zvláštní oblečení ke spaní a obě pohlaví používala stejné oblečení bez rozdílu.

Pohřbívání a způsob, jakým se pohřbívalo

Pohřby se konaly vždy za účasti faráře laika, anebo faráře z okolního kostela. Nebožtík se uložil do dřevěné truhly vyzdobené bílým kanýrem (rubášem), během hlavního obřadu byla truhla s nebožtíkem odkrytá a po zazpívání 2–3 písní a přečtení z Bible se truhla zatloukla a tak byl zemřelý připraven k přesunu z domu na hřbitov. Na hřbitově se se zesnulým rozloučil někdo ze společenstva, zazpívaly se písně, a pak se rakev uložila do hrobu.

Každý zesnulý byl oblečen v nejlepším obleku, v botách, bílé košili, ženy v dlouhých ženských šatech a na hlavě s krásným barevným šátkem.

Mladé zemřelé děti byly celé v bílém včetně rakvičky a v čistě bílém oblečení byli i kamarádi a spolužáci.

Po ukončení rozloučení na hřbitově se návštěvníci v tichosti rozešli a tím veškerý pohřeb skončil – bez oslav, muziky a jiných ceremoniálů.

Obr. 10 – Rodina Štrbkových a Filipových na hřbitově ve Vojvodovu (rok 1950)

Jako dodatek také uvádím, jak se počínalo s malými narozenými dětmi (miminky)⁶¹

Již jsem se zmiňoval, kdo v obci Vojvodovo vedl porod, a jak postupovaly rodiny v dalším období po narození s malými dětmi a dále až do křtu a do školního věku, tedy do 6–7 let stáří.

Vžitá tradice byla ta, že porod a první poporodní ošetření v prvních hodinách přebírala porodní bába, velice ochotná a byl na ni spoleh, v kteroukoliv pracovní i sváteční dobu, v době sněhových vánic i nepohody. Ve Vojvodově byla porodní bába z řad Vojvodovčanů a v Belenci pak byla z řad Bulharek.

V této době, tedy po celou dobu mezi lety 1900–1950, se tímto způsobem rodilo a z důvodů šetření se na vedení porodů nevyužívalo lékaře. Proto se stávalo, že porod byl i velmi těžký, došlo i k úmrtí dítěte, ale o tom se nikdo nikdá nedozvěděl.

Také se ani nevedla veřejná statistika živě narozených dětí, ale především zemřelých během samotného porodu. Často také docházelo k poporodnímu krvácení, což se zase léčilo běžně bylinkami a zásahem porodní báby. Není také známo, i když tyto případy byly, že matky rodičky zemřely. Statistika se nevedla.

Po narození dítěte a ošetření pupeční šňůry a okoupaní předala porodní bába miminko do opatrování rodičky s tím, že první týden a mnohdy i později se o průběh opatrování a koupání malého dítěte ještě sama starala, a poté pak už veškerou péči o dítě převzala matka za pomoci rodičů, sester a i sousedů.

V prvních dnech po porodu se dítě opatřilo malou krátkou košílkou vzadu za krkem mírně svázanou a zabalilo se do plenek zhotovených ze starých bavlněných a nepotřebných šatů, anebo z plachet a podložek. Dítě se zabalilo do peřiny s ručičkami uvnitř peřiny a peřinka se uvázala brokátovým povijanem. Po 2–3 hodinách se peřinka rozbalila, dítě se ošetřilo, vyměnily se plenky za čisté, a tak se vše opakovalo každý den a po celé měsíce.

Matky rodičky musely na Vojvodově kromě opatrování dítěte také pracovat na hospodářství, dojit krávy, krmit dobytek a vypomáhat na poli. Každá mladá rodina, která se osamostatnila, obstarávala veškeré práce vyplývající z vedení hospodářství. Bylo třeba pomáhat ve žních, okopávat kukuřici, slunečnice a vykonávat veškeré polní práce. Dítě se po uplynutí šestinedělí matky bralo na pole za každého počasí, zejména v horkých a teplých dnech. Dítě se uložilo do *hejčidla* na způsob kolébky uvázané na oji od vozu a přikrylo se mírně plátnem proti přímému slunko. Pokud dítě moc nenařikalo, tak po určité době, kolem 2 hodin, matka nechala veškeré započaté práce a nakrmila dítě a zase se vrátila zpět k práci. Pokud už měla starší rodina 2 a více dětí, miminka se nechala k opatrování doma, ale i na poli, tak, aby maminka mohla klidně pracovat.

⁶¹ 6. 4. 2011.

Krmení a příkrmování miminek bylo založeno na mateřském mléce jako základu, mnohdy do stáří 1 a někdy i více roků. Mléčné náhražky nebyly k dostání. Později se už také příkrmovalo polévkami, kravským mlékem, což bylo nejpřístupnější. Často se na poli, ale i doma, používalo k zabavení dítěte šidítka (cumel), dudlík zhotovený ze střídky chleba, cukru a uvázaný v čistém hadříku do formy dudlíku a podávaný dětem k tomu, aby se dítě zabavilo na delší dobu.

Oblečení pro miminka se měnilo podle stáří a šily se pro ně různé košilky a i nadále se používaly plenky z použitých bavlněných látek, prané téměř každý den. Na hlavičky se používala *karkulka* – čepeček, různě zdobený krajkou a mírně uvázaný pod krčkem. Karkulky se používaly a nosily často do 2 i více let bez rozdílu, jestli to bylo děvče nebo chlapec.

Do peřinky se dítě zavinovalo, až přerostlo peřinku a čouhaly mu nožky ven, anebo také až do křtu, tj. do 1 roku stáří dítěte. Po jednom roku a později se děti oblékaly stejně bez rozdílu pohlaví prakticky až do 6–7 let věku.

Vzhledem k tomu, že rodiny byly vícedětné, někdy 7–12 dětí, nebylo možno pro každé narozené dítě znovu a znovu šít a připravovat nové oblečky, peřinky a jiné potřebné věci, tak se oblečky dědily a používaly po větších dětech a tak dále. V dalším stáří už ve školním věku a návštěvě školy bylo oblečení popsáno.

Odstuplé děti, které chodily do školy a později, také už rodiče zaučovali do zemědělských prací a brali je s sebou na pole, kde vykonávaly lehčí práce, odebrání obilí, podávání zrněk, kukuřičné slámy, pasení dobytka a napájení, tedy vše, co bylo nutné při výpomoci v rodinách. Přitom se nehledělo na to, jestli je brzo ráno nebo pozdě večer. Často se vyjíždělo na pole i ve 4 hodiny ráno a děti se braly, i když ještě spaly, ve vozech až na pole.

Nemoci postihující děti v mladém věku

Tak jako všude na světě, tak i děti v obci Vojvodovo prodělávaly různé nemoci jako příušnice, záškrty, spálu, spalničky, psotník a další nemoci. Léčilo se doma v posteli, v klidu, podával se čaj, heřmánkový a lípový. Povinné bylo očkování na TBC a černý kašel. U rodin, které toto zanedbaly, se také stalo, že malé dítě v raném věku zemřelo na černý kašel, a nebyl to jen jediný případ.

Děti, které přečkaly tyto základní dětské nemoci, byly zdravé a nebyl případ, že by některé dítě onemocnělo a trpělo a léčilo se na TBC. Nebezpečné bylo také onemocnění a zánět slepého střeva, na který se často umíralo, pokud se na to přišlo pozdě, zanedbal se zánět a k lékařskému zákroku došlo pozdě. Veškerá léčba probíhala podomácku a jen výjimečně se muselo přikročit k lékařským zákrokům.

Seznam bulharských rodin, tak jak jsem je znal před vystěhováním II. transportu v květnu 1950⁶²

1. Vačo – ovčák
2. Zajak – hospodář
3. Petko Krajnija – zaměstnanec drah, dělník při údržbě trati
4. Stojan Stojanov – stolař (*tyšler*)
5. Risto Cenov – holič
6. Košto Kirov – hospodář, výrobce sudů
7. Jordan Jordanov – učitel, hospodář
8. Neco Petkov Necov – bezzemek
9. Penko Penkov – hospodář
10. Stojčko Stojčkov – hospodář, výkup vajec
11. Jordan Georgiev – vinař, včelař
12. Bosil Bosilov – obecní sluha
13. Dilo Dilov – zaměstnanec dráhy
14. Marin Marinov – hospodský
15. Marin Postalkov – hospodář, mlékař
16. Ivan Postalkov – hospodář
17. Gizdák⁶³ – výrobce sudů

Ještě byly asi 2–3 rodiny Bulharů, u kterých si nemohu vzpomenout jména, a je možno je vyčíst z podrobného náčrtu jednotlivých ulic a jmen, ve kterém domě a kdo přesně bydlel. Je to podle mne soused rodiny Faboukovy a soused kooperace – smíšeného obchodu na prostřední ulici.

Jednotlivé vyjmenované rodiny se sestěhovaly z různých končin a krajů Bulharska a každá rodina pocházela odjinud a nebyla mezi nimi žádná soudržnost a rodinováni. Všechny bulharské rodiny se víceméně hlásily k pravoslavné církvi, ale nijak se spolu nescházely a nebylo ani kde, protože pravoslavný kostel za místní drahou se sice začal stavět, ale k jeho dostavění a používání pro účely církve nedošlo, a tak až do roku 1950, a snad i později, kostel nebyl dodělán a chátral. Vyjmenované bulharské rodiny se bohoslužeb v kostelích horním i dolním nezúčastňovaly, ani své děti k tomu nevedly. Co se týká jejich vlastních (pravoslavných) a bulharských svátků a tradic, většina bulharských rodin je dodržovala. Svátků českých se nijak neúčastnily, ani je nesvětily.

Postupně však docházelo ke sblížení a přijímání zejména bulharských

⁶² 15. 5. 2011.

⁶³ Tj. Velčo Mitov Gizdaški (ovšem srov. též *gizdja* – bulharsky *zdobit/se*).

svátků, tak jak přicházely v kalendářním roce. Tak pravoslavní Bulhaři světili 6. ledna *Bádní večer* – pravoslavné Vánoce, se všemi zvyky, které k tomu dni náležely. Dále to byl 1. březen – *Todorov den*, *Tudorica*, bylo to vždy slavnostní a velmi často se na tento den ve vesnici Krušovica konaly koňské závody. Na těchto závodech se účastnili i čeští chlapci – závodníci na vypůjčených závodních i nezávodních koních. Vzpomínám, že z Čechů se také účastnil Alois Pitra, Roban (Čuba), který v závodě dvakrát i vyhrál – získal 1. a 2. místo. Já s mými kamarády Karlem Filipem – Banátským a Štěpánem Benkou jsme se jeden rok těchto závodů účastnili, aniž bychom se ve škole omluvili. Po návratu do školy jsme dostali výprask a stáli jsme 1 hodinu v koutě. Bylo to oznámeno rodičům.

1. květen; v tento den se slavila tzv. *Baba Marta*, kdy si mladí navzájem posílali anebo dávali *marteničky* – to byl svazek dvou barevných střepeček, červeného a bílého. Děvčata si *marteničky* ukládala do zpěvníků na památku.

Dále se slavil 6. 5. *Gergjovden* – sv. Jiří, přičemž tento zvyk se alespoň částečně přenášel i na české rodiny. Jednalo se pouze o zvyk zabíjení mladých jehňat a vzájemnou návštěvu rodin. Jehňata se pekla v pecích ve velkých pekáčích naplněná nádivkou ze zeleniny a vnitřností jehňat. Velikonoční svátky Bulhaři nijak významně nesvětili, ani se nepřizpůsobovali Velikonocům českým. Stejně tak i Svatodušní svátky byly pro Bulhary bezvýznamné a nesvětili je.

Svátek 24. května se prolínal ve slavení jak u Čechů, tak i u Bulharů. Především proto, že povinná docházka všech školních dětí byla v bulharském jazyce a tento den Cyrila a Metoděje se slavil na všech školách a v tento den byla škola otevřená pro rodiny žáků a jejich a přátele. Ti mohli navštívit školu a školní třídy, kde se učily jejich děti a mohli si tak vyslechnout básničky od Ivana Vazova, různé písně a různé krátké scénky nacvičené během roku. Pak následoval konec školního roku a počátek prázdnin. Za týden poté se předávala vysvědčení. Po předání vysvědčení se postupně podle stáří třídy fotografovaly, přičemž v některých případech se tyto fotografie zachovaly až dodnes, po více než 60ti–70ti letech.

Před ceremoniálem předávání vysvědčení vybraní žáci a žákyně školy přednášeli básničky, písně a zkazky ze života ve škole. Byly to básně a zkazky od Ivana Vazova, Nikoloy Vapcarova, Christo Boteva a dalších. Tím se skončila povinná školní docházka a nastaly prázdniny, ovšem ne prázdniny volna, ale prázdniny pracovní, a děti se musely zapojovat do všech prací doma i na poli. Jednalo se o úklidy ulic, dvorů, pasení a vyhánění koz a ovcí a také i prasat na pastvu. Dále děti musely dozorovat nad pasením krav, po pastvě je napojit v řece Sketě, zahnat zpět a uvázat je ve chlévech. Po splnění příkázaných prací se děti mohly věnovat svým zájmům a zálibám. V zimním období bylo povinností dětí nachystání 1–2 košů slámy na topení v peci, posbírání košťálů nesežraných od koz a koní a taktéž jejich nachystání na topení. Mezitím se děti mohly věnovat sáňkování, bruslení a jiným zimním

radovánkám. Na podzim, před počátkem nového školního roku, se děti zapojovaly do sběru fazolí, žnutí kukuřičné slámy, vázání slámy do snopů a dávání do kopek k vyschnutí, a zase i po začátku školy to bylo pasení a hlídání krav na pastvě a ustájení. Za dobře vykonanou poctivou prací se pak mohly účastnit *panairu* v Bukjovci (Miziji) dne 3. 8. běžného roku, s jedním nebo nejvíce dvěma *leva* na útraty.

Svátky české celoročně

Převážná část svátků, jejich příprava a vlastní konání, bylo již podrobně popsáno, jen na doplnění uvádím, že po velikonočních svátcích následovaly po 40 dnech od Velikonoc svatodušní svátky. Byl to svátek církevní, ale neméně důležitý než jsou i Velikonoce. To už bylo jaro v plném rozpuku a výzdoba a oblečení si zasluhovaly velkou pozornost. Svátky jara se vítaly spontánně, jak v kostele, tak i v rodinách. Připravoval se sváteční oběd, někdy to bylo i telecí maso a drůbež apod.

Bulharům, kteří byli pravoslavní a z velké části přistěhovalí, tyto svátky nic neříkaly.

Ostatní církevní svátky Vojvodovčanů se pak konaly na Vánoce, které již byly podrobně popsány. Společné slavení státních svátků bylo dne 9. září v den osvobození. Ostatní svátky až do konce roku neměly podstatný význam, a to jak pro Čechy, tak i pro Bulhary. Je snad také nutno připomenout bulharský svátek *Dimitrovdan* svěcený 26. října, já však nevím ani, jak se slavil.

Po celoroční práci doma a na poli se pak po veškeré sklizni všech plodin konaly, a to uvádím pro metodistickou církev, výstavky dosažených výsledků, nejlepších plodin, obilnin a zeleniny. Výstavka – obžínky – se konala v kostele před oltářem a každý mohl přispět a pochlubit se svými výpěstky všeho druhu. Obžínky se konaly pouze jednu neděli a vystavené plodiny pak připadly faráři a jeho rodině. Tím byl ukončen příznivý a někdy i nepříznivý hospodářský rok. Pak už následovala jen příprava na vánoční svátky.

Táčky, sedenky, brnzaloje

Po ukončení všech polních prací, po svozu kukuřičné slámy a jejím sestohování, po sklizni dýní, byla ukončena celá sezona na poli. Provedla se vyvážka hnoje z hnojišť a zaorávka hnoje a tím i zazimování a nastal klid.

V této době byla jen práce kolem dobytka, topení a příprava jídel, pečení chleba, banátských rohlíků, buchet a zabijaček. Nastala doba klidu, a tak se mohly rodiny navzájem navštěvovat formou táček. Tyto táčky a vzájemné návštěvy vlastních rodin a rodin sousedních probíhaly i v létě, kdy v den klidu – neděli – se před večerí vynášely židličky a jiná sedátka a sedávalo se na ulici před domem. Sedávali vždy starší z rodiny, ale převážně ženy, které posuzovaly, kdo jak je oblečen, co má nového, kdo s kým chodí, kdo se vrací s kým z procházky z mladých párů z krušovických lesů,

a kdo do roka bude očekávat svatbu a rodinu. Také v zimním období se rodiny navštěvovaly převážně po shromáždění a setrvaly až do doby, kdy bylo nutno vrátit se za povinnostmi domů na krmení hospodářských zvířat, topení v peci a přípravu večere.

Později se u některých rodin vžil také zvyk večer se navštěvovat vždy u jedné rodiny a navzájem se bavit a posuzovat třeba upečené koláčky, klobásy a později také i holdovat mírně alkoholu, jako byla kořalka zelená, koňak, anebo čerstvě vypálená rakije.

Znamé rodiny, které toto pravidelně prováděly a setkávaly se, byly: Pitra, Samuel Čížek, Josef Skalák, Vrška Láda a jiní. To už bylo později, a to v Belenci. Tak si rodiny krátily dobu po namáhavé práci po celý rok.

Vojvodovské (české) zabijačky

Podstatná část zabíjení prasat od počátku po nastěhování a usídlení na Vojvodově byla již podrobně popsána, proto bych se nyní podrobně zmínil o detailech vlastní zabijačky. Zvyky a průběh zabijaček byl stejný u všech rodin. Tyto zvyky si přinesly z Maďarska, Svaté Heleny a tradovaly se dál, až do vystěhování v 50. letech do Čech.

Zásada byla prase uvázat za přední nohu a povalit na bok, přikleknout ze stran; vlastním pícháním a vykrvácením byl pověřen odborník. Prase se po vykrvácení a odchytu krve položilo na kryté místo, do závětrí, a nastalo dření, tj. zbavování kruponu (kůže). Po odřeni celého prasete se prase zavěsilo na rozporce za zadní nohy do výšky nad zem, asi 20–30 cm. Já jsem měl vždy za povinnost při dření držet přední anebo zadní nohy tak, aby dření proběhlo rychleji a nepořezala se kůže.

Po vyvrhnutí vnitřností se tyto předaly ženám k dalšímu zpracování. Po stažení špeku (sádla) chlapi prase rozporcovali a po částech je rozkládali tak, aby co nejrychleji vychladlo.

Ženy připravily *omáčení*: skládalo se z krkovičky, jater, cibule, sádla a k tomu se podával teplý bílý chléb.

Pak následovalo vaření masa – kroupy na jitrničky a tlačenku. Ostatní osazenstvo vykostovalo maso, žebra, šrůtky a připravovalo se na mletí na klobásy. Po uvaření hlavy se vše očistilo od kosti, polévka se zavařila domácími nudlemi a připravila se na oběd, vždy už do 12 hodin. Mezitím se roznášela zabijačka nejbližším známým, to byla polévka, ovar, plíce a kousky libového masa. Po obědě se namlelo maso na klobásy, vyšlemovala se střeva, jak tenké tak i tlusté, a přikročilo se k přípravě klobás, jitrnic a jelit. Po výrobě klobásek se připravily k večeři 1–2 párky a odřezky masa. Tím se veškerá zabijačka zakončila. Nyní už vše rychle tak, aby bylo vše hotovo do večere a příští den aby se jen udil špek a klobásy.

Tyto zvyky se přenašely i po vystěhování se do Čech a přetrvávají dále, ale už jen sporadicky, protože z řad mladých už nikdo prasata nechová a raději si kupují

čerstvé hotové maso v obchodě. Tím také zaniká velká radost rodin z toho, když se konají zabijačky.

Obr. 11 – Zabijačka v Dolních Dunajovicích

Draní peří

Každá hospodyňka měla za úkol pro mladé dcery připravit výbavu peřin do nového života. V každém domě se pro tento účel chovaly husy a z husího peří se pak zhotovovaly peřiny. Peří bylo hodně, a tak se v zimním období scházely ženy na draní peří. To trvalo někdy až týden a nakonec byly dračky, doderná, kdy se podával lípový čaj, banátské rohlíčky, někdy i klobásy, jako odměna za vykonanou práci. Dodírky se pak účastnili i muži, a tak se všichni pobavili navzájem až do pozdních nočních hodin.

Oblíbená jídla a jejich příprava⁶⁴

Jen málo bylo popsáno a pravdivě vystižen postup a příprava jídel. Chtěl bych popsat ta nejpoužívanější jídla, která se tradovala a vystihovala celkový obraz šetření a využití všeho dostupného a pravidla nenechávat nic nazmar. Šetřil se i tvrdý chléb, po 2–3 dnech od napečení a nespotebování. Šetřilo se i maso v době zabijaček a část se ve formě klobás prodávala v Sofii, Šumeně a v jiných dostupných městech.

64 16. 5. 2011.

Šetřil se i kostkový a krystalový cukr, vzhledem k tomu, že byl drahý, k slazení se mnohdy používal *madžun* vyrobený z cukrové třtiny. Šetřila se i studniční voda, zejména v době sucha a nedostatku vody na horní ulici Vojvodova.

Šetřilo se sádlem, jako jediným prostředkem tuku, mimo málo používaného slunečnicového oleje. Také se šetřilo i slámou a jinými dostupnými komoditami k topení, jako byly šišky (oklasky), kořínky, stvoly kukuřičné slámy a sklizené slunečnice.

To vše se odráželo na vlastním denním vaření a přípravě jídel, zejména pak v případech mnohých početných rodin.

Příprava jídel a postup jejich přípravy by si zasluhoval větší pozornost a přesné vysvětlení složení. To si však vyžaduje spolupráci s dosud žijícími, nyní už se staršími ženami, protože současná mládež tyto postupy nezná a ani je nepoužívá.

Vzpomenu několik jídel používaných v letech 1900–1950.

Polévky

- Pražena:* chlebová polévka užívaná každé ráno, to byla celá veškerá snídaně
Škembe čorba: polévka z vnitřností mladých jehňat, ze střívek, plíc a masa z hlavy
Bob fasul: fazolová polévka, nejvíce používaná a zdravá
Salamura: pálivá, velmi ostrá polévka ze slepičího masa, pečených a oloupaných paprik a feferonek
Tarator: polévka z kyselého mléka, okurky, kopru a česneku

Masitá jídla

- Sarma:* mleté maso zabalené v zelném listu a povařené s rajským protlakem
Sarmičky: mleté maso zabalené ve vinném listu neošetřeném chemickým postříkem
Petel jachnia: kohoutí nebo slepičí maso dušené s bramborami a zeleninou
Kjufteta: karbanátky z mletého skopového a vepřového masa
Musaka: připravuje se z brambor, zeleniny a masa + specifické koření

Saláty

- Šopský salát:* připravuje se ze syrových paprik, rajčat a bílého ovčího nebo kravského sýra. Zalije se zálivkou z octa, oleje a soli.

To je jen ve stručnosti vyjmenováno to, co se vařilo a pravidelně opakovalo při přípravě denního jídla, za využití tradic jak banátských, tak balkánských.

Včelařství a rozvoj chovu na Vojvodově⁶⁵

Jak si pamatuji, neměli obyvatelé Vojvodova poměr k chovu včel a také nikdo z Čechů a Slováků nebyl významným chovatelem včel. Med jako sladidlo a na další využití se nepoužíval, a ani nebyl nepostradatelný. Ke slazení se převážně používal sirup z cukrové třtiny (*madžun*) a také cukr, který byl dosti drahý.

Včelařili převážně Bulhaři a mohu vzpomenout dobrého včelaře našeho souseda Jordana Georgieva. Chov včelstev u něho byl na úrovni a měl už moderní úly s předepsanými rámečky. Ostatní chovatelé, především Bulhaři, chovali 1–4 včelstva. Veškerý med byl jen pro vlastní potřebu a pro potřebu svých rodin. Chov včel na Vojvodově byl jen okrajový, protože zde v obci a v okolí nebyl dostatek medonosných rostlin a kromě stromů a vojtěšek už nebyly medonosné rostliny, květiny, které by poskytovaly včelí pastvu.

Konání významných místních trhů (*panairů*)

Konání *pazarů* a zejména pak *panairů* bylo už v předešlých statích popsáno, jen na doplnění toho, že *pazary* se konaly vždy k nějakému významnému výročí, výročí svatého té které obce, kde se konaly. Kromě pravidelných *pazarů* o sobotách měly nezastupitelné místo *panairy*. Byl to více méně rozšířený jarmark, kde se vystavovalo vše, co bylo dostupné a také bylo nutné z důvodu přebytku a také z důvodu potřeby peněz. Vystavovala se zvířata všeho druhu, ruční výrobky, tkané věci, látky. Vystavovaly se i různé dobroty jako turecký med, sýry, skopové maso, různé limonády. Pekla se různá jídla na roštu – *pržoly*⁶⁶, *kebabčeta*, prodával se teplý bílý chleba apod.

Zde se také uzavíraly různé dohody o prodeji dobytka a také výměny dobytka. Mně utkvěl v paměti *panair* konaný na sv. Iliji v obci Bukjovci. Konal se vždy pravidelně 3. srpna běžného roku. A měl pro tuto vesnici, ale i pro okolí veliký význam. V tento den se zde na trh scházelo celé okolí, tedy i z obce Vojvodovo. Byl to významný den a kdo mohl, tak se účastnil prohlídky, popřípadě i skromně něco nakoupil, nebo si objednal k občerstvení.

Často se *panair* skončil až za dva dny, kdy se pak vše rozešlo a místo konání se poklidilo. Peníze na velké utrácení nebyly a také připomenu, že já jsem na tento trh (*panair*) dostal 1–2 *leva* na limonádu a to bylo vše. Trhovci s dobytkem však tento den měli svátek a zde docházelo k nákupu a výměně dobytka, koní, selat, prasat. Docházelo k nákupu mladých hřibat, která se vykrmila přes zimu a na jaře prodala do uhelných dolů jako tažná zvířata.

⁶⁵ 9. 6. 2011.

⁶⁶ *Päržola* – bulharsky (vepřová) *kotleta*.

Popis pohřbu zesnulých Čechů, Slováků a Bulharů

Obyvatelé Vojvodova, ale i Belinci umírali doma a dle počasí se pohřby konaly do tří dnů, v letním období i za 1–2 dny. Nebožtík se po úmrtí položil na rovné desky (i dveře) do temné a chladné místnosti a pod něj pod desky se dávaly nádoby se studenou vodou a ta se často vyměňovala za studenou.

Zakoupila se truhla, ušil se rubáš a ozdobil krajkou a nebožtík se pohřbil oblečený ve smuteční oblek a pod hlavu malá peřinka. Rozloučení bylo vždy od domu zesnulého. Před domem se celá obec sešla, farář se pomodlil, přečetlo se několik veršů z bible a farář doplnil nástin životopisu zemřelého a nakonec se pomodlil i laický pomocník faráře. Obřad před domem se konal za otevřené truhly a po ukončení obřadu se truhla zatloukla a na márách se pěšky nesla až na hřbitov. Za truhlou se pak řadili všichni nejbližší pozůstalí a nakonec i všichni přítomní. Na hřbitově se přečetlo zase z bible verše, pomodlilo se a zazpívala zvolená píseň. Tím pohřeb končil a všichni se rozešli domů bez nějakých oslav a muziky.

Věnce ani další květiny se nedávaly. Hrob se zahrnul a později se upravil do žádoucí podoby. Do 30. let se pohřbívalo bez budování pomníků, jen malý náhrobní kámen anebo křížek se jménem mrtvého. Později se budovaly pomníčky i se jménem a rokem narození a úmrtí. Pokud se týká bulharských rodin, ty měly zvláštní způsob pochovávání – jednalo se převážně o pravoslavnou církev a konání jejich pohřbů mi není známé. Vím jen, že se hned po úmrtí sešli ti nejbližší z rodiny a zpívali a modlili se a hlasitě naříkali a plakali. Pohřby do hrobu se konaly pravděpodobně stejně jako u nás Čechů a Slováků.

Nošení do kouta po narození dítěte

Vžitá tradice byla ta, že vždy po narození dítěte se rodiče přinesly dary, a to ve formě jídla nutného k posílení rodičky po porodu. Byla to slepičí polévka, nudle, co se týká jídla, a pak nějaká po domácku ušitá věc, košile, kalhotky, peřinky a povijan na utážení peřinky.

Nejdříve se vystříдалa rodina a pak i ostatní nejbližší z rodiny. Z jídla se přinášela zabitá slepice, vaječné nudle a malé dárky ve formě košilek a peřinky. Tyto zvyky se zachovaly a tradovaly i po přestěhování na Moravu. Jen s tím rozdílem, že kromě jídla, slepic, nudlí, dárků se přinášely i plínky a soupravičky, které byly zde na Moravě k dostání a běžně se u novorozenců používaly.

Toto postupem času už vymizelo a teď se praktikují více méně jen peněžní dárky.

Gradináři – zahradníci⁶⁷

Každá vesnice, včetně toho také i Vojvodovo, měla v blízkosti obce a v blízkosti vodního toku (vody) zřízeno zahradnictví. Stejně tomu tak bylo v blízkosti obce Vojvodovo – u řeky Skety bylo zahradnictví, které provozovali bulharští zahradníci. Traduje se od nepaměti, že bulharští zahradníci jsou nejlepší, mají fortel, erudici a umí si poradit s pěstováním veškeré zeleniny potřebné pro domácnost a i na uskladnění v zimním období. Věhlas o kvalitě bulharských zahradnictví ve střední Evropě je znamenitý, o čemž svědčí i bulharská zahradnictví u nás v Čechách a na Moravě, situovaná zejména kolem větších měst, příkladně v Brně, Praze, Kolíně a v jiných městech. Do roku 1989 bylo zahradnictví na vysoké úrovni a často bylo přidruženo k JZD. Sám jsem dobře a důvěrně poznal zahradníka v Horních Heřšpicích, kde zahradník měl za manželku Češku (Moravanku). Byl na tuto dobu značně bohatý, měl dvoupatrovou vilku, luxusní automobil a jeho manželka sama prodávala sezónní zeleninu na Zeleném rynku v Brně.

Pokud se týká zahradnictví u obce Vojvodovo, bylo založeno a provozovalo se asi 1 km od obce u řeky Sketa, a to u mostu a lomu kamene, kde se řeka stáčela o 90° směrem k obci. Obsluha zahradnictví měla zhruba 5–6 pracovníků, kteří se starali o chod a prodej zeleniny. Kromě toho vlastnil zahradník 2–3 oslíky a menší koníky – 2 ks na čerpání vody na zálivku záhonů, a na rozvoz čerstvé zeleniny pro obce, převážně Vojvodovo, ale také pro obce Buřovci a Krušovice. Samotné zahradnictví sestávalo z pozemků (zahrady), chatrček pro ubytování obsluhy a stájí pro chov oslíků a koní.

Čerpání vody z řeky Skety bylo jednoduché a obstarával ho jeden pracovník a koník, který pochodoval dokola a vytahoval tak vodu do žlabů k rozvodu do jednotlivých záhonů. Další 2 pracovníci přepouštěli vodu z hlavních kanálů do záhonů, vždy po napuštění potřebné vody. Zálivka a čerpání vody bylo vždy ráno od 4–6 hodin, anebo i déle, až se všechny záhony zásobily dostatečnou závlahou. Všichni zaměstnanci se pak ráno vrhli na trhání a přípravu zeleniny na rozvoz a prodej.

Prodej prováděl vždy vedoucí zahradnictví rozvozem k tomu přízvisobnými vozíky s koněm po ulicích obce Vojvodovo, kdy s pokřikem na každé ulici vyhlášoval, co a jakou čerstvou zeleninu nabízí k prodeji. Po rozprodání a zjištění zájmu občanů obce se pak ještě vrátil někdy i k večeru.

Druhy nejprodávanější a vysévané zeleniny byly následující: paprika kapie, cibule, rajčata, paprika zeleninová, paprika kozí roh, okurky, zelí, petržel, mrkev, lilek, *bamičky*, kedlubny. Tento sortiment byl nejžádanější a dobře prodávaný. Voda, která protékala zahradnictvím, byla čistá, a i když to bylo blízko mlýna a obce Krušovice, samotný proces samočištění proběhl dobře a nebylo patrné žádné znečištění.

⁶⁷ 8.–10. 12. 2011.

Po ukončení sezony na zahradnictví se vše uzavřelo a obsluha se odstěhovala do měst nebo vesnic, odkud pocházela⁶⁸. Brzo příští rok se zahradníci zase scházeli k výsevu a pikýrování (přesazování) a přípravě zeleniny na jarní a letní období příštího roku. Hrstka pracovníků zahradnictví zásobila celou obec a mnohokrát i sousední vesnice.

Pokud si vzpomínám, byla v okolí a sousedství obce Vojvodovo založena zahradnictví v obcích Krušovice, Lipnice, Mizija, Selanovci, Butan, Orechovo a dalších, vždy v blízkosti vodních toků, jako nejlepšího zdroje potřebného k provozování tohoto řemesla.

Těžba a využívání kamene (lom)

V blízkosti zahradnictví u mostu přes řeku Sketa se nalézal lom kamene. V uvedeném místě v hloubce několika metrů se nalézal sloj skály a v těchto místech se také tok řeky lomil a otáčel o 90° směrem k vesnici Vojvodovo. V blízkosti lomu byl mlýn, pak most a zahradnictví.

Lom kamene se začal používat na stavby budov, zídek, chlévů a do základu až později. Do té doby se do základů pro stavby používala jen dusaná hlína, sláma a plevy. Složení kamene: dle mého mínění to byla usazenina po toku řeky Sketa a byla z ulit říčních živočichů, co se týká tvrdosti ne moc dobré kvality. O to snazší pak bylo dobývání. Převážně se postupovalo tak, že se skryla horní vrstva hlíny (skrývka), a pak se kámen doloval, a to s nářadím sekerkou, krumpáčem, dlátem a kladivem.

Kámen se tvaroval uvedeným nářadím do obdélníků nebo čtverců. Nadělaly se rýhy a uvedené tvary se vyloupily, zarovnal se do požadovaných tvarů a odvážely se na odkrytých vozech po 5–6 kusech. Úlomky ze zpracování a úpravy se pak dále využívaly do základů staveb. Samotné kvádry se ukládaly do základů. Majitelem lomu byla obec a těžba podléhala poplatkům, které se odváděly obci Vojvodovo.

Stavba pece na pálení cihel

S pálením cihel (kotovic) se započalo až později po založení obce, a to až ve 30tých a 40tých letech, kdy bylo potřeba zpevnit fasády do ulic a orámování vstupů do budov – dveří oken apod. V první řadě bylo využito pálených cihel jen pro obytné budovy a později i k výstavbě hospodářských budov. Po výrobě nepálených cihel a vysušení se pak mohlo přistoupit k pálení. K pálení bylo nutno zachovat postup uskladnění cihel do stohů s potřebnými průduchy, zachovat místo pro topeniště a celou hromadu zakrýt vrstvou hlíny – pak se mohlo přistoupit k vlastnímu pálení. Tuto veškerou práci prováděli jen zkušení pracovníci, aby se při pálení ušetřilo

⁶⁸ Zahradníci pracující u obce Vojvodovo pocházeli ze vsí Džulunica a Zlatarica na Velikotarnovsku.

co nejvíce paliva. Jako palivo se používala pšeničná sláma a zejména dřevo, tvrdé a i roští z náletových dřevin (keřů). Vlastní pálení cihel trvalo až 3 týdny a pak se pec rozdělala, rozebrala a rozvezla dle potřeby, nebo prodala na kšeft.

Odborníci na stavbu pecí byli většinou Bulhaři ze sousední obce Krušovice, anebo Bukjovci. Obyvatelé Vojvodova se touto činností téměř nezabývali.

Výkop a příprava studní pro každý rodinný domek

Výkop a prohlubování studní prováděli *gerandžiové* (studnáři). Bylo to vzácné a dobré řemeslo a věnovalo se mu málo lidí. Ve Vojvodovi to byli Hružové, otec a synové, tak zvaní *gerandžiové*.

Výkop studně byl u každého rodinného domku, poblíž obytné budovy. Každá studna byla opatřena rumpálem (válcem) s konopným provazem anebo lehčím řetězem, klikou se pak navinulo lano nebo řetěz s upevněným vědrem. Základy studně byly vyzděny buď kamenem nebo pálenými cihlami do hloubky asi 1 metru, na tyto základy se postavil rumpál + vědro + ostatní věci, stříška nad rumpálem – což byla vlastní studna. Dle polohy obce byla hloubka studně od 10 do 18 metrů. Menší hloubka byla v obci dole blíže k řece, největší hloubka byla na horní ulici a ještě výše přes 18 m.

Vrstvy prohlubované studně se skládaly z povrchu z černozemě (hlíny), níže byl pak poměrně tvrdý jíl, ale lehce se prováděl výkop a nehrozilo nebezpečí sesuvu, i když se dbalo na bezpečnost.

Studny byly jen prohlubovány bez použití skruží anebo cihel až po zdroj vody. Čištění a prohlubování studní prováděla rodina Hružova (*Gerandžiova*). Voda byla velice dobrá a nebyla agresivní, ani tvrdá a sloužila celé obci, byla nepostradatelná jak na pití, tak i na praní a napájení dobytka. Zdroj vody byl dobrý a nebylo známo, že by byl nedostatek vody anebo, že by některé studny vyschly, a to ani v nejsušším roce 1947.

Na pastvinách bylo pro hovězí dobytek a ovce používáno polních studní maďarského typu – dlouhý kůl s vahadlem, na jednom konci kámen, na druhém vědro, které se spouštělo do studny. Tímto zařízením se plnila koryta na napájení.

Přístup ke vzdělání

Těžká práce už v Rumunsku, Svaté Heleně, nutila, aby se celé rodiny podílely na hospodaření, a bylo potřeba každé ruky a vzhledem k tomu, že školy byly ve velké vzdálenosti, nebyl o školství zájem. Jednalo se i o dopravu do vzdálených škol, nedostatek vhodné obuvi a oblečení. Tento nezáměr se přenesl i do Bulharska při počátečním budování Vojvodova. V prvních letech byla ve Vojvodovu místní škola a vzdělání bylo od 1. do 3. třídy. Ke změně došlo až po vybudování školy T. G. Masaryka a tím i rozšíření tříd a povinné školní docházce všech dětí.

Do této doby bylo vyučováno jen do 2. třídy, a pak žáci, kdo měl zájem, navštěvovali školu v Krušovicích, kam se docházelo pěšky, v zimě i létě. Po vybudování školy T. G. Masaryka se zlepšila úroveň školy a pravidelně všichni žáci povinně docházeli do 1.–3. třídy základní školy a pak 1.–3. třídy obecné školy. Většina žáků tím ukončila 6ti leté vzdělání a kdo měl zájem, mohl se přihlásit na gymnázium do Orechova nebo do dalších větších měst, a to na další studium 4.–8. *klasu*, s ukončením maturitou. Pokud si vzpomínám, do mého vystěhování v roce 1950 studoval z obce na gymnáziu v Orechovu pouze můj strýc Václav Filip, který po ukončení 5. *klasu* odešel z toho důvodu, že se obával, že mu někdo, dříve než dokončí školy s maturitou, přebere děvče.

Já osobně přešel ve 13ti letech na studium v Orechovu, kde jsem v letech 1948–1950 absolvoval 4. a 5. *klas* (třídu) a dne 15. 5. 1950 jsem ukončil studium a v příštím týdnu se rodiče přestěhovali do Čech na jižní Moravu. Na léta na gymnáziu v Orechově vzpomínám rád a často se mi vybavují různé příhody prožité v tomto období.

Obsazení gymnázia v městě Orechovo bylo převážně studenty bulharskými, část studentů byla rumunské národnosti, 2 Češi, tedy já a Josef Pap žijící ve městě Orechově na *čiflíku*⁶⁹, a také studenti arménské národnosti. Já jsem seděl v lavici právě s jedním arménským studentem jménem Todor Garabet Kirkorov. Byl to velice slušný chlapec a dobře jsme spolu vycházeli.

4. *klas* byl převážně chlapecký a všichni ve třídě jsme žili spokojeně, až na studenty rumunské národnosti, kteří vyvolávali hádky a různé šarvátky.

Zmíněný Josef Pap byl ve třídě premiant, dobře se učil a pak studoval na vojenské škole a byl důstojníkem na atomovém výzkumném ústavu. Má hodnost Ing. kapitán. Rodinu má a měl i v Dolních Dunajovicích – Skalákovi, kam také chodíval v letním období na dovolenou. Já jsem bydlel oba roky u paní (*kaky*) Ivanky Kojčevové, kde s námi byla ještě dvě o 1–2 roky starší děvčata z Lipnice a Krušovice – Vaska a Marie.

Bydlel jsem na ulici Slivniška, číslo už si nepamatuji. Paní Kojčevová nám třem studentům vařila s tím, že každý vždy začátkem týdne donesl 1 slepici, a paní tak vařila až do soboty. Ubytování platili rodiče v penězích.

Ve škole jsem po dva roky chodil do školního souboru, kde jsem hrál na pozoun a trubku, a v tomto souboru jsem se seznámil s Radkou Kojčevovou, neteří paní Kojčevové. Matka Radky byla lékařka, a otec pilot – letec. To byla moje první studijní láska, která však netrvala dlouho, jen do 15. 5. 1950. Na vzpomínku mám jen fotografii, kterou mi Radka věnovala.

Veškerým kulturním životem, kromě orchestru, který jsem navštěvoval, bylo

⁶⁹ Čiflík – bulharsky (samostatně hospodařící) statek.

kino a procházky a korza všech gymnaziálních studentů po hlavní ulici na náměstí Orechova. Vzpomínám na zážitky, které jsem prožil začátkem školního roku, kdy jsem chodil hlídat vinici paní Kojčevové a pojídal zralé hrozny odrůdy *Afus Ali*, podobné naší odrůdě *Panonia* a jiné velkoplodé stolní hrozny.

O tom, že jsme se všichni gymnazisté měli rádi, svědčí to, že dne 15. 5. 1950, kdy jsem naposled odjížděl z nádraží domů, tak mne celá třída včetně třídní učitelky přišli vyprovodit.

V 5. *klase* byla třída smíšená tj. děvčata a chlapci.

Také vzpomínám na dobu, kdy jsme ve škole připravovali svačiny na velkou přestávku. Vždy 2–3 chlapci nebo děvčata připravili svačiny, které poskytovala UNRRA. Byly to plechová krabice margarínu, hovězí konzervy a teplý bílý chleba. To pro mne byl nejlepší zážitek, protože jsem se dokonale nacpal zejména hovězím masem v konzervě.

To jsou moje vzpomínky na studium v Orechovu.

Většina chlapců a děvčat z Vojvodova neměla chuť studovat z důvodu odloučení z domova, nechuti ke studiu a nedostatku prostředků a zejména pak ze strachu o uplatnění, což bylo mezi Bulhary dosti těžké a nesnadné. Chlapci zůstávali doma na hospodářství a děvčata přes zimní období sloužila u zámožných židovských bulharských rodin. Některá děvčata, zejména v Sofii, se tam vdala a později dělala spojky na tvořivší se *černé borse*⁷⁰, tj. prodeji produktů živočišného původu před válkou a po válce. Spousta osob, jako Karel Pitra, Samuel Čížek a další vyváželi maso, klobásy a husy a tato děvčata uvedené produkty roznesla po rodinách v Sofii a tržbu předala, a tak to pokračovalo 2–3 roky, než se na tuto činnost informovala vláda a došlo ke konfiskátům produktů už na nádražích před městem Sofia.

Vyučování na škole před a po II. světové válce

Ve 40tých letech, tedy před II. světovou válkou a pak i po válce a nastolení totalitního režimu, se tak jako ve všech státech východního bloku vyučování bulharského jazyka nijak nezměnilo, jen ideologické zaměření bylo na východ, tedy na Sovětský svaz, a ve školství a výuce se opíralo o zkušenosti sousedních socialistických zemí. Vyučování českého jazyka probíhalo na škole T. G. Masaryka před II. světovou válkou a po ní až do reemigrace celé obce Vojvodovo ve II etapách, tedy do roku 1949 a 1950. Vyučování bylo zajišťováno pedagogy z Čech nebo z Moravy. Před válkou to byl učitel Findeis, po válce p. učitel Michl.

Vyučování bylo jako doplňující a uskutečňovalo se každý den odpoledne od 13:00 hod. do 15–16:00 hod. Vyučování se zaměřovalo většinou na recitaci básní, zpívání a také i na přípravu besídek a hraní malých divadelních scének.

⁷⁰ Černa borsa – bulharsky černý trh.

Stejně tak byla podchycena i mládež starší, která již neměla školní povinnosti. Hlavní zaměření bylo na procvičování starých českých písniček jako „Byla noc májová“, „Agáty bílé“, „Už se ten Tálinský rybník nahání“ a mnoha dalších světských písniček.

Já vzpomínám, že procvičování divadelních písniček a krátkých her bylo i v bulharském jazyce – v bulharské škole. Já jsem v takové krátké hře také s ostatními chlapci hrál a vzpomínám, že jsem měl v celém jednání vyslovit jednu větu: „*Dali i Simeončo e bez bašta i majka*“⁷¹ – tím končila moje role a vystoupení. Na besídkách pořádaných p. učitelem Michlem jsem přednášel české básně před celovečerním pořadem.

Konec bulharských škol a nástup na školy na Moravě a to po 23. 5. 1950

Několik rodin bylo usídleno v obci Březí, kam nás ONV Mikulov umístil do domků po vystěhování Němců a Rakušanů. Úroveň bydlení byla horší, domky měly malá okna s mřížemi, dřevěným stropem, byly bez jakéhokoliv vybavení, jako sporák, kuchyňské náradí, stoly, židle, lavičky a postele. To vše se muselo poshánět od místních už bydlicích obyvatel. Týden po nastěhování jsem se přihlásil na gymnázium v Mikulově, kam jsem byl zařazen do kvinty, kde jsem setrval celý měsíc červen až do konce školního roku 1950. V příštím roce 1950–1951 jsem pokračoval už ve třídě sextě, a to už pro mne bylo utrpení. Jednak nové prostředí, jiný způsob vyučování – vyučování českého jazyka, latiny, francouzštiny bylo pro mne jako říše divů. Také jsem v pololetí měl ze základních jazyků nedostatečné, ale do konce roku jsem se vzhledem k pochopení učitelského sboru propracoval na dostatečný prospěch. Další léta ve třídách septima a oktáva už jsem zvládal o něco lépe a maturoval jsem v květnu 1953 s dobrých prospěchem. Tím pro mne skončilo studium na gymnáziu v Mikulově.

Výroba mýdla pro potřebu v domácnostech⁷²

Až do vystěhování I. a II. etapy všech občanů z Vojvodova nebylo možno nakoupit, ani nebylo dostupné mýdlo na praní a očistu rodin, jak každodenní, tak i týdenní velké čistoty, zejména pak v době sklizně plodin a především při výmlatu obilovin. Řešení i v této oblasti bylo nalezeno, a to v samozásobování a nezávislosti na trhu. Jako vždy se při zabijačkách v zimním období využíval více méně dále už nepotřebný odpad, a to střevní sádlo z tlustých a tenkých střev, dále pak sádlo z kůže (kruponů), které se získávalo seškrabáváním zbytku z vepřové kůže. Tyto víceméně

⁷¹ Snad i Simeončo je bez otce a matky.

⁷² Datace zápisu neznámá.

zbytky se vždy ukládaly do zvláštních nádob a pak se používaly k výrobě a vaření domácího mýdla, které se tradovalo i po přistěhování se do Čech. Takto připravené mýdlo se používalo na ruční praní prádla, mytí, koupání apod. Z uvedených zbytků se ve velkém kotli vařilo mýdlo potřebné na období celého roku dle zásob zbytků.

Postup:

zbytky tuků, sádla	5 kg
louh sodný	1 kg
voda	1–1½ lt.

To vše se přivedlo k varu a vše se vařilo, až hmota zhoustla a až se na míchadle vytvořila souvislá zástěrka a všechna voda se vypařila. Také se zkoušela kvalita a hotovost mýdla na staré lžičce, kdy po vychlazení hmoty se vytvořilo už hotové ztuhlé mýdlo a mohlo se přestat s vařením. Tak se oheň uhasil a v nádobě pak zůstala jen hotová hmota – mýdlo, které se po 2–7 dnech vychlazení dlouhým nožem nakrájelo na velké špalky 1–2 kg a dalo se sušit na půdu na ½ roku či na 1 rok a po této době se mýdlo mohlo používat dle potřeby. Tak občané Vojvodova unikli od závislosti od nákupů a shánění mýdla na trhu, které pak ani nebylo!

Výsev a zpracování konopí (průmyslového)

Výsev a pěstování konopí setého byl jen okrajovou záležitostí, vzhledem k tomu, že potřeba produktu z něj nebyla prakticky velice důležitá a nutná. Výsev a ošetření si vyžádalo stejnou péči jako i ostatní okopaniny. Výsev v měsíci dubnu a sklizeň v červenci/srpnu. Sklizeň probíhala ručně se srpem. Potom se konopí vázalo do malých snopků pro lehčí manipulaci při převozu. Po sklizni se snopky ponechaly vyschnout a pak se namáčely v tekoucí vodě po dobu 1–2 měsíců. Vzhledem k tomu, že hnijící a namáčené konopí velice páchne, se namáčení provádělo v řece Sketa až za obcí Vojvodovo, směrem k Bukjovci (Mizija), a na tomto úseku se podílelo více lidí. Celá sklizeň snopů se ukládala do tekoucí vody, zajištěno to bylo kůly a zatíženo blátem a kamením, aby silnější proud vody stonky neodplavil. Po vymocení se konopí (snopky) vypralo a vysoušelo a nachystalo ke zpracování. Zpracovával si je každý sám doma a k tomu se využívalo jen primitivní mechanizace, a to *trepáčka* složená ze dvou desek s mezerou 5–10 cm a pákou, která zapadala mezi tyto desky. Tak se každý snopek zpracoval touto *trepáčkou*, kdy se rozdrtila dřevnatá část snopku a po vytřepání dřeva zůstalo pouze krátké vlákno, které se ještě dále zpracovávalo vyčesáváním nečistot a zlomků tvrdých částí dřeva. To se provádělo takzvanou česačkou, což byly kovové trny v několika řadách, a česáním se tak konopná vlákna dávala do koudelí. Koudele se pak spřádaly na tenkou niť a této se používalo na

výrobu hrubých tkanin potřebných pro výrobu pytlů, *cirád*⁷³ na pokrývání obilí (např. když přselo), plev a na zastřešování, anebo na výrobu provazů. Většinou se výrobky jako tenké a slabé a i silné provazy potřebovaly v zemědělství na vodění dobytka, jako opratě v povozech, k řízení krav a jalovic. Tkaní hrubé konopné látky bylo ponecháno převážně Bulharům, kteří měli speciální stavby a za úplatu tkali, případně i vyráběli různé provazy. Ve Vojvodově se výrobou provazů zabýval také *Drvodelec*, Konopka a někteří další.

Řeka protékající přes Vojvodovo (Sketa)

Nebyl popsán význam řeky Skety protékající pod obcí Vojvodovo. Směr toku je od sousední obce Krušovice a není a ani nebyla do let 1950 nějak regulována a zachovala si tak léta přirozený tok bez úprav, kromě toho, že nad obcí se upravoval náhon k mlýnu a zúžilo se řečiště k vybudování můstku pro cestu na mlýn a na Suvát a další vzdálenější polní pozemky. Řeka Sketa nebyla nijak velká a často o měsících červenec a srpen vysychala a tok byl minimální. Každá obec po jejím toku používala řeku všeobecně ke všem potřebám – napojení krav, ovcí, jalovic, praní, plavení koní, vylévání různých odpadů, močení konopí a dalším potřebným činností. V letním období sloužila také i ke koupání, zejména mládeže a dětí.

Vody z řeky se používalo také na zavlažování zahrady (zahradnictví) v blízkosti mostu u zmíněného mlýna. Přesto všechno byla voda v řece velmi čistá a průhledná, a to příkládáme samočisticí schopnosti řeky, kdy díky meandrovitému toku, různým zatačkám, došlo od obce k obci k vyčištění a zlepšení kvality (zdánlivě). Vzdálenější od obce byla také řeka Ogosta, ale ta byla vzhledem k vzdálenosti využívána méně často, a to jen převážně při rybolovu. Po pravé straně řeky Skety ve směru toku byl břeh nízký a v době přívalu po deštích docházelo k vylití na pozemky zvané *bara* (blata), kde rozlitá voda působila velké starosti občanům Vojvodova při sklizni obilovin, kdy po vylití řeky bylo velmi pracné obiloviny zaseté a v této době zralé sklídit beze ztrát.

System obdělávání půdy, osevní postupy – úkony

Obdělávání orné půdy a používání osevních postupů bylo už mnohokrát různými autory popsáno, popíši tedy jen ve zkratce, jak jsem to viděl já na našem malém hospodářství do roku 1950, kdy jsme pak Vojvodovo opustili.

Obdělávání půdy bylo extenzivní bez speciální mechanizace, za využití tažné síly krav a koňských potahů. Setí bylo primitivní, v obci nebylo téměř žádných secích strojů, a tak se výsev obilovin prováděl ručně. Pokud se týká kukuřice, slunečnice a ostatních okrajových kultur, probíhalo za pluhem se zachováním určité rozteče

⁷³ Sg. *ciráda*, slovo nejasného původu. Plachta, z níž se dělalo např. *šatro*.

brázd tak, aby bylo možno použít kovových pleček, a aby se usnadnilo okopávce plodin. Umělá hnojiva neexistovala, hnojilo se jen chlévskou a koňskou mrvou. Jako mechanizace se používaly pluh a plečka; k ručním pracím se používaly srp, kosa, motyka, rýč a další ruční nářadí.

Základní plodiny byly: pšenice ozimá, kukuřice.

Okrajové plodiny: slunečnice, proso, vojtěška.

Velmi málo: zelenina, bavlna, třtina cukrová a metlová.

Rozhodující plodiny: pšenice, kukuřice. Zde se dle možnosti dodržoval osevní postup tak, aby docházelo ke střídání plodin. Ostatní málo významné plochy plodin nebylo nutno zařazovat do osevních postupů.

Setí pšenice ozimé se konalo každý rok. Vždy po vzejití a v měsíci březnu a dubnu se vysbíraly kořínky z pole a tyto se pak po odvozu z pole a uskladnění do strožoků používaly na topení při vaření jídel.

Setí kukuřice probíhalo bez mechanizace, kdy se za každou druhou brázdou sel řádek kukuřice, do toho i fazole a dýně krmné i na štrúdle. Vždy se zachovávala rozteč řádků po 2–3 brázdách. Ostatní málo významné plodiny byly sety a sázeny ručně.

Veškerá půda se beze zbytku obdělávala a málo kdy a jen výjimečně se půda ponechávala 2–3 roky jako úhor. Neznám takový případ, snad z vesnic sousedních, kde hospodařili bulharští zemědělci.

Uhynulá zvířata a postup při likvidaci

Přestože péče a opatrování velkých, ale i malých zvířat bylo dobré a na úrovni, docházelo občas k úhynům, ať už zduřím, nebo kolikou u koní a hříbat. Byl problém, co na příklad s uhynulou krávou, koněm, hříbětem, jalovicí. Pro tento účel bylo na konci vesnice v blízkosti řeky zřízeno a vybudováno takzvané mrchoviště. Mrchoviště muselo být hluboké 5 m a jeho rozměry byly 5x5 nebo 5x6 m. Bylo opatřeno pouze jedním otvorem, širokým, aby se velké uhynulé zvíře mohlo pohodlně spustit dolů. Půda na dně mrchoviště musela být jílovitá, nepropustná, tak aby nedocházelo k pronikání kadáverů⁷⁴ do spodních vod. Každý majitel uhynulého zvířete si stáhl kůži a zvíře pak bylo shozeno dolů. Malá zvířata, selata, prasata se zakopávala do půdy na zahradách.

Výroba cihel z hlíny a pálených cihel

Až do roku 1925–1930 se výstavba rodinných domků prováděla tradičně z dusané

⁷⁴ Tj. zdechlin.

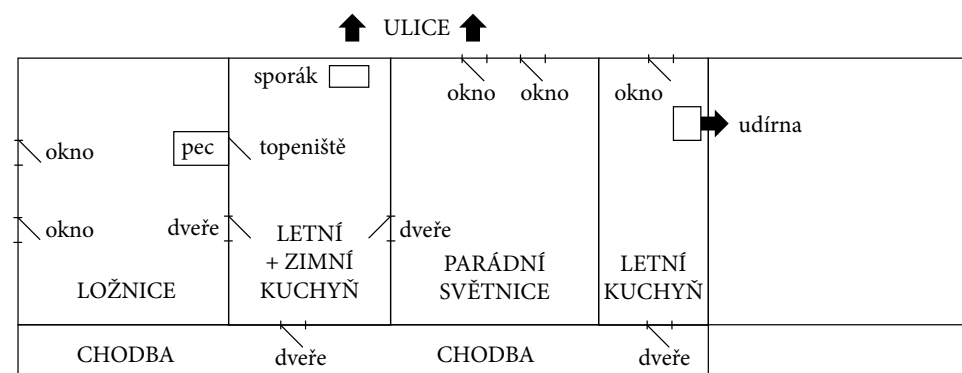
hlíny a slámy. Později už se používal novější způsob přípravy stavebního materiálu, speciálně cihel.

Výroba probíhala na konci vesnice, kde u řeky Sketa byla velmi dobrá půda (hlína) k přípravě a výrobě syrových cihel. Každý stavitel rodinného domku měl přidělen úsek, kde se zahajovala vlastní výroba. Hlína se kopala přímo na přiděleném tátku, voda se donášela z řeky a plevy a sláma se dovážely z domova. Na vlastním místě výroby cihel byl volný rovný úsek, kam se cihly z dvojité formy vyklápěly, a kde určitou dobu zrály a sušily se a pak obracely a nakonec se dávaly na hromady a odvážely na staveniště. K celkové výrobě bylo zapotřebí 2–3 pracovníků, tři byli schopni za den udělat 200–300 cihel. V prvních letech se na výstavbu domků používalo syrových cihel v suchém vyschlém stavu. Později už docházelo k pálení cihel ve vlastních pecích, což prováděli za úplatu převážně jen Bulhaři z okolních vesnic. Pálení cihel bylo dosti nákladné a bylo nutno použít hodně slámy a akátového dřeva. Neznám případ, že by se někdo z občanů Vojvodova zabýval pálením cihel.

Zpočátku se pálené cihly používaly na domcích na uliční straně a kolem dveří. Jen málo domků v letech 1949–50 bylo vystavěno pouze z pálených cihel.

Obr. 12 – Situování rodinných domků ve vesnici Vojvodovo⁷⁵

Náčrt vod. domů situovaných podélně s ulicí

Situování domků podél cesty (ulice), převážná většina domků. Některé domky byly situovány čelem do ulice. To bylo zejména na ulici horní.

- 1) Převážná většina rodinných domků byla situována podél cesty. Na některé ulici, jako na horní ulici, byly domky situovány čelem k silnici.
- 2) Většina domků byla stejných rozměrů, tj. délky, šířky, a nelišila se ani počtem místností. Bylo to následovně:
  - a) Ložnice: dvě okna 1,2 m x 1 m do čela budovy, dvě řady postelí za sebou a pec na vytápění, vstupní dveře.
  - b) Letní a zimní kuchyně; jedno okno do ulice, sporák a topeniště do pece.
  - c) Parádní pokoj: 2 okna do ulice a vchodové – vstupní dveře ze zimní kuchyně.
  - d) Letní kuchyně: jedno okno do ulice, vstupní dveře z chodby, sporák, udírna.
  - e) Chodba: je po celé délce rodinného domku.

Okna směřující do ulice byla opatřena dřevěnými okenicemi. Okenice se pravidelně každý večer zavíraly, zejména pak v době zimní, aby se co nejvíce zabránilo úniku tepla. Domy a celý areál domku byl uzavřen zídou, bránou a téměř u každého domu byla sušárna kukuřice (*hambár*). Tak byl domek uzavřen do ulice. Na ulici, jak již bylo dříve popsáno, byly vysázeny dvě řady stromků – akátů. Údržba fasády se prováděla 1 x ročně bíle vápnem a sokl – podezdívka byla natírána černě, a to sazemi – jako podrovnávka. Jinak tomu bylo u rodinných domků vilkového typu, kterých bylo v této době málo, pouze vilka pana Supka.

Na dvoře, hned pod dlouhou chodbou, byla studna na rumpál – hloubka asi 18–20 m, a velký strom – moruše, pak následovaly budovy hospodářské, pro hovězí dobytek, koně, prasata a drůbež. Na půdách se skladovalo seno, krmná sláma a plevy pro hovězí dobytek. Stelivo bylo uloženo ve velkých několikaletých stozích. Sláma se používala převážně na vytápění v pecích a také i na stlaní.

Doplnění některých údajů o mládeži a jejich zálibách a činnostech tak, jak si já jako 15letý kluk vzpomínám:

Povinností každého kluka i děvčete do doby dospělosti bylo navštěvovat nedělní školu v kostele, a to po odpoledním kázání. Pak se děti věnovaly každý svým záležitostem, jako bylo v létě koupání apod.

Dospívající mládež, chlapani a děvčata, když splnila kostelní povinnost, rozprchla se především na procházku v každém období, v zimě i v létě, na nádraží, kde vyčkala příjezd vlaků, a pak pokračovala procházkou do nejbližších lesíků na katastru Krušovice, kde už došlo k párování starších chlapců a děvčat. Většina z nich se vracela až za pozdních večerních hodin.

* * *

⁷⁵ Datace zápisu neznámá.

To je asi všechno, co jsem si vzpomněl a zachoval v paměti tak, jak mi to vyprávěli moji rodiče a příbuzní. Ale především rodiče, kdy v zimním období při petrolejce a u vytopené pece, vyprávěli to, co zažili, a co nás do budoucna asi ještě čeká.

Všechny zápisky, ať dobré nebo méně dobré, mohou přispět k ucelené zprávě, a tak poskytnout obraz o dění na vesnici, ať už jde o úzký popis rodin a také o všeobecný popis vzpomínek tak, jak to jednotliví autoři popsali, ať už kusé anebo neucelené. To vše se dá seřadit a použít vzhledem k tomu, že po 60 letech už není moc lidí, kteří si pamatují a ještě žijí, a také jim slouží paměť a mají zájem něco sdělit. Většina Vojvodovčanů už nežije a později už nebude možnost získat věrohodné zprávy a vzpomínky! To je moje mínění a věřím, že se najde někdo, kdo veškeré vzpomínky dá do jednotné zprávy.

APENDIX

Životopis od narození až po dnešní den, tj. 15. 10. 2013⁷⁶

Ing. Miroslav Štrbka: nar. dne 3. srpna 1934 ve Vojvodovu v Bulharsku

Rodiče, otec a matka, žili ve vesničce Vojvodovo od jejího založení a před tím na Sesecku, kde se v roce 1900 narodila matka Maria Filipová a kde také byla pokřtěna a odkud se její rodiče přestěhovali a založili s ostatními spolubydlícími novou vesničku Vojvodovo.

Otec Matuš Štrbka se narodil v roce 1898 v Pitvaroši v Maďarsku. Odtud se celá rodina stěhovala z Maďarska přes Nagylak do Rumunska a pak do Bulharska. Otec se na Vojvodovi oženil s Marií Filipovou, a pak v roce 1921 se celá rodina Štrbků a některé další rodiny navrátily zpět na Slovensko, a to do míst na Velkém Žitném ostrově – Miloslavi a později do zde nově založené vesnice Blahová dědina.

Matka se nemohla smířit s odloučením od rodiny, která dále žila na Vojvodovi, a po roce se s manželem vrátili zpět na vesnici Vojvodovo. V roce 1921 se na Slovensku narodila i moje sestra nejstarší Anička.

Pocházím z 6 dětí – Anička (1921), Bětka (1922), Kateřina (1924), Miluška (1926), Antonia (1927), Miroslav (1934). Já jsem byl z šesti dětí jako poslední – nejmladší a tak, jak říkávala moje matka – jako vymodlené dítě – kluk a také se ke mně s úctou chovali sourozenci a rodiče. Rodiče dle svých možností také mi dopřáli vše, co jen bylo možné, a také měli zájem, abych se vyučil a získal lepší vzdělání bez ohledu na to, kdo bude hospodařit a převezme hospodářství po otci. Rodiče tak jako i ostatní obyvatelé obce byli věřící metodisté a v tom smyslu vychovávali i své děti, tedy i mě.

⁷⁶ Text byl pro účely publikace zkrácen.

Rodiče jako věřící své děti pokřtili v Dolním⁷⁷ kostele a já jako čtyřměsíční dítě jsem byl pokřtěn dne 25. 12. 1934. Jako vzpomínka na toto období je to, že jsem měl 5 kg živé váhy a nohy v tuto dobu mně čouhaly z peřinky ven.

Do základní školy jsem chodil ve Vojvodovi do nové školy T. G. Masaryka jako sedmiletý. Po celé období základní školy bylo vyučování v bulharstině. Učil jsem se dobře a měl jsem dobré předpoklady pokračovat ve studiích dále. Základní vyučování bylo pro všechny děti v bulharském jazyce vždy dopoledne a u českých dětí byla takzvaná nástavba, a to vždy 2–3 hodiny v českém jazyce, který v této době vykonával český učitel, pan Michl, po celou dobu, kdy jsem navštěvoval základní školu. Vyučování se zaměřilo na čtení, psaní, recitaci básní, čtení různých pohádek, zpěv, apod. Často jsem byl vybrán na různých shromážděních, abych recitoval české básničky před hlavním programem.

Po skončení základní školy jsem nastoupil pětileté gymnázium v okresním městě Orechovo. Zde jsem také přes týden bydlel u známých paní Ivanky Kojčevové ještě se dvěma děvčaty z Krušovice a Lipnice. Celé pětileté studium jsem nedokončil. Ukončil jsem úspěšně čtvrtý a pátý klas. Dne 15. 5. 1950 jsem školu opustil v důsledku toho, že rodiče a celá obec se ve II. etapě přestěhovali do Čech – na Moravu.

Celé období studií a pak i v zaměstnání mě provázely potíže, nesnáze přizpůsobování se novým podmínkám, zvyklostem a požadavkům. Na vzpomínaném bulharském gymnáziu to bylo přizpůsobení se úplně jinému způsobu vyučování, nové prostředí, noví učitelé, noví kamarádi, a přesto jsem tyto potíže překonal a za dva roky vyučování jsem patřil mezi dobré žáky s dobrým prospěchem. Žel však stěhováním jsem dne 15. 5. 1950 opustil školu a ještě týž rok jsem koncem května nastoupil do české školy – gymnázia v Mikulově do kvinty a v následujícím roce jsem pokračoval už v sextě, pak septimě a oktávě. Zde nastal pro mne nejtěžší život přechodu z bulharského gymnázia a jen doplňovací české školy. Spolužáci už měli za sebou 5 let gymnázia vyučování jazyka českého, latiny, francouzštiny, což pro mne to bylo vše neznámé a cizí. Spousta žáků se mnou probírala gramatiku, latinu a další předměty. Pro mne to byl šok, zejména v 1. pololetí, kdy jsem na vysvědčení měl 4 nedostatečné. I přesto jsem nezanevřel na tuto školu a pokračoval jsem dále i za těchto těžkých pro mne podmínek. Za shovívavost, toleranci a doučování děkuji spolužákům a profesorům p. Komárkovi, Hamingerovi, Březinovi, Fajmonovi, třídnímu profesorovi p. Pivničkovi a ostatním, a také spolužáku Zdeňku Zaviačičovi. V dalším období v septimě a oktávě jsem se dostal ze všech potíží a nedostatků. Písemky jsem zvládal dobře a v květnu 1953 jsem maturoval s velmi dobrým prospěchem.

⁷⁷ Tj. metodistickém.

Po ukončení gymnázia pak nastal problém, kam na vysokou školu, a pro mne to byla přihláška na vysokou školu chemicko-technologickou v Pardubicích. Zde jsem setrval 1 semestr, a pak jsem ukončil studium v důsledku špatných výsledků v matematice a potížím s ubytováním. Od 1. 4. 1954 jsem pracoval po ukončení v Pardubicích jako skladník v závodě Let Kunovice a současně jsem se přihlásil na VŠZ v Brně, kde mě po odvolání přijali a 1. 10. 1954 jsem nastoupil řádné studium na VŠZ Brno, pětileté studium na zootechnické fakultě.

Studium na VŠZ jsem ukončil v červnu 1959 s velmi dobrým prospěchem a pak nastal problém se zaměstnáním. Probíhalo to tak, že před státnicemi nás škola a vedení školy seznámili s umístěnkami do zaměstnání, které musel každý student podepsat, jinak nebyl připuštěn ke státnicím. V tuto dobu to byly většinou východní, západní Čechy, Tachovsko a Šumava. U mne to byla umístěnka na STS Tachov.

V tomto období před nástupem na umístěnku do Tachova jsem se oženil dne 19. 9. 1959 – s manželkou Štěpánkou Pitrovou narozenou v Belenci v roce 1940.

1. 9. 1959 jsem se hlásil na ONV Tachov na umístěnku ze školy. V tuto dobu po reorganizaci se STS rušila a absolventi byli povinni nastoupit na místo v JZD okresu Tachov. Na okresním národním výboru odboru zemědělství mi bylo nabídnuto místo na JZD Damnov se základním platem 1600 Kč. Vrátil jsem se zpět už za manželkou do Dolních Dunajovic. Manželka ani já jsme nebyli nadšeni a naštěstí jsem v tuto dobu obdržel povolání k nástupu základní vojenskou službu na dobu 6 měsíců a to do Lipníka nad Bečvou, a nakonec po přísaze na zbývajících 5 měsíců do posádky Hranice na Moravě. Tím jsem ukončil, a rád, otázku nástupu na umístěnku už zrušenou STS Tachov.

Po ukončení vojenské služby nastala závažná otázka získání prvního zaměstnání po škole. Do Tachova jsem se nevrátil a hlásil jsem se do zaměstnání v místě bydliště ve svém okrese Mikulov. Na ONV tehdy ještě Mikulov mi nabídl vedoucí odboru zemědělství a tajemník ONV Miroslav Foukal. Bylo mi nabídnuto úpadkové JZD Hrabětice, které v této době patřilo pod ONV Mikulov. Nastoupil jsem na krátkou dobu už proto, že jsem neměl ani ubytování pro mě a manželku, družstvo bylo v tuto dobu ve špatném stavu, velké nedostatky v chovu skotu, nemoci a svrab u prasnic a prasat ve výkrmu. Po týdnu jsem práci v družstvu opustil, a ani jsem smlouvu s družstvem neměl. Byla otázka, co dále se zaměstnáním. Nakonec jsem se hlásil na státním statku Valtice, kde mne ochotně přijal ředitel statku Jirků a hned mi nabídl místo hlavního zootechnika celého statku. Z nástupu na toto místo sešlo, protože na hospodářství Dolní Dunajovice scházel zootechnik farmy, a tak vedoucí Dunajovického hospodářství přemluvil ředitele, a tak jsem nastoupil 14. 4. 1960 na farmu Dolní Dunajovice. V roce 1960 došlo k delimitaci Státního statku Valtice a vznikl státní statek Dolní Dunajovice. Ředitelem byl jmenován J. Kašpar. Statek byl nově obsazen a v mém případě nebyla výhledově možnost

dalšího růstu, a tak jsem se po dvou letech hlásil na ZTŠ Vysoké Mýto jako učitel odborných předmětů. To však znamenalo zejména pro manželku stěhování. Tak jsem na školu nenastoupil. Byl mi přidělen v Dunajovicích téměř nový byt, který jsem později odmítl a zůstal jsem bydlet s manželčinými rodiči.

Na statku mi byl zvýšen základní plat na 1520 Kč. Za dva roky po založení statku D. Dunajovice jsem nastoupil jako hlavní zootechnik statku, kde jsem setrval v této funkci do roku 1975. Pak došlo k sloučení všech statků v okrese Břeclav v jeden kolos Státní statek Mikulov s více jak 18000 hektary. Ředitelem byl Bedřich Buchta, statek Dolní Dunajovice zanikl a vzniklo celkem 10 nových závodů, z toho 3 závody základní výroby a ostatní speciální závody. Po sloučení statků jsem byl převeden na závod základní výroby 02 Pohořelice. Tam jsem byl ve funkci vedoucího úseku živočišné výroby do roku 1984. Po roce 1984 jsem nastoupil na statek Mikulov na úsek živočišné výroby a později do funkce kontrolora statku, kde jsem setrval do roku 1990. Pak po vážné cévní příhodě jsem opustil zaměstnání a po roce onemocnění a všech kontrolách odešel do trvalého invalidního důchodu. Později po 60 letech stáří do starobního důchodu, ve kterém jsem až dodnes 15. 10. 2013, kdy sepisuji tento příběh.

Jsem otcem 2 dětí. Syn je v současné době vedoucí autoškoly, dcera vyučená zubní laborantka a nyní pracuje jako dětská sestra po rekvifikaci.

Celý můj život byl plný zvratů, rozporů a útrap, zejména potom, co mne stihla zákeřná nemoc a ve věku 55 let jsem byl nucen ze zdravotních důvodů ponechat zaměstnání a věnovat se převážně zmírnění nemoci – ochrnutí levé ruky a levé nohy, ale ne tak závažné, a rehabilitací a cvičením během 2 let došlo k nápravě, ne však 100%, ale přesto jsem se dostal zase do dobré kondice a žiji dále.

Za zlepšení zdravotního vážného stavu děkuji mé rodině, manželce, dále lékařům Dr. Kychlerovi, Měšťánkovi, Kolbertovi, Dr. Švandové, Švandovi a všem doktorům v lázních, kde mi dobře posloužili, rehabilitovali a měli pochopení pro mou těžkou nemoc. Je mi necelých 80 let a těším se zdravím vnuků a čekám jen na prvního pravnuka, kterého ještě nemám.

Literatura

- Bateson, G. (1980) *Mind and Nature: A Necessary Unity*, London: Fontana.
- Botík, J. (2011) *Dolnozemsí Slováci. Tri storočia vystahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*, Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko.
- Jakoubek, M. – Nešpor, Z. (2006) Předmluva, In Jakoubek, Marek – Nešpor, Zdeněk – Hirt, Tomáš (eds.), *Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova, vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*, Plzeň: Občanské sdružení Vojvodovo ve spolupráci se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje, 13–25.
- Jakoubek M. (2010a) *Vojvodovo – etnologie krajanské obce v Bulharsku*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Jakoubek, M. (2010b) O Vojvodovských Bulharech, *AntropoWebzin* (4), 211–217.
- Jakoubek, M. (2010c) Sesek – zapomenutá česká obec v Bulharsku, *Český lid/Etnologický časopis* 97 (2), 35–50.
- Jakoubek, M. (2011) *Vojvodovo: Kus česko-bulharské historie. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Jakoubek, M. (2012) *Vojvodovo: Historie, obyvatelstvo, migrace*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Jakoubek, M. (2013) Zastavení nad vztahem kultury, víry a konfese u vojvodovských Čechů, *Slovanský přehled* 99 (3–4), 371–384.
- Klepáček, P. (2011) Vzpomínání a vyprávění o Vojvodovu, In Jakoubek, Marek, *Vojvodovo: Kus česko-bulharské historie. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 165–214.
- Kožuch, M. – Majo, J. a kol. (2008) *Pitvaroš a Pitvarošania*, Slovenská samospráva Pitvaroš
- Míchalko, J. (1936) *Naši v Bulharsku. Pädesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov*, Myjava: Knihtlačiareň Daniela Panického.
- Necov, N. P. (2006) Dějiny Vojvodova, In Jakoubek, Marek – Nešpor, Zdeněk – Hirt, Tomáš (eds.) *Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova, vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. Plzeň: Občanské sdružení Vojvodovo ve spolupráci se studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje, 27–89.
- Strýček, A. – Strýčková, M. (2011) Zápisky z posledných rokov, In Jakoubek, Marek, *Vojvodovo: Kus česko-bulharské historie. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 108–116.

* * *

Криванкова, Теменушка (2011) *Войводово – село на много народности* (nepubl. rukopis).

Archivní materiály

Heroldová, Iva (nedat.) „reemigrační karty“: archivní poznámky z výzkumu prováděného Ústavem pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze zaměřený na problematiku adaptace a akulturace reemigrantů z Jugoslávie a Bulharska, realizovaný v letech 1972–1973. Dokumentace z výzkumu je uložena v archivu ÚEF ČSAV, fond jižní Morava; popisné lístky (nečíslované).

Oděv vojvodovských Čechů

Radka Maglia¹

Úvod

O Vojvodovu, české vesnici v Bulharsku, byla v posledních letech publikována řada textů (Jakoubek 2010, Jakoubek 2011a, Jakoubek 2011b, J. Budilová 2011, Pavlásek 2011, Jakoubek 2012, Penčev 2012). V paměti obyvatel Vojvodova i Bulharů, kteří s nimi přicházeli do styku, je opakovaně zmiňována odlišnost obyvatel Vojvodova od obyvatel okolních obcí. Tato odlišnost měla svou stránku světonázorovou či ideologickou, jejíž podstatou byly odlišné hodnoty a normy daných společenství, stejně jako stránku materiální, zcela jasně viditelnou, ba hmatatelnou. Ve vztahu k materiální poloze této odlišnosti pak hrál – vedle architektury – asi nejvýznamnější roli oděv Vojvodovčanů, vojvodovský *kroj*. Ve vzpomínkách pamětníků (někdejších bulharských sousedů ať již z obce samotné či z celého příslušného regionu) představují reference k oděvu vojvodovských Čechů jakousi stálici, přičemž za typickou lze v daném ohledu považovat např. výpověď jedné z posledních obyvatelk Vojvodova, která pamatuje české osídlení, Rajny Janevy: „*Oblečení Čechů bylo nádherné – sukně, zástěry, šátky. V neděli se mladí krásně oblékali a uprostřed zeleně vypadali jako motýlí*“ (Jakoubek 2012: 45).

Metaforu motýla užívají pamětníci ve vztahu k Vojvodovčanům, nebo

¹ Kapitola je upravenou verzí práce – Maglia, Radka (2012) *Oděv vojvodovských Čechů*, bakalářská práce obhájená na katedře antropologických a historických věd Západočeské univerzity v Plzni; vedoucí práce Marek Jakoubek.

ještě spíše k Vojvodovčankám velice často. Pokud by člověk srovnal tradiční oděv v okolních bulharských regionech a oděv obyvatel Vojvodova zhruba mezi lety 1900 a 1950, rozdíl by byl velmi patrný. Vedle značně vertikálně působících krojů bulharských s téměř nezvýrazněnými pasy musely dívky z Vojvodova působit jako nadýchané obláčky – sukně a mašle vždy pečlivě naškrobené, kroj s výrazným pasem, jak jej známe z mnohých českých regionů.

Je až s podivem, že oděvu Vojvodovčanů byla věnována doposud tak malá pozornost. Cílem této kapitoly bude toto bílé místo zaplnit a předložit čtenáři jakýsi přehled vojvodovského odívání a zdůraznit v rozhovorech patrnou vazbu oděvu k příslušnému hodnotovému systému. Půjde nám o to, zdokumentovat oděvy nošené vojvodovskými Čechy, a to takříkajíc jejich vlastníma očima, budeme tedy usilovat o popis oděvu vojvodovských Čechů především v *emické* perspektivě. Oděv přitom chápeme velmi volně a pokusíme se zachytit široký kontext textilní tvorby a úpravy těla, v jejímž rámci pak oděv (oblékaný přímo na tělo) funguje jako jeden z prvků, vztahující se k prvkům ostatním. Budeme tedy věnovat pozornost i obuvi, doplňkům nebo také bytovému textilu. Nedílnou součástí odívání jsou rovněž úpravy těla, takže ani ony nezůstanou opominuty. Spolu s pokrývkami hlavy tedy zmíníme i úpravy vlasů a vousů.

Z analytických důvodů od sebe oddělujeme (v souladu s *emic* dělením aktérů) oděv sváteční a všední, oděv mužský a ženský, oděv dětský a oděv dospělých, oděv letní a zimní. Za nutné jsme považovali uvést na závěr kapitoly rovněž slovníček názvů jednotlivých kusů oblečení ve *vojvodovštině*², který by měl čtenáři usnadnit orientaci v používané terminologii.

Výzkum probíhal v roce 2011 prostřednictvím opakovaných návštěv vojvodovských reemigrantů, s nimiž jsem vedla polostrukturované rozhovory a zpracovávala jimi poskytnuté fotomateriály. Mými hlavními informanty byli Anna Svobodová, Anna Hrůzová a manželé Sofi a Štěpán Hrůzovi. Dalším důležitým zdrojem informací byly pramenné edice vydávané Markem Jakoubkem, které obsahují mnohá vzpomínková vyprávění (Barbora Čížková, Amálie Hrůzová, Ester Karbulová, Kateřina Králíková, Alois Filip, Petr Klepáček, Tomáš Hrůza, Miroslav Štrbka, Josef Kopřiva, Marjána Aleksieva Genova – rozená Hrůzová, Anka Vasilova Stančeva – rozená Dvorská, Christina Ivanova Nedkova – rozená Kopřivová, Rajna Janeva, Toško Stančev, Ljubomir Stojanov ad.). V těchto textech bylo možné nalézt mnohé zmínky o odívání Vojvodovských. Stejně cenným pramenem jsou pak i *Dějiny Vojvodova* Neco Petko Necova (Necov 2006).

2 Srov. kap. „Vojvodovština – jazyk Čechů z bulharského Vojvodova“ In Jakoubek 2010.

Struktura odívání vojvodovských Čechů

Češi se odíváním od svých sousedů lišili. Rozdíl spočíval ve střihu šatů, skladbě jednotlivých dílů oděvu, zdobnosti a také čistotě a údržbě šatů, které se vojvodovští Češi hodně věnovali. Oděv vojvodovských Čechů byl rozpoznatelný skrze určité charakteristické rysy, které se v následujících podkapitolách pokusím popsat. Zaměřím se na vývoj oblékání, rozliším oděv pro sváteční a všední příležitost, popíši odlišnosti oděvu určeného pro mladší a starší generaci, lidi chudší a movitější, a jak se odívání měnilo během ročních období.

Vývoj odívání podle vzpomínek pamětníků neprošel žádnými velkými změnami za dobu zhruba padesáti let, kdy Češi obývali Vojvodovo, neboť komunita Čechů velmi lpěla na tradici. Z tohoto důvodu a vzhledem k šetrnosti českých Vojvodovčanů oblékání výrazně neovlivňovaly ani módní trendy. Výjimku představuje *broderie*, bulharský typ halenky, kterou zámožnější vojvodovské ženy obohacovaly svůj šatník, a to pouze při svátečních příležitostech. Její častější nošení by totiž mohlo být bráno jako rozmařilost a zbytečné utrácení – právě šetrivost a pracovitost (ženy samy zkrášlovaly jednotlivé kusy oblečení výšivkami apod.) byla typická pro jejich evangelické vyznání. Jediné, co se měnilo, byl materiál na výrobu šatů – podle momentální dostupnosti a ceny. „*Rozmach v oblékání a kvalitě látek nastal až po druhé světové válce, kdy většina děvčat sloužících ve větších městech přinášela s sebou i nový způsob oblékání a obouvání.*“³

Struktura oblékání, respektive vrstvy oblečení byly stejné jak pro všední, tak pro sváteční příležitost. Rozdíl byl pouze ve zdobnosti toho kterého prvku a v materiálu, ze kterého byl vyroben (pokud byl pro ten který díl oblečení typický určitý materiál, bude to u něj zaznamenáno, viz níže). Sváteční barvou žen byla barva bílá, muži se odívali do černých obleků. Sváteční příležitosti opět souvisely se zbožností vojvodovských Čechů – nepořádali taneční zábavy, a tak hlavní pravidelnou příležitostí, kdy si brali sváteční oblečení, byla neděle, během které se uskutečňovaly dopolední a odpolední návštěvy kostela. Ve svátečních šatech se uskutečňovala i procházka na vlakové nádraží. Zde děti, svobodní a mladší lidé sborově zpívali náboženské písně pro cestující, kteří zde měli krátkou zastávku. Další příležitosti pro oblečení svátečních šatů nastávaly po skončení určitých prací na poli či v domácnosti, například slavnost *vobžinek* (den díkůvzdání za žatvu) či pracovní slavnost dodírka. Další obřadní praktiky – a tedy i možnost nošení parádních šatů – souvisely s narozením, svatbou, smrtí a s církevními svátky. „*Kostel je kromě nedělí navštěvován ještě dvakrát týdně ve večerních hodinách, avšak evangelíci neslaví tolik svátků jako pravoslavní nebo katolíci. Pro ně jsou svátkem neděle, 3 dny o Vánocích, 3 dny o Velikonocích, jeden den o Svatodušních svátcích a jeden den na Nový rok.*“

3 Sepsané vzpomínky Miroslava Štrbky, duben 2011.

V těchto dnech nepracovali, dokonce ani nepekli chléb, nedomlouvali si žádné práce a o ničem nesmlouvali. Když měl někdo z nich přijmout ve svátek peníze, tak si je nevzal, protože to pokládali za hřích. O Vánocích měly bohoslužby slavnostnější ráz... Když šli Češi do kostela, bylo zvykem oblékat si nejlepší šaty a boty. Dokonce měli pro tento účel určený zvláštní oděv“ (Necov 2006: 46–47). Tomuto svátečnímu obleku do kostela se říkalo „nedělní šaty“.

Mezi vojvodovskými Čechy nebyla chudina, která by neměla na živobytí a ošacení. Na druhou stranu by se dalo mezi nimi najít několik výjimek, a sice rodin bohatších, které se živily obchodem. Slovy Božidara Popova, syna pastora metodistického sboru: „Tady nebylo chudých, kteří by žili v nouzi, ani hodně bohatých, s výjimkou jedné rodiny, která mamonila. Všichni ostatní svědomitě pracovali a navzájem si pomáhali. Takový neobvyklý pořádek, který sjednocoval mladé i starší, proč si v nouzi všichni pomáhali, půjčovali si nádobí, domácí náčiní a mnohé další? Proč se neženili s druhými národnostmi, ale jen s Čechy? ... A vždy byli velmi dobře oblečení a upraveni a děvčata jako motýlci s naškrobenými sukněmi a znamenitě nažehlenými šátkami a blůzkami“ (Jakoubek 2010: 269–270). Rozdíl v oblečení mezi chudšími a bohatšími se neprojevil ve skladbě jednotlivých nošených součástí oblečení, ale v materiálu, ze kterého bylo oblečení zhotoveno, a popřípadě množství vlastněných kusů.

Většina svobodných dívek, výjimku představovaly dívky z movitějších rodin, odcházela po ukončení školní docházky⁴ do služby, nejčastěji do Sofie. Z této služby si, krom zkušenosti osamostatnění, přinášely výbavu v podobě oblečení a věcí do své budoucí domácnosti. „Výbavu jsme si chystaly – kupovaly jsme si závěsy, polštáře, skříň, péřové polštáře s krajkami, joj to byla krása.“⁵ Sloužilo se od zimy do jara, tedy v době, kdy neprobíhaly hlavní zemědělské práce.

Pánskému obleku se ve Vojvodovu říkalo „šaty“ a dámským šatům (respektive halence se sukní) „kroj“. Oblečení se dědilo, děti po sourozencích a dospělí po rodičích.

Oděv ženský

„Ženy byly jako motýli“, takto se vzpomíná v Bulharsku na Češky, vždy upravené, čisté, s naškrobenými a nažehlenými šaty. Skladba ženského oblečení (za ženu byla považována děvčata, která napodobovala matčino strojení, již od třetího

⁴ Školní docházka byla povinná – za základní vzdělání byla určena hranice čtyř tříd. Dalším stupněm vzdělání byla tříletá měšťanská škola ve vedlejší obci Krušovice. Dívky šly po ukončení školy pracovat do měst jako služebné, chlapi se začali věnovat zemědělským pracím.

⁵ Christina Ivanova Nedkova, roz. Kopřivová, narozena r. 1913 ve Vojvodově, bez vzdělání, pracující v zemědělství. Informace získaná rozhovorem s Vladimírem Penčevem.

roku života) byla následující: na spodní prádlo, tzv. *lajblík*, se oblékala halenka⁶, tzv. *hiple*. Na dolní část těla ženy oblékaly nejprve spodničku, na ni (vrchní) sukní. Sukně se ozdobila zástěrou, která se vzadu uvazovala do mašle. Hlavu si ženy po celý rok krášlily šátky. „To bylo pravidlo. Bez šátku by byla žena považovaná za neupravenou.“⁷ V zimě se nosilo více spodniček najednou, vrchní sukně byla provedena z teplejšího materiálu, na *hiple* se jak o všedních, tak svátečních dnech nosily *eleče*, popřípadě *žiletka*. Na práci v hospodářství se oblékala kožešinová vesta, pro sváteční nošení byl určen *šat* či vlněný šátek. Na hlavu se v zimě oblékaly teplejší, vlněné šátky. V létě chodily ženy ve všední dny bosé, v zimě měly na nohou dvoje až troje *fusekle* (vlněné ponožky), případně vlněné punčochy a obuté měly *opánce* (též *opánky*) z vepřovice. Ruce byly před zimou chráněny kožešinovými rukavicemi z beránka či rukavicemi pletenými. Jak se ženy strojily v zimě a létě, je znázorněno na obrázku 13 a 14.

Spodní oblek

Spodní oblečení se šilo jak doma, tak i u zručných a v okolí vyhlášených vojvodovských švadlen.

Spodnička tvořila první, spodní vrstvu, vzadu byla obvykle nabíraná a opatřená praktickými šňůrkami na úpravu pasu. Dolní část spodničky vykukovala z pod sukně, a proto byla často zdobena, pro

⁶ Výraz halenka začali vojvodovští Češi užívat až v Čechách – v Bulharsku používali označení *hiple*, příp. *blůza*.

⁷ Z vyprávění Anny Svobodové, říjen 2011.

Obr. 13 – Ženy v zimním oblečení

Obr. 14 – Ženské letní oblečení

všední příležitosti často červeno–černým vyšivaným lemováním, tzv. zoubky – zoubkováním (obrázek 15), pro sváteční příležitosti (obrázek 16) opět zoubkováním či strojově vyšivanou kupovanou krajkou. Převládalo dvojí barevné provedení spodniček. Červená barva pro všední, pracovní den – takové spodničky se označovaly jako *kalička*, podle látky *kaliko*, ze které byly převážně zhotovovány, a bílá barva na sváteční spodničky – tyto bývaly vyráběny z látky *chase*. Spodničky se škrabily a v zimě se jich nosilo více na sobě.

Obr. 15 – Spodnička pro všední dny

Obr. 16 – Spodnička pro sváteční dny

Lajblík je označení spodního prádla pro svobodné a mladší ženy, obepínajícího ňadra a zároveň majícího krátké rukávy, ukončené stříhem „dokulata“ podle lokte. Lajblík se vpředu zapínal na knoflíky, často byl přední a zadní díl zdoben výšivkou (viz obrázky 17–18). Další ozdobou byly sámky (ozdobné prošité záhyby na látce), vytvořené jak na přední, tak zádové části. *Lajblík* se obvykle vyráběl z látky *chase*. Zimní *lajblíky*, používané příležitostně i ženami staršími, se zhotovovaly z *flanelu*.

Obr. 17 – Lajblík – přední díl

Obr. 18 – Lajblík – zadní díl

Obr. 19 – Lajblík – detail výšivky

„A ty *lajblíky* byly vyšivaný vzadu a ono to bylo když vzadu jsme měly zástěru, ty mašle byly naškrobený a ono to vypadalo hezky vzadu, jak motýleček a všechno, bylo to moc pěkný. *Lajblík* byl bílej a zapínal se vepředu a vzadu. Ten většinou všechny měly vyšivaný. Mohly bejt i nevyšivaný, kdo chtěl, ale to jsme nosily jako spíš ve všední den, ne v neděli. Ale v neděli, když jsme se ustrojily, tak muselo to bejt vyšivaný.“⁸

Obr. 20 – Spodní košile

Spodní košile. Starší ženy neoblékaly jako spodní prádlo *lajblík*, ale nosily spodní košile (obrázek 20). Toto spodní prádlo, vyráběné z plátna a nošené přes celý rok, mělo kulatý výstřih a pod průramky se rozšiřovalo do stříhu do „A“. Košile byla jen o něco kratší než sukně.

Svrchní oděv

Hiple – vrchní halenka s typickými nabíranými rukávy. Přední i zadní díl se zdobil sámky (často u krku a na zádech), nabíráním a na rukávech prýmky (našivané proužky látky). V zimě se *hiple* vsunovalo do sukně, aby bylo ženám tepleji (pro zimní halenku se používal i název blůza – obrázek 21), v létě jej ženy nechávaly splývat na sukni (obrázek 22). Taková halenka byla na zádové části zakončena kanýrem (nabíraný pruh látky sloužící jako ozdoba šatů) se stříhem do špičky (znázorněno na obrázku 22). Letní varianta byla velmi vzdušná, z lehkých látek. Pro zvláštní sváteční příležitost – např. námluvy či svatbu – se používaly okrasné knoflíky, halenka se zvýrazňovala orámováním knoflíků či stojáčkem (obrázek 23). Mezi časté materiály na výrobu

⁸ Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

svátečních halenek patřila látka *poplin*, *žoržet*, *kašmír*, *steklena batista*. *Hiple* na všední den bylo vyráběno z méně zdobné látky (obrázek 24), většinou z látky *oxford*.

Obr. 21 – Hiple zimní (blůza), sváteční   **Obr. 22 – Hiple letní, sváteční**

Obr. 23 – Hiple sváteční – stojáček

Obr. 24 – Hiple na běžné nošení

Vrchní sukně – oblékala se na spodničku. Sukně nebyla šita na určitou míru pasu – vzadu zůstávala mezera do tvaru „V“. Zapínání sukně se řešilo spínacím špendlíkem, tzv. *sekretnou*. Délka sukní byla obvykle do půli lýtek, střih sukně do tvaru „A“, vzadu byly sukně řaseny nabíráním. Sváteční sukně byly vyráběny z dražších materiálů, například ze *satynu*, z *panamy*, *mušelínu* a jejich spodní okraj byl často

ozdoben krajkou, sámkou nebo prýmkou (obrázek 25–28). Sukně na běžné nošení (obrázek 28) potom z plátna – modrotisku, z látky *chase*, případně z *kanavy*. Sukně zimní byly zhotovovány z *flanelu*, z *barchetu*. Sukně se šily doma.

Obr. 25 – Sváteční sukně 1

Obr. 26 – Sváteční sukně

Obr. 28 – Sukně na všední dny

Obr. 27 – Sukně zkrášlená prýmkou

Hiple a sukně byly obvykle zhotovovány jak pro sváteční, tak pro všední nošení ze stejné látky (obrázek 29–30). V zimních měsících byly oblíbené teplejší látky, jako jsou *barchet*, *kašmír* a vlněné látky.

Obr. 29 – Sváteční hiple

Obr. 30 – Sváteční sukně

Zástěra – byla uvazována vzadu mašlí (obrázek 31). Zástěry byly součástí obleku – a to jak na pole, tak i do kostela. Pouze na námluvy a svatbu se zástěry nenosily. Výrazným zdobným prvkem zástěr byla vždy mašle, která se pro větší efekt „nadýchanosti“ škrobila. V Bulharsku takové mašle nebyly běžné, což dokládá i zážitek popisovaný Sofií Hružovou: „Car Boris tenkrát byl a caristka Johana. ... Noviny psaly, že car Boris bude v kostele ve Svatej Sofii, tak jsme s kamarádkou šly, abysme ho viděly. A když skončila mše, tak on si stoup ke dveřím a my jsme byly první a jako prvním nám gratuloval a nověj rok přál. Tak jsme ho znaly taky dobře. A von si stoup, když přišel, rovnou za nás dvě, tam dozadu a my jsme měly ty mašle a on nám je ohmatával, jak jsou škrobený, my se nemohly pohnout!“

Obr. 31 – Uvázání zástěry mašlí

Sváteční zástěry (obrázek 32) bývaly na okraji zdobeny háčkovánými či pletenými krajkami (obrázek 34–35), výšivkami (obrázek 36), zakončovány mohly být ažurkou⁹ (obrázek 37).

⁹ Ažurka, neboli dírkovaná výšivka.

Všednější zástěry mohly být zkrášleny zoubkováním nebo kanýry. Zástěry se vyšivaly; ty, které měly výšivku obzvlášť bohatou, se zhotovovaly bez kanýru (aby neubíral pozornost výšivce). Vyšivalo se ručně až do roku 1925, kdy tuto práci částečně přebral šicí stroj. Motivy výšivek jsou české a byly předávány z generace na generaci. Látka k výrobě zástěr se lišila podle užití – sváteční zástěry byly vyrá-

Obr. 32 – Sváteční zástěra

Obr. 33 – Pracovní zástěra

Obr. 34 – Zástěra – pletená krajka

Obr. 35 – Zástěra – háčkováná krajka

Obr. 36 – Sváteční zástěra s výšivkou

Obr. 37 – Sváteční zástěra – ažurka

Obr. 38 – Sváteční zástěra – steklena batista

Obr. 39 – Zástěra starších žen

běny z látky *koprina*, *organtýn* či *steklena batista* (obrázek 38). Obyčejné zástěry se zhotovovaly z plátna (obrázek 33). Bylo zvykem do kostela nosit sváteční bílou zástěru. Starší ženy však používaly o svátečních a také smutečních příležitostech zástěry tmavých barev (obrázek 38). Zástěry se kupovaly.

Skleněný šaty, takto se nazývalo sváteční letní ustrojení z materiálu *steklena batista*. Z tohoto průsvitného materiálu, nejčastěji jednobarevného či potištěného drobným vzorem, bylo ušito *hiple*, sukně i zástěra. Skrze *hiple* prosvítal výšivkami nazdobený *lajblík*. Zástěra s kanýrem byla obvykle ještě vyšívána. Průhlednost látky *steklena batista* dala název tomuto typu oblečení.

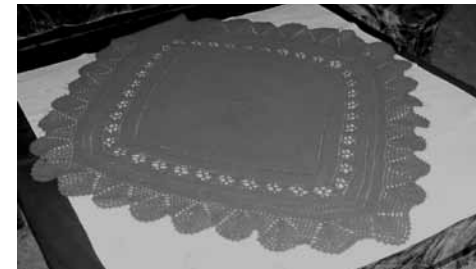
Šat je svrchní vrstva oblečení využívaná v zimě (obrázek 40). „*Na halenku měly jsme šat, to bylo vlněný a bylo to teplounký. To jsme nosily v zimě, když byly mrazy a byla zima v Bulharsku, tam byla pravá zima. Teď tam už nejní, nám psala naše známá. Už nejsou ty zimy, co bejvaly za našeho mládí.*“¹⁰ Šat byl vyroben z vlněné látky, silný

10 Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

Obr. 40 – Šat

Obr. 41 – Vlněný šátek – čtvercový střih

Obr. 42 – Vlněný šátek – mladší ženy

Obr. 43 – Vlněný šátek – starší ženy

jako deka, kupoval se. Byl čtvercového tvaru, nosil se přeložený do trojúhelníku na ramenu, zkřížený na prsou a jeho konce se přidržovaly v ruce nebo pod paží. Na konci byl pokaždé zakončen třásněmi. Vlněné látky na zhotovení vlněných šátků byly tmavých barev, někdy kostkované. „Zavodívaly“ se do nich děti, tj. vzaly se do náručí a přes ně se látka ovinula. Šat vlastnila každá žena obvykle pouze jeden. V Čechách se tomuto oděvnímu prvku říká „vlněná“, ale podle pamětníků se toto označení ve Vojvodovu nepoužívalo.

Vlněný šátek – představoval vrchní vrstvu oděvu. Háčkoval se doma z různých

Obr. 44 – Vlněný šátek – pecičky

barevných vln. Mladší ženy a dívky je nosily v pestřejším barevném provedení (obrázek 42) nebo bílé, starší ženy upřednostňovaly barvy tmavší nebo černé (obrázek 43). Používala se domácí vlna, doma barvená, nebo se kupovala jemnější vlna anglická, tzv. *vlnišor*. Ozdobným prvkem vlněných šátků byly naháčkované bulky, tzv. *pecičky* (obrázek 44). Střih byl čtvercový (obrázek 41), na ramenou se překládal do trojúhelníku, konce se zkřížily na prsou a zastrkovaly se na bocích do sukně (zasunování šátku do sukně představuje rozdíl oproti oblékání šatu – ten byl ze silnější látky, proto se do sukně nevsunoval). Každá žena vlastnila několik vlněných šátků, podle majetku a marnivosti.

Eleče jsou pletené nebo háčkované vesty bez rukávů, s výstřihem do „V“ se zapínáním na knoflíky (obrázek 45). *Eleče* byly doma vyráběné. Nosily se v zimě nebo v chladnějším počasí. Samozřejmostí bylo mít jiné *eleče* na sváteční příležitosti a jiné na všední dny.

Žiletka představuje propínací svetr pro ženy do pasu (obrázek 46). Zapínal se uprostřed předního dílu knoflíky. *Žiletky*, jak vzpomíná Sofie Hružová, se jak pletly doma, tak se kupovaly: „Měly jsme svetry pěkný, to bylo vlny dost. Pěkně při těle s knoflíky. Tenkrát já jsem byla mladá, tak jsem měla pěkně při těle. Pletený, ale na stroji, to se prodávalo. My jsme si i doma pletly. Tátovi jsem mýmu pletla polover. To byla dobrá doba, i když to bylo za války. Já jsem byla mladá, byla válka, ale my jsme to nějak nepocítily. měli jsme všechno.“

Kožešínové vesty se nosily v zimě ve všední den, na práci v hospodářství. Střihem byly vypasované do pasu. *Broderie* byla bulharský typ halenky

Obr. 45 – *Eleče*

Obr. 46 – *Žiletka*

považované za sváteční, luxusní kus oblečení (obrázek 47–48). Nebyla tedy častým prvkem, a pokud ji některá česká Vojvodovčanka vlastnila, oblékala ji na sváteční příležitost. *Broderie* byla zhotovována z čistého *hedvábí*, které zdobila výšivka.

Pokrývka a úprava hlavy

Šátek – byl nepostradatelným doplňkem oděvu, nosil se při každé příležitosti a za každého počasí, pouze výrobní materiál se lišil. V létě byly oblíbené šátky z lehkých vzdušných materiálů, na podzim pletené šátky, přes zimu teplejší, většinou z vlny moher (na krajích se pro zdobnost háčkovaly, resp. pletly okrasné volánky, tzv. „zuby“). V zimě starší ženy nosily pod šátek tzv. *babku*, což byl tmavý šátek uvázaný dozadu. „V létě jsme nosily ty fajnový tenký, to jsme měly z Čech. My jsme měli strýce obchodníka a on to, jsme říkali, šteloval¹¹ z Čech. A já měla asi padesát šátků, ale to byl jeden lepší než druhý. Ještě mám jeden kašmírový tady, krásnej, z mojeho mládí. ... To byly kvalitní šátky, to se to i hezky pralo, teď takový nemají. Když si jdu koupit šátek, tak si nemůžu vybrat. Voni nemaj, ale tenkrát to bylo opravdu přepychový.“

Obr. 49 – *Sváteční šátek*

11 Štelovat = dovážet.

Obr. 47 – *Broderie*

Obr. 48 – *Broderie – detail výšivky*

Obr. 50 – *Šátek na všední dny*

To byla jiná doba, dobrá, to dneska nejní.¹²

Sváteční šátky se zhotovovaly z kašmíru, často byly lesklé, červené barvy (obrázek 49), šátky pro všední příležitost z levnějších materiálů (obrázek 50). Šátky se jak kupovaly, tak vytvářely doma (pletené a háčkované), a to v široké škále barev, motiv převládá květinový. Starší ženy preferovaly tmavší odstíny, oblíbená byla kombinace černo-bílá (obrázek 51). Šátky smuteční byly černé barvy (obrázek 52). Na úpravu uvazování šátků vzpomíná obyvatel Vojvodova Petr Klepáček: „Všechny měly na hlavách pečlivě uvázané pečlivě vyžehlené šátky s nezbytně pečlivě vymačkanou špičkou vpředu“ (Jakoubek 2011: 177) (obrázek 53).

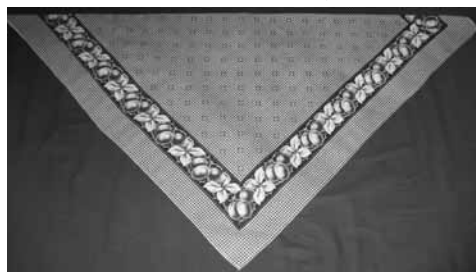
Účes

Pro všechny věkové skupiny žen platilo pravidlo nestříhat se. Pro účes bylo typické, že byl hladký, bez vyčesávání. Nelišil se ve všední ani sváteční den. Děvčata nosila copy, nebo si nechávala vlasy rozpuštěné, jakmile se však žena vdala, dlouhé vlasy si smotávala do copu a ten omotala do drdůlku. Malému drdůlku se říkalo *kokíček*, drdolu běžné velikosti *kok*. Vlasy v takovém koku držela vidlice, tzv. *ondrodle*.

Obuv a doplňky

V létě ve všední dny bylo obvyklé chodit na bosu. „Chodily jsme v létě bosy a nejenom v létě, když bylo teplo. A nejradši jsem tak chodila, palce rozbitý a nevařilo nám to. A nikdy otravu nikdo nedostal. A né že bysme musely, nemusela jsem, protože moji rodiče

Obr. 51 – Šátek – starší ženy

Obr. 52 – Šátek – smuteční příležitost

Obr. 53 – Uvázání šátku „do špičky“

by mě obuli, ale ráda jsem chodila bosá.“¹³ Pouze na pole, kde rostly píchavé bodláky, se nosily opánky (obrázek 54): „Když jsme šly na pastvu, tak to jsme musely nosit opance, tam rostly ‚babiny zuby‘ – to píchalo jak sto čertů.“¹⁴

V zimě, popřípadě při zvlášť nepříznivém počasí a na práci na poli se obouvaly doma vyráběné *opánce*, též opánky z vepřové nebo hovězí nevydělané kůže. Kůže se po zabíjení zvířete natáhla na zem a přitloukla hřebíky, aby se hezky vytáhla. Takto se ponechávala i dva týdny, během kterých pěkně vyschla. Do těchto bot se nosily doma ručně pletené hrubé vlněné ponožky do poloviny lýtek, tzv. *fusekle*, zdobené nahoře barevnými *štráfky*. „Můj otec nám dělal z kůže, to jsme zabíjeli prasata, tak nám dělal opánky, a to se šněrovalo a bylo to pěkný, a to jsme měli i upletený pěkný fusekle pod tím. My jsme tomu říkali fusekle vlněný, pěkný a jsme si ty opánky dali a černý šněrky jsme si dali ve všední den, ale ve svátek jsme nosili boty. Pěkný jsem mívala boty. Kupovaný. Ale opánky byly domácí, to nám otec dělal. Ty byly různý. Já jsem měla vysoký, černý, pěkný, jak lodičky, to mělo takovej plnej podpatek. A byly vysoký, pěkný boty. Boty byly tenkrát drahý, no ale měli jsme boty, ale opánky jsme nosili rádi na fusekle, ty se zašněrovaly a ty byly lehounký, v tom jsme běhaly. To bylo jenom jako bota a zepředu to bylo zašněrovaný, omotaný okolo. A ty fusekle jsme si pletly, nahoře to mělo takový štráfky barevný a vypadalo to hezky, tak jak to tenkrát šlo.“¹⁵ Ve vzpomínkových vyprávěních se často objevuje připomínka

Obr. 54 – Opánky

Obr. 55 – Střevíce

13 Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

14 Z vyprávění Anny Hružové, říjen 2011.

15 Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

12 Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

promokavosti opáneků a následného mrznutí nohou. Vždy však jen jako konstatování faktu, nepřipomínající stěžování si na zažitou nepohodu.

Pro sváteční příležitosti nosily ženy boty, starší generací nazývané střevíce, někdy také *třevíce* (obrázek 55), mladší lidé o nich hovořili jako o „botách“. Bohatší ženy si pořizovaly lakované střevíce, tzv. *láčeny*, pro které bylo typické, že při chůzi vrzaly, a tak se ujalo rčení: „*Tomu vržou boty, ten je bohatý.*“¹⁶ Sváteční boty se kupovaly. Daly se poříditi různé typy dámských bot, střevičky i polobotky, mající různý podpatek – od nízkých po plný vysoký klínek.

V domácím prostředí se nosily bačkory. Ty si místní sami vyráběli z látky *kalpazan*, kterou podšivali kůží. Byly to nízké opánky se šněrováním, do kterých se opět nosily pletené vlněné *fusekle*. Pamětníci tyto bačkory hodnotili jako „*moc pěkný a lehounký a slušivý*“, rádi je nosili.

Punčochy pro všední den byly vlněné – silnější a pevnější. Lidé si je sami pletli klasickým vzorem hladce a obrace. Na sváteční příležitosti se spíše kupovaly, byly hladké, obvykle béžové barvy. Od roku 1946 byly k dostání nylonové punčocháče, ty se však příliš nepoužívaly. Nosily se také punčochy se širší gumou (à la podvazky), kterým se říkalo *lastik*.

Oděv mužský

Základ mužského odívání představovala košile, sako, kalhoty a podle příležitosti (všední nebo sváteční den) odpovídající pokrývka hlavy. Této skladbě oblečení se říkalo pánské šaty a Bulhaři ji vnímali jako městské oblečení, jak dokládá zápis v *Dějínách Vojdovova*, kapitole Odívání, od Neco Petkova Necova.

Ve všední letní dny se nosily pracovní kalhoty z plátěné látky *cajk* (podle ní nazývané *cajkový gatě*) a košile zhotovená z látky *chase*. Barevností pánské košile nehyřily, nejčastěji se vyráběly jednobarevné – bílé, případně v dalších světlých odstínech. Ke košilím se nenosily vázanky. Košile na všední den nemusela mít límeček. Doplnkem bylo lehké vzdušné sako, opět z látek *cajk* či *chase*.

¹⁶ Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

Obr. 56 – Polover

Sváteční pánské šaty (tj. kalhoty, sako) se šily z lepších, kvalitních látek – anglické látky *šiviot*, košile z *poplinu*. U pánského svátečního obleku nikdy nechyběla vesta a patřilo k němu sako. Svátečním doplňkem, umístovaným do kapsy od saka, byl kapesník z *hedvábí*, orámovaný háčkovanou krajkou – ten si za ozdobu vybírali spíše mladší muži. Další ozdobou byly kapesní hodinky, pokládané do kapsičky ve vestě s řetíz-
kem zapnutým na knoflíku vesty.

Obleky zimní byly vyráběny z teplejších, vlněných materiálů a pevnějších látek zvaných *šajak*. Na práci v hospodářství se nosila kožešinová vesta. Kožešinové vesty se šily u kožešníka v Krušovici, kožešinu z ovčí si Vojvodovští museli sami dodat.

Sváteční zimní oblečení se tkalo z pevného sukna z čisté vlněné příze. Často se obarvovalo do tmavě modré barvy. Do kostela se chodilo v černých oblecích. Na košili z *poplinu* muži nosili *polover*, neboli pletenou vestu ke krku, případně s výstřihem do tvaru „V“ (obrázek 56, muž uprostřed).

Vrchní vrstvou byly kabáty různých délek – zde uvádím jejich přehled: **Šuba** – kabát pro všední den, tříčtvrtinové délky. Pokud byla šuba ozdobena kožešinovým límcem, nosila se i o svátčích (obrázek 57). Šila se z látky *šajak*.

Balton – sváteční dlouhý zimní kabát, dvouřadový s kožešinovým límcem. Vyráběl se z pevné vlněné látky a býval velmi kvalitně vypracován (obrázek 58).

Kožich – dlouhý kabát používaný při jízdě na voze (a při nepříznivém počasí i v létě během polních prací).

Obr. 57 – Šuba

Obr. 58 – Balton

Kabanice – plášť s kapucí z vlněného hrubého sukna. Používala se při jízdě na voze za velmi chladného počasí a při dešti. Nosili ji výhradně muži.

Pánské šaty a baltony si vojvodovští muži nechávali šít u krejčích v Krušovici nebo Bukjovci (dnes Mizija). Kromě *baltonů*, *šub* a obleků vše šili vojvodovští krejčí a švadleny (košile, všední kalhoty a saka).

Spodní prádlo

Letní spodní prádlo představovaly plátěné podvlíkačky, též *cajkáče*. Vyráběly se doma z plátěných látek. „A v létě nosili chlapy plátěný, to byla taková speciální látka, já nevím už, jak jsme tomu říkali. Už taky zapomínáme. Cajk, jo, cajkový. Koupila jsem cajkový gatě. A to bylo pěkný. To byla taková hladounká látka, bylo to hezký.“¹⁷ V zimě nahradily bavlněné teplejší látky ty plátěné. Zimním podvlíkačkám se říkalo *spodky*, případně *gatě*, a bylo pro ně typické zakončení – byly opatřené tkaničkami na uvázání pod kotníkem. Pod košile muži oblékali *fanely* – kupované barevné teplé spodní prádlo s rukávy z materiálu *amerikan*.

Úprava a pokrývka hlavy

Většina mužů se holila, našly se ale výjimky s vousy. Vlasy bylo obvyklé mít zastřižené na krátko. V létě během všedních dnů si muži chránili hlavu před slunkem slamáky či plátěnou kšiltovkou – *kašketem* (obrázek 59). Sváteční pokrývku hlavy představoval klobouk, zvaný *kalpak* (obrázek 60). Každý muž měl minimálně jeden klobouk. Chlapci začínali nosit klobouky asi od osmnácti let.

V zimě se běžně nosily teplé, z kůže vyrobené *kaškety*, *beranice*, *ušanky*, případně vlněné čepice z *barchetu*. O zimních slavnostních příležitostech se nosily sváteční kašmírové čepice. „Můj otec měl klobouk, ale jen jak se říká pro parádu. Jinak nosil běžně kašket. Kašket jsme tomu říkali. V létě, proti slunko a taky slamáky, to nosil každé, co chtěl. V zimě čepice, taky bejvaly beranice – tam byly ovce, tak to někdo měl beranici,

Obr. 59 – Kašket

Obr. 60 – Pánský klobouk

někdo měl takovou čepici, a někdo chodil bez čepice. Můj táta nerad nosil čepice, on měl pěkný vlasy, ale nosilo se všelico. I kašket teplej. Klobouky spíš k obleku, svátečně. Takhle ve všední den klobouk pěkněj nikdo nevzal.“¹⁸ Čepice a kaškety se kupovaly, beranice a ušanky šili kožešníci v Krušovici.

Obuv

V létě muži, stejně jako ženy, běžně nenosili boty. V zimě či nepříznivém počasí si chránili chodidla opánky z vepřové kůže, doma zhotovenými. Proti zimě je hrály ručně předené vlněné ponožky (*fusekle*), často zdobené na koncích barevnými proužky. „V době, kdy napadlo více sněhu a bylo třeba odhazovat sníh jak doma, tak i při výpomoci odklizení sněhu na železnici, se používaly tak zvané ‚navušta‘, což byly chrániče utkané z ovčí vlny až po kolena.“¹⁹ Pro sváteční příležitost pánové obouvali kupované polobotky zvané *polovinky*, či lakované boty, tzv. *střevíce*. V době před druhou světovou válkou a během ní platil zákaz zabíjet prasata z důvodů nuceného zásobování německých vojsk potravinami, což mělo dopad i na výrobu bot. Proto se o všedních dnech omezilo používání obuvi, příležitostně se nosily pouze opánky. Na konci války Vojvodovští nahrazovali vepřovou kůži gumou z pneumatik vozů. O nouzi a nedostatku jakýchkoli bot, včetně opánek, během druhé světové války informuje ve svých pamětech Tomeš Hrůza: „V Buťovci²⁰ i Rahově²¹ strašnasila vojska zima bila tuha sněhu malo ledu dost velkej zor²² směli [jsme měli] zavobuj [za obuj]²³ nebilo nanohi aňi opánki aňi gumeni²⁴ jenom svinski opanki za 50 levu, vidělani bivolski²⁵ 90 leva... toje noveho v roce 1941“ (Jakoubek 2011: 234–235).

Oděv dětský

Až do tří let věku se oblečení holčiček a chlapečků, vyjma spodního prádla, nerozlišovalo. Poté se děti začaly strojit podobnou skladbou oblečení jako dospělí. Oblečení na děti se šilo doma ze starších bavlněných šatů, cejchů a podobně (výhodou využití starších cejchů byla měkkost látky a její snadnější vyváření a žehlení). Oblečení a další potřebné věci se dědily po sourozencích. „Většinou jsme si šili doma. Koupili jsme si látku takovou teplou jednobarevnou a to se šilo na ty děti. Z takovýho teplejšího, věci různý. Na prodej nebylo jako teď. Ani pleny nebyly – abyste šla a koupila. Kdepa!

18 Z vyprávění Sofie Hrůzové, prosinec 2011.

19 Sepsané vzpomínky Miroslava Štrbký, duben 2011.

20 Buťovce – termín českých obyvatel Vojvodova označující obec Bukjovci (dnešní město Mizija).

21 Rahova – obec Orjachovo nacházející se 16 kilometrů od Vojvodova na břehu Dunaje.

22 Zor – bulharsky potíže, naléhavá potřeba.

23 Obuj – obuv; nouze o obuv.

24 Bulharsky gumové.

25 Z buvolí kůže.

17 Z vyprávění Sofie Hrůzové, prosinec 2011.

To jsme dělali sami z látek. Většinou na moje děti šila panímáma, jeho máma mi to šila na děti, to jsme si většinou všechno šili. Tam se moc neprodávalo, chybělo na ty malé děti, to jsme museli doma. Nastrojený byly – kanýrky a krajky okolo... A když jsme se přestěhovali do Čech, tak jsme si šili, i po válce, tady taky nebylo nic na děti. Po válce tady nebylo lautr nic. To bylo horší jak v Bulharsku. Vopravdu.²⁶

Novorozené děti se zavinovaly do teplých jednobarevných látek připomínajících krátké košilky (vzadu za krkem se látka svazovala) a kalhotek s plenkou. Kalhotky na plenku byly upletené z vlny nebo bavlny (*pamuku*). Plenky byly ze starých košil, prostěradel nebo peřin – byly to pouze natrhané či nastříhané čtverce, bez zaobroubení. Po vykoupání se miminko jen osušilo a zabalilo do větší látky – pleny, s ručičkami u sebe, aby se zahřálo. Na hlavičce mělo miminko do půl roka neustále čepičku. Ve všední dny plátěnou, zdobenou kanýry nebo krajkou. Sváteční háčkované čepičky se říkalo *karkulka* (obrázek 61). Aby držela hezky na hlavě a nesklouzávala, provlékla se celou čepičkou barevná mašle, která se pod krčkem uvázala na požadovanou velikost.

Takto se miminko pokládalo do peřinky (obrázek 62), což je obdoba dnešní zavinovačky. Peřinka byla ušita do tvaru čtverce, dva protilehlé cípy se přehnuly přes tělíčko dítěte, spodní díl pod ně a celá peřinka se svázala barevnou stuhou, povijanem. Děti se zavinovaly

Obr. 61 – Karkulka

Obr. 62 – Peřinka ovázaná povijanem

do peřinky asi do šesti měsíců. Malé dítě neopouštělo matku, doprovázelo ji i na pole – zatímco matka pracovala, dítě se uložilo do *hejčidla* (kolébky) na oje od vozu, nebo si její žena zavodila, tedy zavázala k sobě do šátku. Pakliže v rodině již byly starší děti, péče o miminka padla na ně.

Batolata, dívky i chlapci, do tří let nosila šatičky (obrázek 63), na hlavičce *karkulku* a o nedělích a jiných svátečních příležitostech kolem krku ozdobný límec, tzv. *krajzlík* (obrázek 64).

V době, kdy dítě začalo samo chodit, tedy zhruba kolem jednoho roku, začalo oblékat o všedních dnech tzv. košilku a kšandami opatřené *gatě s ocasem*, což byly kalhoty, které nebyly mezi nožkami sešité. Tento charakteristický zadní rozparek, ze kterého mohl vykukovat cíp košilky, dal název tomuto prvku oděvu. Rozparek měl svůj praktický účel – dítě si „přidřeplo“ a vykonalo potřebu, aniž by si muselo stahovat kalhotky. Jednak to samo neumělo a rodiče nebyli nablízku, anebo měli práci a nemohli se tímto zdržovat. V neděli do kostela a na návštěvy se tyto kalhotky nenosily, protože to už byly děti s maminkou a ta mohla pomoci s odstrojením.

Spodní prádlo holčičky představovala košilka, kalhotky, tzv. *gatičky*, a punčochy. Chlapci nosili v létě trenky, v zimě pak dlouhé spodní kalhoty, tzv. *spodky* opatřené dole šňůrkami na zavazování proti profukování. Pro zimní období se spodní prádlo zhotovovalo z látky *amerikan* či z *barchetu*. Na *spodky*

Obr. 63 – Batolata v letních šatičkách

Obr. 64 – Šatičky s krajzlíkem

Obr. 65 – Pokrývka hlavy – děvčátka

26 Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

Obr. 66 – Pokrývka hlavy – chlapci

se natahovaly *fusekle*. Punčochy pro děti byly kupované na svátek a na všední den doma pletené z vlny nebo bavlny (*pamuku*). *Pamuk* si Vojvodovčané pěstovali sami a z něho předli přízi na dětské oblečení.

Holčičkám se od narození nechávaly narůst vlasy. Dlouhé vlasy se upravovaly splétáním do copů. Na hlavách děvčátka do šesti let nosila háčkované nebo pletené čepice a šátky (obrázek 65). Kluci kopírovali v úpravě hlavy své otce, tj. vlasy měli sestříhané na krátko, v zimě nosili čepice, *kaškety* (obrázek 66), v létě slabší *kaškety* či slamáky.

Dětská obuv se od obuvi dospělých nelišila. V létě se chodilo bosky, v nepříznivém počasí a v zimě se obouvaly *opánce* z vepřovice, do kterých se nosily *fusekle* (obrázek 67–68).

Oblečení na spaní

Češi ve Vojvodovu neměli speciální oblečení určené pouze na spaní. Za noční oblečení se považovalo spodní prádlo, které se přes den nosilo pod svrchním oblečením. Dívky a mladší ženy uléhaly oděny do *lajblíku* a spodničky, starší ženy do spodní košile a spodničky. Chlapci a dospělí muži spávali přes léto v *cajkáčích* (spodních plátěných kalhotách), v zimě v *gatích*, teplejších spodních kalhotách ukončených nad kotníky šňůrkami, a ve *fanele*, tj. spodním triku.

Obr. 67 – Děti na bosu

Obr. 68 – Děti v jarním oblečení, na nohou opánky

Prostředky chránící před nepříznivým počasím

Z uskutečněných rozhovorů vyplynula ještě řada prostředků, které funkčně sloužily jako oděv (chránily tělo před chladem a vlhkem), ale zároveň stojí na pomezí sféry „oděvů“. Mohli bychom také u mnohých z nich mluvit o improvizovaných oděvech. Takové improvizace však nebyly jednorázové, ale opakované a institucionalizované. Zde poskytují přehled jmenovaných prostředků.

Rukavice – kožešinové z beránka (kupované od Bulharů) či doma pletené.

Palizor neboli sváteční deštník. Nosil se pouze do města, případně do kostela.

Pytel na brambory – sloužil jako ochrana před deštěm při práci na poli nebo ve všední den.

Kožich – dlouhý mužský kabát používaný mj. v létě na poli proti dešti.

Kabanice – ochrana před zimou a deštěm během jízdy na voze. Vlněné hrubé sukno s dírou na hlavu, používalo muži.

Šperky, zdobné prvky oblečení u mladší a starší generace

Zdobné prvky oblečení u mladších a svobodných žen tvořily krajky pletené, háčkované, na stroji šité (obrázek 69–70), na zástěru či spodničku krajky hladké vyšívané z *poplinu*. Další zdobení představovaly vsadky, sámečky, prýmky a výšivky. Mladší ženy upřednostňovaly světlejší barvy nebo hodně pestré barvy. Starší ženy si pořizovaly oblečení tmavších barev (to platilo především u barvy šátků a zástěr), oblíbené měly látky s ozdobnými proužky. Doplněk svátečního ustrojení, zejména při cestě do kostela, představovala bible a u žen někdy také kytička rozmarýnu.

Obr. 69 – Pletená krajka na sukni

Obr. 70 – Krajka vyšívaná na šicím stroji

Vojvodovské Češky nenosily šperky. Dokonce zde neexistovaly ani svatební prsteny. U svobodných žen se tolerovala pouze skleněná brož. Kabelky se nenosily. Hlavní ozdobou byl vždy upravený a s ostatním oblečením sladěný šátek. „Ani když jsme se oddávali, to prsteny, to bylo taky ve válce, to ony ani nebyly. My jsme se brali ve čtyři-

cátým druhým, v polovině války. Kdepa zlatý prsteny, ty nikde nebyly, ani náušnice. Tenkrát to nebylo ani v módě a ani to nebylo. To byla doba jiná.²⁷ Muži zpestrovali o svátcích své šaty, respektive kapsy u saka hedvábným kapesníkem orámovaným háčkovanou krajkou a kapsy u vest kapesními hodinkami.

Úprava oblečení a jeho získávání

Na úpravu oblečení se kladl velký důraz, oděvy se vždy pečlivě žehlily, škrobily a při jejich nošení se dávalo pozor, aby zůstaly čisté. Škrobení a žehlení se odehrávalo na plotně. Škrob se používal vařený, žehlilo se takzvanou *cihličkou* (tj. žehlička, do které se dávaly žhavé uhlíky nebo ohořelé kukuřičné šišky, kterými se topilo). *Cihlička* se odkládala na plotnu, a tak se regulovala teplota na žehlení. Pokud se stalo, že se látka při žehlení spálila (respektive znehodnotila se hnědým flekem), označovala se tato nemilá událost slovy *zpražilo se to*.

„Češky a Slovenky až na drobné výjimky plátno a sukno netkaly, ale předly, každá domácnost měla pěkný kolovrat. Pletly šály, vesty, svetry, ponožky apod. Téměř každá domácnost si pořídila šicí stroj, takže si ženy mohly šít spodní prádlo samy“ (Necov 2006: 46–47). Ženy se ručním pracím věnovaly především v zimním období. Během zimních večerů se scházely a společně draly peří, předly vlnu. Vyšívat se učily ženy již od dětství. Mnoho součástí oblečení se vyrábělo doma – především ty pletené a háčkované. Látky se většinou kupovaly v Sofii, popřípadě dovážely z Čech, a obyvatelky Vojvodova je samy krásily vyšivkami. „Byla jiná doba a jiný zboží, ale bylo. I ve válce. Tam byli většinou židovský obchodníci v sousední vesnici, ta byla velká, a tam prodával Žid. Moje máma, vždycky jsme tam šly nakoupit, tam měl všechno a koukaly jsme, abysme byly první. A když jsme byly první, tak von ten první nepustil, aby něco nekoupil. To třeba mu dal zadarmo, ale ten první klient musel něco dostat anebo koupit. To byl jejich zvyk.“²⁸

Ovčí vlnu si samy sprádaly, barvily ji – stejně jako nitě na vyšívání. Některé rodiny chovaly bource morušového, z jejichž kokonů zpracovávaly hedvábí. Pěstovaly také konopí, které přes podzim vyčesávaly z pazdeří, aby mohly v zimě příst. V obci pracovaly dvě až tři švadleny, které se staraly o tvorbu a úpravu oblečení pro ženy, a dva krejčí, kteří šili pánské obleky.

Oblečení se ukládalo do skříní, tzv. *almarek*. Sukně se uskladňovaly srolované, pověšené za našité šňůrky. Pro vojvodovské Čechy byl charakteristický pořádek – nejen mimo dům, ale i v domácnostech. Takto na něj vzpomíná Božidar Popov: „Když mi šaty půjčovali, byla se mnou jedna učitelka, a když jsem je vracel, přišly 4 učitelky, aby viděly, jaký nádherný pořádek byl v českých domovech. Když

Marjána Hružová otevřela skřín a my jsme viděli krásně uspořádané blůzky, šaty a sukně, všechny vzdychly. Pořádek u Bulharů neznámý“ (Jakoubek 2010: 267).

Oblečení pro zvláštní příležitost

Námluvy

Námluvy (též označované jako *godež*) začínaly požádáním ženicha a jeho družby (matčin nebo otcův bratr) o ruku nastávající v sobotu odpoledne. Po večeri téhož dne odcházela dívka do ženichovy rodiny s dary, budoucí tchyni – panímámu – obdarovala látkou na sváteční šaty, tchána – pantátu – podarovala sváteční košili (v pozdější době dávala dívka panímámě také dort). Sváteční košili obdržel i družba, který se námluv také účastnil. O námluvách se žena vystrojila do svátečního oblečení, pouze zástěra se vynechala. V neděli se konaly v kostele ohlášky (tj. oznámení zasnub) a oběd pro rodiče ženicha v rodném domě nevěsty, následující neděli proběhl oběd rodičů v domě ženichových rodičů. Během setkání rodičů se domluvil termín, příprava a organizace svatby.

Svatba

Ke svatbě došlo dva až tři týdny po námluvách. Předcházelo jí pozvání svatebčanů, což měl za úkol družba a další dva mládenci. „Několik dní před svatbou chodí tři lidé, první bratrance nevěsty a ženicha a družby, zvat na svatební průvod. Pěkně oblečení podávají malé stopečky rakije mládeži, která se ve svatební den připojí k novomanželům.“²⁹ Následujícího dne přinášeli pozvání svatebčané přídavky (tj. naturální dary jako slepice, vejce, mouku, sádlo atd.), družičky obcházely svatebčany a půjčovaly do ozdobených košů nádobí na hostinu, mládenci s koňmi vyšňořenými mašlemi svázeli stoly na hostinu a zároveň se připravovalo pohoštění. Třetí den od pozvání proběhla svatba. Svatebčané se scházeli ráno u domu nevěsty. V něm se předávaly dary mladému páru a družičky ozdobily šaty svatebčanů kytíčkou. Zde se všichni pozvaní hosté seskupili pod družbovým vedením v průvod, který přivedl ženicha do domu nevěsty, kde proběhla snídane. Do kostela lidé došli v uspořádaném svatebním průvodu, většinou seskupeni po dvojicích, oblečení do nejkrásnějších šatů. Po sezdání v kostele se svazek stvrzoval na obecním úřadu, odtud se pak za zpěvu celého průvodu odešlo k domu nevěsty, kde se uskutečnilo společné focení (obrázek 71) a následně hostina.

Mužským doplňkem svátečního obleku byla na klopě saka uvázaná dlouhá stuha s kytkou, tzv. *mašle*. Mládenci měli také mašli, ale ne tak dlouhou. Nevěsta a družičky měly uvázanou *mašli* bílé barvy v pase (obrázek 72).

27 Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

28 Sefta (první tržba, počitek). Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

29 Jakoubek, Marek. *Synopse materiálů k vojvodovskému svatebnímu folkloru*. Dostupné z: <http://lidemesta.cz/index.php?id=761> [citováno 2012-03-10].

Obr. 71 – Hromadná svatební fotografie

Družba byl poznatelný díky *zvadlu* – ozdobné hůlce (obrázek 73), kterou nosil během příprav na svatbu i v jejím průběhu. Nevěsta byla oděna ve standardní skladbě oblečení, krom zástěry, ta se nenosila.

Halenka byla velmi zdobná, často ji zvýrazňoval stojáček. Svatební šaty byly vyráběny z různých látek podle finančních možností každé rodiny. Mnohdy se použil kašmír, majetná nevěsta se pyšnila šaty hedvábnými. Slovy Barčiny Čížkové: „Nevěsta šla do kostela, všechno nové, a to všichni ji čekali, jak bude nastrojená. Já jsem na sebe moc dbala, nesměl mě žádný předběhnout. Možná, že i tím to bylo, že jsem si troufala, že jsme všechno měli. Víím, že jsem si přála hedvábné šaty, a máma mi vyhověla, to bylo moc drahé a žádné děvče to nemělo, i halenky jsem měla hedvábné a i celé šaty jsem si vyšila. Děvčata chodila každou zimu sloužit. My jsme nemusely, i za to Bohu dík“ (Jakoubek 2010: 287).

Použité látky byly jednobarevných světlých odstínů, nejčastěji žluté, fialkové.

Obr. 72 – Mašle novomanželů

Nevěstu zdobil tylový závoj, věneček, svatební čepce a svatební květina. Bylo pravidlem, že si nevěsta opatrovala sama celou výbavu během své služby po ukončení školní docházky. Základ této výbavy tvořilo velké množství šátků (až 200 kusů), několik krojů – svátečních a všedních, dále peřiny, povlečení, deky, plachty, ručníky, utěrky, na *jarmárky* (kredence či šatní skříň) dečky zvané *milie* – ozdobné i účelové, skříň, několik prádelníků, hodiny, židličky, stoličky,

nádobí, porcelán, hrnce, na mísení těsta necičky, bohatší nevěsta přivedla do manželství krávu, tele, část pole. Ženich do společného vložil pole, koně a finanční pomoc na postavení domu (po svatbě se novomanželé přestěhovali na zhruba pět let k zeničovým rodičům, po našetření určité hotovosti si spolu s pomocí rodiny postavili dům vlastní). „Já měla celej pokoj, když jsem přišla k manželovi, jsem měla vybavenej. I zrcadlo si pamatuju, i zrcadlo jsem měla a koberec jsem si sama vyšila silnou vlnou a ta se prodávala, kanava' jsme tomu říkali. Takový dírkový a silný to bylo, měli jsme velký jehly. Pěkně barevný vlněný barvy, a to jsem měla koberec, ještě než jsem se vdala, tak jsem si ho udělala. Všechno oblečení jsem měla, boty a šátků, kolik jsem měla, asi 50 pěkných a sukních a obleků, to jsem nepočítala. Měla jsem hodně a pěkných, vlněných a z hedvábí. A manžel měl oblek z anglický vlny. Tomu jsme říkali jako dvojí předení, to byla pěkná látka, hrozně pěkná, drahá, ale pěkná. Tenkrát byly pěkný látky.“³⁰

Svatby byly svátkem, na který se dodnes vzpomíná. „Svatby tam byly pěkný a žádný rozvody jsme neznali. My jsme první rozvod, tomu jsem se divila, když jsme byli v Čechách. My jsme neznali rozvod. Tam se nikdo nerozváděl. My jsme mysleli, že aj ve světě se nikdo nerozvádí. A dneska je rozvodů!“³¹

Pohřební oděv

Úmrtí se oznamovalo prostřednictvím zvuku kostelních zvonů. „Když někdo umřel, všichni šli do jeho domu, i Bulhaři i Češi. Tehdy se za zemřelého nepálily svíce; moc si nevzpomínám, zda ho myli, prostě šli tam, ale nic nenesli, jídlo a pití se nenosilo.“³² Poté nebožtíka opustili, po celou noc s ním zůstali pouze nejbližší členové rodiny (dětí, ovdovělý manžel, ovdovělá manželka). Druhého dne se konal pohřeb.

30 Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

31 Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

32 Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

Obr. 73 – Zvadlo

Shromáždění lidé společně s kazatelem zpívali v nebožtíkově domě náboženské písně, četlo se z Bible, poté se zformoval smuteční průvod – na pohřby chodila hromadně celá vesnice.

Smutek u pozůstalých se projevil použitím tmavých barev na oblečení – hlavně u ženských zástěr a vyšivaných šátků. Smuteční oděv pozůstalí nosili pouze o svátcích a do kostela po dobu od šesti týdnů do jednoho roku.

Každý nebožtík byl oděn do svých nejlepších šatů, včetně bot. Do rakve se dával z bílé látky *chase* rubáš s krajkovým okrajem, který vyčníval z rakve.

Na pohřbu malých dětí a svobodných lidí převládala barva bílá – mělo ji jak oblečení zesnulých, tak i těch, kteří se s mrtvým přišli rozloučit. Rakev byla také natřena na bílo. Mladé dívky, které umřely, byly oblečeny jako nevěsty, do bílých svátečních šatů. Při úmrtí dítěte nebo svobodného šli před rakví mládenci a družičky. Od rodičů zemřelého dostali chlapci bílý kapesník a dívky šátek a připnuli si ho na čas smutečního obřadu na rameno. Zimní smuteční sváteční oděv byl zhotovován ponejvíce z *kašmíru*.

Látky

Oblečení bylo zhotovováno z množství látek. Podle vzpomínek pamětníků dosahovaly látky, ať už na svátek či všední den, vysoké kvality. „*I ve všední den jsme chodily ustrojený, ale už to byly i látky ne třeba tak drahý, jako jsem měla třeba vlněný šat. To nebyl žádný šmejď.*“³³

Látky průmyslově vyráběné, určené hlavně pro sváteční příležitosti, např. satén, barchet atd., se nakupovaly ve větších městech. „*Pro běžné všední i sváteční oblečení se nakupovaly vlněné, podomácku vyráběné látky z čisté předené vlny – šajak. Barvený, převážně tmavě modře. Na panairech*³⁴ *i mimo ně se také nakupovaly různé deky a předložky k pokojům. Deky se také tkaly z použitých látek bavlněných a podle barev se tvořily různé deky hadrové v různých délkách, šířkách a někdy také ukončené třásněmi.*“³⁵

Nejčastěji používané látky k výrobě oblečení byly tyto:

amerikan – bílá látka, levnější na běžné nošení, např. na mužské a dětské spodní prádlo

barchet – teplá látka na běžné nošení – k výrobě zimních sukní, dětského spodního prádla, čepic

cajk / cajch – pevná bavlněná látka především určená na výrobu letních pánských kalhot, sak či mužského spodního prádla

flanel – teplá vlněná látka na sukně, zimní spodní oblečení

³³ Vzpomínky Sofie Hružové, prosinec 2011.

³⁴ *Panair* – bulharsky *jarmark, veletrh*.

³⁵ Sepsané vzpomínky Miroslava Štrbky, duben 2011.

hatlas – látka sváteční, lesklá, nejčastější barva – černá, růžová

hedvábí – na velmi sváteční příležitost, z něj zhotovováno *hiple*, sukně, *broderie*, sváteční kapesníky do pánských šatů

chase – jemnější bílé plátno, na spodničky, lajblíky, sukně, pánské košile, saka; bylo-li utkáno hruběji, používalo se k výrobě prostěradel, ubrusů, na vyšívané polštáře

kaliko – látka na spodničku pro všední den

kalpazan – tkaná vlněná látka na výrobu zimních pánských kalhot, *šub*, případně bačkor podšívaných vepřovou kůží

kanafas – levný materiál s typickými proužky, károvaný – na povlečení

kanava – bílá látka, na sukně

kašmír – čistá jemná vlněná látka na sváteční příležitost – sváteční halenka, šátky, svatební šat (jednobarevný, světlé barvy)

koprina – tužší hedvábí, hlavně na sváteční zástěry

mušelín – bavlněné sváteční plátno, na sukně

organtýn – sváteční látka např. k výrobě zástěr

oxford – levná bavlněná látka, méně kvalitní, ale trvanlivá – např. na pánské šaty, dámské *hiple*

panama – na sváteční sukně, lesklý materiál s proužkem

plátno – k výrobě oblečení na všední den, např. sukní (často užíván modrotisk)

poplín – jemná lesklá látka – na sváteční halenku, sváteční pánskou košili

satyn – sváteční látka, především na sukně

steklena batista – průhledná látka na sváteční sukně, na zástěry, spodničky; vyráběná v jedno- i vícebarevném provedení

šajak – zimní teplá vlněná a pevná látka, oblíbená při výrobě *šuby*

šivijot – kvalitní vlněná látka na sváteční pánské šaty (sako, kalhoty), kabáty

žoržet – sváteční látka k výrobě např. halenky

Bytové doplňky

Vojvodovští Češi si velmi zakládali na pořádku a čistotě, což se odráželo i v jejich domácnostech. Své domovy zkrášlovali různě po domácku vyráběnými okrasnými prvky. Těmi nejtypičtějšími, kterými se lišili od svých sousedů, byly vyšívané, pletené a háčkované dečky (tzv. *milie* – obrázek 74), které se umísťovaly na prádelníky či *jarmárky* (kredenc na nádobí nebo také šatní skříň). Udivovali také zdobností vyšívaných dlouhých prostěradel (tzv. *poslaneky*), které dosahovaly až na zem, vsadkami – háčkovanými případně vyšívanými – do polštářů (háčkovaná, vyšívaná krajka se označovala jako *ancenc* – aby lépe vynikla, byla podšita saténem – obrázek 75) a vyšívanými plachtami na peřiny. V části domu, kde se vařilo a jedlo (za sporák, za stůl), umísťovali *kuvor*, tedy plachtu s vyšívanými úryvky z Bible (obrázek 76). Vyšíváno se charakteristickým stehem zvaným *rybena kost* (obrázek 77).

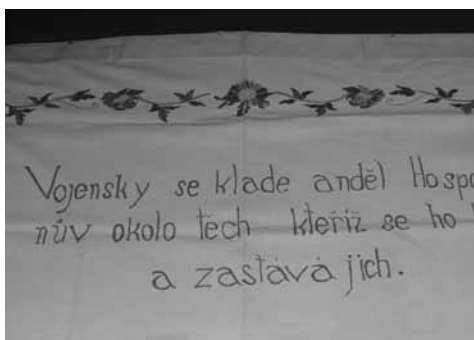
Obr. 74 – Milie

Obr. 75 – Ancenc

Obr. 76 – Kuvor

Obr. 77 – Rybena kost

Závěr

Odívání bylo významným faktorem, jímž se vojvodovští Češi od svých sousedů a bulharských obyvatel vůbec výrazně odlišovali, přesto dané téma doposud nebylo uceleně zpracováno a zaznamenáno. V této kapitole předkládáme přehled oděvů používaných vojvodovskými Čechy v první polovině dvacátého století. Oděvy jsou představeny v členění genderovém a sezonním; popsány jsou také rozdíl v oblečení svátečním a všedním, a to na základě kritérií, resp. kategorizace samotných vojvodovských pamětníků. Jedná se tedy o předvedení „šatníku“ Vojvodovčanů viděného jejich vlastními očima, takřikajíc v jejich vlastních intencích.

Potomci obyvatel Vojvodova, žijící dnes většinou v České republice, si oděvů po svých předcích velice váží, přičemž v posledních letech zaznamenala tato pozornost věnovaná památkám na vojvodovskou minulost – již je vojvodovský *kroj* nedílnou součástí – znatelný nárůst. Na tomto posílení zájmu o Vojvodovo ze strany jeho bývalých obyvatel a jejich potomků v posledních letech nesou zásluhu manželé Jakoubkovi (zejména jejich dlouhodobý výzkum na téma Vojvodova a z něj

vyplývající publikační činnost) a potomci Vojvodovských, kteří spravují webové stránky www.vojvodovo.cz, především Bořivoj Kňourek. Ti rovněž každoročně pořádají setkání Vojvodovčanů v obci Nový Přerov. Vojvodovčané ovšem také sami aktivně participují na organizaci. Jedním z cílů těchto akcí je samozřejmě možnost setkat se s těmi, s nimiž po přesídlení ztratili kontakt, jakož i připomenout si život ve Vojvodovu. Za tímto účelem používají Vojvodovčané jídlo, staré fotografie, vícehlasý zpěv písní (především s náboženskou tematikou) a ne náhodou také vystavování zachovaných částí vojvodovských *krojů*. Oděv je tak jedním z důležitých symbolů vojvodovské identity a jako takový pro badatele představuje pozoruhodný a nosný objekt výzkumu, který naší práci sotva započal.

Tab. 10 – Slovníček speciálních výrazů používaných vojvodovskými Čechy

- almarka – šatní skříň
- amerikan – druh látky
- ancenc – háčkovaná či vyšívaná krajka
- ažurka – dírkovaná výšivka
- babka – tmavý spodní šátek nošený v zimě pod vrchním vlněným šátkem staršími ženami
- balton – pánský sváteční dvouřadový dlouhý kabát
- barchet – druh látky
- cajk – druh látky
- cajkáče – pánské spodní kalhoty na léto
- cihlička – žehlička, do které se dávaly žhavé uhlíky nebo ohořelé kukuřičné šišky, kterými se topilo
- dodírka – slavnost konaná u příležitosti skončení draní peří
- eleče – pletená vesta, termín z bulharštiny
- fanela – pánská spodní košile, termín z bulharštiny
- flanel – druh látky
- fusekle – vlněné pletené ponožky
- gatě – též spodky, pánské spodní kalhoty
- gatě s ocasem – v rozkroku nesešité dětské kalhoty, z nichž mohla rozparkem vykukovat košilka
- gatičky – dívčí spodní prádlo – kalhotky
- godež – zásnuby, termín z bulharštiny
- hedvábí – druh látky
- hejčidlo – plachta na kolébání dětí
- hiple – vrchní halenka
- jarmárka – skříňka na nádobí nebo také šatní skříň

kabanice – mužský plášť s kapucí do nepříznivého počasí
kalička – spodnička na všední den z látky kaliko
kaliko – druh látky
kalpak – pánský klobouk, termín z bulharštiny
kalpazan – druh látky
kanava – druh látky
karkulka – dětská háčkovaná čepička
kašket – pánská čepice s kšiltem
kašmír – druh látky
kok, kokíček – cop smotaný do drdůlku, termín z bulharštiny
koprina – druh látky
koutnice – ozdobná plachta určená k zakrytí postele rodičky s dítětem
kožich – dlouhý kabát používaný při jízdě na voze a v létě na poli proti dešti
krajzlík – ozdobný límec kolem krku, nošen malými dětmi
kuvor – ochranná vyšívaná plachta na zeď
láčeny – lakované boty
lajblík – dámské spodní prádlo – živůtek
lastik – označení punčoch – podvazků, termín z bulharštiny
mašle – doplněk svatebního ustrojení; u mužů dlouhá stuha uvázaná na klopě, u nevěsty a družiček to byla stuha kolem pasu
milie – dečky – vyšívané, háčkované, pletené
mušelín – druh látky
navušta – návleky z ovčí vlny na nohy, termín z bulharštiny
ondrodle – vidlice na uchycení copu v drdolu
opánce – též opánky, ručně vyráběné botky z nevydělané kůže (nejčastěji prasečí) přes nárt svazované řemínky
organtýn – druh látky
oxford – druh látky
palizor – sváteční deštník, termín z bulharštiny
pamuk – bavlna, termín z bulharštiny
panama – druh látky
polover – pánský pletený svetr
polovinky – pánské polobotky
poplin – druh látky
poslanka – vyšívaná dlouhá prostěradla, termín z bulharštiny
rybena kost – druh stehu, termín z bulharštiny
satyn – druh látky
sekretna – spínací špendlík, termín z bulharštiny
steklena batista – druh látky

šiviot – druh látky
šajak – druh látky
šuba – pánský zimní kabát tříčtvrtinové délky
třevíce – též střevíce, typ obuvi
vlnišor – typ vlny
vobžínky – slavnost konaná u příležitosti skončení žní
zvadlo – ozdobná hůlka nošená družbou o námluvách a svatbě
žiletka – propínací svetr do pasu s rukávy, termín z bulharštiny
žoržet – druh látky

Použitá literatura

- Budilová, L. J. (2011) *Dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenovávání u bulharských Čechů v letech 1900 – 1950*. Brno: CDK.
- Jakoubek, M. (2010) *Vojvodovo: Etnologie krajanské obce v Bulharsku*. Brno: CDK.
- Jakoubek, M. (2011a) *Vojvodovo: Kus česko-bulharské historie. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel*. Brno: CDK.
- Jakoubek, M. (2011b) Synopse materiálů k vojvodovskému svatebnímu folklóru. *Lidé města 13* (1), s. 105–144.
- Jakoubek, M. (2012) *Vojvodovo: historie, obyvatelstvo, migrace*. Brno: CDK.
- Michalko, J. (1936) *Naši v Bulharsku. Padesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov*. Myjava: Knihtlačiareň Daniela Panického.
- Necov, N. P. (2006) Dějiny Vojvodova. In Jakoubek, Marek – Nešpor, Zdeněk – Hirt, Tomáš (eds.), *Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova, vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. Plzeň: Občanské sdružení Vojvodovo ve spolupráci se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje.
- Pavlašek, Michal (2011) Hledání vojvodovské Pravdy ve světle probuzeneckých hnutí, *Lidé města 13* (1)
- Penčev, V (2012) *Po serpentínách sebezpoznání a poznání toho druhého: Češi a Slováci v Bulharsku, Bulhaři v České republice*. Praha: FHS UK.

* * *

Фолклорни материали от с. Войводово, Врачански окръг. Zapsal V. Penčev; 1984, Архив на Националния център за нематериално културно наследство при Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей БАН; sign. AIF No. 195, 212 stran.

Autoři

Mgr. Gabriela Fatková studuje na Katedře antropologie FF ZČU v Plzni a dlouhodobě se věnuje terénnímu výzkumu bulharských Karakačanů. Vede kurzy Antropologie náboženství a Etnologie Bulharska. V rámci svých výzkumů se zvláště zajímá o otázky genderu, jména a domu, jakožto organizační jednotky.

Doc. PhDr. Marek Jakoubek, Ph.D. přednáší od roku 2001 na Katedře antropologie FF ZČU v Plzni, jako externista působí na Katedře sociální a kulturní ekologie FHS UK v Praze. Zabývá se cikánskými-romskými skupinami, česko-bulharskou krajanskou problematikou a obecně otázkami spojenými s teorií etnicity a metodologií (sociálních) věd. Ve zvláštní oblibě chová klasickou antropologii.

Mgr. Lenka J. Budilová, Ph.D. se věnuje antropologickým tématům, jako je teorie příbuzenství či problematika terénního výzkumu. V současné době se zabývá zejména otázkami dědické praxe, sňatkových strategií a migračních pohybů obyvatel bulharských obcí Vojvodovo a Belinci.

Bc. Radka Maglia je absolventkou oboru Sociální a kulturní antropologie na Katedře antropologických a historických věd (dnes Katedře antropologie) FF ZČU v Plzni. Zde pod vedením Marka Jakoubka obhájila bakalářskou práci na téma Oděv vojvodovských Čechů.

Mgr. Jitka Močičková studuje jako doktorandka na Katedře archivnictví a pomocných věd historických FF UK v Praze. V současné době je na mateřské dovolené, předtím působila jako kartografická archivářka v Mapové sbírce Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Zabývá se historickou geografii a kartografií, zejména problematikou map českých krajů a historických atlasů.

Ing. Roman Močička pracuje jako voják z povolání, je amatérským genealogem. Jako potomek svatohelenských a vojvodovských Čechů se dlouhodobě věnuje této problematice, především otázkám jejich původu a genealogie.

Summary

Vojvodovo: Historical and Ethnological Hints

The Origin, subsistence and Clothing

This monograph has a dual purpose. First, to repay a debt to material culture focused ethnography and elaborate previously neglected areas in Vojvodovo research (subsistence, housing and settlements, clothing, diet, etc.). Second, we would like to pay respect to the informant's voices and provide them a space in academic writing. The situation of Vojvodovo studies is mapped in the first chapter.

The second chapter provides a brief overview of the complex history of Czech occupation in Vojvodovo. In order to understand the arrival of the Czech-speaking population in Bulgaria, this history must start in St. Helena (Romania), where they came to Bulgaria from. The question of national and confessional structure of the Vojvodovo population and the rate of their contacts with other regions of Bulgaria is discussed here. The story of „Czech Vojvodovo“ ends in the 1950's, when most of the Czech population responded to the call of the Czechoslovak Government to re-settle in the Czech borderlands. After their departure the village was inhabited by Bulgarians as a result of state organized resettlement. The story of the „Czech Vojvodovo“ ends in Southern Moravia, where the emigrants from Vojvodovo were accommodated.

Chapter three examines archival research and the search for ancestors of the Czech Vojvodovo population who came to Bulgaria via St. Helena. This issue was still very unclear, the only data about the origin of Saint Helenian Czechs spoke only vaguely about Czech regions, not concrete villages or towns. The researcher,

who can use sources in Czech archives, should not be satisfied with such a broad unit. This chapter attempts to search for references to people recorded in Chronicles of the deceased from the village of Gernik (Romania), including records about St. Helena as well, in the Czech regional registries of births, deaths and marriages. An emphasis was placed on the Protestants, because they were the ancestors of the emigration wave to Vojvodovo. This truly painstaking work resulted in the creation of a specific register of Czech municipalities where emigrants went to St. Helena from. It includes the villages of Brník, Střechov, Velim, Xaverov, Nova Ves, Staňkovič, Stašov, Oselce, Bohounovice, Ostředek and Vehlovice. This precise targeting of the origin of Saint Helenian Czechs makes great progress in research of the history of Czechs in Romanian Banat and also in the village of Vojvodovo.

The fourth chapter elaborates the key themes of ethnographic research of Vojvodovo. It is based on a manuscript from the former Vojvodovo dweller Miroslav Štrbka. Štrbka covers a wide range of topics that are typically ethnographic. Here it is obvious that the studied population is able to create a detailed and informed ethnographic text. In this case we cannot expect such analytically sophisticated arguments like we encountered in the texts of Petr Klepáček (Jakoubek 2012: 87–153), but the more Štrbka's text fits into the tradition that we are familiar with in the Czech environment – the positivist tradition of Czech ethnography. The goal of ethnographic research is obvious in the etymology of the discipline's name – description. Štrbka's text is descriptive; he records with great precision and tries to quantify the material side of everyday life in “Czech Vojvodovo”.

The above implies a number of questions. What are the place and role of the researcher in relation to the researched community, which is able to create texts in a similar quality as someone who has dedicated a significant part of their life to studying social sciences? Is it more efficient to ignore texts created by the studied population, or to take a hands off approach, or to collaborate with the studied population in accordance with the principles of collaborative ethnography? Who are the recipients of texts produced by academics and studied populations? Is there any intersection of these two target groups of recipients? Due to the fact that in Czech academia there is a lack of discussion about collaboration with people in studied populations, this book intends to open the topic and create a discourse with researchers who have long-term field experience.

The fourth chapter not only raises a number of questions aimed at the very epistemological foundations of ethnography and anthropology, but also fills the incomplete areas of the existing ethnographic profile of Vojvodovo. The chapter deals with a number of topics that could be included in the category of traditional subsistence and production in “Czech Vojvodovo”, including detailed descriptions of crop rotation and proportion, focusing on issues of class infrastructure and

architecture of village farms. The topics of diet, food storage (including technical scheme of *bricoleur* non-electric refrigerator), system of holidays, traditions, folk customs, traditional clothing, crafts, healing, home births, child care and education are elaborated in detail here. Štrbka actually encompass a significant portion of ethnographical scope.

The last chapter follows Štrbka's manuscript and is dedicated to the theme of traditional clothing and footwear in “Czech Vojvodovo”. The text puts considerable emphasis on emic perspective of clothing. This chapter is rich in detailed descriptions and contains visual documentation as well. The author separates in the text (in accordance with her informant's emic view) clothing for females, males and children, and describes the differences in clothing in accordance to age groups and different occasions. The category of clothing is joined by the closely related topic of soft furnishing, which had a similar ethnodifferential function as clothing in Vojvodovo.

Jmenný rejstřík

- Abou Zeid, Ahmad Mustafa, 14
Albera, Dionigi, 14
Auerhan, Jan, 32
- Baroja, Julio Caro, 15
Baša (rod), 54
Baša, Jiří, 59
Baša, Václav, 59
Bašová (Kvapilová), Anna, 59
Bateson, Gregory, 77, 78
Bogatyrev, Petr, 12, 18
Boháček (rod), 52
Boháček, Jan, 58
Borovička, Jakub, 59, 63, 65
Borovičková (Šebková) Marie, 59
Bosilova, Anna, 46
Botev, Christo, 35
Botík, Ján, 36, 38, 42, 79
Boussevain, Jeremy, 14
Braudel, Fernard, 15
- Bukáček, Ignác, 57
Burma, Václav, 59
Burmová (Šarounová), Františka, 59
Budilová, J. Lenka, 10, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 31–49, 52, 79, 153
- Campbell, John, 14, 15, 18
Campbell, Sheila, 18
Carbonell, Eliseu, 14
Clarke, James F., 39
Clifford, James, 21
Curan, Ondřej, 86, 98
Curanová (roz. Štrbková), Juda, 86, 98
Czoernig, Karl von, 53
Černík (rod), 52, 69, 70
Černík Matěj, 65, 68, 70
Černík, Tomáš, 58, 65, 68
Černíková (Klepácková), Kateřina, 58, 66, 68, 70
Čížek (rod), 52
Čížek, Bedřich, 54

- Dančová (Jelínková), Kateřina, 59
- Dobiáš (rod), 52, 69
- Dobiáš, Bedřich, 99
- Dobiáš, František, 99
- Dobiáš, Václav, 58, 65
- Donát, Antonín, 70
- Du Boulay, Juliet, 14
- Dvorský (rod), 52
- Dvorský, Václav, 116
- Eliáš (rod), 52, 53
- Eliáš, Jan, 59
- Eliáš, Jan (ml.), 59
- Eliášová (?), Marie, 59
- Eliášová (Bašová), Barbora, 59
- Eliášová (Křenářová), Magdalena, 59
- Erixon, Sigurd, 13
- Evans-Pritchard, Edward, Evan, 14
- Fiala, Jan, 54, 59, 65
- Findeis, Jan, 87, 139
- Feigl, Ludvík, 11
- Filander, Jan, 59, 65
- Filander, Josef, 59, 66
- Filander, Václav, 66
- Filanderová (Křepelková), Anna, 59, 66
- Filanderová (Peková), Antonie, 59
- Filip (rod), 52, 56, 61
- Filip, Josef, 61, 99
- Filipová, Antonie, 86
- Filipová, Marie, 89, 146
- Filipová (roz. Karbulová), Žofie, 92
- Findeis, Jan, 33, 34, 44, 35, 38
- Folprecht, Josef, 11, 43, 44
- Goddard, Victoria, 15
- Grassl, Peter, 53
- Heroldová, Iva, 10, 11, 12, 33, 38, 43, 46, 92,
- Hertek, Václav, 58
- Herzfeld, Michael, 14
- Hirt, Tomáš, 10, 15, 17, 18, 52
- Hnízdil, Matěj, 59, 66, 70
- Holešová (Harnochová), Marie, 59
- Hornořová, Martina, 10, 15, 17, 18, 32, 33, 52, 55
- Hrdá (Netušilová), Františka, 59, 66, 68
- Hrdý (rod), 69
- Hrdý, František, 66, 68
- Hrozičák, Jozef, 42
- Hruška, Tomáš, 55
- Hrůza (rod), 52, 53, 70
- Hrůza, Adolf, 99
- Hrůza, Tomeš, 173
- Hrůzová (Petráčeková), Anna, 58
- Hrůzová (Vlčková), Ludmila, 59, 67, 68, 70
- Chadžimichali, Angeliki, 15
- Jakoubek, Marek, 10, 11, 12, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 40, 44, 52, 55, 77–152, 153, 154, 156, 168, 173, 179, 180
- Jech, Jaromír, 32, 54
- Jelínek (rod), 52, 64
- Jelínek, Jan, 58
- Jonov, Jordan, 94
- Kandert, Josef, 11, 12, 19
- Karban (rod), 70
- Karban, Jakub, 59, 70
- Karban, Jan, 59
- Karbula (rod), 52
- Karbula, Václav, 58
- Karbulová (Černíková), Marie, 58
- Kel(l)er (Kerel) (rod), 52
- Kellerová (Sanderová), Marie, 59
- Klepáček (rod), 52, 53, 54, 69, 70
- Klepáček, Jan, 58, 66, 68, 70
- Klepáček, Petr, 22, 23, 24, 77, 154, 168
- Klepáček, Václav, 58, 66
- Klepáčeková (roz. Volková, provd. Vlčková), Anna, 58, 64, 67, 68, 70
- Klíma, Stanislav, 11, 52, 53
- Kňourek (rod), 52
- Kňourek, Václav, 60
- Kňourková (Filanderová), Barbara, 60
- Kňourková (Čolaková) Lída, 97
- Konupka (Konopka), Karel, 100, 142
- Kopřiva (rod), 52, 53
- Kosinová (?), Anna, 58
- Koval (Kowal), Gottlob, 82
- Kovářík (rod), 52
- Kovářík, Matěj, 53
- Kováříková, Štefi, 89, 93
- Kowal, Bohumil, 39
- Krupica (rod), 52
- Křenářová, Kateřina, 60
- Křivánek (rod), 52
- Kučera (rod), 64
- Kučera, Jan, 60
- Kučerová (Novotná), Kateřina, 60
- Lassiter, Luke, 21
- Lenk, Lukáš, 10
- Lozoviuk, Petr, 13
- Marcus, George, 21
- Míčan, Vladimír, 42, 43, 54
- Michalko, Ján, 11, 31, 34, 35, 36, 38, 40, 42, 43, 44, 52, 79
- Mlejnek, Václav, 60
- Mlejnková (Šibalová), Marie, 60
- Mocek, Jan, 60
- Mocek, Václav, 60
- Mocková (Sanderová), Františka, 60
- Necov, Neco Petkov, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 43, 44, 46, 77, 78, 80, 88, 127, 154, 156, 170, 178
- Nestorova, Tatyana, 39
- Nešpor, Zdeněk R., 10, 11, 12, 15, 17, 18, 19, 25, 32, 33, 44, 52, 55, 77
- Nosková, Helena, 45
- Novotný (rod), 64
- Paneš, Antonín, 70
- Pavlásek, Michal, 15, 17, 18, 32, 33, 52, 153
- Pávek, Tomáš, 60, 66
- Peck, František, 60
- Penčev, Vladimír, 10, 15, 17, 19, 25, 31, 34, 35, 36, 38, 44, 45, 77, 153, 156, 182
- Peristiani, Jean, 14
- Petráčeková (Donátová), Alžběta, 58, 70
- Pina-Cabral, Joao de, 15
- Pitra (rod), 52
- Pitra, Alois (Beňa), 99
- Pitra, Benouš, 118
- Pitrová, Štěpánka, 148
- Pitt-Rivers, Julian, 14, 15, 16, 18
- Plachý, František, 60
- Popov, Božidar, 82, 83, 84, 156, 178
- Popov, Blagoves, 83
- Popov, Simeon, 82, 83, 84
- Popova, Elza, 83
- Postalkov, Marin, 100
- Poupa (rod), 70
- Poupa, Matěj, 60
- Poupová (Vlčková), Magdalena, 60, 67, 68, 70
- Procházka, Jan, 60
- Procházková (Kunová), Anna, 60
- Rogan, Bjarne, 13
- Růžička (rod), 53
- Rychlík, Jan, 31, 33
- Řezba, Jan, 60
- Řezbová (?), Barbora, 60
- Salabová (Pávková), Magdalena, 60
- Sanderová (Vondrová), Kateřina, 60

Sauer (rod), 52, 69
Sauer, Antonín, 60, 63, 66, 68
Sauer, Václav, 60, 63, 67, 68
Sauerová (Stará), Kateřina, 60, 67
Secká, Milena, 32
Shostak, Marjorie, 21
Scheffel, David, 11, 12
Scheufler, Vladimír, 11, 32, 52, 54
Schlögl, Jan, 53, 54, 55
Schlögl, Jindřich, 53
Schlos, Jan, 11
Schneider, Josef, 60
Skála Vojtěch, 60, 67, 69
Skalník, Petr, 11, 12
Skalníková, Olga, 32
Skládal, Josef, 86, 99, 119
Smetana, Augustýn, 57
Stančev, Metodi, 95, 99, 100
Stančev, Toško, 99, 100
Stará (Löv), Anna, 66, 68, 69, 70
Stará, Anna (ml.), 60, 67, 69, 70
Starý (rod), 69, 70
Starý, Antonín, 60, 67, 68, 69, 70
Stirling, Paul, 14
Stránská, Drahomíra, 13, 17
Strýčková (roz. Lovciová), Maria, 79
Svoboda, Jaroslav, 54
Svoboda, Michal, 10, 37
Svobodová, Alžběta, 58
Šibal (rod), 53
Šibal, František, 61, 67
Šibal, Jan, 61
Šibal, Matěj, 53, 61, 67
Šibal, Václav, 61
Šibalová (Eliášová), Barbora, 61
Šibalová (Panešová), Anna, 61, 70
Špaček, Václav Bertrand, 57
Špoula, Stanislav, 53, 54
Šrámková, Marta, 46

Štěpánek, Václav, 32, 55
Štěpnička (rod), 53
Štěpničková (Sanderová), Anna, 61
Štrbka, Miroslav, 24, 77–152, 154, 196, 197
Štrbka Matuš, 78, 89, 146
Štrbková (roz. Filipová), Maria, 80
Šťovíček, Ivan, 20
Švecová, Soňa, 13
Švejda (rod), 52, 56, 61, 69
Švejda, Matěj, 61, 67, 69

Tomková, Anna, 58

Uherek, Zdeněk, 11
Unzeitig, František, 53, 54, 56, 57, 61, 70
Urban, Rudolf, 32, 53
Urbánek (rod), 52
Urbánek, Matěj, 54

Váchová, Jana, 45
Vaculík, Jaroslav, 10, 44, 45, 46
Vančík, František, 12
Vařeka, Josef, 11, 45
Vlček (rod), 70
Vlček, Václav, 68, 70
Vyslyšel (rod), 71
Vyslyšel, Jakub, 61
Vyslyšel, Ondřej, 61
Vyslyšel, Václav, 61
Vyslyšel, Valentin, 61
Vyslyšelová (Soperová), Veronika, 61

Woitsch, Jiří, 20

Vojvodovo: historicko-etnologická ohlédnutí

Původ, subsistence, oděv

Zodpovědný redaktor: Gabriela Fatková

Vydalo: Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni, Univerzitní 8, 306 14 Plzeň

Návrh obálky, grafická úprava a sazba: Jana Hanusová

Fotografie: Tomáš Hirt (str. 8), Marek Jakoubek (str. 30), Roman a Jitka Močíčkovi (str. 50), osobní archiv Miroslava Štrbký (str. 76–151) a osobní archiv Anny Svobodové (str. 157–184, archivní záběry zřejmě foceny Františkem Dobiášem)

Jazykové korektury: Jitka Zalabáková

Tisk a vazba: Typos, tiskařské závody, s.r.o., Plzeň

203 stran, 1. vydání

Plzeň 2013

ISBN 978-80-261-0333-2

Publikace *Vojvodovo: historicko-etnologická ohlédnutí* má dvojí cíl. Zprvée splatit dluh klasické, na hmotnou kulturu zaměřené etnografie a doplnit oblasti, které byly doposud při zkoumání Vojvodova opomíjeny (způsob obživy, obydlí a sídla, oděv atd.). Zadruhé během splácení tohoto dluhu i nadále respektovat hlas informátorů, dát jim dostatek prostoru a zviditelnit především jejich aktérské uchopování zkoumané reality. Publikace se skládá z pěti kapitol. Kapitola první shrnuje dosavadní bádání o Vojvodovu, identifikuje teoretická východiska jednotlivých doposud publikovaných textů a vymezuje okruhy, které doposud nebyly zaplněny. Kapitola druhá a třetí jsou zaměřeny na historické pozadí českého osídlení Vojvodova a kapitoly následující poté pokrývají témata stěžejní pro etnografické bádání (tradiční způsob obživy, produkce, architektury, odívání, léčení, stravování a uchovávání potravin, systém svátků, tradic a lidových zvyků). Publikace *Vojvodovo: historicko-etnologická ohlédnutí* tak může být atraktivním čtivem pro zájemce o krajanskou problematiku či etnografii Balkánu, kteří oceňují poněkud klasičtější národopisnou linii.

ISBN 978-80-261-0333-2

9 788026 103332

